Carl Friedrich Keil

Kommentar til Første Samuelsbok

Forkortet utgave

Oversatt til norsk
Gamle stier · gamlestier.no

Carl Friedrich Keil: *Kommentar til Første Samuelsbok* (Forkortet utgave).
Tekstene er frie fordi forfatterne døde for mer enn 70 år siden. Oversettelsene er eget arbeid.
Bibelsitatene er fra Norsk Bibel 88/07.
Boka kan leses, skrives ut og deles fritt. Den nyeste utgaven finnes alltid på gamlestier.no.
Utgave 25. november 2026.

Innhold

Innledning til Samuelsbøkene 1
Tittel og inndeling 1
Kongedømmet og Guds rike 4
Kapittel 1. Hanna ber om en sønn 10
Israels historie under profeten Samuel (kap. 1–7) 10
V. 1–8. Samuels ætt 11
V. 9–23. Hannas bønn og løfte 16
V. 24–28. Samuel blir gitt til Herren 20
Kapittel 2. Hannas lovsang og Elis hus 22
V. 1–17. Hjertet fryder seg i Herren 23
V. 18–26. Samuel i linkjortelen, Hanna får flere barn 28
V. 27–30. En Guds mann kommer til Eli 30
V. 31–34. Dommen over Elis hus 34
V. 35–36. Den trofaste presten 36
Kapittel 3. Herren kaller Samuel 39
Kapittel 4. Arken tas, Eli dør 44
V. 1–22. Det første nederlaget 44
Kapittel 5. Arken i filistrenes land 50
Filistrene ydmykes ved paktens ark 50
V. 1–12. Arken i Dagons hus 50
Kapittel 6. Arken sendes tilbake 55
V. 1–14. Filistrene spør prestene til råds 55
V. 15–21. Offer for Herren og filistrenes gaver 59
Kapittel 7. Seieren ved Eben-Eser 62
V. 1–12. Arken i Kirjat-Jearim 62
V. 13–17. Filistrene ydmyket 67
Kapittel 8. Folket krever en konge 70
Sauls kongedømme fra han ble valgt, til han ble forkastet (kap. 8–15) 70
V. 1–22. Samuels sønner 73

Kapittel 9. Saul kommer til Samuel 78
V. 1–17. Kis og sønnen Saul 79
V. 18–27. Samuel og Saul møtes 83
Kapittel 10. Saul salvet og valgt ved loddet 86
V. 1–7. Samuel salver Saul 86
V. 8–22. Sju dager i Gilgal 90
V. 23–27. «Kongen leve!» 95
Kapittel 11. Saul seirer over ammonittene 97
V. 1–15. Nahas beleirer Jabes 97
Kapittel 12. Samuels tale i Gilgal 103
V. 1–7. Samuel har gitt dem en konge 104
V. 8–25. Herren har alltid vært deres konge 106
Kapittel 13. Sauls forhastede offer 111
V. 1–9. Sauls alder og regjeringstid 111
V. 10–23. Sauls unnskyldning 116
Kapittel 14. Jonatans heltedåd 122
V. 1–19. Jonatans plan og Sauls leir 122
V. 20–42. Forvirring i filistrenes leir 127
V. 43–52. Folket fridde Jonatan 132
Kapittel 15. Saul blir forkastet 136
Krigen mot Amalek. Sauls ulydighet og forkastelse 136
V. 1–19. Samuel bringer Herrens bud 137
V. 20–33. Saul forsvarer seg 142
V. 34–35. Samuel og Saul skilles 146
Kapittel 16. David blir salvet 148
Sauls fall og Davids utvelgelse (kap. 16–31) 148
V. 1–16. Samuel sendes til Isai 153
V. 17–23. En sønn av Isai 158
Kapittel 17. David og Goliat 160
V. 1–19. Filistrene og Israel fylker seg 160
V. 20–47. David kommer til fylkingen 165
V. 48–58. Goliat faller 170
Kapittel 18. Sauls misunnelse 173
V. 1–21. Jonatans vennskap 173
V. 22–30. Brudegaven 178
Kapittel 19. David flykter fra Saul 180
V. 1–21. Jonatan advarer David 180

V. 22–24. Er også Saul blant profetene? 184
Profetflokkene og profetskolene 185
Kapittel 20. Jonatan og David skilles 191
V. 1–10. David klager sin nød for Jonatan 191
V. 11–34. Jonatans ed og pakten med Davids hus 194
V. 35–43. Jonatan gir tegnet 198
Kapittel 21. David i Nob og i Gat 201
V. 1–15. David hos presten Akimelek i Nob 201
Kapittel 22. Saul dreper prestene i Nob 207
V. 1–17. David i hulen ved Adullam 207
V. 18–23. Doeg hogger ned prestene 211
Kapittel 23. Ke'ila og Sifs ørken 213
V. 1–18. David redder Ke'ila 213
V. 19–28. Mennene fra Sif forråder David 217
Kapittel 24. David sparer Saul i hulen 220
V. 1–8. Saul leter etter David ved En-Gedi 220
V. 9–23. Davids tale til Saul 222
Kapittel 25. Nabal og Abiga'il 226
V. 1–17. Samuels død 226
V. 18–35. Abiga'il drar David i møte 229
V. 36–44. Herren slår Nabal 234
Kapittel 26. David sparer Saul i leiren 237
V. 1–16. Mennene fra Sif forråder David igjen 238
V. 17–20. Davids bønn til Saul 241
V. 21–25. Sauls bekjennelse og avskjeden 243
Kapittel 27. David i Siklag 246
V. 1–12. Davids beslutning 246
Kapittel 28. Saul og kvinnen i En-Dor 250
V. 1–2. Akisj kaller David ut til krigen 250
Saul hos kvinnen i En-Dor 251
V. 3–14. Samuel var død 251
V. 15–22. Samuels dom over Saul 255
Var det virkelig Samuel som viste seg? 257
V. 23–25. Saul spiser og drar bort 260
Kapittel 29. David sendt hjem fra filisterhæren 262
V. 1–11. Hærene stiller seg opp 262
Kapittel 30. David slår amalekittene 266

V. 1–25. Siklag brent 266
V. 26–31. Gaver til Judas eldste 271
Kapittel 31. Sauls død 273
V. 1–13. Israel flykter 273
Om Carl Friedrich Keil 278
Ordforklaringer 279

Innledning til Samuelsbøkene

Tittel og inndeling

Samuelsbøkene var opprinnelig ett samlet verk, og i de hebraiske håndskriftene er de det fremdeles. Delingen i to bøker begynte med de aleksandrinske oversetterne av Septuaginta. Den ble overtatt i Vulgata og andre oversettelser, og på 1500-tallet førte Daniel Bomberg den også inn i de trykte utgavene av den hebraiske Bibelen.

Septuaginta og Vulgata regner bøkene med til Kongebøkene og kaller dem «første og andre bok om kongerikene». Navnet sikter til at hvert av de to verkene forteller om to kongedømmer: Samuelsbøkene om Sauls og Davids, Kongebøkene om Judas og Israels.

Denne tittelen er ikke uheldig, for bøkene forteller jo hvordan kongedømmet i Israel kom i stand. Likevel kan vi ikke se den som den opprinnelige, og heller ikke som bedre enn tittelen i den hebraiske kanon, «Samuels bok». Den tittelen kommer ikke bare av at den første halvdelen forteller om profeten Samuels gjerning. Den vil også si at Samuels ånd var sjelen i det sanne kongedømmet i Israel: Kongetronen i Israels gudsrike hadde sin styrke og sin varighet fra Herrens Ånd, som levde i profeten.

Delingen i to bøker svarer likevel til innholdet, for Sauls død, som første bok slutter med, ble et vendepunkt i kongedømmets historie.

InnholdetSamuelsbøkene forteller Guds rikes historie i Israel fra dommertiden tok slutt til kong Davids regjering var over, et tidsrom på omkring 125 år, fra ca. 1140 til 1015 f.Kr. Første bok handler om Samuel som dommer og om kong Sauls regjering. Den har tre deler, etter de tre tidsavsnittene: Samuels dommertid (kap. 1–7), Sauls regjering fra han ble valgt til han ble forkastet (kap. 8–15), og nedgangen

for hans kongedømme under striden med David, som Herren hadde utvalgt til fyrste over sitt folk i Sauls sted (kap. 16–31).

Med Samuel begynte Herren å reise opp igjen sitt rike, som da var brutt ned både innenfra og utenfra. Da den fromme Hanna ba Herren om en sønn og fikk Samuel, var Guds helligdom i Sjilo i bunn og grunn vanhelliget av de onde sønnene til den gamle og svake ypperstepresten Eli, og Israel var overgitt i filistrenes vold.

Skulle Israel bli fridd ut av trelldommen under hedningene, måtte folket først løses ut av trelldommen under synd og avgudsdyrkelse. Den falske tilliten til de synlige pantene på Guds nådige nærvær måtte rystes ved tunge straffedommer, og en dyp ydmykelse måtte berede veien for at folket kunne vende om til Herren sin Gud. Derfor ble dommen over det fordervede presteskapet og den vanhelligede helligdommen kunngjort samtidig som Samuel ble kalt til profet.

Første del begynner derfor ikke med Samuels kall, men med gudslivet i folket på Elis tid, med gudsfrykten hos Samuels foreldre, særlig moren, og med dommen over Elis hus (kap. 1–2). Så følger Samuels kall (kap. 3), dommen over Elis hus og Guds hus (kap. 4), Guds allmakt mot filistrene, som tok paktens ark, og Israels seier ved Samuels bønn (5,1–7,14), og til sist en oversikt over Samuels dommergjerning (7,15–17).

Andre del forteller om folkets krav om en konge, om Sauls salving og valg og om hvordan kongedømmet ble grunnlagt (kap. 8–12). Av Sauls regjering blir bare hans første seirer over filistrene og krigen mot amalekittene, som førte til at han ble forkastet, fortalt utførlig (kap. 13–15).

Tredje del (kap. 16–31) er langt mer utførlig. Den forteller om Davids salving og seier over Goliat, og grundig om hvordan Saul forfulgte ham. Slik viser fortelleren hvordan Guds råd steg for steg ble fullført da Saul ble forkastet og David utvalgt. Det skal advare de ugudelige mot å forherde seg, og styrke de gudfryktige i tilliten til Herren, som fører sine tjenere gjennom trengsel og lidelse til herlighet og ære.

Andre bok forteller om Davids regjering i fire deler: hans kongedømme over Juda i Hebron og striden med Sauls sønn Isjboset (2 Sam 1–4); hvordan han ble konge over hele Israel, inntok Sion, førte arken til Jerusalem, fikk Herrens løfte om et evig kongedømme og la fiendene under seg (5,1–8,14, med embetsmennene i 8,15–18 og nåden

mot Mefibosjet i kap. 9); hvordan hans regjering ble formørket av ekteskapsbruddet med Batseba og straffedommene som fulgte, Amnons blodskam, Absaloms opprør og Sjebas oppstand (kap. 10–20); og til sist slutten på regjeringen med takkesangen (kap. 22) og hans siste profetiske ord om den rettferdige herskeren i gudsfrykt (23,1–7).

Fortellingen om folketellingen og pesten (kap. 24) står sist bare fordi straffen for denne synden ble anledningen til at David bygde et alter der templet senere skulle stå. Davids død nevnes ikke her, for han overlot kongedømmet til Salomo før han døde. Fortellingen om det innleder Salomos historie i Første Kongebok, og der hørte slutten på Davids liv naturlig hjemme.

Fortellemåten og planenFortelleren skildrer mange tilsynelatende små hendelser i livet til de mennene Herren brukte for å fri sitt folk og sitt rike fra fiendene. Men de største foretakene til Saul og David, og de harde og for det meste langvarige krigene med nabofolkene, gjør han kort unna. Noen deler er nesten skrevet som en krønike, andre er utførlige, ja, på ett sted nærmest en levnetsbeskrivelse.

Dette kommer ikke av at kildene hans var så knappe. Krønikebøkene viser at kildene inneholdt mer om Davids kriger enn Samuelsbøkene gjengir (2 Sam 8 og 10 med 1 Krøn 18–19), og det David gjorde i sine siste år for tempelbyggingen, hæren og levittene (1 Krøn 22–28), kan umulig ha vært ukjent for forfatteren.

Bøkene forutsetter dessuten hendelser som ikke er fortalt noe sted, for eksempel at tabernaklet ble flyttet fra Sjilo til Nob (1 Sam 1,3; 21,1 ff.), og at Saul drepte gibeonittene (2 Sam 21). Forfatteren visste altså mer enn han fant det nødvendig å fortelle.

Men av dette kan vi slett ikke slutte, slik mange har gjort, at bøkene er satt sammen av ulike kilder. Den slutningen overser helt planen og målet som går gjennom begge bøkene og styrer hva som er tatt med, og hvordan det er ordnet. At verket bygger på en bestemt plan, ser vi av hvordan hendelsene er gruppert. For grupperingens skyld har forfatteren av og til gitt slipp på tidsfølgen, som han ellers stort sett holder.

I oversikten over Sauls kriger (1 Sam 14,47–48) nevner fortelleren at han slo amalekittene, men selve krigen forteller han først om i kap. 15. Det var nemlig i den krigen han brøt Guds bud, mistet kongedømmet og ble forkastet av Gud.

Enda tydeligere er det i Davids historie. I 2 Sam 8 er alle hans kriger med fremmede folk samlet, også krigen med syrerne og ammonittene og byttet derfra. Etterpå, i kap. 10–12, blir krigen med ammonittene og syrerne fortalt utførlig: hva som førte til den, hvordan den gikk, og Davids ekteskapsbrudd under krigen.

Både Sauls og Davids historie er dessuten delt i to tydelig avgrensede perioder. Vendepunktet er klart angitt – Sauls forkastelse og Davids dype fall – og hver periode rundes av med en samlet oversikt over kongens kriger, familie og embetsmenn (1 Sam 14,47–52 og 2 Sam 8). På samme måte er alt om Samuels dommergjerning samlet i 1 Sam 7,15–17, før kongedømmet blir innført, enda Samuel levde til nesten mot slutten av Sauls regjering og både innsatte ham, kunngjorde at han var forkastet, og salvet David.

Slike oversikter beviser slett ikke at bøkene er satt sammen av ulike kilder, slik de har ment som ikke kjenner semittisk historieskrivning. De runder av hver periode og gir hvilepunkter i fortellingen, uten å bryte sammenhengen eller så tvil om at bøkene har én forfatter. Selv der enkelte hendelser ser ut til å stå uten sammenheng, er det lett å se hvordan de tjener bokas hovedmål (se ved 2 Sam 9 og 21–24).

Kongedømmet og Guds rike

Ser vi nærmere på innholdet, møter vi alt i begynnelsen, i Hannas lovsang, et profetisk blikk på Herrens salvede (1 Sam 2,10). Det varsler kongedømmet som senere ble opprettet under Saul og David. Samtidig dukker et nytt gudsnavn opp, *Jehova Sebaot*, «Herren, hærskarenes Gud». Det finnes aldri i Mosebøkene, Josvas bok eller Dommernes bok, men går gjennom Samuelsbøkene fra begynnelsen (1,3.11) til slutten (*se om navnet ved* 1,3).

Da Israel fikk en jordisk konge som synlig stedfortreder for sin usynlige gudekonge, ble Jehova, Israels Gud, åpenbart som Gud over de himmelske hærskarer. Med kongedømmet ble Herrens eiendomsfolk en makt blant verdens riker. Guds rike ble et rike i verden, men til forskjell fra de ugudelige verdensrikene, som det til sist skulle overvinne ved sin Guds kraft. I denne kampen åpenbarte Jehova seg som hærskarenes Herre, som alle denne verdens folk og riker skulle bøye seg for.

Alt på Sauls og Davids tid fikk hedningefolkene en forsmak på dette. Da Saul var blitt konge, førte han krig mot alle fiendene rundt seg og vant overalt hvor han vendte seg (1 Sam 14,47–48). Men David gjorde alle nabofolkene skattskyldige under Herrens folk, for Herren hjalp ham overalt hvor han dro fram (2 Sam 8,6.14). Slik rådde sønnen Salomo over alle kongerikene fra elven Eufrat til grensen mot Egypt, og de kom med gaver og tjente ham (1 Kong 4,21).

Men kongedømmet i Israel kunne bare gi Guds rike seier over alle fiender dersom kongen alltid la vinn på å være gudekongens redskap og bare brukte makten i Herrens navn og etter hans vilje.

Menneskets naturlige egenkjærlighet og stolthet gjør det lett å bruke en slik samling av all jordisk makt hos én mann til egen ære. Kongene i Israel ble fristet til å bruke den makten de var betrodd, også mot Guds vilje. Derfor reiste Herren opp profetene som redskaper for sin Ånd. De skulle stå ved kongenes side og kunngjøre dem Guds vilje og råd.

Før kongedømmet ble innført, vokste derfor profetembetet fram til en åndelig makt i Israel. I det skulle kongedømmet få både en fast støtte for sin egen myndighet og et sterkt vern mot kongelig vilkårlighet og tyranni.

Prestene hadde ikke stått imot folkets voksende frafall og hadde sviktet sitt kall til å lære menigheten og grunnfeste den i kunnskapen om Herren og frykten for ham. Derfor kalte Herren Samuel til sin profet. Han skulle omvende folket fra avgudsdyrkelsen til Herren sin Gud og vekke gudslivet til live igjen ved å samle profetflokker.

Alt før Samuel ble kalt, kunngjorde en Guds mann for ypperstepresten Eli både dommen over det fordervede presteskapet og at Herren ville reise opp en trofast prest. Herren ville bygge ham et varig hus, og han skulle alltid gå fram og tilbake for Herrens salvede (1 Sam 2,27–36).

Den første åpenbaringen Samuel fikk, gjaldt nettopp oppfyllelsen av alt Herren hadde talt mot Elis hus (3,11 ff.). Løftet om en trofast prest som skulle tjene for Herrens salvede, varslet også at kongedømmet skulle komme, og viste hvor stor verdi og betydning det skulle få for Guds rike videre.

Disse ordene om Herrens salvede, gitt før og i forbindelse med Samuels kall, viser hvor dypt profetembetet og kongeembetet i Israel

hang sammen. At de er tatt med, viser også at forfatteren fra første stund hadde denne nye ordningen av Israels gudsrike for øye.

Han ville ikke bare gi levnetsbeskrivelser av Samuel, Saul og David. Han ville fortelle hvordan Guds rike i den gamle pakt ble løftet ut av dypt indre og ytre forfall og fram til full myndighet og makt som Herrens kongerike, som alle fiendene skulle bøye seg for.

Israel skulle bli «et kongerike av prester», det vil si et rike der borgerne var prester og konger. Det hadde Herren kunngjort Israels barn før pakten ble sluttet på Sinai, som det endelige målet med at han tok dem til sitt eiendomsfolk (2 Mos 19,5–6).

Løftet rakk langt ut over den gamle pakts tid og blir først fullt oppfylt når Guds rike fullendes i den nye pakt. Likevel skulle det virkeliggjøres alt i Israel, så langt den gamle pakts ordning tillot. Israel skulle ikke bare bli et prestefolk, men også et kongefolk, ikke bare helliget som Herrens menighet, men også opphøyd til et Guds kongerike.

Det jordiske kongedømmet var derfor ikke bare et vendepunkt fylt av hendelser, men et epokegjørende skritt mot det målet Israels guddommelige kall hadde satt for folket. Dette skrittet ble et pant på at målet en gang skulle nås, for David fikk løfte av Gud om at Herren skulle trygge hans kongetrone til evig tid (2 Sam 7,12–16).

Med dette løftet opprettet Gud den evige pakt med sin salvede. Den vendte David tilbake til ved slutten av sin regjering, og på den bygde han sitt guddommelige budskap om den rettferdige herskeren over menneskene, herskeren i gudsfrykt (2 Sam 23,1–7).

Slik peker slutten av bøkene tilbake til begynnelsen. Samuels fromme mor profeterte at Herren skulle gi sin konge styrke og opphøye sin salvedes horn (1 Sam 2,10). Det ble oppfylt i Davids kongedømme, og denne oppfyllelsen var samtidig et pant på at Guds rike skal fullendes under kongespiret til Davids Sønn, den lovte Messias.

HelligdommenDette er den tydeligste av de frelseshistoriske linjene som har bestemt verkets plan og oppbygning. Ved siden av den går en annen, som ikke trer så sterkt fram, men som vi ikke må overse.

Alt i kap. 1 får vi se hvordan Guds hus forfalt innvendig under ypperstepresten Eli, og i dommen over Elis hus blir det varslet en langvarig trengsel for Guds bolig (2,32). Senere i fortellingen ser vi ikke bare at disse truslene ble oppfylt (kap. 4; 6,19–7,2; 22,11–19). Vi ser

også hvordan David hentet fram paktens ark, som ingen hadde brydd seg om på Sauls tid, reiste et telt for den på Sion-fjellet i hovedstaden og gjorde den til midtpunktet i menighetens gudstjeneste igjen.

Siden, da Gud hadde gitt ham ro for fiendene, ville David bygge Herren et tempel til bolig for hans navn. Gud lot ham ikke gjøre det, men lovte at sønnen hans skulle bygge Herrens hus. Mot slutten av regjeringen vigslet David likevel tomten for det kommende templet ved å bygge et alter på Moria-fjellet (2 Sam 24,25). Også i denne rekken peker slutten tilbake til begynnelsen, og det er tydelig at verket er ordnet og skrevet etter en fast plan som er gjennomført fra først til sist.

Tar vi i tillegg med den dype sammenhengen mellom Davids plan om å bygge templet og Guds stadfestelse av hans kongedømme i 2 Sam 7, kan vi ikke unngå å se hovedtanken i verket som bærer Samuels navn: Det sanne kongedømmet vokser fram i samsvar med vesenet og ordningen til Guds rike i den gamle pakt. Denne tanken og dette målet styrte forfatteren hele veien da han valgte ut stoff fra kildene han hadde for seg.

Samuel og DavidMed dette stemmer det helt at Samuels fødsel og ungdom og Davids liv er fortalt så utførlig. Livet og gjerningene til disse to gudsmennene la grunnen for kongedømmet i Israel. Samuel var forbildet for profetene. Han bar i sin egen person profetembetets ånd og vesen, og hans holdning til Saul viste på forhånd hvilken stilling profeten skulle ha overfor kongen.

I Davids liv oppdro Herren selv kongen i sitt rike, fyrsten over sitt folk. Ham kunne Herren fortsatt vise velvilje og nåde, selv da han hadde falt så dypt at han måtte tuktes for sine synder.

Slik er alle delene smeltet sammen til en levende helhet i bokas grunntanke. Denne enheten blir ikke rokket av forskjeller som i fortellingene om Sauls død (1 Sam 31,4 og 2 Sam 1,9–10), av gjentakelser som de to meldingene om Samuels død, eller av andre ting av samme slag, for de lar seg uten vanskelighet forklare.

Påstanden om at noen hendelser er fortalt to ganger på måter som strider mot hverandre, er aldri blitt bevist. Som vi skal se ved de enkelte stedene, bygger den dels på forutsetninger som strider mot Skriften, dels på ukjennskap til formen i hebraisk historieskrivning og dels på feiltolkning av stedene selv.

Når og hvordan bøkene ble tilOm hvordan Samuelsbøkene ble til, kan vi bare si sikkert at de ble skrevet etter at riket ble delt under Salomos etterfølger. Det ser vi av merknaden i 1 Sam 27,6: «Derfor har Siklag tilhørt Judas konger helt til denne dag.» David var riktignok konge over Juda alene i sju år, men det var først etter at de ti stammene falt fra Davids hus, at det virkelig fantes «Judas konger».

Ellers kan vi ikke slutte noe sikkert om tiden. Skillet mellom Israel og Juda (1 Sam 11,8; 17,52) sier ikke noe, for det fantes alt på Davids tid (2 Sam 2,9–10; 5,1–5). Vendingen «til denne dag» (1 Sam 5,5; 6,18; 2 Sam 6,8) sier ikke noe, for vi vet ikke hvor lenge det den gjelder, varte. Heller ikke forklaringene av uttrykk og skikker fra Sauls og Davids tid (1 Sam 9,9; 2 Sam 13,18) gir noe holdepunkt, for de kan godt ha endret seg alt på Salomos tid.

Stort sett peker innhold og stil mot den første tiden etter rikets deling. Bøkene hentyder ikke det minste til det forfallet rikene siden gikk inn i, og enda mindre til fangenskapet. Språket er klassisk hele veien, uten de arameiske og senere formene vi møter i skriftene fra babylonsk tid og alt i skriftene fra fangenskapet. Forfatteren er helt ukjent, men ut fra ånden i skriftet var han en profet i Juda-riket.

Alle er enige om at han brukte skriftlige kilder, særlig profetiske opptegnelser gjort av folk som levde samtidig med hendelsene, både for Sauls og Davids regjering og for Samuels liv og gjerning. Bortsett fra «Den rettskafnes bok», som inneholdt Davids klagesang over Saul og Jonatan (2 Sam 1,18), nevner han ingen kilder, så vi kan ikke peke dem ut nøyaktig. Forsøkene på å bestemme dem i detalj, fra Eichhorn og fram til i dag, mangler de bevisene en hypotese må ha for å kunne godtas.

Holder vi oss til det historiske vitnesbyrdet, var hele Davids regjering skrevet ned i «seeren Samuels krønike og i profeten Natans krønike og i seeren Gads krønike» (1 Krøn 29,29). Disse profetiske skriftene var nok hovedkildene også for Samuelsbøkene. Fortellingene om David i 2 Sam og 1 Krøn 11–21 stemmer nemlig for det meste så nøye overens ord for ord at de gjerne regnes som utdrag av en felles kilde.

Dessuten levde disse profetene gjennom hele tidsrommet bøkene omfatter, og de tok virksom del i det som skjedde (se 1 Sam 1–3; 7–

10; 12; 15–16; 19,18–24; 22,5; 2 Sam 7; 12; 24,11–18). Også «kong Davids krønike» (1 Krøn 27,24) kan ha vært en av kildene.

Til sist går det tydelig fram av verket selv at forfatteren hadde kilder skrevet av øyenvitner, og at han brukte dem med inngående kjennskap til saken og med historisk troskap. Fortellingen er klar og levende, personene er tegnet omhyggelig, og stedene og de mindre omstendighetene rundt hendelsene er gjengitt svært nøyaktig.

Kapittel 1. Hanna ber om en sønn

Israels historie under profeten Samuel (kap. 1–7)

Da Samuel ble kalt til profet og dommer i Israel, ble det et vendepunkt i historien til Guds rike i den gamle pakt. Som Herrens profet skulle Samuel føre Israel ut av dommertiden og inn i kongetiden og legge grunnen for at kongedømmet kunne vokse fram til velsignelse.

Han var viet til nasireer fra mors liv, slik Samson var, og han fullførte det Samson bare hadde begynt: å fri Israel fra filistrenes makt. Det gjorde han ikke med armens kraft, men med den åndelige kraften i sitt ord og sin bønn. Med dem førte han Israel tilbake fra de døde avgudene til Herren sin Gud.

Som en av dommerne – han regner seg selv blant dem i 12,11 – avsluttet han dommertiden og innførte kongedømmet. Som profet la han grunnen for profetembetet. Han var den første som så å si gjorde det hjemmehørende i Israel og bygde det ut til en makt som fra da av, side om side med presteskapet og kongedømmet, fikk den sterkeste innflytelse på paktsfolket og Guds rike.

Det hadde riktignok vært profeter før Samuel, som av og til kunngjorde Herrens vilje for folket. Men de sto fram enkeltvis og fikk ingen varig innflytelse på folkets liv. Fra Samuels tid av var det profetene som bar og nærte menighetens åndelige liv, og som Herren brukte for å kunngjøre sin vilje for folket og lederne.

For å vise hvordan den nye ordningen – eller rettere den frelsen Herren sendte sitt folk ved denne tjeneren – kom i stand og vokste fram, går den profetiske historieskriveren tilbake til Samuels fødsel. Han viser oss både hvordan det sto til med gudslivet i folket, og hvor-

dan filistrene undertrykte det ved slutten av dommertiden, mens Eli var yppersteprest.

Mens Samuels gudfryktige foreldre gikk år etter år til Guds hus i Sjilo for å tilbe og ofre for Herrens åsyn, ble Guds hus vanhelliget av Elis sønners skjendige ferd (kap. 1–2). Da Samuel ble kalt til Herrens profet, mistet Israel paktens ark, helligdommens sjel, i krigen med filistrene (kap. 3–4).

Først da Samuels profetgjerning hadde gjort folket villig til å ta bort de fremmede gudene og tjene Herren alene, ga den trofaste paktens Gud det full seier over filistrene på Samuels forbønn (kap. 7). Etter disse tre hovedtrekkene kan fortellingen om Samuels dommertid deles i tre: kap. 1–2, 3–6 og 7.

V. 1–8. Samuels ætt

> «[1]Det var en mann fra Ramata'im-Sofim i Efra'im-fjellene. Han hette Elkana og var sønn av Jeroham, sønn av Elihu, sønn av Tohu, sønn av Suf, en efra'imitt. [2]Elkana hadde to koner, den ene hette Hanna og den andre Peninna. Peninna hadde barn, men Hanna hadde ikke. [3]Denne mannen dro år etter år opp fra sin by for å tilbe og ofre til Herren, hærskarenes Gud, i Sjilo. Der var Elis to sønner, Hofni og Pinehas, prester for Herren.»

Samuels far, Elkana, var fra Ramata'im-Sofim i Efra'im-fjellene. Byen nevnes bare her og er etter v. 3 (sammenlignet med v. 19 og 2,11) det samme stedet som senere bare kalles Rama (*ha-rama*, הָרָמָה, «høyden»). Elkana dro hvert år «fra sin by» til Sjilo for å tilbe og ofre, og etterpå vendte han hjem til huset sitt i Rama (1,19; 2,11). Han var altså ikke bare født i Ramata'im-Sofim, men bodde fortsatt der, og Rama er bare en kortform av det lange navnet.

I denne Rama ble Samuel født, der levde og virket han, der døde han, og der ble han gravlagt (7,17; 15,34; 16,13; 19,18–23; 25,1; 28,3). Stedet er ikke, slik mange har ment, et annet enn Rama i Benjamin (Jos 18,25). Det skal heller ikke søkes ved Ramle nær Jafo, i Soba nordvest for Jerusalem, nord for Hebron eller andre steder i Efra'im. Det lå der landsbyen er-Ram ligger i dag, to timers gange nordvest for Jerusalem, på et kjegleformet fjell øst for veien til Nablus.

Det strider verken mot fortellingen i kap. 9–10 eller mot at Ramata'im-Sofim lå «i Efra'im-fjellene», for disse fjellene strakte seg

inn i Benjamins område. Det ser vi klart av Dom 4,5, der profetinnen Debora bodde mellom Rama og Betel på Efra'im-fjellet.

Navnet Ramata'im-Sofim, «sofittenes to høyder», fikk byen nok for å skille den fra andre steder som het Rama. Det kommer trolig av levittslekten Suf eller Sofai (1 Krøn 6,26.35), som Elkana stammet fra, og som hadde flyttet dit fra Efra'ims stamme. Derfor står det fulle navnet her, i Elkanas ættetavle, mens det senere i Samuels historie bare heter Rama.[1]

At Sofim henger sammen med Suf, bekreftes av at Elkanas stamfar Suf kalles Sofai i 1 Krøn 6,26 og Sif i 6,35. Sofim betyr altså Sufs etterkommere, og av samme navn kommer «Suf-bygden» i 1 Sam 9,5.

Ættetavlen her, fire ledd tilbake til Suf, stemmer med 1 Krøn 6. Der nevnes Elkanas forfedre to ganger, i kahatittenes ættetavle (6,26–27) og i ættetavlen til sangeren Heman, en sønnesønn av Samuel (6,33–35). Navnene Elihu, Tohu og Suf står der som Eliab, Nahat og Sofai, og som Eliel, Toah og Sif. Slike avvik er vanlige i ættetavlene. De kommer dels av at samme navn hadde flere former, dels av at navnene betyr det samme.

Av ættetavlene i Krønikebøkene ser vi at Samuel stammet fra Levis sønn Kahat og altså var levitt. Det er ingen gyldig innvending at det aldri sies rett ut, eller at Elkana kalles efra'imitt.

At levittætten ikke nevnes, er lett å forklare. Samuels gjerning som fornyer av folket hvilte ikke på at han var levitt, men bare på at Gud hadde kalt ham. Profetembetet var ikke knyttet til en bestemt stand, slik presteembetet var. Det bygde bare på Guds kall og på at Gud ga sin Ånd. Når to levitter i Dommernes bok (Dom 17,7; 19,1) uttrykkelig kalles levitter, er det fordi det betydde mye for fortellingene om dem (17,10.13; 19,18). For Samuels kall hadde levittætten ingen betydning.

«Efra'imitt» hører grammatisk verken til Suf eller Elkana, men til «en mann» først i verset. Det betyr en fra Efra'im, som i Dom 12,5 og 1 Kong 11,26, og ikke en fra Efrata, det vil si Betlehem, som i 1 Sam 17,12 og Rut 1,2. Der er ordet nærmere bestemt med «fra Betlehem i Juda», her med «i Efra'im-fjellene».

Levitten Elkana kalles efra'imitt fordi han borgerlig sett hørte til Efra'ims stamme, slik levitten i Dom 17,7 hører til Judas stamme.

[1] Det fulle navnet ser ut til å ha levd videre og kom i bruk igjen etter fangenskapet. Det er Arimatea i evangeliene, Matt 27,57.

Levittene ble regnet til de stammene de bodde blant (Hengstenberg). Det betyr ikke at Ramata'im-Sofim lå i Efra'im, bare at Elkanas slekt hørte til denne stammen og først senere flyttet til Rama i Benjamin. Ved landdelingen fikk kahatittene byer i Efra'im, Dan og Manasse (Jos 21,5.20 ff.).

Heller ikke Hannas løfte strider mot at Samuel var levitt. Ved det ble han ikke viet til Herrens tjeneste generelt, men til livslang tjeneste ved Guds hus som nasireer (1,11.22). Andre levitter skulle først tjene fra de var tjuefem år, og heller ikke da uten avbrudd ved helligdommen.

Tvert imot støtter farens navn sterkt at Samuel var levitt. Alle som heter Elkana i Det gamle testamente, kan påvises å ha vært levitter, bortsett fra én i 2 Krøn 28,7 som vi ikke kjenner ætten til, og de fleste hørte til Korahs slekt, som også Samuel stammet fra. Det henger nok sammen med hva navnet betyr: Elkana (*elqana*, אֶלְקָנָה, «den Gud har kjøpt» eller «vunnet»). Det passet særlig godt for levittene, som Herren hadde tatt ut til tjeneste ved helligdommen i stedet for Israels førstefødte, dem han helliget seg da han slo Egypts førstefødte (4 Mos 3,13.44 ff.).

Elkana hadde to hustruer: Hanna (*channa*, חַנָּה, «nåde, ynde») og Peninna (*peninna*, פְּנִנָּה, «korall»). Peninna var velsignet med barn, men Hanna var barnløs. Hvert år dro Elkana med hustruene sine, slik loven bød (2 Mos 34,23; 5 Mos 16,16), til tabernaklet i Sjilo (Jos 18,1) for å tilbe og ofre til Herren, hærskarenes Gud.

Jehova Sebaot (יְהוָה צְבָאוֹת, «Herren, hærskarenes Gud») er en kortform av *Jehova Elohe Sebaot*, «Jehova, hærskarenes Gud». Jehova er et egennavn og kan ikke ha en eieform etter seg. Ordet «Gud» (*Elohe*) ligger derfor innbakt i navnet og må tenkes til (Hengstenberg). Det ser vi også av at det heter «Elohim Sebaot» (Sal 59,6; 80,5.8.15.20; 84,9) og «Adonai Sebaot» (Jes 10,16). Så ofte uttrykket forekommer, særlig hos profetene, står Sebaot aldri alene som gudsnavn i Det gamle testamente. Først i Septuaginta brukes det enkelte steder som egennavn, *Sabaot*.

Gudsnavnet ble ikke brukt før på Samuels tid, men det har sin rot i 1 Mos 2,1, der himmelen og jorden ble fullført «med hele sin hær». Det viser Jehova som hersker over de himmelske hærskarer, det vil si englene (1 Mos 32,1) og stjernene (Jes 40,26), som kalles Herrens

«hærskarer» i Sal 103,21 og 148,2. Det betyr ikke at stjernene ble tenkt bebodd av engler; det finnes ikke spor av en slik tanke i hele Det gamle testamente.

Navnet betegner rett og slett Jehova som hele verdens Gud, som styrer alle himmelens krefter, synlige og usynlige, slik han hersker i himmelen og på jorden.

Det kan heller ikke bevises at navnet først og fremst sikter til sol, måne og stjerner, med den begrunnelse at deres synlige glans særlig holder Guds allmakt og herlighet levende i bevisstheten.

Tanken om en hær av engler møter vi alt hos Jakob, som kalte Guds engler som møtte ham, «Guds leir» (1 Mos 32,1–2), og i Moses' velsignelse, der «titusener av hellige» er engler, ikke stjerner (5 Mos 33,2). Da Israels stammer dro ut av Egypt, kalles de «Herrens hærer» (2 Mos 7,4; 12,41). Og da Herrens engel viste seg som en kriger foran Jeriko, ga han seg til kjenne for Josva som «høvdingen over Herrens hær», det vil si englehærene (Jos 5,14).

Her ligger den egentlige grunnen til navnet «Jehova, hærskarenes Gud». Den himmelske føreren for Guds folk viste seg for den jordiske føreren for Israels hær som høvding over englehærene. Han lovte ham ikke bare Jeriko, men viste ham i gjerning, da murene i denne festningen for kanaaneernes makt falt ved et under, at englehærenes høvding stred for Israel. Likevel ble navnet ikke tatt i bruk med det samme, men først senere, da Herren begynte å gjøre Israel til et kongerike som skulle overvinne alle hedningenes riker.

Det er sikkert ikke uten betydning at dette navnet første gang gis Gud i disse bøkene, som forteller om hvordan kongedømmet ble grunnlagt. Og det var Samuels mor, den fromme Hanna, som først brukte det og påkalte Gud i bønn som «Herre, hærskarenes Gud» (1,11) – hun som viet sønnen sin til Herren og i sin lovsang profeterte om Herrens konge og salvede (2,10).

Går gudsnavnet slik hånd i hånd med det profetiske varselet om kongedømmet og med at det ble grunnlagt, kan det ikke ha oppstått som motvekt mot stjernedyrkelsen, slik Hengstenberg mener. Den påstanden har heller ikke noe historisk grunnlag.

Langt mer naturlig er det at Jehovas usynlige kongemakt måtte kreve å bli anerkjent i hele sin altomfattende makt og herlighet da den fikk en synlig skikkelse i det jordiske kongedømmet. I navnet «Gud

over de himmelske hærskarer» fikk gudekongen i Israel det rette uttrykket for at han hersker over alt.

Navnet vernet mot at det jordiske kongedømmet skulle formørke Guds usynlige kongemakt, og det knuste hedningenes tomme innbilning om at Israels Gud bare var en folkegud for dette ene folket.[2]

Merknaden i v. 3, «Der var Elis to sønner, Hofni og Pinehas, prester for Herren», det vil si at de utførte presteembetets gjerninger, forbereder det som kommer. Derfor nevnes bare sønnene og ikke Eli selv. Han sto riktignok fortsatt over helligdommen som yppersteprest, men var for gammel til å bære fram offrene. Septuaginta har lagt til «Eli og» her, men det er et vilkårlig tillegg som kommer av at oversetteren ikke forsto hvorfor sønnene nevnes.

V. 4–8. Peninna krenker Hanna

> «[4]Når dagen kom da Elkana bar fram sitt offer, ga han sin kone Peninna og alle hennes sønner og hennes døtre hver sitt stykke av offerkjøttet. [5]Men Hanna ga han et dobbelt stykke. For han elsket Hanna, enda Herren hadde lukket hennes morsliv. [6]Hennes rivalinne krenket og plaget henne for å egge henne til vrede, fordi Herren hadde lukket hennes morsliv. [7]Slik gjorde han år etter år, så ofte som hun dro opp til Herrens hus. Og slik krenket Peninna henne, og Hanna gråt og ville ikke spise. [8]Da sa Elkana, hennes mann, til henne: Hanna, hvorfor gråter du, og hvorfor spiser du ikke? Hvorfor er du så sorgfull? Er ikke jeg mer for deg enn ti sønner?»

På den dagen Elkana bar fram offeret, ga han Peninna og barna hennes hver sitt stykke av offerkjøttet ved offermåltidet. Men Hanna ga han «ett stykke for to», det vil si et dobbelt stykke, fordi han elsket henne, enda Herren hadde lukket hennes morsliv. Han ga det som et tegn på kjærligheten sin, som om han ville si: «Du er like kjær for meg som om du hadde født meg et barn» (O. von Gerlach).

Det vanskelige ordet *appajim* (אַפָּיִם) er forstått på mange måter, men betydningen «ansikt», og så «person», er den eneste som holder grammatisk og gir god mening. «Dobbelt» har også den syriske oversettelsen. Luther følger Vulgata og har «trist», men ordet kan bety vrede, og vrede og tristhet er to helt forskjellige ting. Skulle vi lese

[2]Derfor ble navnet holdt fram for Herrens folk i krigssanger og seierssanger, og enda mer av profetene, som et banner som Israel skulle stride under og vinne verden. Bare Esekiel bruker det ikke, fordi han i stilen følger Mosebøkene så nøye. Det finnes heller ikke i Jobs bok, for der er Israels stilling som Guds folk ikke på tale.

«uvillig», blir det meningsløst: «Han ga henne uvillig et stykke, for han elsket henne!» (*Om skikken å hedre en med dobbelt eller stort stykke, se* 1 Mos 43,34.)

Hennes rivalinne, Peninna, krenket og plaget henne for å egge henne. Ordet betyr å sette i indre uro, ikke nettopp å gjøre sint. «Slik gjorde han år etter år»: Elkana ga Hanna dobbelt stykke ved hvert offermåltid, så ofte hun dro opp til Herrens hus. «Og slik krenket Peninna henne»: De to «slik» svarer til hverandre. Like ofte som Elkana viste Hanna sin kjærlighet ved offerfesten, like ofte gjentok Peninna sin krenkelse, så Hanna gråt og ikke ville spise.

Da søkte Elkana å trøste henne med de kjærlige ordene: «Er ikke jeg mer for deg» – det vil si kjærere – «enn ti sønner?» Ti er et rundt tall for mange.

V. 9–23. Hannas bønn og løfte

> «[9]En gang hadde de spist og drukket i Sjilo. Eli, presten, satt på stolen sin ved dørposten til Herrens tempel. Da sto Hanna opp, [10]og i sin hjertesorg ba hun til Herren og gråt sårt. [11]Og hun gjorde et løfte og sa: Herre, hærskarenes Gud! Dersom du vil se til din tjenestekvinne i hennes nød og komme meg i hu, og ikke glemme din tjenestekvinne, men la din tjenestekvinne få en sønn, så vil jeg gi ham til Herren for hele hans levetid, og det skal ikke komme rakekniv på hodet hans.»

Da offermåltidet var over, reiste Hanna seg i sin hjertesorg for å utøse sorgen sin for Gud i bønn. Imens satt Eli ved dørposten til Herrens tempel. Opplysningene om Eli og om Hannas sorg er skutt inn i hovedsetningen for å vise hvordan det sto til, og hvordan det gikk videre.

Tabernaklet (jf. 2,22) kalles her Herrens *hekal* (הֵיכָל, «palass», som NB gjengir med «tempel»). Det er ikke fordi bygningen var prektig, men fordi den var boligen for Herren, hærskarenes Gud og Israels gudekonge, som i Sal 5,8. Med «dørposten» menes trolig en inngangsport som var satt opp foran forhenget inn til Det hellige, da tabernaklet fikk fast plass i Sjilo.

«Hun ba og gråt sårt» betyr at hun gråt mye mens hun ba. Hvor dyp nøden var, ser vi også av hvordan ordene hoper seg opp når hun utøser

hjertets lengsel for Gud: «Dersom du vil se til … og komme meg i hu, og ikke glemme …»

Løftet hadde to ledd. For det første ville hun gi sønnen hun ba om, til Herren hele hans levetid, det vil si vie ham til livslang tjeneste, noe levittene ikke var bundet til bare fordi de var levitter (se ved v. 1). For det andre skulle det ikke komme rakekniv på hodet hans. Det skilte ham ut som nasireer for hele livet (se 4 Mos 6,2 ff.; Dom 13,5).

En nasireer var heller ikke bundet til livslang tjeneste eller til å være ved helligdommen stadig. Han var viet for en viss tid, og offeret han bar fram da løftet var oppfylt, var et bilde på full overgivelse til Herren. Det andre leddet føyde altså noe nytt til det første, noe som ikke fulgte av det, men som først ga den rette vigslingen til Herrens tjeneste ved helligdommen.

Ingen av leddene ga likevel Samuel rett til å gjøre prestetjeneste, som å bære fram offer. Når han senere bar fram offer, etter at Herren hadde kalt ham til profet og satt ham i spissen for folket, gjorde han det verken som levitt eller som livslang nasireer, men bare i kraft av profetkallet.

V. 12–18. Eli og Hanna

> «[12]Slik ba hun lenge for Herrens åsyn, og Eli la merke til munnen hennes. [13]For det var i sitt hjerte Hanna ba. Hun rørte bare leppene, men stemmen hørtes ikke. Derfor tenkte Eli at hun var drukken. [14]Og han sa til henne: Hvor lenge vil du te deg som drukken? Se til å bli ferdig med vinen din! [15]Da svarte Hanna og sa: Nei, herre! Jeg er en kvinne som bærer på en tung sorg i hjertet. Vin og sterk drikk har jeg ikke drukket, men jeg utøste min sjel for Herrens åsyn. [16]Tenk ikke at din tjenestekvinne er en fordervet kvinne! For jeg har hele tiden talt ut av min store sorg og smerte. [17]Da svarte Eli og sa: Gå bort i fred! Israels Gud skal gi deg det du har bedt ham om. [18]Hun sa: La din tjenestekvinne finne nåde for dine øyne! Så gikk kvinnen sin vei. Hun fikk seg mat, og så ikke mer så sorgfull ut.»

Hanna ba lenge for Herrens åsyn, og Eli la merke til munnen hennes. Fordi hun ba i sitt indre, så han bare at leppene rørte seg, men hørte ikke stemmen. Derfor trodde han at hun var drukken, og ropte til henne: «Hvor lenge vil du te deg som drukken? Se til å bli ferdig med vinen din!» Det vil si: Gå bort og sov rusen ut (jf. 25,37).

Ordrett står det at hun «talte til sitt hjerte», en vending som har en bibetydning av trøstende tale, som i 1 Mos 34,3.

Hanna svarte: «Nei, herre! Jeg er en kvinne som bærer på en tung sorg.» Hun hadde ikke drukket vin eller sterk drikk, men utøst sin sjel for Herren (jf. Sal 42,5). «Tenk ikke at din tjenestekvinne er en fordervet kvinne!» Hun hadde talt ut av sitt store sukk og sin sorg.

Eli svarte: «Gå bort i fred! Israels Gud skal gi deg det du har bedt ham om.» Dette ordet fra ypperstepresten var ikke en spådom, men et fromt ønske, som Gud i sin nåde oppfylte på det herligste.

Hanna gikk sin vei og sa: «La din tjenestekvinne finne nåde for dine øyne!» Det vil si: La meg få din velvilje og din forbønn. Ypperstepresten hadde forsikret henne om at Gud ville høre bønnen hennes, og det styrket og trøstet henne. Hun spiste, og ansiktet hennes var ikke lenger bekymret og sorgfullt som før.

V. 19–20. Samuels fødsel

> «[19]Morgenen etter sto de tidlig opp og tilba for Herrens åsyn. Så vendte de tilbake og kom hjem igjen til Rama. Og Elkana holdt seg til Hanna, sin hustru, og Herren kom henne i hu. [20]Innen året var omme, ble Hanna med barn og fødte en sønn. Hun kalte ham Samuel, for jeg har bedt Herren om ham, sa hun.»

Neste morgen tilba Elkana og hustruene hans for Herrens åsyn, og så vendte de hjem til Rama (se ved v. 1). Elkana holdt seg til Hanna, og Herren kom henne i hu, det vil si hørte bønnen hennes. Da tiden var omme, ble hun med barn og fødte en sønn. Hun kalte ham Samuel, «for jeg har bedt Herren om ham».

Navnet Samuel (*sjemu'el*, שְׁמוּאֵל) er ikke dannet av «navn» og «Gud», men av *sjamua el*, «hørt av Gud», der en bokstav er falt bort. Ordene «for jeg har bedt Herren om ham» er ikke en ordforklaring av navnet, men en utlegning som bygger på det som hadde skjedd. Fordi Hanna hadde bedt Herren om ham, ga hun ham navnet «hørt av Gud», til minne om at bønnen hennes var hørt.

V. 21–23. Hanna blir hjemme til gutten er avvent

> «[21]Da så mannen, Elkana, dro opp igjen med hele sitt husfolk for å ofre det årlige offeret og sitt løfteoffer til Herren, [22]da dro Hanna ikke med opp. Hun sa til mannen sin: Jeg vil vente til gutten er avvent. Da vil jeg ta ham med meg, så han kan stilles fram for Herrens åsyn og bli der for alltid. [23]Elkana, hennes mann, sa til henne: Gjør

> som du synes best. Bli hjemme til du har avvent ham. Måtte bare Herren oppfylle sitt ord! – Så ble kvinnen hjemme og ga gutten bryst til han var avvent.»

Da Elkana igjen dro opp til Sjilo med familien for å bære fram det årlige offeret og løfteofferet sitt, sa Hanna at hun ikke ville dra med før gutten var avvent. Da kunne hun stille ham fram for Herren, så han kunne bli der for alltid.

«Det årlige offeret» er egentlig «dagenes offer», det offeret han pleide å bære fram de dagene han dro opp til helligdommen. Av ordene «og sitt løfteoffer» ser vi at også Elkana hadde gjort et løfte til Herren, om at han ville bære fram et offer dersom hans kjære Hanna fikk en sønn.[3]

Israelittene avvente barna sine svært sent. Etter 2 Makk 7,27 pleide de hebraiske mødrene å amme barna i tre år. Når gutten var avvent, ville Hanna ta ham med til helligdommen, så han kunne stilles fram for Herrens åsyn og bli der for alltid, det vil si hele livet.

Levittene tjente vanligvis ved helligdommen fra de var tjuefem til de var femti år (4 Mos 8,24–25). Men Samuel skulle stilles fram for Herren straks han var avvent, og bli ved helligdommen for alltid, det vil si helt høre Herren til. Derfor skulle han også oppdras ved helligdommen, så han fra den første åndelige oppvåkningen kunne få inntrykk av Guds hellige nærvær.

Vi trenger derfor ikke tenke oss at ordet «avvent» også omfatter oppdragelsen fram til tretten års alder, med den begrunnelse at et treårig barn bare ville være til byrde for Eli, for ordet har aldri den betydningen. Den første oppdragelsen kan en av kvinnene som gjorde tjeneste ved inngangen til tabernaklet, ha tatt seg av (2,22; O. von Gerlach).

Elkana sa seg enig og la til: «Måtte bare Herren oppfylle sitt ord!» Med «sitt ord» menes ikke en særskilt åpenbaring fra Gud om Samuels fødsel og bestemmelse, slik rabbinerne mener. Det er trolig ordet ypperstepresten Eli sa til Hanna: «Israels Gud skal gi deg det du har bedt ham om» (v. 17).

[3] Septuaginta legger til «og all tienden av landet hans». Det er et vilkårlig tillegg. Oversetteren så ikke at løftet gjaldt barnet Elkana ønsket seg, og tenkte at Elkana gjorde opp alle sine plikter overfor Gud på festreisen. Om Elkana hadde gitt tiende, ville det heller ikke tale mot at han var levitt, for levittene måtte gi prestene en tiendedel av den tienden de fikk, 4 Mos 18,26.

Etter at Samuel var født, kunne foreldrene se dette som et løfte fra Herren selv. Da var det naturlig å ønske og be om at Herren i sin nåde også måtte oppfylle de videre forhåpningene de hadde for sønnen som de hadde viet til ham ved et løfte.

V. 24–28. Samuel blir gitt til Herren

> «[24]Så snart hun hadde avvent ham, reiste hun opp med ham og hadde med seg tre okser og en efa mel og en skinnsekk med vin. Og hun bar ham inn i Herrens hus i Sjilo – han var bare en ganske liten gutt. [25]Så slaktet de oksen og førte gutten inn til Eli. [26]Og hun sa: Hør meg, herre! Så sant du lever, herre, jeg er den kvinnen som sto her hos deg og ba til Herren. [27]Denne gutten var det jeg ba om, og Herren har gitt meg det jeg ba ham om. [28]Nå gir jeg ham tilbake til Herren for hele hans levetid. Det var for Herrens skyld jeg ba om ham. Og de tilba Herren der.»

(Keil: «28 Derfor gjør også jeg ham til en som er bedt om for Herren, alle de dager han lever; han er bedt om for Herren. Og han tilba Herren der.»)

Så snart gutten var avvent, tok Hanna ham med til Sjilo, enda han bare var en liten gutt. Hun hadde med seg tre okser, en efa mel og en skinnsekk med vin, og hun overga ham til Eli etter at oksen var slaktet, det vil si ofret som brennoffer.

V. 24 nevner tre okser, mens v. 25 bare taler om «oksen». Det har en enkel forklaring. V. 25 sikter til det offeret som hørte sammen med at gutten ble overgitt: det brennofferet som vigslet ham til Herren som et åndelig offer, til livslang tjeneste ved helligdommen. De to andre oksene var det årlige festofferet, brennofferet og takkofferet Elkana bar fram hvert år. Det fant fortelleren ikke nødvendig å nevne, for det fulgte dels av v. 3, dels av Moseloven.[4]

Da gutten ble ført fram, ga moren seg til kjenne for ypperstepresten som kvinnen som før hadde bedt til Herren på dette stedet (v. 11 ff.), og sa: «Denne gutten var det jeg ba om, og Herren har gitt meg det jeg ba ham om.» Så gjør også hun ham, i sin tur, til en som er «bedt om»[5] for Herren hele hans levetid.

---

[4]Septuaginta har «en treårig okse», og noen vil rette teksten etter det. Men en efa mel passer ikke til én okse, for etter 4 Mos 15,8–9 hørte det bare tre tideler efa mel til en okse. En hel efa forutsetter tre okser, og viser at v. 24 nevner offergavene til alle offrene Elkana skulle bære fram.

[5]**«bedt om»** sja'ul, שְׁאוּל

Verbet betyr å la en be, å gi en det han ber om (2 Mos 12,36), og her å gjøre en til «bedt om». Ordbøkenes betydning «låne bort» har ingen annen støtte enn en feil gjengivelse i Septuaginta, og passer ikke noen av stedene. Herren hadde ikke lånt Hanna sønnen; han hadde gitt ham (v. 11). Enda mindre kunne et menneske låne bort sønnen sin til Herren.

Siste del av v. 28, «og han tilba Herren der», gjelder Elkana, som hadde sagt ja til Hannas løfte, og ikke Samuel.

Ved første øyekast virker flertallsformen «de tilba», som noen håndskrifter og oversettelser har, bedre. Men ser vi nærmere på sammenhengen, avslutter ikke setningen fortellingen. Den innleder den siste handlingen da Samuel ble overgitt. Entallsformen passer derfor helt, og selv om subjektet ikke er nevnt, er det ingen tvil om at det er Elkana. Da Hanna hadde overgitt sønnen sin til ypperstepresten, tilba først faren Elkana for Herren i helligdommen, og så tilba Hanna i lovsangen som følger i 2,1–10.

Kapittel 2. Hannas lovsang og Elis hus

Bønnen der Hanna utøste det hun følte i hjertet etter at hun hadde viet sønnen sin til Herren, er en lovsang med profetisk og messiansk innhold. Først gir hun uttrykk for at sjelen hennes jubler over frelsen hun har fått (v. 1).

Så priser hun Herren som den eneste Hellige og den eneste klippe for de rettferdige, han som styrer på jorden med allvitenhet og rettferd, som ydmyker de stolte og hovmodige, som tar liv og gir liv, gjør fattig og gjør rik (v. 2–8). Til slutt uttrykker hun den trygge vissheten at han skal verne sine fromme og slå ned de opprørske, dømme jordens ender og opphøye sin konges makt (v. 9–10).

Denne salmen er en moden frukt av Guds Ånd. Den fromme kvinnen hadde gått til Herren, Israels Gud, med en mors inderlige lengsel og bedt om en sønn hun kunne vie til livslang tjeneste for ham. I det hun selv hadde opplevd, «skjønte hun de allmenne lovene for Guds styre og hva de betyr for hele Guds rikes historie» (Auberlen).

Bøyd og nedtrykt som hun var, hadde hun fått erfare hvor nådig den allvitende og hellige paktens Gud styrer. Det ble for henne et pant på hvordan Gud i nåde leder hele folket. Hun så at Gud ikke bare til alle tider fridde de fattige og elendige som stolte på ham, ut av nøden og reiste dem opp, men at han også skulle løfte opp og herliggjøre hele sitt folk, som den gang var så dypt nedtrykt av fiendene.

Ut fra løftene til patriarkene visste Hanna at Israel var bestemt til å bli et kongerike, og hun var fylt av den lengselen etter at løftene skulle oppfylles, som var vakt i folket. Derfor kunne hun i ånden, ved Guds

inngivelse, se den kongen som Herren snart skulle gi sitt folk, og som han ville bruke til å reise folket opp til makt og herredømme.

De nyere kritikerne vil ikke godta at sangen er Hannas egen. Det bygger på at de på forhånd avviser at Gud åpenbarer seg overnaturlig for å frelse, og at de derfor ikke kan se det profetiske lyset den fromme Hanna fikk. Dermed mistolker de også innholdet.

De stolte og hovmodige som Gud ydmyker, er ikke hedningene eller Israels fiender, og de fattige og elendige som han opphøyer, er ikke israelittene som sådan. Det er de ugudelige og de fromme i Israel selv. Skildringen er så gjennomført allmenn at bare en helt vilkårlig kritikk kan knytte den til bestemte historiske hendelser, som Davids seier over Goliat eller en israelittisk seier over hedenske folk.

Det taler for at sangen er ekte, at forfatteren av Samuelsbøkene aldri ville ha lagt den i Hannas munn om han ikke hadde funnet den i kildene sine. Enda tydeligere taler Marias og Sakarjas lovsanger (Luk 1,46 ff.; 1,68 ff.). De bygger på Hannas sang og viser hvordan de fromme i Israel til alle tider forsto den: Som Hanna kjente de igjen og lovpriste i sitt eget liv hvordan den hellige Gud styrer midt i sitt rike.

V. 1–17. Hjertet fryder seg i Herren

> «[1]Og Hanna ba og sa: Mitt hjerte fryder seg i Herren! Høyt er mitt horn i Herren, vidt opplatt er min munn mot mine fiender, for jeg gleder meg over din frelse.»

Det første verset er innledningen til sangen. En hellig glede i Herren over velsignelsen hun hadde fått, drev den benådede moren til å prise Gud. Av de fire leddene svarer det første til det tredje og det andre til det fjerde: Hjertet fryder seg fordi hornet hennes er løftet høyt, og munnen åpner seg vidt for å forkynne frelsen som fiendene må tie for.

«Høyt er mitt horn» betyr ikke «jeg er stolt», men «min kraft er stor i Herren». Hornet er bilde på styrke og er hentet fra oksene, som har styrken sin i hornene (5 Mos 33,17; Sal 75,5). Kraften hennes var blitt opphøyd ved den frelsen Herren hadde vist henne. Derfor tilkom all ære ham, for han hadde vist seg som den Hellige og som en klippe en kan sette sin lit til.

V. 2–3. Ingen er hellig som Herren

> «[2]Ingen er hellig som Herren. For det er ingen uten deg, det er ingen klippe som vår Gud. [3]Tal ikke så mange høye ord! La ikke frekke ord

gå ut av deres munn! For en allvitende Gud er Herren, og han prøver alle gjerninger.»

(Keil, v. 3b: «For Herren er en allvitende Gud, og hos ham er gjerningene veid.»)

Gud viser seg hellig når han styrer sitt nåderike og leder de rettferdige til frelse (se 2 Mos 19,6). Men helligheten er ikke noe annet enn den moralske gjenglansen av den ene, absolutte Guds herlighet. Det forklarer hvorfor Hanna begrunner hans hellighet med at «det er ingen uten deg» (jf. 2 Sam 22,32).

Som den Hellige og den Eneste er Gud den klippen (5 Mos 32,4.15; Sal 18,3) som de rettferdige alltid kan stole på. Derfor skal de ugudelige skjelve for hans hellighet og ikke i sitt hovmod skryte av de store ting de har gjort eller har tenkt å gjøre. De «frekke ordene» er det de ugudelige taler mot de rettferdige (Sal 31,19). For Herren hører slike ord. Han er en «Gud som vet» – flertallsformen forsterker – en Gud som ser og kjenner hver eneste ting.

Ordene i slutten av verset kunne leses: «gjerningene blir ikke veid» eller «er ikke rettferdige» (jf. Esek 18,25–26; 33,17). Men det kunne bare gjelde menneskers gjerninger, for Guds gjerninger er alltid rettferdige, og en påstand om menneskers gjerninger passer ikke i sammenhengen. Derfor regner masoretene dette blant de stedene der det står «ikke»[1] for «hos ham»[2]. Meningen er altså: Hos ham er gjerningene veid, det vil si: Guds gjerninger er rettferdige. Det er ikke ment at han veier menneskenes gjerninger, for Gud veier menneskenes ånd og hjerte (Ordsp 16,2; 21,2; 24,12), ikke gjerningene deres; det uttrykket finnes ikke.

I v. 4–8 skildres Guds rettferdige gjerninger i store, allmenne trekk, slik de viser seg når han styrer sitt rike og lar de rettferdiges og de ugudeliges kår skifte på underfullt vis.

V. 4–8. Herren tar liv og gir liv

«[4]Kjempenes bue blir brutt, og de som snubler, binder om seg med kraft. [5]De mette lar seg leie for brød, og de hungrige hører opp å hungre. Hun som var ufruktbar, føder sju barn, mens den som er rik på sønner, visner bort. [6]Herren tar liv og gir liv, han fører ned i dødsriket og fører opp derfra. [7]Herren gjør fattig og han gjør rik.

[1] **«ikke»** lo, לֹא

[2] **«hos ham»** lo, לוֹ

> Han nedtrykker og han opphøyer. [8]Han reiser den ringe av støvet. Han løfter den fattige opp av smusset for å sette ham hos fyrster og gi ham et ærefullt sete. Jordens støtter hører Herren til, på dem har han bygd jorderike.»

(Keil, v. 4a: «Buekjempene blir forferdet.»)

Tanken i v. 4 er ikke at selve buen skal brytes, men at heltene som bærer buen, skal bli forferdet eller knust innvendig. «Kjempenes bue» står for kjemper som bærer bue. Derfor skal verbet forstås som «bli forferdet», ikke «bli brutt», særlig fordi det – bortsett fra Jer 51,56 – ikke brukes om ytre ting som brytes, men om mennesker som brytes ned.

De mette er de rike og velstående. De skal bli så fattige at de må leie seg ut for brød, mens de hungrige hører opp å være det de var.

Sju barn nevnes som det fulle tallet på Guds velsignelse med barn (se Rut 4,15). Den som har mange barn, visner bort fordi hun har mistet alle sønnene og dermed støtten sin i alderdommen (Jer 15,9). Dette kommer fra Herren, som tar liv og gir liv (jf. 5 Mos 32,39). Ordene i v. 6 er billedlige: Gud styrter ned i døden og dødsfaren, og han frir også ut av den (Sal 30,4).

De tre første leddene i v. 8 står ordrett igjen i Sal 113,7–8. Støvet og smusset er bilder på den dypeste fornedrelse og vanære. Motsetningen er å sitte på herlighetens stol eller trone, det setet edle fyrster har. Alt dette gjør Herren, for han er verdens skaper og opprettholder. Jordens støtter hører ham til; det vil si at han har skapt og satt dem opp, og han holder dem oppe.

Når Herren, Israels Gud, den Hellige, styrer verden med sin allmakt, har de rettferdige ingenting å frykte. Med denne tanken begynner sangens siste strofe.

V. 9–10. Herren dømmer jordens ender

> «[9]Han verner sine frommes føtter, men ugudelige går til grunne i mørket. For ikke ved kraft er mannen sterk. [10]Hver den som strider mot Herren, skal bli forferdet, han lar det tordne i himmelen over ham. Herren dømmer jordens ender. Han vil gi sin konge styrke og opphøye sin salvedes horn.»

Herren verner de rettferdiges føtter så de ikke vakler og snubler, det vil si så de ikke faller i ulykke og går til grunne i den (Sal 56,14; 116,8; 121,3). Men de ugudelige, som undertrykker og forfølger de rettferdi-

ge, går til grunne i mørket – i ulykken, når Gud trekker tilbake sin nådes lys og de faller i nød og trengsel. For intet menneske kan ved egen kraft bli sterk nok til å møte livets stormer.

Alle som strider mot Herren, blir knust. For å få fram motsetningen mellom mennesket og Gud står «Herren» først i setningen, på hebraisk: «Herren – de som strider mot ham, blir forferdet», både innvendig og utvendig. Over hver den som strider mot Gud, lar han det tordne. Torden varsler at Herren kommer for å dømme; i tordenen får mennesket på skremmende vis kjenne den allmektige Guds nærvær.

I ordene «Herren dømmer jordens ender», det vil si hele jorden til dens ytterste grenser, løfter Hannas bønn seg til et profetisk blikk mot fullendelsen av Guds rike. Så visst som Herren til alle tider verner de rettferdige og styrter de ugudelige, så visst skal han dømme hele verden, slå ned alle sine fiender og fullende det riket han har grunnlagt i Israel.

Og som hvert rike når sitt høydepunkt i tronen, i en konges fulle makt og styre, slik kan Guds rike bare bli fullkomment i den kongen som Herren vil gi sitt folk og utruste med sin makt.

Kongen, Herrens salvede, som Hanna profeterer om i ånden, er ikke én enkelt konge i Israel, verken David eller Kristus. Han er en ideell konge – men ikke bare en personifisering av den tronen som skulle opprettes. Det er den virkelige kongen som Israel fikk i David og hans ætt, og som nådde sitt høydepunkt i Messias.

Opphøyelsen av den salvedes horn begynte da Davids makt seiersrikt og strålende ble utvidet. Den ble gjentatt ved hver seier som kongene av Davids hus vant over Guds og hans rikes fiender, den fortsetter når Kristi rike brer seg ut, og den skal til sist nå sin evige fullendelse i dommen på den siste dag, når alle Kristi fiender blir lagt som en skammel for hans føtter.

V. 11–12. Samuel tjener Herren, Elis sønner er fordervede

> «[11]Så dro Elkana hjem igjen til Rama, men gutten tjente Herren under presten Elis tilsyn. [12]Men Elis sønner var fordervede menn, de kjente ikke Herren.»

V. 11 danner overgangen til det som følger. Etter Hannas takkesalme dro Elkana med familien hjem til Rama, mens gutten Samuel tjente Herren under presten Elis tilsyn. At det ikke står noe om at hustruene

fulgte med, betyr ikke at Elkana dro hjem alene. Det er en selvfølge, ut fra 1,21 («hele hans hus»).

Å «tjene Herren» (her og i 3,1) brukes om hverandre med «tjene for Herrens åsyn» (2,18). Det står om det prestene og levittene gjorde i gudstjenesten, og Samuel tok del i dette etter hvert som han vokste opp, under Elis tilsyn og etter hans rettledning.

Men Elis sønner, Hofni og Pinehas (v. 34), var fordervede menn (*bene belijja'al*, בְּנֵי בְלִיַּעַל, «udugelige, verdiløse»). De kjente ikke Herren slik han skal kjennes; de fryktet ham ikke og brydde seg ikke om ham (Job 18,21; Hos 8,2; 13,4).

V. 13–17. Prestesønnenes overgrep

> «[13]Slik brukte de å gå fram mot folket: Når noen kom med et offer, og kjøttet ble kokt, da kom prestens tjener og hadde en tretindet gaffel i hånden. [14]Den stakk han ned i kjelen eller i gryten eller i pannen eller i krukken, og alt det som kom opp med gaffelen, tok presten til seg. Slik gjorde de med alle israelitter som kom til Sjilo. [15]Enda før de hadde brent fettet, kom prestens tjener og sa til mannen som ofret: Kom hit med kjøtt til å steke for presten! Han tar ikke imot kokt kjøtt fra deg, bare rått. [16]Så sa mannen til ham: Først må fettet brennes, siden kan du ta for deg etter som du har lyst til. Da svarte han: Nei, nå straks skal du gi meg det, ellers tar jeg det med makt. [17]Den synd som de unge mennene gjorde, var meget stor for Herrens åsyn, for de hånte Herrens offer.»

«Slik brukte de å gå fram mot folket», ordrett: «prestenes rett overfor folket». Det var en rett de hadde tatt seg selv. Når noen bar fram et slaktoffer, kom prestens tjener mens kjøttet kokte, med en tretindet gaffel i hånden. Han stakk den ned i kjelen eller gryten, og alt gaffelen fikk med seg opp, tok presten. Slik gjorde de med alle israelitter som kom til Sjilo.

De gjorde enda verre. Før fettet var brent – før offerets fettstykker var lagt på alterilden for Herren (3 Mos 3,3–5) – kom tjeneren og krevde kjøtt av den som ofret, så presten kunne få det stekt. Han ville ikke ha kokt kjøtt, bare rått, det vil si ferskt. Svarte mannen at fettet skulle brennes straks, og at tjeneren siden kunne ta det han hadde lyst på, sa han: «Nei, nå straks skal du gi meg det, ellers tar jeg det med makt.»

Disse misbrukene gjaldt takkofrene, som det hørte et offermåltid til. Av dem tilkom presten etter loven løftelåret og svingebrystet, og det skulle han få etter at fettet var brent på alteret (3 Mos 7,30–34). Å ta kjøttet og steke det før dette offeret var båret fram, var et ran av Gud. Derfor blir det lagt vekt på det med ordet «enda» som det verste Elis sønner gjorde.

Prestene hadde heller ingen rett til noe av det kjøttet offermannen kokte til offermåltidet etter at fettet var brent og prestens del gitt fra seg – for ikke å snakke om å ta det med makt ut av grytene mens det kokte.

Det de unge mennene, prestenes tjenere, gjorde, var en stor synd for Herrens åsyn, for de brakte Herrens offer i vanære og ga folket grunn til å håne det. «Ranet de gjorde, var en liten synd sammenlignet med den forakten for selve ofrene som de spredte blant folket» (O. von Gerlach). Ordet for «offer» her (*minha*, מִנְחָה) er ikke matofferet, men offergaven generelt, en gave som ble båret fram for Herren.

V. 18–26. Samuel i linkjortelen, Hanna får flere barn

> «[18]Men Samuel tjente for Herrens åsyn – en ung gutt kledd i en efod av lin. [19]Hans mor laget hvert år en liten ytterkappe til ham. Den hadde hun med til ham, når hun dro opp med sin mann for å bære fram det årlige offeret. [20]Og Eli velsignet Elkana og hans hustru og sa: Herren gi deg barn igjen med denne kvinnen istedenfor ham som hun ba om for Herren! Så dro de hjem igjen. [21]Og Herren så til Hanna. Hun ble med barn og fødte tre sønner og to døtre. Men gutten Samuel vokste opp hos Herren.»

Ved siden av Elis udugelige sønner tjente Samuel som gutt for Herrens åsyn, kledd i en efod av hvitt stoff (se 2 Mos 28,42). Efoden var et skulderplagg, utvilsomt formet som yppersteprestens (2 Mos 28,6 ff.), men laget av noe helt annet: enkelt, hvitt tøy, som prestenes andre klær.

Etter 1 Sam 22,18 bar alle prestene den gang slike klær, og etter 2 Sam 6,14 gjorde David det samme ved en høytid. Samuel fikk et slikt plagg alt som gutt fordi han var viet til livslang tjeneste for Herren. Det heter at en «binder om seg» efoden, for de to delene den var sydd av, ble holdt sammen om kroppen med et belte.

Den lille kappen moren laget og hadde med hvert år når hun kom til Sjilo med mannen sin til det årlige offeret, lignet trolig ypperstepresten kappe (2 Mos 28,31 ff.). Men den var naturligvis av enklere stoff og uten de sinnbildlige prydelsene langs nederkanten som kjennetegnet embetsdrakten.

Prestedrakten til den unge Samuel svarte til det åndelige forholdet han sto i til ypperstepresten og til Herren. Eli velsignet foreldrene fordi de hadde gitt gutten til Herren, og ønsket for faren at Herren skulle gi ham barn med denne kvinnen istedenfor den som var bedt om fra Herren. På hebraisk står det ubestemt «som en ba om». Det var riktignok Hanna som hadde bedt, men Eli kunne gå ut fra at Elkana hadde delt sin fromme hustrus ønske.

Eli ønsket ikke forgjeves. «Herren så til Hanna» og velsignet henne med tre sønner og to døtre. Men gutten Samuel vokste opp hos Herren, det vil si nær ham ved helligdommen, under hans vern og velsignelse.

V. 22–26. Eli irettesetter sønnene

> «[22]Eli var nå meget gammel, og når han hørte om alt det sønnene hans gjorde mot hele Israel, og at de lå med kvinnene som gjorde tjeneste ved inngangen til sammenkomstens telt, [23]sa han til dem: Hvorfor gjør dere slikt? Jeg hører av hele folket her hvor ondt dere farer fram. [24]Nei, mine sønner! Det er ikke noe godt rykte jeg hører om dere. Dere forfører Herrens folk. [25]Når en mann synder mot en annen mann, skal Gud være voldgiftsmann. Men når en mann synder mot Herren, hvem skal da be for ham? – Men de hørte ikke på det deres far sa, for det var Herrens vilje å la dem dø. [26]Men gutten Samuel gikk fram i alder og i yndest både hos Herren og hos mennesker.»

Den gamle Eli irettesatte sønnene og advarte dem alvorlig for syndene deres, men de hørte ikke på ham. Av irettesettelsen får vi vite at de i tillegg til synden i v. 12–17 lå med kvinnene som gjorde tjeneste ved sammenkomstens telt (se 2 Mos 38,8), og slik vanhelliget de helligdommen med hor. Men den gamle og svake Eli gjorde ikke mer for å stanse disse vederstyggelighetene enn å si: «Hvorfor gjør dere slikt?» «Hele folket» er alle som kom til Sjilo og hørte og så de onde gjerningene der.

«Nei, mine sønner» betyr: Gjør ikke slikt! For ryktet han hørte, var ikke godt: «Dere forfører Herrens folk», det vil si får folket til å synde.

I v. 25 er det et ordspill på hebraisk som ikke kan gjengis på norsk. Verbet (*pillel*, פָּלַל) betyr å avgjøre eller felle en dom, så å mekle i en strid som voldgiftsmann. I refleksiv form betyr det å gå i forbønn, altså å be for noen. Synder et menneske mot et annet, avgjør Gud striden som voldgiftsmann gjennom den rette øvrigheten. Men synder et menneske mot Gud, kan ingen tre inn som mekler; en slik synd kan ikke gjøres opp ved forbønn.

Men Elis sønner hørte ikke på denne formaningen, som med milde ord og advarsler skulle få frekke syndere til å vende om. «For», legger forfatteren til, «det var Herrens vilje å la dem dø.» Farens irettesettelse gjorde ikke inntrykk på dem fordi de allerede var overgitt til forherdelsens dom. (*Om forherdelse som Guds dom, se utleggingen av* 2 Mos 4,21.)

Den unge Samuel derimot vokste i alder og i yndest hos Gud og mennesker (jf. Luk 2,52).

V. 27–30. En Guds mann kommer til Eli

> «[27]Det kom en Guds mann til Eli og sa til ham: Så sier Herren: Har jeg ikke åpenbart meg for din fars hus, da de var i Egypt og måtte tjene faraos hus?»

Før Herren grep inn med dom, sendte han en profet, en «Guds mann» (som Dom 13,6), til den gamle Eli. Han skulle forkynne den dommen som snart skulle ramme de udugelige prestene i hans hus, til advarsel for alle tider. For å vekke Elis egen samvittighet minnet profeten ham på den ene siden om den nåden Gud hadde vist da han valgte hans fars hus, det vil si Arons hus, til å ta vare på helligdommen (v. 27–28). På den andre siden pekte han på hvordan sønnene vanhelliget helligdommen med sin ondskap (v. 29).

Så følger dommen. Utvelgelsen av Arons ætt står fast, men den dypeste vanære skal komme over dem som forakter Herren (v. 30). Kraften i Elis hus skal brytes, og alle i huset skal dø tidlig. De skal likevel ikke helt fjernes fra altertjenesten, men til sin sorg oppleve at helligdommen forfaller (v. 31–34). Men Herren vil reise opp en trofast prest og la ham ferdes for sin salvedes åsyn, og hos ham skal alle som er igjen av Elis hus, måtte tigge om brød (v. 35–36).

For å forstå denne domsforkynnelsen rett må vi tenke oss de historiske forholdene. Ypperstepresten Eli stammet fra Itamar, Arons yngste sønn. Det ser vi av at hans sønnesønns sønn Akimelek var «av Itamars sønner» (1 Krøn 24,3). Josefus forteller i full samsvar med dette at Eli av Itamars ætt fikk yppersteprestembetet etter ypperstepresten Ussi av Eleasars ætt.

Hvorfor embetet gikk over fra Eleasars linje til Itamars, vet vi ikke. Det kan ikke skyldes at Eleasars linje var utdødd, for på Davids tid nevnes Sadok, Eleasars etterkommer, som ypperstepresten sammen med Abjatar og Akimelek av Elis ætt (2 Sam 8,17; 20,25). Etter at Abjatar ble avsatt, ble Sadok innsatt av Salomo som eneste ypperstepresten (1 Kong 2,27), og verdigheten gikk i arv til hans etterkommere. Av samme grunn kan det heller ikke være Gud som befalte at embetet skulle gå over til Eli på grunn av syndene til ypperstepresten av Eleasars linje; i så fall ville Sadok ikke ha fått embetet igjen ved siden av Abjatar.

Den egentlige grunnen må vi trolig søke i forholdene i den senere dommertiden. Da den siste ypperstepresten av Eleasars ætt før Eli døde, var sønnen han etterlot seg, kanskje umyndig eller i alle fall for ung og uerfaren til å ta på seg embetet. Eli, som kanskje var i slekt med ypperstepresten gjennom ekteskap, og som utvilsomt var en handlekraftig mann, måtte da ta ledelsen av menigheten. Sammen med den øverste ledelsen av folket som dommer fikk han også ypperstepresten embetet og hadde det til sin død, fordi ingen av Eleasars etterkommere i de urolige tidene maktet å fylle dommerens øverste embete, som var knyttet til ypperstepresten.

Vi kan ikke tenke oss at Eli urettmessig tilranet seg embetet, for selve dommen over ham og huset hans forutsetter at han hadde fått det på rett og redelig vis, og at det eneste han ble anklaget for, var sønnenes ondskap.

I lang tid etter Elis død mistet ypperstepresten embetet nesten all betydning. Hele Israel vendte seg til Samuel, som Herren stadfestet som sin profet gjennom åpenbaringer og også valgte til folkets befrier. Sammenkomstens telt i Sjilo var ikke lenger stedet for Guds nådefulle nærvær etter at arken var tatt.

Etter Elis død ble det trolig først forestått av sønnesønnen Akitub, Pinehas' sønn, som etterfulgte ham som ypperstepresten. På Sauls tid

kom sønnen hans Akia eller Akimelek. Han ga David skuebrødene å ete i Nob, dit teltet i mellomtiden var flyttet, og ble derfor drept av Saul sammen med alle prestene som var der. Men sønnen Abjatar slapp unna og flyktet til David (1 Sam 22,9–20; 23,6). Under David nevnes han som ypperstepresten sammen med Sadok, men han ble senere avsatt av Salomo (2 Sam 15,24; 17,15; 19,11; 20,25; 1 Kong 2,27).

De fleste utleggere mener at disse versene forutsier at Eli skal miste ypperstepresteembetet, og at Sadok skal settes inn i det. Men det er for snevert og uttømmer ikke ordene. Alt innledningen til profetens tale peker mot noe større: «Har jeg ikke åpenbart meg for din fars hus, da de var i Egypt?» Spørsmålet appellerer til Elis samvittighet; han kan ikke nekte, men må bekrefte det.

Med Elis «fars hus» menes ikke Itamar og hans ætt, men Aron, som Eli nedstammet fra gjennom Itamar. Gud åpenbarte seg for Elis stamfar da han satte Aron til å tale for Moses overfor farao (2 Mos 4,14.27), og enda mer da han kalte Aron til prest. Det ble forberedt ved at Gud helt fra begynnelsen brukte Aron sammen med Moses til å fri Israel ut av Egypt, og overlot til Moses og Aron å ordne påskefeiringen (2 Mos 12,1.43). Dette skjedde mens Elis fedre, Aron og sønnene hans, ennå var i Egypt under faraos herredømme.

V. 28–29. Utvalgt til prester, men foraktet offeret

> «[28]Jeg valgte ham blant alle Israels stammer til prest for meg, til å ofre på mitt alter, brenne røkelse og bære efod for mitt åsyn. Jeg ga din fars hus alle Israels barns ildoffer. [29]Hvorfor tråkker dere da mitt slaktoffer og mitt matoffer under føttene, de offer som jeg har påbudt i min bolig? Du ærer sønnene dine mer enn meg, så dere feter dere med det beste av hver offergave som mitt folk Israel bærer fram.»

«Ham» viser tilbake til «din far» i v. 27 og betyr Aron. «Til prest» blir nærmere bestemt i leddene som følger. «Å ofre på mitt alter», ordrett «stige opp på mitt alter», betyr å tre fram for brennofferalteret og utføre offertjenesten. «Å brenne røkelse» betyr tjenesten i Det hellige, der den daglige røkelsen var det viktigste og her står for det hele. «Å bære efod for mitt åsyn» viser til tjenesten i Det aller helligste, der ypperstepresten bare kunne gå inn iført efoden for å representere Israel for Herren (2 Mos 28,12).

At Gud ga Arons hus «alle Israels barns ildoffer» (se 3 Mos 1,9), betyr etter 5 Mos 18,1 at Herren ga presteskapet ofrene til føde istedenfor arv i landet, etter de delene som er fastsatt i offerloven (3 Mos 6–7; 4 Mos 18).

Når presteskapet var så høyt hedret og så omhyggelig forsørget, var prestenes ferd under Eli en utilgivelig forbrytelse. «Hvorfor tråkker dere da mitt slaktoffer og mitt matoffer under føttene?» Slaktoffer og matoffer er fellesbetegnelser som omfatter alle alterofrene, og «boligen» er sammenkomstens telt. Denne bebreidelsen gjaldt prestene generelt, også Eli, som ikke hadde stått kraftig imot misbrukene. Ordene «du ærer sønnene dine mer enn meg» gjelder Eli selv, og enhver ypperstеprest som i likhet med ham skulle tåle prestenes misbruk.

«Så dere feter dere med det beste av hver offergave som mitt folk Israel bærer fram.» Ordstillingen gir ekstra vekt til «mitt folk». Det beste av hver offergave som Israel bar fram som Herrens folk, burde ha blitt gitt til Gud i alterilden nettopp fordi det var det beste. Men Elis sønner tok, etter v. 15–16, det beste til seg selv.

V. 30. «Den som ærer meg, vil jeg ære»

> «[30]Derfor lyder ordet fra Herren, Israels Gud: Vel har jeg sagt: Ditt hus og din fars hus skal ferdes for mitt åsyn til evig tid. Men nå lyder Herrens ord: Det være langt fra meg! Den som ærer meg, vil jeg ære, og de som foraktet meg, skal bli til skamme.»

Derfor skulle Herrens ord om at «ditt hus» (Elis familie) og «din fars hus» (Elis slektninger i de andre linjene, altså hele presteskapet) «skal ferdes for mitt åsyn til evig tid», heretter lyde: «Det være langt fra meg! Den som ærer meg, vil jeg ære, og de som forakter meg, skal bli foraktet.»

Det første Herren hadde sagt, gjelder ikke særlig Eli, som om ypperstеprestembetet dermed var flyttet fra Eleasars ætt til Itamars og lovt Elis etterkommere for alle tider.

«Å ferdes for Herrens åsyn» er her ikke det allmenne uttrykket for en from vandel med Gud som i 1 Mos 17,1. Det gjelder prestenes tjeneste ved helligdommen, der de ferdes for Guds ansikt. Men det kan umulig innskrenkes til retten til å gå inn i Det aller helligste, som bare ypperstepresten hadde. Herrens ord gjaldt altså hele presteskapet, hele Arons hus, som skulle ha prestedømmet «som en evig rett» (2 Mos 29,9).

Senere ble dette løftet fornyet til Pinehas særskilt, for den nidkjærheten han viste for Herrens ære da folket drev avgudsdyrkelse i Sjittim (4 Mos 25,13). Men heller ikke dette løftet sikret ham annet enn et evig presteskap som en fredspakt med Herren. Det gjaldt ikke særskilt yppersteprestembetet, selv om det var innbefattet som presteskapets høydepunkt. Derfor ble løftet ikke opphevet da yppersteprestembetet en tid gikk over fra Pinehas' etterkommere til Itamars linje, for de beholdt likevel presteembetet.

Med ordene «det være langt fra meg», nemlig å la dette skje, kaller ikke Gud tilbake sitt tidligere løfte. Han slår bare fast at en falsk tillit til det ikke kan forenes med hans hellighet. Løftet skulle bare oppfylles så langt prestene selv æret Herren i embetet sitt. De som foraktet Gud og vanæret ham med synd og frekk ondskap, skulle selv bli foraktet. Denne forakten skulle snart komme over Elis hus.

V. 31–34. Dommen over Elis hus

> «[31]Se, dager skal komme da jeg hogger av din arm og din fars ætts arm, så ingen i din ætt skal bli gammel. [32]Du skal se trengsel for Guds bolig tross alt det gode han gjør mot Israel. Og det skal aldri finnes noen gammel i ditt hus. [33]Og den mann av din ætt som jeg ikke utrydder fra mitt alter, skal få dine øyne til å slokne og være til sorg for din sjel. Og alle som vokser opp i ditt hus, skal dø i sine manndomsår. [34]Til tegn på dette skal du ha det som skal ramme begge sønnene dine, Hofni og Pinehas: De skal begge dø på én dag.»

«Se, dager skal komme» er en fast vending profetene brukte når de forkynte det som skulle skje (2 Kong 20,17; Jes 39,6; Amos 4,2; 8,11; 9,13; Jer 7,32). Å hogge av armen betyr å knuse kraften til en mann eller en ætt (Job 22,9; Sal 37,17). En ætts kraft ligger i livskraften hos medlemmene og viser seg i at de når en høy alder og ikke visner bort og dør tidlig. Denne kraften skulle forsvinne i Elis hus; ingen der skulle mer få leve til han ble gammel.

Meningen i v. 32, som er forklart på mange måter, synes å være denne: I alt det gode Herren skulle gjøre mot sitt folk, skulle Eli bare se trengsel for Guds bolig, fordi sammenkomstens telt skulle forfalle mer og mer. I Eli, som var ypperstepresten den gang, tiltales ypperstepresten generelt som helligdommens vokter. Det som sies, gjelder

derfor ikke bare ham personlig, men alle yppersteprestene av hans hus.

«Boligen» er ikke Elis bolig, men Guds bolig, sammenkomstens telt, som i v. 29. Herren er den som gjør godt, selv om han ikke nevnes, for det ligger tydelig i ordene.

Trusselen begynte å gå i oppfyllelse alt i Elis dager. Trengselen for helligdommen begynte da filistrene tok arken (4,11), og den varte ved mens Herren sendte sitt folk hjelp og redning gjennom Samuel i den åndelige og legemlige nøden. Paktens ark – helligdommens hjerte – ble ikke ført tilbake til teltet i Samuels tid. Selve teltet ble flyttet fra Sjilo til Nob, trolig i krigstid. Og da Saul hadde latt alle prestene drepe (21,1 ff.; 22,11 ff.), ble det flyttet til Gibeon, og da måtte det nødvendigvis bli mer og mer forsømt.

Den gamle oversettelsen «du skal se din motstander i boligen», som Hieronymus, Luther og mange andre har fulgt, blir knyttet enten til Samuels forhold til Eli eller til at Salomo avsatte Abjatar og innsatte Sadok (1 Kong 2,27). Men ordet (*tsar*, צַר) betyr ikke motstander eller rival, bare undertrykker eller fiende, og Samuel var like lite Elis fiende som Sadok var Abjatars. Leser en det slik, finner en heller ingen rimelig mening i det leddet som følger.

I andre halvdel av verset gjentas trusselen fra v. 31 med enda større ettertrykk: aldri, så lenge ditt hus finnes.

De to hovedleddene i v. 33 svarer til de to hovedtankene i v. 32 og forklarer dem nærmere. Eli skulle se helligdommens trengsel, for det skulle alltid være noen av hans ætt som tjente ved Guds alter, så han måtte se forfallet med egne øyne og tæres bort av sorg over det.

«Den mann» betyr enhver eller noen, og kan ikke innskrenkes til Akitub, Pinehas' sønn og Ikabods bror; det kan ikke vises av 14,3 og 22,20 at han var den eneste som var igjen av Elis hus. Dessuten skulle det ikke finnes noen gammel i huset; alle som vokste opp der, skulle dø i sin fulle manndomskraft.

Det som skulle ramme begge sønnene, Hofni og Pinehas, skulle være tegnet. Om oppfyllelsen, se 4,11. Eli fikk oppleve dette, men levde ikke lenge etter (4,17 ff.), og det skulle være et tegn for ham på at den varslede straffen ville bli fullbyrdet i sin fulle utstrekning.

V. 35–36. Den trofaste presten

> «[35]Og jeg vil oppreise for meg en trofast prest. Han skal gjøre etter mitt hjerte og min vilje, og jeg vil bygge for ham et hus som blir stående. Han skal ferdes for min salvedes åsyn alle dager. [36]Og hver den som er tilbake av ditt hus, skal komme og bøye seg for ham for å få en sølvskilling og et brød, og de skal si: Vær så snill, sett meg til et av presteembetene, så jeg kan få et stykke brød å ete!»

Men selve presteskapet skulle ikke falle sammen med Elis hus og presteskap. Herren ville tvert imot reise opp for seg en prøvet prest som skulle handle etter hans hjerte. Herren ville bygge ham et hus som blir stående, og presten skulle ferdes for Herrens salvedes åsyn alle dager. Men den som ennå var igjen av Elis hus, skulle komme og bøye seg for ham for å få en sølvskilling og et brød. Ordet for sølvskilling (*agora*, אֲגוֹרָה, «noe innsamlet») betyr en liten mynt, slik en tigger samler inn én og én.

Utleggerne er uenige om hva profetien sikter til i historien. Efraim Syreren forsto den prøvede presten både som profeten Samuel og presten Sadok. Siden har de fleste, også Theodoret og rabbinerne, valgt Sadok, mens Augustin og i nyere tid flere andre foretrekker Samuel. Kirkefedrene og de eldre teologene så også Samuel og Sadok som forbilder på Kristus, og fant her en forutsigelse om at Jesus Kristus skulle avløse det aronittiske presteskapet.[3]

Denne høyere betydningen må i alle fall holdes fast. Den rabbinske tolkningen, at det bare forutsies at yppersteprestembetet skulle gå over fra Elis etterkommere til Sadok av Eleasars ætt, og at profetien ble helt oppfylt da Salomo avsatte Abjatar (1 Kong 2,27), stemmer ikke med ordene.

Theodoret og Augustin så klart at ordene «jeg åpenbarte meg for din fars hus i Egypt» og «ditt hus skal ferdes for mitt åsyn til evig tid» ikke gjelder Itamar, men Aron. «Hvem av hans fedre», sier Augustin, «var i trelldommen i Egypt da de ble befridd og han ble utvalgt til

[3] Theodoret: «Forutsigelsen passer egentlig på Frelseren Kristus, men historisk på Sadok.» Augustin: «Selv om Samuel ikke var av en annen stamme enn den Herren hadde satt til å tjene ved alteret, var han ikke av Arons sønner. Slik ble den forandringen forbilledlig vist som senere skulle komme ved Jesus Kristus.» Berleburgerbibelen sier om Sadok: «Likesom Profetiens Ånd i Salomo pekte på den sanne Salomo og Salvede, slik pekte han i denne presten på Jesus Kristus, den store yppersteprest.»

presteembetet, om ikke Aron? Om hans ætt sies det altså her at de ikke skulle være prester for evig, og det ser vi alt oppfylt.»

Det eneste som ikke holder, er måten kirkefedrene forbinder den historiske henvisningen til Eli og Samuel eller Sadok med den messianske tolkningen: enten ved å la v. 31–34 gjelde Eli og hans hus og se dommen over ham bare som et forbilde på den messianske oppfyllelsen, eller ved å godta den messianske henvisningen bare som allegori.

Den rette tolkningen får vi når vi ser riktig på forholdet mellom profetien og oppfyllelsen. I Eli og sønnene hans varsler trusselen dyp fornedrelse, ja, undergang for alle prester av Arons hus som skulle gå i Elis sønners fotspor, og at begge sønnene døde på én dag, skulle bare være et tegn på at straffen ville ramme de ugudelige prestene fullt ut. Slik gjelder også løftet om den prøvede presten som Gud skulle bygge et varig hus for, alle de prestene Herren ville reise opp som trofaste tjenere ved sitt alter. Men det får sin fulle og endelige oppfyllelse først i Kristus, den sanne og evige yppersteprest.

Spør vi ut fra selve historien hvilke prester i Den gamle pakt som er innbefattet, må vi verken utelukke Samuel eller Sadok, men slå fast at profetien delvis ble oppfylt i dem begge.

Samuel, Herrens profet, ble satt i spissen for folket etter Elis død. Han trådte ikke bare inn i Elis sted som dommer, men sto fram som prest for Herren og folket og «hadde den store og hellige oppgaven å gå foran den salvede, den kongen Israel skulle få gjennom ham. Det aronittiske presteskapet falt derimot lenge i slik vanære at det, mens gudsdyrkelsen ellers forfalt, måtte gå og tigge om ære og underhold og ble avhengig av den nye ordningen Samuel innførte» (O. von Gerlach).

Samuel fikk også et sterkt hus i den tallrike ætten Gud ga ham. Sønnesønnen hans var Heman, «kongens seer i Guds ord», som David satte over sangerne ved Guds hus, og som hadde fjorten sønner og tre døtre (1 Krøn 6,33; 25,4–5).

Men nettopp at disse etterkommerne av Samuel ikke fulgte faren i presteembetet, viser tydelig at Samuel som prøvet prest ikke fikk bygd et varig hus gjennom dem. Derfor må vi søke den videre historiske oppfyllelsen i Sadoks presteskap. Ordet om Elis hus fikk ikke sin eneste oppfyllelse da Abjatar ble avsatt (1 Kong 2,27), men det ble i alle fall delvis oppfylt da. Slik fikk også løftet om den prøvede presten

en ny oppfyllelse da Sadok ble eneste yppersteprest og lot embetet gå i arv til sine etterkommere – men det var verken den siste eller den høyeste oppfyllelsen.

Den endelige oppfyllelsen antydes i synet av det nye templet hos profeten Esekiel. Der nevnes Sadoks sønner som de prestene som ikke hadde falt fra sammen med Israels barn, og som derfor skulle tre fram for Herren og gjøre tjeneste i Guds rikes nye ordning (Esek 40,46; 43,19; 44,15; 48,11). Denne oppfyllelsen skjer i Kristus og hans rike. Herrens salvede, som den prøvede presten skal ferdes for til evig tid, er derfor ikke Salomo, men snarere David og Davids Sønn, han som har et evig rike.

Kapittel 3. Herren kaller Samuel

«[1]Gutten Samuel tjente Herren under Elis tilsyn. Herrens ord var dyrt i de dager, ingen syner brøt igjennom.»

Den gang Samuel tjente Herren under Elis tilsyn, både som gutt og som ung mann (2,11.21.26), var Herrens ord blitt dyrt, det vil si sjeldent, i Israel, og profetiske syner «brøt ikke igjennom», var ikke utbredt. «Herrens ord» er Guds ord slik profetene forkynte det.

Herren hadde riktignok lovt sitt folk å sende profeter som til alle tider skulle gjøre hans vilje og råd kjent (5 Mos 18,15 ff.; jf. 4 Mos 23,23). Men Guds åpenbaring forutsetter at mennesket er mottakelig. Derfor kunne folkets vantro og ulydighet hindre at dette og alle lignende løfter ble oppfylt, og Gud kunne også ta sitt ord bort fra et avgudsdyrkende folk for å straffe det. En slik tid, da Guds åpenbaringer var blitt svært sjeldne, var kommet under Eli. På hans tid var selv presteskapet dypt fordervet, slik sønnenes ferd viser.

V. 2–4. Herren roper på Samuel

«[2]Så var det en dag mens Eli lå i rommet sitt – øynene hans hadde begynt å bli sløve, så han ikke kunne se. [3]Guds lampe var ennå ikke sloknet, og Samuel lå i Herrens helligdom, hvor Guds ark var. [4]Da ropte Herren på Samuel. Og han sa: Ja, her er jeg.»

Nå kom Herrens ord for første gang til Samuel. V. 2–4 utgjør én periode: «Så var det en dag» (v. 2) fortsetter i v. 4: «da ropte Herren». Leddene imellom skildrer omstendighetene og kaster lys over situasjonen. At Elis øyne var blitt sløve, nevnes for å forklare det Samuel gjorde siden. Hørte han sitt eget navn ropt mens han sov, kunne han lett tro at det var Eli som ropte på ham for å få hjelp.

«Guds lampe» er lyset fra lampestaken i sammenkomstens telt. De sju lampene ble satt opp og tent hver kveld og brant gjennom natten til all oljen var oppbrukt (2 Mos 27,21; 30,8; 3 Mos 24,2; 2 Krøn 13,11). At lyset ennå ikke var sloknet, betyr det samme som «før morgengry».

«Og Samuel lå i Herrens helligdom, hvor Guds ark var.» Ordet for helligdom (*hekal*, הֵיכָל) betyr her ikke Det hellige til forskjell fra Det aller helligste, som i 1 Kong 6,5. Det står om hele helligdommen, teltet med forgården, som Gudkongens palass (som 1,9; Sal 11,4).

Samuel sov verken i Det hellige ved siden av lampestaken og skuebrødsbordet, eller i Det aller helligste foran paktens ark, men i forgården. Der var det bygd rom der prestene og levittene bodde når de gjorde tjeneste ved helligdommen (se v. 15). (*Masoretene forsto ordet som Det hellige, og satte derfor skilletegnet slik at «Samuel lå» skilles fra «i Herrens helligdom», for å hindre slutningen at Samuel sov i Det hellige.*)

Guds ark, paktens ark, nevnes som tronen for Guds nærvær, og det var derfra kallet til Samuel kom.

V. 5–9. Samuel tror det er Eli som roper

> «[5]Han løp til Eli og sa: Her er jeg, du ropte jo på meg. Men Eli sa: Jeg ropte ikke. Gå og legg deg igjen! Og han gikk og la seg. [6]Men Herren ropte enda en gang: Samuel! Og Samuel sto opp og gikk til Eli og sa: Her er jeg, du ropte jo på meg. Men han sa: Jeg ropte ikke, sønnen min. Gå og legg deg igjen! [7]Samuel kjente ennå ikke Herren, for Herrens ord var ennå ikke åpenbart for ham. [8]Da ropte Herren tredje gang: Samuel! Og han sto opp og gikk til Eli og sa: Her er jeg, du ropte jo på meg. Da skjønte Eli at det var Herren som ropte på gutten. [9]Og Eli sa til Samuel: Gå og legg deg. Og blir det ropt på deg, så skal du si: Tal, Herre, din tjener hører! – Og Samuel gikk og la seg på plassen sin.»

Så snart Samuel hørte navnet sitt bli ropt, skyndte han seg til Eli for å høre hva han ville. Men Eli ba ham legge seg igjen, for han hadde ikke ropt. Først trodde Eli utvilsomt at det Samuel hadde hørt, bare var et innbilt rop hos en gutt som hadde sovet tungt. Men det samme skjedde en gang til og en tredje gang. For som forfatteren forklarer i v. 7: Samuel kjente ennå ikke Herren, og Herrens ord var ennå ikke åpenbart for ham. Derfor trodde han igjen at Eli hadde ropt.

Men da han kom til Eli etter det tredje ropet, skjønte Eli at det var Herren som ropte. Han ba Samuel svare, om ropet kom igjen: «Tal, Herre, din tjener hører!»

V. 10–14. Herrens ord om Elis hus

> «[10]Da kom Herren og stilte seg der og ropte nå som før: Samuel, Samuel! Og Samuel sa: Tal, din tjener hører! [11]Da sa Herren til Samuel: Nå vil jeg gjøre noe i Israel som skal ringe for begge ørene på hver den som hører om det. [12]Den dagen vil jeg la det komme over Eli, alt det jeg har talt om hans hus, fra først til sist. [13]For jeg har kunngjort ham at jeg vil dømme hans hus for alltid for den misgjernings skyld som han kjente til. Hans sønner førte forbannelse over seg, men likevel irettesatte han dem ikke. [14]Derfor har jeg sverget denne ed om Elis ætt: Aldri i evighet skal Eli-ættens misgjerninger kunne sones med slaktoffer eller med offergaver.»

Da Samuel hadde lagt seg igjen, «kom Herren og stilte seg der», det vil si foran Samuel. Disse ordene viser at Guds åpenbaring var noe som virkelig skjedde utenfor Samuel, ikke bare en drøm. «Og ropte nå som før» (jf. 4 Mos 24,1; Dom 16,20).

Da Samuel svarte slik Eli hadde lært ham, kunngjorde Herren at han ville fullbyrde den dommen som var varslet over Elis hus. Han ville gjøre noe i Israel som skulle få det til å ringe for begge ørene på hver den som hørte det – av redsel (jf. 2 Kong 21,12; Jer 19,3; Hab 1,5).

Den dagen ville Herren la alt komme over Eli som han hadde talt om hans hus (2,30 ff.), «fra først til sist», det vil si fullt ut. I v. 13 får Samuel vite hovedinnholdet i dette ordet. Gud ville dømme Elis hus for alltid fordi Eli visste at sønnene førte forbannelse over seg, uten å hindre dem. Å dømme for en misgjerning er det samme som å straffe den. «For alltid» betyr at straffen aldri skal stanses eller oppheves.

«Derfor har jeg sverget om Elis ætt at Eli-ættens misgjerninger aldri i evighet skal kunne sones med slaktoffer eller offergaver», altså ved noe slags offer. Eden gjør dommen ugjenkallelig. (*Om selve sakene, se utleggingen av* 2,27–36.)

V. 15–18. Samuel forteller Eli alt

> «[15]Samuel ble liggende til om morgenen. Da åpnet han døren til Herrens hus. Men han våget ikke å fortelle synet til Eli. [16]Da ropte Eli til Samuel og sa: Samuel, min sønn! Og han svarte: Ja, her er jeg. [17]Han sa: Hva var det han sa til deg? Kjære, skjul det ikke for meg!

> Gud la det gå deg ille både nå og siden om du skjuler for meg noe av
> det han sa til deg! [18]Så fortalte Samuel ham alt sammen og skjulte
> ikke noe for ham. Da sa han: Han er Herren. Han må gjøre det som
> er godt i hans øyne!»

Samuel sov så til morgenen. Da han åpnet dørene til Herrens hus, våget han ikke å fortelle Eli om åpenbaringen han hadde fått. Det ser ut til at det var en del av Samuels tjeneste å åpne dørene til Guds hus. Vi skal ikke tenke på dører inn til Det hellige, men på dører inn til forgården.

Så lenge helligdommen var et telt som flyttet med folket, hadde den bare forheng ved inngangene. Men da Guds bolig var reist for godt i Sjilo, ble det bygd faste hus inntil eller inne i forgården i stedet for prestenes og levittenes telt fra ørkenvandringen. Der bodde de som gjorde tjeneste, og der ble gavene til helligdommen oppbevart. Disse bygningene erstattet trolig helt teltinnhegningen rundt forgården, så det i stedet for forhenget var fløydører som ble stengt om kvelden og åpnet om morgenen.

De historiske bøkene sier riktignok ingenting om at de ble reist, men det er ingen grunn til å nekte for dem. Heller ikke om Salomos tempel, som er grundig beskrevet, sies det noe om bygningene i forgården, enda særlig Jeremia tydelig forutsetter dem.

Åpenbaringen kalles et «syn»[1] fordi Guds ord til Samuel ble åpenbart for ham gjennom et indre skue.

Da Eli kalte på Samuel og spurte ham om Guds åpenbaring, fortalte han ham alle ordene uten å skjule noe. Da bøyde Eli seg stille under Guds råd: «Han er Herren. Han må gjøre det som er godt i hans øyne!» Samuel bekreftet bare for den gamle Eli det Gud alt hadde latt ham få vite gjennom en profet. Men svaret viser at Eli, med all sin svakhet og skyldige ettergivenhet mot de onde sønnene, i hjertet var helt hengitt til Herren.

Samuel på sin side viste at han hadde mot og kraft til å forkynne Herrens ord for Israels folk uten frykt. For han fortalte åpent og uten forbehold det fryktelig alvorlige Guds ord om en mann han utvilsomt æret med sønnlig kjærlighet, ikke bare som yppersteprest, men også som sin egen fosterfar.

[1] **«syn»** mar'a, מַרְאָה

V. 19–21. Samuel stadfestes som Herrens profet

> «[19]Samuel vokste opp. Og Herren var med ham og lot ikke noen av sine ord falle til jorden. [20]Da skjønte hele Israel fra Dan til Be'er-Sjeba at Samuel var betrodd å være profet for Herren. [21]Og Herren ble ved å la seg se i Sjilo, for Herren åpenbarte seg for Samuel i Sjilo ved Herrens ord.»

Slik vokste Samuel opp, og Herren var med ham og lot ingen av sine ord falle til jorden. Det vil si at han ikke lot noe ord han talte gjennom Samuel, bli uoppfylt (jf. Jos 21,45; 23,14; 1 Kong 8,56). Av dette skjønte hele Israel fra Dan til Be'er-Sjeba (se Dom 20,1) at Samuel var betrodd, det vil si prøvet og funnet trofast (jf. 4 Mos 12,7), som Herrens profet.

Og Herren fortsatte å vise seg i Sjilo, for der åpenbarte han seg for Samuel «ved Herrens ord», gjennom profetisk kunngjøring av sitt ord.

Disse tre versene danner overgangen fra Samuels kall til fortellingen om hans profetiske gjerning i Israel. Det tillegget om Eli og sønnene hans som Septuaginta har på slutten av v. 21, er en slutning ut fra sammenhengen, i tråd med den omskrivende måten den oversettelsen behandler boka på, men kritisk sett helt uten verdi.

Kapittel 4. Arken tas, Eli dør

Etter Samuels ord gikk israelittene til angrep på filistrene, men ble slått (v. 1–2). Etter råd fra de eldste hentet de så paktens ark til leiren for å sikre seg hjelp fra den allmektige paktens Gud. Men i slaget som fulgte, led de et enda større nederlag. Elis sønner falt, og filistrene tok arken (v. 3–11). Den gamle Eli ble så forferdet over tapet at han falt ned av stolen og brakk nakken (v. 12–18), og svigerdatteren hans fikk veer og døde etter å ha født en sønn (v. 19–22).

Med disse hendelsene begynte dommen å bryte løs over Elis hus. Men det ulykkelige utfallet av krigen skulle også bli til dyp ydmykelse for hele Israel. Folket skulle lære at Herren hadde gått bort fra dem. Og Samuel skulle få erfare at Israel slett ikke kunne bli fridd fra fiendenes undertrykkelse og herredømme uten at folket i sitt indre vendte om til sin Gud.

V. 1–22. Det første nederlaget

> «[1]Samuels ord kom til hele Israel. Og Israel dro ut for å kjempe mot filistrene. De slo leir ved Eben-Eser, og filistrene slo leir i Afek. [2]Filistrene stilte seg i fylking mot Israel, og striden bredte seg. Israel ble slått av filistrene, og de felte omkring fire tusen mann på slagmarken.»

De to setningene «Samuels ord kom til hele Israel» og «Israel dro ut» henger logisk sammen: Etter Samuels ord og oppfordring dro Israel ut for å kjempe mot filistrene. Filistrene hersket over Israel på den tiden. Det ser vi alt av at krigen sto i Israels land, og at det ikke står noe om at filistrene falt inn.

Israelittene slo leir ved Eben-Eser, og filistrene lå i leir ved Afek. Navnet Eben-Eser («hjelpens stein») fikk stedet først senere. Tjue år

etter satte Samuel opp en minnestein der etter en seier over filistrene på den samme slagmarken (7,12). Ifølge 7,12 sto steinen mellom Mispa og Sen. Dette Mispa er ikke byen i Juda-lavlandet (Jos 15,38), men Mispa i Benjamin (Jos 18,26), etter Robinson nåværende Nebi Samwil, to timers vei nordvest for Jerusalem og en halv time sør for Gibeon.

Hvor Afek lå, er ikke funnet. Men byen kan ikke ha ligget langt fra Mispa og Eben-Eser, og var kanskje den samme som den kanaaneiske kongsbyen i Jos 12,18. Den er sikkert en annen by enn Afeka i Judafjellene (Jos 15,53), som lå sør eller sørvest for Jerusalem.

Omkring fire tusen mann ble felt i fylkingen på slagmarken, altså ikke under flukt.

V. 3–4. De eldste henter paktens ark

> «[3]Da folket kom til leiren, sa Israels eldste: Hvorfor gjorde Herren det slik at filistrene slo oss i dag? La oss hente Herrens paktsark til oss fra Sjilo, så den kan komme hit iblant oss og frelse oss av våre fienders hånd. [4]Så sendte folket bud til Sjilo, og de hentet derfra paktens ark som tilhører Herren, hærskarenes Gud, han som troner over kjerubene. Begge Elis sønner, Hofni og Pinehas, var med og fulgte Guds paktsark.»

Da folket var kommet tilbake til leiren, holdt de eldste krigsråd om årsaken til nederlaget: «Hvorfor gjorde Herren det slik at filistrene slo oss i dag?» De hadde gått til krig etter Samuels ord og råd, og derfor var de overbevist om at det var Herren som hadde slått dem. Spørsmålet forutsetter også at israelittene følte seg sterke nok til å ta opp krigen med fiendene, og at grunnen til nederlaget bare kunne være at Herren, deres paktens Gud, hadde trukket sin hjelp tilbake.

Den slutningen var utvilsomt riktig, men midlet de valgte for å sikre seg Guds hjelp i den videre krigen, var helt galt. I stedet for å angre og søke hjelp hos Herren sin Gud ved oppriktig omvendelse og bekjennelse av frafallet, bestemte de seg for å hente paktens ark fra sammenkomstens telt i Sjilo til leiren.

De levde i den villfarelsen at Gud hadde knyttet sitt nådige nærvær blant folket så uløselig til denne hellige arken, som han hadde valgt til trone for sin nådes åpenbaring, at han nødvendigvis måtte komme med den til leiren og slå fienden.

I v. 4 kalles arken «paktens ark som tilhører Herren, hærskarenes Gud, han som troner over kjerubene». Det viser dels hvorfor folket lot

arken hente, dels hva de håpet de skulle få ved dette hellige klenodiets nærvær (se utleggingen av 2 Mos 25,20–22). Bemerkningen at begge Elis sønner var med arken, skal ikke bare vise hvem som voktet den – prester som til da hadde vanæret helligdommen. Den peker også fra første stund fram mot utfallet av det de gjorde.

V. 5–9. Jubelropet og filistrenes redsel

> «[5]Med det samme Herrens paktsark kom til leiren, satte hele Israel i et stort jubelrop, så jorden ristet. [6]Da filistrene hørte lyden av jubelropet, sa de: Hva er dette for et mektig jubelrop i hebreernes leir? Og de fikk vite at Herrens ark var kommet til leiren. [7]Da ble filistrene redde, for de tenkte: Gud er kommet til leiren. Og de sa: Ve oss! Slikt har ikke skjedd før. [8]Ve oss! Hvem skal fri oss av disse veldige gudenes hånd? Dette er de gudene som slo Egypt med all slags plager i ørkenen. [9]Ta mot til dere og vær menn, filistrer, for at dere ikke skal komme til å trelle for hebreerne, slik som de har trellet for dere! Vær menn, og gå til kamp!»

Da arken kom til leiren, satte folket i et så stort jubelrop at jorden ristet. Trolig var det første gang siden Israel hadde bosatt seg i Kanaan at arken ble ført til leiren. Derfor ventet folket utvilsomt at den skulle gi dem de samme underfulle seirene som Israel hadde vunnet under Moses og Josva, og derfor jublet de slik da den kom.

Da filistrene hørte larmen og fikk vite at Herrens ark var kommet til leiren, ble de skremt, for de tenkte: «Gud er kommet til leiren.» «Slikt har ikke skjedd før», ordrett «i går og i forgårs», betyr aldri før nå.

Filistrene talte om Israels Gud i flertall, «disse veldige gudene», som hedninger som bare kjente til guder og ikke til én allmektig Gud. Som alle hedninger i noen grad fryktet andre folks guder, ble også filistrene redde for makten til israelittenes Gud, særlig fordi ryktet om hans gjerninger i gammel tid hadde nådd dem (2 Mos 15,14–15).

«I ørkenen» betyr ikke at «all slags plager» bare gjelder farao og hæren hans i Rødehavet (2 Mos 14,23 ff.); også de andre plagene over Egypt er med. Etter filistrenes forestilling skjedde alle Guds under ved utfrielsen i ørkenen, for selv i Gosen bodde Israel ved ørkenens rand.

Men i stedet for å fortvile oppmuntret filistrene hverandre: «Ta mot til dere og vær menn, filistrer, for at dere ikke skal komme til å

trelle for hebreerne, slik som de har trellet for dere! Vær menn, og gå til kamp!»

V. 10–11. Arken tas, Elis sønner faller

> «[10]Da gikk filistrene til kamp, og Israel ble slått. De flyktet hver til sitt telt, og det ble et meget stort mannefall – det falt tretti tusen mann av Israels fotfolk. [11]Guds ark ble tatt, og begge Elis sønner, Hofni og Pinehas, mistet livet.»

Slik oppildnet kjempet filistrene og slo Israel, så hver mann flyktet hjem, «til sitt telt» (se Jos 22,8), og tretti tusen mann av Israel falt. Arken ble også tatt, og begge Elis sønner døde; de ble drept da arken ble tatt. For det fordervede folket var det et håndgripelig bevis på at Herren, som troner over kjerubene, hadde gått bort fra dem, det vil si trukket sitt nådige nærvær tilbake.[1]

V. 12–18. Budbæreren kommer, Eli dør

> «[12]Da løp en mann av Benjamin fra slagmarken og kom samme dag til Sjilo med istykkerrevne klær og med jord på hodet. [13]Da han kom fram, se, da satt Eli på stolen sin ved veien og passet på, for hans hjerte var fullt av angst for Guds ark. Da nå mannen kom til byen med budskapet, da satte hele byen i et jammerskrik. [14]Eli hørte skriket og sa: Hva er dette for en larm? Da skyndte mannen seg og kom og fortalte det til Eli. [15]Eli var da nittiåtte år gammel, hans øyne var stive – han kunne ikke se. [16]Da nå mannen sa til Eli: Det er jeg som er kommet fra slagmarken, jeg flyktet fra slagmarken i dag, da spurte Eli: Hvordan er det gått, min sønn? [17]Da svarte han som kom med budskapet: Israel er flyktet for filistrene, og det har vært et stort mannefall blant folket. Dine to sønner, Hofni og Pinehas, har også mistet livet. Og Guds ark er tatt. [18]Med det samme han nevnte Guds ark, falt Eli baklengs ned av stolen ved siden av porten. Han brakk nakkebenet og døde, for mannen var gammel og tung. Han hadde dømt Israel i førti år.»

Budskapet om ulykken kom med en benjaminitt. Han kom til Sjilo som ulykkesbud, med sønderrevne klær og jord på hodet, tegn på den

[1] Berleburgerbibelen: «Slik er det også nå, når vi bare tar en historisk Kristus utenfor oss til vår Frelser. Han må særlig vise sin hjelp i oss ved sin Hellige Ånd for å fri oss ut av filistrenes hånd – men samtidig må han ikke settes til side som Kristus utenfor oss, til vår rettferdiggjørelse. Hadde vi ikke Kristus, kunne vi aldri bli stående, for det er ingen hjelp i himmelen og på jorden uten ham. Men har vi ham ikke på annen måte enn bare utenfor oss og under oss, om vi bare preker om ham, lærer, hører, leser, taler, drøfter og strides om ham og tar hans navn i vår munn, men ikke vil la ham virke og vise sin kraft i oss, da hjelper han oss like lite som arken hjalp israelittene.»

dypeste sorg (se Jos 7,6). Der satt den gamle Eli på en stol ved veien og speidet, for hjertet hans skalv for Guds ark, som var tatt ut av helligdommen og ført til leiren uten Guds befaling. Da budskapet kom, skrek hele byen av redsel, så Eli hørte skriket og spurte hva denne larmen betydde, mens budbæreren skyndte seg til ham med nyheten.

Eli var nittiåtte år gammel, og «øynene hans var stive», det vil si stivnet, så han ikke kunne se mer (jf. 1 Kong 14,4). Det er en beskrivelse av den såkalte svarte stær, som oftest kommer i svært høy alder fordi synsnervene lammes.

Da budbæreren fortalte om Israels nederlag, sønnenes død og at arken var tatt, falt Eli ved den siste nyheten baklengs ned av stolen ved siden av porten, brakk nakken og døde. Tapet av arken var det mest fryktelige av alt for ham, verre enn at de to sønnene var døde. Eli hadde dømt Israel i førti år. Septuagintas «tjue år» fortjener ikke den minste oppmerksomhet, om ikke annet fordi det er helt utrolig at Eli skulle ha blitt satt til dommer for folket i sitt syttiåttende år.

V. 19–22. Ikabod: herligheten er borte fra Israel

> «[19]Hans svigerdatter, Pinehas' kone, var med barn og nær ved å føde. Da hun hørte budskapet om at Guds ark var tatt, og at hennes svigerfar og hennes mann var død, sank hun i kne og fødte, for veene kom brått over henne. [20]I hennes dødsstund sa de kvinnene som sto hos henne: Frykt ikke, du har født en sønn! Men hun svarte ikke og ga ikke akt på det de sa. [21]Hun kalte gutten Ikabod og sa: Bortveket er herligheten fra Israel – for Guds ark var tatt, og for hennes svigerfars og hennes manns skyld. [22]Hun sa: Bortveket er herligheten fra Israel, fordi Guds ark er tatt.»

Dommen som rammet Eli ved dette slaget, rakk enda lenger. Svigerdatteren hans, Pinehas' hustru, var med barn og nær ved å føde. Da hun hørte budskapet om at Guds ark var tatt, og at svigerfaren og mannen var døde, sank hun i kne og fødte, for veene kom brått over henne, og hun døde av det.

Men hennes død var en bisak for forfatteren. Han nevner den bare i forbifarten, «i hennes dødsstund», for å kunne gjengi hennes siste ord. I dem ga hun uttrykk for sorgen over tapet av arken, og det var viktigere for hensikten hans.

Mens hun lå for døden, prøvde kvinnene som sto omkring, å trøste henne med at hun hadde født en sønn. Men hun svarte ikke og ga

ikke akt på det. Hun kalte gutten Ikabod (*i-kavod*, אִי־כָבוֹד, «ingen herlighet») og sa: «Bortveket er herligheten fra Israel.» Hun tenkte på at Guds ark var tatt, men også på svigerfaren og mannen. Så sa hun igjen: «Bortveket er herligheten fra Israel, fordi Guds ark er tatt.» Ordet for «bortveket»[2] betyr dratt bort, ført bort.

At hun gjentar disse ordene, viser hvor dypt den ugudelige Pinehas' hustru hadde tatt seg nær at arken var ført bort, og hvordan Israels herlighet etter hennes syn var borte med den. Lavere kunne ikke Israel bringes. Da Herren ga fra seg den jordiske tronen for sin herlighet, så det ut som han hadde opphevet sin nådepakt med Israel. For arken, med lovtavlene og nådestolen, var det synlige pantet på den nådepakten Herren hadde sluttet med Israel.

[2] **«bortveket»** gala, גָּלָה

Kapittel 5. Arken i filistrenes land

Filistrene ydmykes ved paktens ark

Mens israelittene sørget over tapet av Guds ark, skulle heller ikke filistrene få glede av byttet sitt. De skulle tvert imot lære at Israels Gud, som hadde overgitt sin største helligdom til dem for å ydmyke sitt eget fordervede folk, var den eneste sanne Gud, og at det ikke finnes andre guder enn ham.

Ikke bare ble filistrenes fremste gud kastet i støvet og slått i stykker av Herrens herlighet. Filistrene selv ble også så hardt rammet at høvdingene deres måtte sende arken tilbake til Israels land med et skyldoffer for å blidgjøre Guds vrede, som lå så tungt over dem.

V. 1–12. Arken i Dagons hus

> «[1]Filistrene tok Guds ark og førte den fra Eben-Eser til Asjdod. [2]Der tok filistrene Guds ark og førte den inn i Dagons hus og stilte den opp ved siden av Dagon.»

Filistrene førte arken fra Eben-Eser, der de hadde tatt den, til hovedstaden sin, Asjdod (nå Esdud; se Jos 13,3). Der satte de den i Dagons tempel ved siden av gudebildet, åpenbart som en takkegave til guden sin, som de mente hadde hjulpet dem til seier over både israelittene og deres Gud.

Dagons bilde var satt sammen av menneske og fisk: en menneskekropp med hode og hender og en fiskehale (se Dom 16,23).

Layard har gjengitt et relieff fra Khorsabad som viser en skikkelse som svømmer i havet, med overkropp som en skjeggete mann med kongelig, kjegleformet hodeplagg og underkropp som en fisk, omgitt

av fisker, krabber og andre sjødyr. Relieffet framstiller, etter Layard, en assyrisk konges krig mot folkene på Syrias kyst, trolig Sargons, som førte en lang kamp mot filisterbyene, særlig Asjdod. Derfor kan det knapt være tvil om at vi her har et bilde av filistrenes Dagon.

Denne guden var en personifisering av den skapende og livgivende kraften i naturen, som fisken med sin utallige formering egnet seg særlig godt til å uttrykke. Han sto for tanken om giveren av alt jordisk godt.

V. 3–5. Dagon faller for Herrens ark

> «[3]Da folket i Asjdod sto opp tidlig neste dag, se, da var Dagon falt ned – med ansiktet mot jorden foran Herrens ark. De tok Dagon og satte ham på hans plass igjen. [4]Men da de sto opp tidlig neste morgen, se, da var Dagon falt ned med ansiktet til jorden foran Herrens ark, og Dagons hode og begge hendene hans lå avhogd ved dørterskelen, bare kroppen var tilbake av Dagon. [5]Derfor er det at Dagons prester og alle som går inn i Dagons hus, like til denne dag ikke tråd på Dagons dørterskel i Asjdod.»

Neste morgen fant folket i Asjdod Dagon liggende med ansiktet mot jorden foran Herrens ark. De satte ham på plass igjen, åpenbart i den tro at gudebildet hadde falt eller var veltet ved et uhell. Men den tanken måtte de oppgi da de neste morgen igjen fant guden liggende med ansiktet mot jorden foran Herrens ark, og nå også slått i stykker. Dagons hode og begge håndflatene lå avhogd på terskelen, og bare fiskekroppen var igjen. Navnet «Dagon» står i dette siste leddet som fellesnavn: fiskedelen, fiskeskikkelsen, av *dag* (דָּג, «fisk»).

Terskelen er utvilsomt dørterskelen til den nisjen gudebildet sto i. Av det kan vi likevel ikke slutte at nisjene i de gamle templene var så små at stykkene lett kunne falle på terskelen når bildet falt forover. En slik naturlig forklaring av underet holder ikke.

Ordet som er brukt, betyr «avhogd», ikke «avbrukket», og saken selv er usannsynlig, for ikke å si umulig. Sto Dagons bilde ved siden av arken og falt mot den, så det lå med ansiktet ned foran den, kunne de stykkene som brakk av – hodet og hendene – ikke ha falt til siden og blitt liggende på terskelen.

Alt det første fallet var et under. At guden Dagon lå med ansiktet mot jorden foran Herrens ark, som om han tilba Israels Gud, skulle lære filistrene at selv deres øverste gud hadde måttet falle ned for

majesteten til Herren, israelittenes Gud. Men de forsto ikke hva dette undertegnet betydde. Derfor skulle det andre underet vise dem at Israels Gud tilintetgjorde gudebildet deres, og det på en måte som utelukket enhver tanke om tilfeldighet.

Vanæren ble trolig enda større ved at de avhogde stykkene lå på terskelen, for det som lå der, ble lett tråkket på av hver den som gikk inn i huset. Det antyder skikken i v. 5: Etter denne hendelsen trådte Dagons prester og alle som gikk inn i Dagons hus i Asjdod, like til forfatterens egen tid ikke på Dagons terskel, der hodet og hendene hadde ligget. De skrittet over den – ikke «hoppet over», som mange antar ut fra Sef 1,9, som ikke har noe med saken å gjøre – så de ikke skulle røre ved og vanhellige med føttene det stedet der stykkene av guden deres hadde ligget.

V. 6. Herrens hånd over Asjdod

> «[6]Og Herrens hånd lå tungt på Asjdods folk. Han ødela dem og slo dem med byller, både i selve Asjdod og i bygdene omkring.»

Guds hjemsøkelse ble ikke stående ved at Dagons bilde ble knust; den rammet også folket i Asjdod. «Han ødela dem»: Brukt om mennesker (som Mika 6,13) betyr ordet å ødelegge ikke bare ved sykdom, men også ved at livsgrunnlaget blir tatt bort eller minket, ved at markene blir herjet og lignende. At også dette er med her, ser vi av gavene filistrene sendte for å blidgjøre israelittenes Guds vrede (6,4–5.11.18), selv om verset bare nevner sykdommene Gud hjemsøkte dem med.[1]

Han slo dem med byller (*ofalim*, עֳפָלִים), etter rabbinerne svulster i endetarmen (se 5 Mos 28,27). Masoretene har overalt satt inn et annet ord (*tehorim*, טְחֹרִים), som brukes i 6,11.17, og som trolig ble ansett som mer sømmelig. «Asjdod og bygdene omkring» presiserer hvem «dem» er: innbyggerne i Asjdod og dens område.

V. 7–9. Arken sendes til Gat

> «[7]Da Asjdods menn så at det gikk slik, sa de: Israels Guds ark skal ikke bli hos oss, for hans hånd ligger hardt på oss og på Dagon, vår gud. [8]De sendte bud og samlet alle filistrenes høvdinger hos seg og sa: Hva skal vi gjøre med Israels Guds ark? De svarte: La Israels Guds

[1]Septuaginta har lengre tillegg på slutten av v. 3 og v. 6, blant annet om mus som veltet fram i landet. En upartisk prøving viser at disse tilleggene ikke er noe annet enn omskrivninger bygd på sammenhengen: siste del av tillegget til v. 6 er tatt ordrett fra v. 11, og første del er en gjetning ut fra 6,4–5. Verken den syriske oversettelsen eller Targum har dem, så lenge før Hieronymus fantes den hebraiske teksten i den formen masoretene har overlevert.

> ark bli flyttet til Gat! Så flyttet de Israels Guds ark dit. [9]Men etter at de hadde flyttet den dit, kom Herrens hånd over byen og voldte stor forferdelse. Han slo byens folk, fra den minste til den største, så det brøt ut byller på dem.»

Da folket i Asjdod så hvordan det gikk, ville de ikke lenger ha Israels Guds ark hos seg, for Herrens hånd lå tungt på dem og på guden deres Dagon. Filistrenes høvdinger (*seranim*, סְרָנִים, som Jos 13,3) samlet seg derfor og vedtok å la arken flytte til Gat.

Høvdingene mente trolig at ulykken som folket i Asjdod ga arken skylden for, ikke kom fra arken, altså fra Israels Gud. Eller de mente at den, om den virkelig hang sammen med arken, bare kom av at Israels Gud hatet nettopp denne byen, eller at Dagon i Asjdod var svakere enn Israels Gud. Derfor bestemte de seg for å la arken føre til Gat for å stille folket i Asjdod til freds. Etter fortellingen her ser Gat ut til å ha ligget mellom Asjdod og Ekron (se Jos 13,3).

Men da arken kom til Gat, kom Herrens hånd også over den byen og voldte stor forferdelse. Herren slo byens folk, små og store, så det brøt ut byller på dem.

V. 10–12. Ekron vil ikke ha arken

> «[10]Da sendte de Guds ark til Ekron. Men da Guds ark kom til Ekron, da skrek ekronittene: De har flyttet Israels Guds ark hit til meg for å drepe meg og folket mitt. [11]Og de sendte bud og samlet alle filistrenes høvdinger og sa: Send Israels Guds ark bort! La den komme tilbake på sin plass, så den ikke skal drepe meg og folket mitt! For det var kommet dødsangst over hele byen. Herrens hånd lå meget tungt på den. [12]De menn som ikke døde, ble slått med byller, og skriket fra byen steg opp til himmelen.»

Så sendte de Guds ark til Ekron, nå Akir, den nordvestlige filisterbyen (se Jos 13,3). Men ekronittene hadde hørt hva som hadde skjedd i Asjdod og Gat. Da arken kom til byen deres, skrek de: «De har flyttet Israels Guds ark hit til meg for å drepe meg og folket mitt.» Det er hele byen som taler.

Til alle filistrenes høvdinger, som de kalte sammen, sa de: «Send Israels Guds ark bort! La den komme tilbake på sin plass, så den ikke skal drepe meg og folket mitt!» For en dødsangst – ordrett «dødens forvirring», redselen som mange brå dødsfall vekker – rådde i hele

byen. Guds hånd lå meget tungt på den. De som ikke døde, ble slått med byller, og skriket fra byen steg opp til himmelen.

Skildringen nevner bare kort de enkelte plagene Gud lot ramme Ekron. Men den viser tydelig at Ekron ble hjemsøkt enda hardere enn Asjdod og Gat. Slik måtte det nødvendigvis gå. Jo lenger filistrene gjorde motstand og nektet å kjenne igjen den levende Guds tuktende hånd i plagene, desto hardere måtte de straffes. Slik skulle de til sist komme til å se at Israels Gud, hvis helligdom de fortsatt ville beholde som seierstrofé over Israel, var den allmektige Gud, som kunne tilintetgjøre sine fiender.

Kapittel 6. Arken sendes tilbake

V. 1–14. Filistrene spør prestene til råds

> «[1]Herrens ark var i filistrenes land i sju måneder. [2]Da sammenkalte filistrene prestene og spåmennene og sa: Hva skal vi gjøre med Herrens ark? Si oss hvordan vi skal sende den fra oss tilbake til dens plass! [3]De svarte: Dersom dere sender Israels Guds ark bort, må dere ikke sende den uten gaver, men dere skal gi ham et skyldoffer til vederlag. Da skal dere bli friske igjen, og dere skal få vite hvorfor hans hånd ikke viker fra dere.»

Herrens ark var i filistrenes land i sju måneder, og overalt hvor den ble ført, kom det ulykke over byene. Til sist bestemte filistrene seg for å sende den tilbake til israelittene. De kalte derfor sammen prestene og spåmennene (se 4 Mos 23,23) og spurte hva de skulle gjøre med Guds ark, og hva de skulle sende den tilbake *med*.

«Dens plass» er Israels land. Spørsmålet gjelder ikke på hvilken måte de skulle sende den, men med hvilke gaver (som i Mika 6,6). Prestene svarte da også først i alminnelighet at den ikke måtte sendes tom tilbake, og gikk så straks over til å si nærmere hva gaven skulle være.

«Dere skal gi ham», det vil si Israels Gud, «et skyldoffer.» Ordet *asjam* (אָשָׁם) betyr egentlig «skyld», og så den gaven som blir gitt som vederlag for en skyld, skyldofferet (se 3 Mos 5,14–26).

Filistrenes gaver skulle være et vederlag til Israels Gud for det ranet de hadde gjort mot ham da de tok paktens ark. Derfor kalles de skyldoffer, selv om de i virkeligheten bare var sonegaver. Av samme grunn brukes verbet *hesjiv* (הֵשִׁיב, «gi tilbake»), som er det faste uttrykket for

å gi erstatning for en skyld (4 Mos 5,7) eller for noe en urettmessig har tatt fra en annen (3 Mos 5,23).

«Da skal dere bli friske igjen» må forstås som et vilkår: *Blir* dere friske, skal dere få vite hvorfor hans hånd ikke viker fra dere så lenge dere holder arken tilbake. Etter v. 9 regnet prestene ennå med at ulykken kanskje bare var et tilfelle. Derfor kunne de ikke love at det ville bli helbredelse om arken ble sendt tilbake, bare at det var mulig. Det stemmer med ordene «dere skal få vite».

V. 4–5. Byller og mus av gull

> «[4]Da sa de: Hva skal vi da gi ham som et skyldoffer til vederlag? De svarte: Fem byller av gull og fem mus av gull, etter tallet på filistrenes høvdinger. For det er én og samme plage som har rammet alle, også høvdingene. [5]Dere skal lage bilder av byllene deres og bilder av musene som ødelegger landet deres, og gi Israels Gud æren. Kanskje han da tar sin tunge hånd bort fra dere og fra gudene deres og fra landet deres.»

Gavene skulle svare til tallet på filistrenes høvdinger: fem byller og fem mus av gull, det vil si bilder av byllene deres og av markmusene som herjet landet (v. 5). Alle skulle gi de samme gavene, «for det er én og samme plage som har rammet alle», både hele folket og høvdingene.

Valget av en slik sonegave stemte med en skikk som var vidt utbredt blant hedningene og senere også kom inn i den kristne kirken. Når noen var blitt frisk av en sykdom eller berget fra en fare eller ulykke, hengte de opp et bilde av den lemmen som var helbredet, eller av faren de hadde kommet fra, i templet til den guden de hadde bedt til.

Det samme har vært skikk i India fra gammel tid: En pilegrim som drar til en pagode for å bli helbredet, gir avguden en gave av gull, sølv eller kobber, alt etter evne, formet som den syke lemmen.

En slik gave var en erkjennelse av at guden hadde sendt lidelsen. Ble den gitt etter helbredelsen, var den en offentlig takk.[1]

Her ble gaven gitt *før* befrielsen. Da var bildene av det de var blitt tuktet med, trolig en slags bot eller erstatning for den skylden de had-

[1]I oldtiden ga de som hadde berget livet fra skibbrudd, Isis eller Neptun en tavle med bilde av skibbruddet. Gladiatorer ga sine våpen, og frigitte slaver sine lenker. Kirkefaderen Teodoret forteller at de kristne på 300-tallet hang opp bilder av øyne, føtter og hender av gull eller sølv som minne om helbredelsen. I Roma henger de ennå bilder av faren i kirken til den helgenen som ble påkalt i nøden.

de pådratt seg mot guddommen. Slik ville de mildne hans vrede og bli fridd fra plagene. Det ligger i ordene: «Gi Israels Gud æren! Kanskje han da tar sin tunge hånd bort fra dere» – det vil si gjør hånden lett og trekker den tilbake, tar straffen bort.

Om musene heter det at de «ødelegger landet». Det blir lagt til fordi fortellingen i kap. 5 ikke sier uttrykkelig at mus herjet landet. At en slik forklaring står her og ikke ved byllene, viser at museplagen ikke var nevnt før. Det Septuaginta sier om musene i 5,3.6 og 6,1, er altså bare forklarende tillegg. Det er velkjent at markmus, som formerer seg svært raskt og er grådige, gjør stor skade på åkrene. I sørlige land kan de ødelegge hele avlinger på kort tid.

V. 6. Forherd ikke hjertet som farao

> «[6]Hvorfor vil dere forherde deres hjerte, slik som egypterne og farao forherdet sitt hjerte? Måtte de ikke la dem fare og dra bort da han hadde latt dem få kjenne sin makt?»

Prestene fortsatte: «Hvorfor vil dere forherde deres hjerte, slik som egypterne og farao forherdet sitt hjerte?» (2 Mos 7,13). Da Herren hadde latt dem kjenne sin makt (som i 2 Mos 10,2), måtte egypterne jo la Israel dra. Det er ikke underlig at filisterprestene viser til egypternes forherdelse og hvordan det gikk dem, for ryktet om det hadde spredt seg til alle nabofolkene (se 4,8).

Advarselen strider heller ikke mot at prestene etter v. 9 ennå tvilte på om plagene virkelig kom fra Herren. Tvilen utelukket ikke at det kunne være slik. Og bare muligheten kunne være nok til å få dem til å gjøre alt de kunne for å mildne vreden til israelittenes Gud. Slik forholdene var, fryktet hedningene ham ikke mindre, men tvert imot mer, enn sine egne guder.

V. 7–9. Den nye vognen og kyrne som har kalvet

> «[7]Ta nå og lag en ny vogn, og ta så to kyr som nylig har kalvet, og som det ikke er kommet åk på. Spenn kyrne for vognen, men ta kalvene fra dem og før dem hjem! [8]Så skal dere ta Herrens ark og sette den på vognen, og de gullsakene som dere gir ham til skyldoffer, skal dere legge i et skrin ved siden av den. Så skal dere sende den av sted så den kan gå hvor den vil. [9]Så skal dere se etter om den tar veien oppover til sitt eget land, til Bet-Sjemesj, for da er det han som har voldt oss denne store ulykken. Men hvis ikke, så vet vi at det ikke er

hans hånd som har rammet oss. Da er det bare et tilfelle at dette har hendt oss.»

Prestene ordnet tilbakesendingen slik at den viste den ærefrykt filistrene skyldte Israels Gud som en mektig guddom. De skulle lage en ny vogn og spenne for den to kyr som hadde kalvet, og som aldri hadde båret åk. Kalvene skulle tas fra dem og føres hjem i fjøset. Så skulle arken settes på vognen, og gullgavene skulle ligge i et skrin ved siden av. Deretter skulle de sende arken av sted, uten at noen drev eller styrte kyrne.

Av det som da skjedde, skulle de få vite om plagen kom fra Israels Gud eller var et tilfelle: Tok arken veien opp til sitt eget land, mot Bet-Sjemesj, var det Herren som hadde voldt dem denne ulykken. «Sitt eget land» er Israels land, der arken hørte hjemme.

Den nye vognen og de unge kyrne som aldri hadde båret åk, svarte til at Guds ark var hellig. Å sette den på en gammel vogn som var brukt til alt mulig jordisk arbeid, ville vært en krenkelse av det hellige. Det samme gjaldt å spenne for dyr som alt var brukt til trekk og hadde fått kreftene svekket av åket (se 5 Mos 21,3).

At de valgte kyr og ikke okser, hadde sammenheng med det de ville oppnå. Når kalvene ble holdt tilbake, kunne en vente at kyr som ga die, ville følge instinktet og gå tilbake til kalvene i fjøset når ingen drev dem. Skjedde det stikk motsatte, var det et sikkert tegn på at en guddommelig makt drev og styrte dem, og det måtte være den Guden hvis ark de dro hjem til hans eget land. Da kunne de også slutte at plagene over filistrene kom fra ham.

Det var ingen særlig visdom i prestenes råd, bare et kløktig påfunn for å sette israelittenes Guds makt på prøve. Men uten å vite det og mot sin vilje ga de dermed den levende Gud anledning til å vise sin herlighet for dem som ikke kjente ham.

V. 10–12. Kyrne går rett til Bet-Sjemesj

«[10]Og mennene gjorde slik: De tok to kyr som nylig hadde kalvet og spente dem for vognen, men kalvene holdt de tilbake hjemme. [11]Så satte de Herrens ark på vognen og likeså skrinet og gullmusene og bildene av sine byller. [12]Og kyrne gikk rett fram etter veien som førte til Bet-Sjemesj. De holdt stadig samme vei og rautet alt i ett og bøyde ikke av verken til høyre eller til venstre. Og filistrenes høvdinger gikk etter dem like til Bet-Sjemesj-bygden.»

Israels Gud gjorde det som avgudsprestene knapt hadde trodd var mulig. Da filistrene hadde fulgt prestenes råd og satt arken og sonegavene på vognen, gikk kyrne rett fram etter veien til Bet-Sjemesj. De rautet hele veien, men bøyde ikke av verken til høyre eller til venstre, og filistrenes høvdinger fulgte etter dem til grensen for Bet-Sjemesj. Bet-Sjemesj, nå Ain Sjems, var en presteby på grensen mellom Juda og Dan (se Jos 15,10).

V. 13–14. Glede i Bet-Sjemesj

> «[13]Innbyggerne i Bet-Sjemesj var nettopp i ferd med å høste hveten i dalen. Da de så opp, fikk de se arken, og de ble glade da de så den. [14]Da vognen kom inn på betsjemesitten Josvas mark, stanset den der. Der lå en stor stein. Da hogg de treverket i vognen i stykker og ofret kyrne til brennoffer for Herren.»

Folket i Bet-Sjemesj holdt på med hveteinnhøstingen i dalen nedenfor byen da de uventet fikk se paktens ark komme, og de ble glade. Vognen kom til marken til betsjemesitten Josva og stanset ved en stor stein. Da hogg de treverket i vognen i stykker og ofret kyrne som brennoffer for Herren. Det var altså folket i Bet-Sjemesj som gjorde dette, ikke filistrene. Det viser setningsbygningen: Opplysningene om vognen og steinen er skutt inn, og «da hogg de» fortsetter hovedsetningen om dem som «ble glade».

V. 15–21. Offer for Herren og filistrenes gaver

> «[15]Levittene tok ned Herrens ark og skrinet som var med den, det som gullsakene var i. De satte dem på den store steinen, og Bet-Sjemesjs menn ofret samme dag brennoffer og slaktoffer til Herren. [16]Filistrenes fem høvdinger så på dette og vendte samme dag tilbake til Ekron. [17]Dette var de byller av gull som filistrene ga som skyldoffer til Herren: for Asjdod én, for Gasa én, for Asjkelon én, for Gat én, for Ekron én. [18]Og gullmusene svarte til tallet på alle filistrenes byer som tilhørte de fem høvdingene, både de befestede byene og landsbyene. Den store steinen på betsjemesitten Josvas mark som de satte Herrens ark på, står som vitne til denne dag.»

V. 15 er en tilføyd opplysning: Levittene *hadde* tatt ned arken og skrinet og satt dem på den store steinen. Etter at folket i Bet-Sjemesj hadde ofret vognen og kyrne som brennoffer, ga de enda et synlig uttrykk for gleden over at arken var kommet tilbake: De ofret brenn-

offer og slaktoffer til Guds pris. I brennofferet viet de seg på ny med alle sine lemmer til Herrens tjeneste. I slaktofferet, som endte med offermåltidet, stadfestet de på ny sitt levende samfunn med Herren.

Det var ikke et brudd på budet om å ofre til Herren bare der hans helligdom var. Paktens ark var tronen for Guds nådige nærvær, og også ved tabernaklet var det for den at ofrene i virkeligheten ble båret fram. Ved underet da arken kom tilbake, hadde Herren på ny helliget den som tronen for sitt nærvær. Filistrenes fem høvdinger så på dette og vendte samme dag tilbake til Ekron.

V. 17–18 regner opp sonegavene en gang til: fem byller av gull, én for hver av de fem hovedbyene (se Jos 13,3), og gullmus etter tallet på alle filistrenes byer under de fem høvdingene, både befestede byer og landsbyer (se 5 Mos 3,5).

Prestene hadde bare foreslått fem mus (v. 4). Men filistrene ga like mange musebilder som det var byer og landsbyer i de fem fyrstedømmene, utvilsomt fordi museplagen hadde rammet hele landet, mens byllene bare hadde rammet de byene som arken hadde vært i. Slik løser den tilsynelatende motsigelsen mellom v. 4 og v. 18 seg helt enkelt.

Ordene «som de satte Herrens ark på» viser at det er den store steinen fra v. 14–15 det gjelder. Den hebraiske teksten har *Abel*, men det er en skrivefeil for *even* (אֶבֶן, «stein»), slik Septuaginta og Targum leser eller i hvert fall gjengir.

Heller ikke «like til»[2] passer her. Etter «landsbyene» venter vi ingen ny stedsangivelse, og filistrene kan umulig ha gitt en gullmus i skyldoffer også for steinen som arken ble satt på. Ordet må derfor leses *ve'ed* (וְעֵד, «og vitne», som i 1 Mos 31,52). Altså: «Den store steinen er vitne til denne dag» om det som skjedde der.

V. 19–21. Dommen over Bet-Sjemesj

> «[19]Men Herren slo noen av mennene i Bet-Sjemesj fordi de hadde sett inn i Herrens ark - sytti mann av folket slo han. Og folket sørget fordi Herren hadde slått så mange av folket i hjel. [20]Og mennene i Bet-Sjemesj sa: Hvem kan holde stand for Herrens, denne hellige Guds åsyn? Og til hvem skal han dra opp fra oss? [21]Så sendte de bud til innbyggerne i Kirjat-Jearim og sa: Filistrene har ført Herrens ark tilbake. Kom ned og hent den opp til dere!»

[2] **«like til»** ve'ad, וְעַד

Arken hadde ført ulykke over filistrene. Nå skulle også folket i Bet-Sjemesj lære at de i sin uhellighet ikke kunne bestå for den hellige Gud: Han slo noen av mennene i Bet-Sjemesj fordi de hadde sett på Herrens ark.

Den hebraiske teksten har her «sytti mann, femti tusen mann». Det er svært uvanlig at sytti står foran femti tusen, og helt enestående at det ikke står «og» mellom tallene. Dessuten kan ikke femti tusen mann ha bodd i eller omkring Bet-Sjemesj, og vi kan ikke tenke oss at det var samlet en slik mengde fra hele landet.

Ordene mangler også i flere hebraiske håndskrifter, og Josefus nevner bare sytti drepte. Derfor kan tallet femti tusen ikke være opprinnelig. Det er et svært gammelt tillegg som ved et uhell er kommet inn i teksten, for det sto alt i teksten Septuaginta og Targum oversatte fra. Ellers er det ingenting i verset som gir grunn til å tvile på teksten.

Grunnen til dommen står i ordene «fordi de hadde sett». Vi trenger ikke forstå det, som mange rabbinere, slik at de åpnet arken og så inn i den. Hadde det vært meningen, ville det ikke vært gått stilltiende forbi at de åpnet den.

Uttrykket *ra'a be* (רָאָה בְּ) betyr å se på noe med lyst eller skadefryd. Her betyr det utvilsomt en tankeløs glaning som ikke var forenlig med hvor hellig Guds ark var, og som ble straffet med døden, slik 4 Mos 4,20 advarer om.[3]

Den strenge dommen skremte folket i Bet-Sjemesj så de ropte: «Hvem kan holde stand for Herrens, denne hellige Guds åsyn?» De så altså riktig at grunnen til dødsslaget var deres egen uhellige natur, ikke en særskilt forbrytelse hos dem som ble drept. De følte at ingen av dem var bedre enn de som hadde falt, og at syndere ikke kan komme nær den hellige Gud. Derfor la de til: «Og til hvem skal han dra opp fra oss?» Det er ikke arken, men Herren, som hadde valgt arken til bolig for sitt navn, som skal dra opp.

For å avverge flere dommer ville de få arken bort fra byen. De sendte bud til innbyggerne i Kirjat-Jearim, fortalte at filistrene hadde sendt arken tilbake, og ba dem komme og hente den.

[3] NB har «sett inn i Herrens ark».

Kapittel 7. Seieren ved Eben-Eser

V. 1–12. Arken i Kirjat-Jearim

> «[1]Da kom Kirjat-Jearims menn og hentet Herrens ark og bar den inn i Abinadabs hus på haugen. Og hans sønn Eleasar vigslet de til å ta vare på Herrens ark.»

Folket i Kirjat-Jearim gjorde som de ble bedt om. De førte arken inn i Abinadabs hus på haugen og vigslet hans sønn Eleasar til å ta vare på den. Kirjat-Jearim, nå Kurjet el-Enab (se Jos 9,17), var verken presteby eller levittby. Grunnen til at arken kom dit, må vi derfor søke i hvor byen lå: Den var den nærmeste store byen på veien fra Bet-Sjemesj til Sjilo.

Hvorfor arken ikke ble ført videre til Sjilo og satt inn i tabernaklet, men ble stående i Abinadabs hus med en egen vokter, får vi ikke vite. Vi kan bare gjette. At filistrene skulle ha inntatt Sjilo etter seieren i kap. 4 og ødelagt tabernaklet, stemmer ikke med det vi hører om at gudstjenesten i tabernaklet fortsatte i Nob og Gibeon (21,6; 1 Kong 3,4; 2 Krøn 1,3).

Langt mer taler for at folket så det som en dom over helligdommen at filistrene tok arken, fordi Elis sønner hadde vanhelliget den med sin frekke ferd. Selv da de hadde fått arken igjen, ville de derfor ikke føre den tilbake uten at Gud uttrykkelig ga til kjenne sin vilje. Inntil videre nøyde de seg med å la den stå i Kirjat-Jearim, som lå lenger fra filistrenes byer.

Der ble den stående, for det kom ikke noe ord fra Gud om at den skulle føres inn i tabernaklet. Tabernaklet selv måtte flyttes fra Sjilo til Nob og senere til Gibeon. Først da David hadde inntatt Sions borg

og valgt Jerusalem til hovedstad, ble arken ført fra Kirjat-Jearim til Jerusalem (2 Sam 6). Det står ikke at Abinadab var levitt, men det er svært sannsynlig. Ellers ville de neppe ha vigslet sønnen hans til vokter av arken, men valgt en levitt.

V. 2–4. Israel vender seg fra avgudene

> «[2]Fra den dagen arken kom til Kirjat-Jearim, gikk det en lang tid - tjue år gikk det. Da sukket hele Israels hus etter Herren. [3]Og Samuel sa til hele Israels hus: Dersom dere vender om til Herren av hele deres hjerte, så få de fremmede guder og Astarte-bildene bort fra dere og vend hjertene til Herren og tjen ham alene! Så skal han fri dere av filistrenes hånd. [4]Da skilte Israels barn seg av med Ba'alene og Astarte-bildene og tjente Herren alene.»

Nå følger fortellingen om hvordan Israel ble renset for avgudsdyrkelsen. Tjue år gikk mens arken sto i Kirjat-Jearim, og hele Israel sukket etter Herren. Da sa Samuel til dem: Vender dere om til Herren av hele deres hjerte, så skaff de fremmede gudene og Astarte-bildene bort, vend hjertet fast mot Herren og tjen ham alene, så han kan fri dere av filistrenes hånd. Og israelittene hørte på ham.

Leddene i v. 2 og 3 er bundet sammen og hører til én og samme tanke. Det er ingen lakune mellom dem. Vi kan gjengi dem i én periode: «Da dagene ble mange fra den tid arken kom til Kirjat-Jearim, og det ble tjue år, og hele Israels hus sukket etter Herren, da sa Samuel …»

Innholdet krever en slik sammenheng. At det var gått tjue år, gir bare mening hvis det skjedde et vendepunkt da. Sukket etter Herren var ikke selv dette vendepunktet, men ble det fordi det fikk en følge. Følgen står i v. 3–5: Samuel formante folket til å skaffe bort de fremmede gudene, og da folket lyttet, hjalp han dem til seier over filistrene.[1]

Verbet *naha* (נָהָה) betyr «klage, sukke» (Mika 2,4; Esek 32,18). En gammel utlegger sier: «Uttrykket å sukke etter Gud er hentet fra menneskelivet, der en følger etter en annen med inntrengende bønner og

[1]At filistrene hadde sendt arken tilbake, betyr ikke at herredømmet deres over Israel var slutt, så ordene «han skal fri dere» skulle bli uforståelige. At Samuel trer fram som dommer, forutsetter heller ikke at det må være fortalt før at han tok på seg embetet. Noen formell overtakelse var det som regel ikke, og minst av alt hos Samuel, som alt var kjent som en godkjent profet for Herren (3,19 ff.). Og at avgudene ble skaffet bort, er forståelig selv om det ikke er fortalt at folket falt fra. Folket var alltid tilbøyelig til å dyrke andre guder, og når Samuel kaller dem til å vende om av hele hjertet og tjene Herren *alene*, forutsetter det at Herren ytre sett fortsatt ble dyrket.

klager, til han til sist gir etter. Et eksempel på det har vi i den kanaaneiske kvinnen i Matt 15.»

Samuels kall minner om Jos 24,14 og 1 Mos 35,2. Men ordene «dersom dere vender om til Herren av hele deres hjerte» forutsetter at folket alt i sitt indre hadde begynt å vende om til Herren sin Gud.

Formen *sjavim* (שָׁבִים) uttrykker noe som varer: Omvendelsen var begynt, og begynt som noe varig. Samuel krever bare at den indre omvendelsen også skal vise seg utad, ved at de skaffer bort alle avgudene, og slik bli fullført. De fremmede gudene kalles i v. 4 «Ba'alene» (om Ba'alene og Astarte-bildene, se Dom 2,11.13). Å vende hjertet fast mot Herren, se Sal 78,8 og 2 Krøn 30,19.

V. 5–6. Bot og bekjennelse i Mispa

> «[5]Og Samuel sa: La hele Israel samle seg i Mispa! Så vil jeg be til Herren for dere. [6]Så samlet de seg i Mispa, og de øste opp vann og helte det ut for Herrens åsyn. De fastet den dagen og bekjente der: Vi har syndet mot Herren. Og Samuel dømte Israels barn i Mispa.»

Nå følger seieren over filistrene ved Samuels bønn. Da Israel hadde vendt om til Herren av hele hjertet og skaffet bort avgudene, kalte Samuel hele folket sammen i Mispa. Ved en høytidelig dag med bot og bønn ville han forberede dem til kampen mot filistrene.

At samlingen skulle vie folket til strid, går tydelig fram av v. 7, der filistrene drar opp til krig da de hører om den. Det går også fram av v. 5: «La hele Israel samle seg i Mispa! Så vil jeg be til Herren for dere.» Det sa Samuel til folkets overhoder. Han kan ikke ha hatt noen annen hensikt enn å bringe folket i rett forhold til sin Gud og slik bane vei for befrielsen fra filistrenes trelldom.

Samuel valgte Mispa, nå Nebi Samwil, på vestgrensen av Benjamins stamme (se Jos 18,26). Dels skyldtes det nok historien, for det var der stammene en gang hadde rådslått om ugjerningen i Gibea og vedtatt krigen mot Benjamin (Dom 20,1 ff.). Men enda mer skyldtes det at Mispa, på vestkanten av fjellandet, var det beste stedet å ta opp kampen mot filistrene fra.

Der øste de opp vann og helte det ut for Herrens åsyn, fastet den dagen og bekjente: «Vi har syndet mot Herren.» Å helle ut vann for Herren var en symbolsk handling. Targum har i det store og hele forklart den riktig: «De utøste sitt hjerte i anger som vann for Herren.» Det ser vi av billedbruken i Sal 22,15, «jeg er utøst som vann», og i

Klag 2,19, «utøs ditt hjerte som vann». Der betegner uttrykket at en går i oppløsning innvendig av smerte, elendighet og nød (se 2 Sam 14,14).

Vannet som ble helt ut for Gud, var altså et bilde på den ytre og åndelige nøden de var i. Det var en bekjennelse i handling: «Se, vi er for ditt åsyn som vann som er helt ut.» Og fordi det var deres egen synd og opprør mot Gud som hadde ført nøden over dem, var det samtidig en bekjennelse av elendigheten, og i den ydmyket de seg dypt for Herren.

Denne ydmykelsen ga de enda mer uttrykk for ved å faste, som tegn på at de var nedbøyd i sinnet over synden, og ved å bekjenne synden med munnen. Ordet «der» skiller den muntlige bekjennelsen fra de to symbolske handlingene, men stiller den nettopp derfor ved siden av dem. Det de gjorde i bilde ved å helle ut vann og faste, forklarte og stadfestet de med bekjennelsen.

«Og Samuel dømte Israels barn i Mispa.» Det betyr ikke at han «ble dommer», og heller ikke at han straffet hver enkelt for hans misgjerning.

Å dømme folket besto her verken i en refselse fra Samuel etterpå eller i at han løste de angrende fra synden når de hadde bekjent den. Det besto i at Samuel kalte folket sammen i Mispa for å ydmyke seg for Herren, og der ved sin forbønn utvirket tilgivelse for folkets synd og vendte Guds nåde mot det igjen. Slik ble det rette forholdet mellom Israel og Gud gjenopprettet, så Herren kunne skaffe sitt folk rett mot fiendene.

V. 7–9. Samuel ofrer og ber

> «[7]Da filistrene hørte at Israels barn hadde samlet seg i Mispa, dro filistrenes høvdinger opp mot Israel. Da Israels barn hørte det, ble de redde for filistrene. [8]Og Israels barn sa til Samuel: Hold ikke opp med å rope til Herren vår Gud for oss, at han vil frelse oss av filistrenes hånd! [9]Da tok Samuel et diende lam og ofret det helt som brennoffer til Herren. Og Samuel ropte til Herren for Israel, og Herren svarte ham.»

Da filistrene hørte at Israel hadde samlet seg i Mispa, dro høvdingene deres opp for å føre krig mot dem. Israelittene ble redde og ba Samuel: «Hold ikke opp med å rope til Herren vår Gud for oss!» Da tok Samuel et lam som ennå diet – etter 3 Mos 22,27 trolig sju dager gammelt – og ofret det helt som brennoffer til Herren.

«Helt»[2] betyr her at lammet ble ofret på alteret uten å bli skåret opp eller delt. Riktignok ble ethvert brennoffer brent helt på alteret, og derfor kunne *kalil* også brukes som et navn på brennofferet (5 Mos 33,10; Sal 51,21). Men her sier ordet bare hvordan lammet ble ofret.

Samuel valgte et ungt lam, ikke fordi så unge dyr skulle være renere og mer uskyldige enn de voksne – det kan ikke påvises at de ble regnet slik. Han valgte det fordi det best kunne fremstille folket, som var vekket til nytt liv ved omvendelsen til Herren og så å si var født på ny. Brennofferet fremstilte nemlig mennesket som vier sitt liv og sitt arbeid til Herren. Offeret var grunnlaget for bønnen. Mens Samuel ofret, ropte han til Herren for Israel, og Herren svarte ham, det vil si hørte bønnen hans.

V. 10–12. Herren tordner; Eben-Eser

> «[10]For mens Samuel ofret brennofferet, og filistrene rykket fram til strid mot Israel, sendte Herren samme dag et sterkt tordenvær over filistrene og forvirret dem, slik at de ble slått av Israel. [11]Da dro Israels menn ut fra Mispa og forfulgte filistrene og hogg dem ned, like til nedenfor Bet-Kar. [12]Og Samuel tok en stein og satte den mellom Mispa og Sen. Denne steinen kalte han Eben-Eser og sa: Hittil har Herren hjulpet oss.»

Mens offeret ble båret fram, rykket filistrene fram til strid mot Israel. Da lot Herren det tordne med veldige drønn over dem og forvirret dem (som i Jos 10,10), så de ble slått av Israel. Tordenen var Guds svar på Samuels rop til Herren. Da filistrene flyktet, dro israelittene ut fra Mispa og forfulgte og hogg dem ned like til nedenfor Bet-Kar. Hvor dette stedet lå, vet vi ikke; det er bare nevnt her.

Til minne om seieren satte Samuel opp en stein mellom Mispa og Sen og kalte den Eben-Eser (*even ha'ezer*, אֶבֶן הָעֵזֶר, «hjelpens stein»). Den skulle stå som et varig minne om at Herren hittil hadde hjulpet sitt folk. Heller ikke Sen kjenner vi. Navnet (*sjen*, שֵׁן, «tann») ser ut til å betegne en framspringende fjellnabb (se 14,4), men kan også være et sted som lå på en slik nabb.

[2]**«Helt»** kalil, כָּלִיל

V. 13–17. Filistrene ydmyket

> «[13]Slik ble filistrene ydmyket og kom ikke mer inn i Israels land. Herrens hånd var mot filistrene alle Samuels dager. [14]Og de byene som filistrene hadde tatt fra Israel, kom tilbake til Israel igjen, fra Ekron like til Gat. Og alt det landet som tilhørte dem, fridde Israel av filistrenes hånd, for det var fred mellom Israel og amorittene.»

Ved denne seieren, som ble vunnet ved Guds underfulle hjelp, ble filistrene så ydmyket at de ikke mer falt inn i Israels land – det vil si ikke med varig framgang, slik de hadde gjort før. Denne begrensningen ligger i sammenhengen. Ordene som følger, «Herrens hånd var mot filistrene alle Samuels dager», viser at de prøvde å vinne tilbake herredømmet, men at de ikke kunne utrette noe mot Israel så lenge Samuel levde. Det ser vi også av Sauls seire i kap. 13–14, da filistrene på nytt prøvde å underkue Israel. Også disse nederlagene hører til Samuels dager, for han døde bare noen få år før Saul.

Noen har derfor villet forstå «alle Samuels dager» bare om tiden han var dommer, til Saul ble konge. Men det strider mot v. 15, der det står at Samuel dømte Israel så lenge han levde.

En gammel utlegger har i det store og hele forklart verset riktig: Filistrene kom ikke mer slik at de seiret og underla seg Israel som før. Men de kom igjen, og Herrens hånd var mot dem, så de ble slått tilbake med store tap, selv om de ikke ble jaget helt ut, og Israel ikke ble fri for skatt og filisterleirer i landet. Slik var det så lenge Samuel var dommer, ja, hele hans liv, for også Saul slo dem.

Etter nederlaget ved Eben-Eser måtte filistrene gi tilbake byene de hadde tatt fra Israel, «fra Ekron like til Gat». Grensen må trolig forstås slik at Ekron og Gat ikke er regnet med: Israel fikk tilbake byene sine helt til filistrenes grense, målt fra Ekron til Gat, men ikke disse to byene selv. Riktignok var filistrenes hovedbyer gitt til Juda og Dan på Josvas tid (Jos 13,3–4; 15,45–46), og etter Josvas død inntok Juda og Simeon Ekron sammen med Gasa og Asjkelon (Dom 1,18). Men israelittene fikk aldri varig hånd om dem.

«Og alt det landet som tilhørte dem», det vil si de byene som ble gitt tilbake, ikke Ekron og Gat, fridde Israel av filistrenes hånd. «Det var fred mellom Israel og amorittene»: Også de kanaaneiske stammene holdt fred med Israel etter denne seieren og i Samuels tid. Amorittene nevnes, som i Jos 10,6, fordi de var den mektigste av de kanaaneiske

stammene. Det var de som hadde trengt daniittene fra sletten opp i fjellene (Dom 1,34–35).

V. 15–17. Samuel som dommer

> «[15]Samuel dømte Israel så lenge han levde. [16]År etter år dro han omkring til Betel og Gilgal og Mispa og dømte Israel på alle disse stedene. [17]Hver gang vendte han så tilbake til Rama, for der var hans hus. Der dømte han Israel, og han bygde der et alter for Herren.»

Da Samuel kalte folket sammen i Mispa, og seieren ved Eben-Eser ble vunnet ved hans bønn, hadde han overtatt styret over hele folket. Hans dommergjerning regnes derfor fra denne tiden. Men alt fra Elis død hadde han virket som profet blant folket og slik banet vei for Israels omvendelse til Herren.

Profetgjerningen hans ble beskrevet i alminnelighet i 3,19–21, og på samme måte beskrives dommergjerningen hans her. V. 15 sier hvor lenge den varte: «så lenge han levde», som virksomheten hans under Saul og salvingen av David (kap. 15–16) viser. V. 16–17 sier hva den besto i: År etter år dro han omkring til Betel, nå Beitin (se Jos 7,2), Gilgal og Mispa (se v. 5), og dømte Israel på alle disse stedene.

Hvilket Gilgal som menes, Gilgal i Jordandalen (Jos 4,19) eller Jiljilia i høylandet sørvest for Sjilo (se Jos 8,35), kan ikke avgjøres helt sikkert. Jiljilia har to ting for seg. For det første rekkefølgen av stedene: Samuel gikk da trolig først fra Rama nordøst til Betel, så lenger nord eller nordvest til Jiljilia og så tilbake sørøst til Mispa, og derfra hjem til Rama, en sluttet rundreise. Var det Gilgal i Jordandalen, ville vi ventet at han gikk dit først.

For det andre var det etter 2 Kong 2,1 og 4,38 en profetskole i Gilgal, det vil si Jiljilia, på Elias og Elisjas tid, som trolig var grunnlagt alt i Samuels dager. Var denne antakelsen sikker, ville det være et sterkt bevis for at det var her Samuel dømte folket. Men den kan ikke gjøres sikker, og derfor taler ikke så mye for Jiljilia som jeg selv før har ment (se også 9,14).

Når rundreisen var slutt, vendte han tilbake til Rama, for der hadde han sitt hus. Der dømte han Israel, og der bygde han et alter for å lede folkets gudsdyrkelse.

Til Elis død hadde Samuel levd og virket i Sjilo (3,21). Men da filistrene tok arken, mistet tabernaklet i Sjilo det viktigste ved seg som helligdom og var ikke lenger stedet for Guds nådige nærvær. Da dro

Samuel til hjembyen sin, Rama, og bygde der et alter som offersted for Herren, som hadde åpenbart seg for ham. Det var disse uvanlige forholdene som ga profeten grunn til å bygge alteret i Rama, selv om Herren ikke uttrykkelig hadde befalt det.

Kapittel 8. Folket krever en konge

Sauls kongedømme fra han ble valgt, til han ble forkastet (kap. 8–15)

Det jordiske kongedømmet i Israel ble innstiftet på Samuels tid og ved hans tjeneste. Fordi folket inntrengende ba om det, satte Samuel etter Guds befaling benjaminitten Saul til konge. Sauls regjering faller i to vidt forskjellige tidsrom: Først ble kongemakten hans grunnlagt og vokste seg sterk (kap. 8–15), siden gikk det nedover med kongedømmet hans til det til sist falt (kap. 16–31).

Først forhandler Israels eldste med Samuel om å få en konge (kap. 8). Så følger salvingen av Saul (9,1–10,16), loddkastingen, seieren over ammonittene og stadfestelsen i Gilgal (10,17–11,15) og Samuels avskjedstale (kap. 12).

Av Sauls regjering er bare de første seirene over filistrene fortalt utførlig (13,1–14,46); de andre krigene og familien hans nevnes kort (14,47–52). Til sist fortelles det om ulydigheten i krigen mot amalekittene, og om at Gud forkastet ham, slik Samuel varslet (kap. 15). At selve regjeringen hans er så kort fortalt, mens valget og stadfestelsen er så utførlig beskrevet, kommer av hvilken betydning Sauls kongedømme hadde for Guds rike i Israel.

Israels folk mente at grunnen til den undertrykkelsen og nøden de hadde lidd stadig mer under i dommertiden, lå i mangler ved deres egen samfunnsordning. De ville ha en konge, som alle hedningefolkene, til å føre krigene deres og seire over fiendene. Ønsket om å bli styrt av en konge hadde levd i folket helt fra Gideons tid, og det stred ikke i seg selv mot at Israel var kalt til å være Guds rike.

Men grunnen til at folket ønsket det, var gal og fiendtlig mot Gud. Kilden til all ulykke og alle plager Israel led under, var jo at folket hadde falt fra sin Gud og flørtet med hedningenes guder. Når de så egenrådig og hardnakket krevde en konge, tross Samuels advarsler, forkastet de i virkeligheten Herrens kongevelde.

Herren hadde alltid vist seg som deres konge ved å fri dem fra fiendenes makt så snart de vendte om til ham med et enfoldig, angrende hjerte. Dette viste Samuel de eldste da de ba ham velge en konge for dem.

Likevel oppfylte Herren ønsket deres. Han lot Samuel sette til konge en mann som hadde alle de egenskapene som skulle til for å gi folket det de ventet av en konge. Denne mannen kunne ha grunnlagt kongedømmet i Israel slik Herren hadde forutsett og forutsagt, hvis han ikke hadde stolt på sin egen kraft, men ydmykt underordnet seg Guds vilje slik profeten kunngjorde den for ham.

Saul ble valgt fra Benjamin, den minste, men mest krigerske av alle stammene. Han var en mann i full ungdomskraft, som overgikk hele folket både i skikkelse og styrke. Han hadde ikke bare krigerisk tapperhet og dyktighet, et ubøyelig mot som kunne overvinne all motstand, et fast ønske om folkets vel overfor mange og mektige fiender og iver og utholdenhet i å gjennomføre planene sine. Han hadde også et gudfryktig hjerte og en alvorlig iver for å holde lovens bud og fremme folkets gudsliv.

Han ville ikke ta opp kampen mot filistrene før det var ofret (13,9 ff.). Midt i den hete forfølgelsen av fienden satte han seg mot folkets synd da de spiste kjøtt med blodet (14,32–33). Han drev dødningemanerne og spåmennene ut av landet (28,3.9), og generelt ser han ut til å ha våket strengt over at Moseloven ble holdt i riket hans.

Men bevisstheten om egen kraft og hans handlekraftige natur førte ham til å se uvørent bort fra Guds bud. Ivrigheten etter å gjennomføre planene drev ham til hensynsløse og voldsomme tiltak, og framgangen gjorde ærgjerrigheten hans til et hovmodig opprør mot Herren, Israels Gud og konge. Disse feilene trer klart fram i de tre store hendelsene fra hans regjering som er fortalt mest utførlig.

Da Saul gjorde seg klar til krig mot filistrene, og Samuel ikke kom straks på den fastsatte dagen, satte han seg overmodig ut over profetens forbud og ofret selv uten å vente på ham (13,7 ff.). I striden mot

filistrene ville han tvinge fram at fienden ble tilintetgjort, ved å lyse bann over hver mann i hæren som spiste brød før kvelden, før han hadde fått hevn over fiendene. Dermed svekket han folkets krefter, så nederlaget for fienden ikke ble stort, og han ydmyket seg selv, for han kunne ikke holde løftet sitt (14,24 ff.).

Men verst syndet han i krigen mot amalekittene. Da brøt han Herrens uttrykkelige befaling ved å fullbyrde bannet over folket bare så langt han selv fant det godt. Med denne utilgivelige ferden sa han seg helt løs fra den lydigheten han skyldte Herren sin Gud (kap. 15).

Alle disse overtredelsene viser at han ville fylle sin egen vilje uten forbehold, og at han stadig mer så bort fra Herrens styre i Israel. Følgen var at Saul ikke vant den befrielsen fra fiendenes makt som israelittene hadde ventet av kongen sin, og ikke kunne ydmyke filistrene varig. Han undergravde dessuten sitt eget kongedømme og førte det over seg at Gud forkastet ham.

Av alt dette ser vi klart hvorfor det som skjedde da Saul ble valgt til konge, er så utførlig beskrevet, mens det fra regjeringen hans bare blir fortalt det som får fram feilene og forbrytelsene hans: Israel skulle lære at kongedømmet i seg selv aldri kunne skaffe den frelsen de ventet, om ikke kongen helt bøyde seg under Herrens vilje.

Sauls andre gjerninger, krigene mot nabofolkene, nevnes bare kort, men med den merknaden at han viste sin styrke og seiret hvor han enn vendte seg (14,47). Det var nok til å få fram den lyse siden ved regjeringen hans. Den viste nemlig at kongedømmet kunne ha blitt til velsignelse for Guds folk, hvis kongen bare hadde søkt å styre folket i Herrens kraft og etter hans vilje.

Ser vi historien om Saul fra denne synsvinkelen, henger alle delene av den godt sammen. Nyere kritikere har funnet motsigelser i den og forklart dem med at boka er satt sammen av to kilder med ulikt syn på kongedømmet. Men det er fordi de har gått inn i granskingen med forutsetninger som ikke kommer fra Skriften, men fra vår tids filosofi: at Herrens styre over Israel bare var en forestilling i folket, og at det menneskelige kongedømmet sto i uforsonlig strid med Guds kongevelde.

V. 1–22. Samuels sønner

«[1]Da Samuel ble gammel, satte han sønnene sine til dommere over Israel. [2]Hans førstefødte sønn hette Joel og hans andre sønn Abia. De dømte i Be'er-Sjeba. [3]Men hans sønner vandret ikke på hans veier. De søkte bare egen vinning og tok imot gaver og bøyde retten.»

Grunnen til at Samuel satte sønnene sine til dommere, var at han selv var blitt gammel. Bare av dette kan vi slutte at de skulle hjelpe faren med rettspleien, og at Samuel ikke hadde tenkt å legge ned embetet, langt mindre gjøre dommerembetet arvelig i slekten. Det blir enda tydeligere av at de ble satt til dommere i Be'er-Sjeba, på Kanaans sørgrense (Dom 20,1; se 1 Mos 21,31).

Sønnene nevnes også i 1 Krøn 6,28, men der er navnet på den eldste enten falt ut av den hebraiske teksten eller blitt forvansket. Sønnene vandret ikke på farens veier. De var ute etter vinning, tok imot gaver og bøyde retten, stikk imot Guds bud (2 Mos 23,6.8; 5 Mos 16,19).

V. 4–5. De eldste ber om en konge

«[4]Da samlet alle Israels eldste seg og kom til Samuel i Rama. [5]Og de sa til ham: Nå er du blitt gammel, og sønnene dine vandrer ikke på dine veier. Så sett nå en konge over oss til å styre oss, slik som alle folkene har!»

Samuels alder og sønnenes ugudelige ferd ga Israels eldste anledning til å be om en konge. Bønnen ligner så fullstendig loven om kongen i 5 Mos 17,14, også i uttrykket «som alle folkene», at den tydelig viser til den. Skikken med å sitere lovboken uttrykkelig ble først vanlig i skriftene fra og etter eksilet. De eldste ønsket altså bare det Herren hadde forutsagt gjennom sin tjener Moses, og som han alt hadde gitt bestemmelser om.

V. 6–8. Herrens svar

«[6]Men det var ondt i Samuels øyne når de sa: Gi oss en konge til å styre oss! Og Samuel ba til Herren. [7]Da sa Herren til Samuel: Lyd folket i alt det de sier til deg! For det er ikke deg de har forkastet, men det er meg de har forkastet, så jeg ikke skal være konge over dem. [8]Slik har de gjort helt fra den dag da jeg førte dem opp fra Egypt og til den dag i dag. De forlot meg og tjente andre guder. Og nå gjør de slik mot deg også.»

Likevel mislikte Samuel det, «når de sa: Gi oss en konge». Ordene viser at det ikke var det de sa om hans alder og sønnenes ferd, Samuel mislikte. Men grunnen var heller ikke at han mente et jordisk kongedømme ikke kunne forenes med Guds kongevelde, eller at tiden ikke var inne. I så fall ville han slett ikke ha lagt saken fram, men bare avvist bønnen som ugudelig eller utidig.

I stedet «ba Samuel til Herren», det vil si la saken fram for Herren i bønn. Og Herren svarte: «Lyd folket i alt det de sier til deg!» Det viser klart at tiden virkelig var inne til å innstifte det jordiske kongedømmet i Israel, ikke bare etter Samuels mening, men etter Guds råd.

Slik sett var de eldstes bønn om en konge helt berettiget. Vi kan ikke si med Calvin at de burde ha ventet tålmodig på den tiden Gud fastsatte, og ikke fulgt sine egne grunner og råd uten Guds vilje. Gud hadde ikke fastsatt noen tid for kongedømmet. Tvert imot hadde han i innledningen til kongeloven – «og du så sier: Jeg vil sette en konge over meg» – overlatt til folkets representanter å rådslå om saken.

Heller ikke tok de feil ved å bruke denne retten mens Samuel ennå levde. De begrunnet nettopp bønnen med at Samuel var blitt gammel. De ba altså ikke om en konge i stedet for profeten Gud hadde kalt og så herlig stadfestet, men om at Samuel selv, på grunn av sin alder, skulle gi dem en konge, så de kunne ha en dommer og fører for folket når han ble svak eller døde.

Likevel sa Herren: «Det er ikke deg de har forkastet, men det er meg de har forkastet, så jeg ikke skal være konge over dem.» Slik hadde de gjort helt fra han førte dem opp fra Egypt: De forlot ham og tjente andre guder, og nå gjorde de det samme mot Samuel.

Guds dom gjelder ikke så mye selve ønsket som sinnelaget det sprang ut av. Ytre sett hadde de eldste full rett til å komme med bønnen; det gale lå i hjertet deres.[1]

Dermed sa de ikke bare opp tilliten til profetens embetsførsel, men erklærte ham i realiteten også uskikket til å lede deres borgerlige og politiske saker lenger. Bak denne mistilliten lå mistillit til Herren og

[1]Calvin har godt vist hva som ville ha vært rett i denne stillingen: «De kunne gjerne ha minnet Samuel om alderdommen, som gjorde ham mindre skikket til embetet, og om sønnenes griskhet og dommernes fordervelse. De kunne ha klaget over at sønnene ikke gikk i hans fotspor, og bedt om at Gud ville velge skikkede menn til å styre dem, og slik overlatt det hele til hans vilje. Hadde de gjort det, ville de utvilsomt ha fått et nådig og godt svar. Men de tenkte ikke på å påkalle Gud. De krevde en konge og viste til de andre folkenes skikker og ordninger.»

hans førerskap. I Samuel forkastet de Herren og hans styre. De ville ha en konge fordi de innbilte seg at Herren, deres Gud og konge, ikke kunne sikre dem varig lykke.

I stedet for å søke grunnen til ulykkene i sin egen synd og utroskap mot Herren, søkte de den i folkets mangelfulle ordning. Med et slikt sinnelag foraktet og forkastet de Herrens kongestyre når de ønsket seg en konge. Det var ikke annet enn å forlate Herren og tjene andre guder. (Se 10,18–19 og 12,7 ff., der Samuel viser folket enda tydeligere den uretten de har gjort.)

V. 9–10. Samuel skal vitne mot dem

> «[9]Men lyd nå deres ord! Du må bare vitne alvorlig for dem og varsle dem om hvordan han vil bære seg at, den kongen som kommer til å råde over dem. [10]Så talte Samuel til folket som krevde en konge av ham, og la fram for dem alle Herrens ord.»

For å vise dem hva som var galt, skulle Samuel vitne mot dem ved å kunngjøre «kongens rett» for den kongen som skulle råde over dem. Uttrykket *ha'ed ta'id bahem* (הָעֵד תָּעִיד בָּהֶם) betyr ikke bare å advare alvorlig eller å forklare høytidelig, men å vitne mot en, det vil si vise ham hans urett.

Ordene som følger, forklarer hvordan det skulle skje: ved at han kunngjorde for dem kongens *misjpat* (מִשְׁפָּט, «rett»). Det er den retten eller makten en konge ville ta seg, en konge slik alle de andre folkene hadde, og slik Israel ønsket seg i stedet for Gud, sin konge: en konge som ville herske over folket med vilkårlig og ubegrenset makt. Etter Guds befaling la Samuel så fram for folket alt det Herren hadde sagt til ham (v. 7–9), og kunngjorde kongens rett.

V. 11–18. Kongens rett

> «[11]Han sa: Slik vil han bære seg at, den kongen som kommer til å råde over dere: Sønnene deres vil han ta og sette dem til å stelle med vognene og hestene sine, og de skal løpe foran vognen hans. [12]Han vil sette dem til høvdinger over tusen og høvdinger over femti, til å pløye åkrene og høste avlingen hans, til å lage våpen til hans kriger og utstyr til stridsvognene. [13]Døtrene deres vil han ta og sette til å lage salver og til å koke og bake. [14]Han vil ta de beste jordene og vingårdene og oljehagene deres, og gi dem til sine tjenere. [15]Av åkrene og vingårdene deres vil han ta tiende og gi sine hoffmenn og sine tjenere. [16]Trellene og trellkvinnene deres, de beste unge mennene

deres og eslene deres, vil han ta og bruke til sitt arbeid. [17]Av småfeet deres vil han ta tiende, og dere selv skal være treller for ham. [18]Da skal dere en dag rope til Herren på grunn av den kongen som dere har valgt dere. Men den dagen skal Herren ikke svare dere.»

Kongen ville gjøre folkets sønner til tjenere ved hoffet, til kusker, ryttere og løpere. «Vognen hans» står i entall, for det er ikke stridsvognene som menes, men kongens praktvogn. Han ville sette dem til høvdinger over tusen og over femti. Den høyeste og den laveste offisersgraden nevnes i stedet for alle krigsfolk og befal (jf. 4 Mos 31,14; 2 Kong 1,9 ff. med 2 Mos 18,21.25).

Døtrene skulle bli salvelagere, kokker og bakersker ved hoffet. Også eiendommen deres ville han ta, både jordene og tienden av avlingen, og gi den til hoffmennene og tjenerne sine. Ordet for hoffmenn betyr egentlig «evnukker», men står her i videre betydning om kongens kammerherrer.

Ordet «de beste unge mennene deres» mellom trellene og eslene er svært påfallende og passer ikke. Trolig er det en gammel avskriverfeil for *beqarekem* (בְּקָרְכֶם, «oksene deres»), slik Septuaginta leser. Da svarer treller og trellkvinner, okser og esler til hverandre, og de unge mennene er alt regnet med blant sønnene i v. 11–12.[2] Slik ville kongen gjøre hele folket til sine treller. Alt sammen blir samlet til slutt i ordene: «og dere selv skal være treller for ham.»

Da ville Israel rope til Gud på grunn av kongen sin, men Herren ville ikke svare dem den dagen. Dette skremmende bildet av kongens tyranni er tegnet etter de hedenske kongenes enevelde og forutsetter ikke, slik mange har ment, de bitre erfaringene med de senere kongene i Israel.

V. 19–22. Folket vil ha konge

«[19]Men folket ville ikke høre på Samuel. De sa: Nei, vi vil ha en konge over oss. [20]Også vi vil være som de andre folkene. Vår konge skal styre oss, og han skal dra ut foran oss og føre våre kriger. [21]Da Samuel hadde hørt alle folkets ord, bar han dem fram for Herren. [22]Og Herren sa til Samuel: Lyd deres ord og sett en konge over dem! Så sa Samuel til Israels menn: Gå hjem hver til sin by.»

[2]NB har «de beste unge mennene deres».

Med denne skildringen av «kongens rett» hadde Samuel vist de eldste farene ved et kongedømme så skremmende at de burde ha tenkt seg om og latt kravet falle. Men folket ville ikke høre og gjentok kravet.

Samuel bar folkets ord fram for Herren, og Herren befalte ham å gi folket en konge. Med dette svaret sendte Samuel Israels menn, det vil si de eldste, hjem. Det ligger i ordene «Gå hjem hver til sin by», for av sammenhengen skjønner vi lett at han mente: til jeg kaller dere sammen igjen for å sette inn den kongen dere ønsker.

Kapittel 9. Saul kommer til Samuel

Da Herren hadde pålagt Samuel å sette en konge over folket slik de selv ønsket, viste han ham snart den mannen han hadde valgt. Benjaminitten Saul kom til Samuel for å spørre seeren om farens eselhopper, som var kommet bort, og som han forgjeves hadde lett etter på alle kanter (9,1–14).

Dagen før hadde Herren åpenbart for profeten at han skulle sende ham den mannen han hadde utsett til konge over Israel. Da Samuel møtte Saul, pekte Herren ham ut som denne mannen (9,15–17). Samuel ba da Saul som gjest til et offermåltid han skulle holde (9,18–24). Etter måltidet gjorde han Guds plan kjent for ham og salvet ham til konge (9,25–10,1). Så sendte han ham av sted og varslet tre tegn som skulle stadfeste at Gud hadde valgt ham (10,2–16).

Dette blir fortalt svært utførlig. Det skal få tydelig fram at Gud grep inn på en underfull måte, og at Saul ikke trakk etter tronen. Det skal også vise at Samuel ikke selv valgte ut den mannen han senere måtte forkaste.

Saul ble valgt av Gud til konge over hans folk, uten at verken Samuel eller Saul hadde noen hånd i det.[1]

[1]Det er ingen holdbar grunn til å tro at denne beretningen kommer fra en annen kilde enn kap. 8, 10,17–27 og kap. 11. Det var naturlig at Samuel, som skulle sette en konge over folket etter Guds bestemmelse, fikk kjenne den mannen Gud hadde utsett, før folket valgte ham ved loddet. Og at Saul gjemte seg da loddet ble kastet (10,21 f.), kan bare forklares hvis Samuel alt hadde sagt ham at han var den utvalgte kongen. Ellers ville det være helt uforståelig.

V. 1–17. Kis og sønnen Saul

«[1]Det var en mann av Benjamin som hette Kis, sønn av Abiel, sønn av Seror, sønn av Bekorat, sønn av Afiah, sønn av en benjaminitt. Han var en mektig mann. [2]Han hadde en sønn som hette Saul, en ung og vakker mann. Det fantes ikke en mann blant Israels barn som var vakrere enn han. Han var et hode høyere enn alt folket.»

Den utførlige ættelisten over benjaminitten Kis og den nøye beskrivelsen av sønnens skikkelse skal alt fra begynnelsen vise hvilken betydning Saul fikk for Israels folk. At Kis var sønn av Abiel, stemmer med 14,51.

Når det i 1 Krøn 8,33; 9,39 står at Ner fikk sønnen Kis, løses forskjellen enklest slik: Ner er ikke faren, men farfaren eller en enda fjernere stamfar, for i ættelistene blir mellomleddene ofte hoppet over. De andre forfedrene til Kis nevnes ikke igjen. «En mektig mann» sikter til Kis og betyr ikke en tapper mann, men en formuende mann, som i Rut 2,1.

Sønnen hans hette Saul (*sja'ul*, שָׁאוּל, «bedt om», se 1,17.27), og han var ung og vakker. Riktignok hadde Saul alt en voksen sønn, Jonatan (13,2). Men sammenlignet med faren var han «en ung mann», det vil si i sin fulle manndomskraft, trolig omkring førti eller førtifem år gammel. Ingen var så vakker som han, og han var et hode høyere enn alt folket. En slik skikkelse var vel egnet til å vinne folket for ham som konge (se 10,24), for høyde og skjønnhet ble regnet høyt hos herskere, som tegn på mannlig kraft.

V. 3–5. Saul leter etter eselhoppene

«[3]En dag kom det bort noen eselhopper for Kis, Sauls far. Da sa Kis til sin sønn Saul: Ta en av tjenesteguttene med deg og dra av sted og let etter eselhoppene! [4]Så gikk han over Efra'im-fjellet og gjennom Sjalisja-bygden, men de fant dem ikke. De dro så gjennom Sja'alim-bygden, men der var de ikke. Deretter gikk han gjennom Benjamins land, men de fant dem ikke der heller. [5]Da de kom til Suf-bygden, sa Saul til tjenestegutten som var med ham: Kom, la oss gå hjem igjen! Ellers kunne far bli urolig for oss istedenfor å tenke på eselhoppene.»

Faren sendte Saul ut for å lete etter eselhoppene som hadde forvillet seg. Saul og tjenestegutten gikk da gjennom Efra'im-fjellet, som strakte seg sørover inn i Benjamins stammeområde (se 1,1),

så gjennom Sjalisja-bygden og Sja'alim-bygden og deretter gjennom Benjamins land, uten å finne dem. Da han til sist var kommet til Suf-bygden, ville han vende hjem. Han var redd faren skulle slutte å tenke på eselhoppene og heller bli urolig for dem.

Saul dro ut fra hjembyen Gibea i Benjamin (10,10 ff.26; 11,4), som er dagens Tell el-Ful, en time eller halvannen nord for Jerusalem. Når han gikk derfra inn i Efra'im-fjellet, tok han nok retning mot nordvest. Sjalisja er utvilsomt landet rundt Ba'al-Sjalisja (2 Kong 4,42), som etter Evsebios lå femten romerske mil nord for Lydda. Det var trolig landet vest for Jiljilia, der tre wadier løper sammen i én stor. Ifølge en sannsynlig gjetning har området fått navnet sitt, Sjalisja, «Treland», av dette.

Derfra lette de videre i Sja'alim-bygden. Den må vi trolig søke øst for Sjalisja, der kartene viser stedsnavnene Beni Mussah og Beni Salem, så de derfra kunne gjennomsøke Benjamins land fra nordøst mot sørvest. Hadde de gått mot sør eller sørvest, ville de ha kommet inn i Benjamins land i sørvesthjørnet og måttet gå hele veien tilbake for å komme til Suf-bygden. At Suf-bygden lå sørvest for Benjamins stammeområde, kan vi slutte sikkert av 10,2. På hjemveien derfra gikk nemlig Saul og følgesvennen forbi Rakels grav og kom så til Benjamins grense. Om navnet Suf, se 1,1.

V. 6. Tjenestegutten vet råd

> «[6]Men tjenestegutten svarte ham: I denne byen er det en Guds mann som det går stort ord om. Alt det han sier, slår til. La oss nå gå dit! Kanskje han kan si oss hvilken vei vi skal ta.»

Da Saul ville vende hjem fra Suf-bygden, viste tjenestegutten til byen som lå foran dem på en høyde. Der var en Guds mann som det sto stor aktelse om. «Hvilken vei vi skal ta» betyr: for å nå målet med ferden, altså finne eslene. Byen blir ikke nevnt ved navn, verken her eller senere i fortellingen. Nesten alle utleggerne mener at det var Rama, Samuels hjemby. Men det har ingen støtte i teksten og lar seg ikke forene med det som blir sagt om hjemveien i 10,2–5.

Tjenestegutten sier ikke at Guds mann *bor* i denne byen, men at han *er* der (jf. v. 10: «byen hvor Guds mann var»). Enda tydeligere viser pikenes svar i v. 12 at seeren ikke bodde der, men bare var kommet til byen for en offerfest: «I dag er han kommet til byen, fordi folket i dag holder offerfest på haugen.» At Samuel som prest og profet hadde for-

setet ved festen og hadde et hus til rådighet der Saul kunne overnatte, svekker ikke dette.

Heller ikke offerfesten peker mot Rama. Samuel hadde riktignok bygd et alter for Herren i Rama (7,17), men det var slett ikke det eneste offerstedet i landet. Han ofret jo også i Mispa og Gilgal (7,9; 10,8; 13,8 ff.). Hvilken by det var, kan vi ikke avgjøre. Av 10,2 kan vi bare slutte at den lå sørvest for Betlehem.

V. 7–8. Gaven til Guds mann

> «[7]Da sa Saul til tjenestegutten: Men om vi nå går dit, hva skal vi da ha med oss til mannen? Vi har ikke mer brød igjen i sekkene våre, og vi har ingen gave å gi Guds mann. Hva har vi med oss? [8]Så tok tjenestegutten igjen til orde og sa til Saul: Her har jeg en fjerdedel sekel sølv. Den vil jeg gi til Guds mann, så sier han oss nok hva vei vi skal gå.»

Saul innvendte at de ikke hadde noen gave å bringe Guds mann, for brødet i sekkene var slutt. Men tjenestegutten svarte at han hadde en fjerdedel sekel sølv, og den ville han gi ham.

V. 9–10. Seer og profet

> «[9]I gammel tid sa folk i Israel når de gikk av sted for å få vite Guds vilje: Kom, la oss gå til seeren! For den som nå kalles profet, kaltes i gammel tid seer. [10]Saul sa da til tjenestegutten: Du har rett. Kom, la oss gå! Så gikk de til byen hvor Guds mann var.»

Før fortellingen går videre, skyter forfatteren inn en opplysning som trengs for å forstå det som følger. Ville noen i gammel tid spørre Gud, det vil si søke råd hos en profet om en eller annen sak, sa de i Israel: «La oss gå til seeren!» For den som nå kalles profet, ble i gammel tid kalt seer. Etter denne merknaden fortsetter fortellingen i v. 10. Saul var fornøyd med svaret, og de gikk begge inn i byen for å spørre Guds mann om eslene som var kommet bort.

V. 11–13. Pikene ved brønnen

> «[11]Da de gikk opp bakken som førte til byen, møtte de noen piker som kom ut for å hente vann, og de sa til dem: Er seeren her? [12]De svarte dem og sa: Ja, nettopp nå er han her. Skynd deg nå! I dag er han kommet til byen, fordi folket i dag holder offerfest på haugen. [13]Når dere kommer inn i byen, finner dere ham straks før han går opp på haugen til måltidet. For folket går ikke til bords før han

kommer, fordi han skal velsigne offeret. Først deretter setter de innbudte seg til bords. Gå bare opp! For nå kan dere treffe ham.»

På vei opp møtte de piker som kom ut av byen for å hente vann. Da de spurte om seeren var der, fikk de svaret: «Ja, han er her like foran deg. Skynd deg, for i dag er han kommet til byen, fordi folket holder offerfest på haugen.» Ordet for «haug», *bama* (בָּמָה), betyr ikke en høyde generelt, men overalt en offerhaug, et sted for offer og bønn.

«Når dere kommer inn i byen, finner dere ham straks, før han går opp på haugen for å ete. For folket pleier ikke å ete før han kommer, fordi han skal velsigne offeret.» Å velsigne sikter her til takkebønnen før offermåltidet. Pikene la ettertrykk på at de skulle gå opp nettopp for å treffe ham, og at de ville møte ham alt i dag.

V. 14–17. Herren varsler Samuel

«[14]Så gikk de opp til byen, og med det samme de kom inn i byen, kom Samuel ut imot dem for å gå opp til haugen. [15]Men dagen før Saul kom, hadde Herren varslet Samuel og sagt: [16]På denne tiden i morgen vil jeg sende en mann fra Benjamins land til deg, ham skal du salve til fyrste over mitt folk Israel. Han skal frelse mitt folk av filistrenes hånd. For jeg har sett til mitt folk, fordi deres rop er steget opp til meg. [17]Da nå Samuel så Saul, sa Herren til ham: Se, det er den mannen som jeg talte til deg om og sa: Han skal styre mitt folk.»

Da de kom inn i byen, møtte Samuel dem på vei ut til offerhaugen. Før selve møtet blir skildret, skyter forfatteren inn (v. 15–17) at Herren hadde varslet Samuel dagen før: Mannen han skulle salve til fyrste over folket, skulle komme til ham. Ordrett står det at Herren «åpnet Samuels øre», det vil si åpenbarte noe for ham (20,12; 2 Sam 7,27). «Jeg vil sende» betyr: Jeg vil i mitt forsyn lede hans vei slik at han kommer til deg.

Ordene «han skal frelse mitt folk av filistrenes hånd» strider slett ikke mot 7,13. Der står det bare at filistrene ikke lenger holdt Israel varig undertrykt i Samuels dager, slik de hadde gjort før. Et forsøk på å vinne herredømmet tilbake er ikke utelukket, men tvert imot indirekte sagt (se til 7,13). Stedet her viser bare at filistrene nå hadde begynt et nytt forsøk på å herske over israelittene.

«Jeg har sett til mitt folk» må forstås som 2 Mos 2,25: «Gud så til Israels barn», og 2 Mos 3,7: «Jeg har så visst sett mitt folks nød.» Guds blikk var ikke et stille, uvirksomt tilskuerblikk, men et kraftig blikk

som brakte hjelp i nøden. «Deres rop er steget opp til meg» er ord for ord som i 2 Mos 3,9. Ville filistrene gå i egypternes fotspor, måtte Herren også sende sitt folk en redningsmann fra disse nye undertrykkerne ved å gi dem en konge.

Denne grunnen for kongedømmet strider slett ikke mot den misnøyen Gud hadde vist overfor Samuel da folket ba om en konge (8,7 ff.). Misnøyen gjaldt det sinnelaget ønsket var kommet av. Da Samuel så Saul, svarte Herren på det stille spørsmålet hans – «Er det ham?» – og sa: «Se, det er den mannen jeg talte til deg om.»

V. 18–27. Samuel og Saul møtes

> «[18]Så gikk Saul fram til Samuel midt i porten og sa: Si meg hvor seeren bor! [19]Samuel svarte Saul og sa: Jeg er seeren. Gå foran meg opp på haugen! Dere skal ete med meg i dag. I morgen tidlig når jeg lar deg fare, skal jeg si deg alt det du tenker på. [20]Og eselhoppene som kom bort for deg i dag for tre dager siden, dem skal du ikke være urolig for. De er funnet. Men hvem tilhører alt det beste i Israel om ikke deg og hele din fars hus? [21]Saul svarte og sa: Er jeg ikke en benjaminitt? Hører jeg ikke til en av de minste blant stammene i Israel? Og er ikke min ætt den ringeste av alle ætter i Benjamins stamme? Hvorfor taler du da slik til meg?»

I v. 18 tas tråden fra v. 14 opp igjen. Saul gikk bort til Samuel i porten og spurte ham hvor seeren bodde. «Midt i porten» presiserer det mer allmenne uttrykket i v. 14, at de kom inn i byen, for inngangen til byen gikk gjennom porten.

Samuel svarte: «Jeg er seeren. Gå foran meg opp på haugen.» Å la en annen gå foran var et tegn på stor aktelse. Når Samuel skifter fra entall til flertall – «dere skal ete med meg» –, kommer det av at han uttrykkelig ville be tjenestegutten med til måltidet. «Alt det du tenker på» betyr ikke det som tynget Saul, for bekymringen for eslene tok Samuel fra ham straks ved å si at de var funnet. Det betyr alle tankene i hans hjerte, og dem ville Samuel gjøre kjent for å vise at han var profet.

Samuel hadde beroliget ham om eslene og slik overbevist ham om at han var seer. Nå ledet han tankene hans mot det høyere som Herren hadde tiltenkt ham: «Hvem tilhører alt det beste i Israel om ikke deg og hele din fars hus?» Det sikter ikke til alt det Israel ønsker

seg, men til alt det dyrebare og ettertraktede Israel eier (jf. Hag 2,7). Motsetningen står mellom eslene og alt det som er verdt å eie.

Ordene var ubestemte, men de stilte så herlige ting i utsikt for Saul at han svarte forundret: «Er jeg ikke en benjaminitt, av den minste blant Israels stammer?» Samuel svarte ikke på dette. Han ville først bare vekke en forventning hos Saul om ting han aldri hadde drømt om.

V. 22–24. Æresstykket ved måltidet

> «[22]Men Samuel tok Saul og tjenestegutten hans og førte dem til festsalen og lot dem sette seg øverst blant de innbudte - det var omkring tretti mann. [23]Og Samuel sa til den mannen som kokte maten: Kom hit med det stykket jeg ga deg og sa du skulle legge til side! [24]Da kom mannen fram med låret og fettet som var på det, og satte det foran Saul. Og Samuel sa: Se, her er det som var gjemt, satt fram for deg. Spis nå! For til denne stunden ble det gjemt for deg, den gang jeg sa: Jeg har innbudt folket. Så spiste Saul den dagen sammen med Samuel.»

Oppe på offerhaugen førte Samuel Saul og tjenestegutten inn i salen som var gjort i stand for offermåltidet. Han ga dem plass øverst blant de innbudte, også tjenestegutten, etter oldtidens enkle skikk, for han var også gjest. Det var omkring tretti mann til stede, nok byens mest ansette menn, mens resten av folket trolig holdt til ute i det fri.

Så ba han kokken komme med det stykket han hadde latt ham legge til side, og sette det fram for Saul: låret og det som var på det. Det var ikke nyren som det beste stykket, for nyrene ble brent på alteret ved alle slaktoffer (3 Mos 3,4), og bare kjøttet av offerdyrene gikk til offermåltidet. Det som hørte til låret, kan derfor bare ha vært det fettet på kjøttet som ikke skulle på alteret.

Det står ikke om det var høyre eller venstre lår. Eldre utleggere mener det venstre, fordi høyre lår tilfalt prestene (3 Mos 7,32 ff.). Men Samuel ledet hele offerhandlingen og kan i kraft av sitt profetkall også ha båret fram selve offeret. Da tilfalt høyre lår ham, og han kunne gjemme det til gjesten sin. I alle fall skulle låret, som det største og beste stykket, være et æresstykke for Saul (se 1 Mos 43,34). Det er ingen grunn til å lete etter noen videre symbolsk mening i det.

At Samuel ville utmerke og ære Saul fremfor alle de andre gjestene, går klart fram av det han sa da kokken bar låret inn: «Se, det som var

gjemt, er satt fram for deg; for til denne stunden ble det gjemt for deg.» Dette sa Samuel for at Saul skulle forstå at han på en overnaturlig måte hadde visst at han skulle komme.

V. 25. Samtalen på taket

> «[25]Deretter gikk de ned fra haugen og inn i byen, og han satt og samtalte med Saul på taket.»

Etter offermåltidet gikk Samuel og Saul ned fra offerhaugen og inn i byen, og Samuel samtalte med Saul på taket av huset der Samuel holdt til. De flate takene i Østen ble brukt som et sted der en kunne tale i enrom (se 5 Mos 22,8). Samtalen gjaldt selvsagt ikke Sauls kall til kongeverdigheten, for det ble først gjort kjent for ham som Guds ord dagen etter (v. 27). Men den skulle forberede ham på det budskapet.

Derfor er det trolig riktig, som Otto von Gerlach antar, at Samuel talte med Saul om Guds folks dype åndelige og politiske fornedrelse, om hedningenes undertrykkelse, om hvorfor israelittene ikke kunne stå seg mot disse fiendene, om at folket måtte omvende seg, og om at de trengte en fører som var helt overgitt til Herren.[2]

V. 26–27. Samuel følger Saul ut av byen

> «[26]Tidlig om morgenen, med det samme det tok til å lysne av dag, kalte Samuel til seg Saul oppe på taket og sa: Stå opp, så vil jeg følge deg på veien. Saul sto opp, og de gikk ut sammen, han og Samuel. [27]Da de nå kom ned til utkanten av byen, sa Samuel til Saul: Si til tjenestegutten at han skal gå foran oss - og han gikk - men stå du nå her! Så vil jeg la deg høre hva Gud har sagt.»

De sto tidlig opp, og da det begynte å lysne av dag, ropte Samuel nedenfra i huset opp til Saul på taket, der han trolig hadde sovet på takkammeret (jf. 2 Kong 4,10): «Stå opp, så vil jeg følge deg.» Da Saul var oppe, gikk de begge ut på gaten. Da de var kommet ned til utkanten av byen, sa Samuel til Saul at tjenestegutten skulle gå i forveien, og det gjorde han. Saul selv skulle bli stående en stund, for Samuel ville la ham høre et ord fra Gud.

[2]Septuaginta har her: «De redet en seng for Saul på taket, og han sov.» Men den hebraiske teksten blir stadfestet av alle de andre gamle oversettelsene. At Saul sov i huset, sier seg selv og trengte ikke å nevnes, mens Samuels samtale med Saul på taket var viktig for hele saken.

Kapittel 10. Saul salvet og valgt ved loddet

V. 1–7. Samuel salver Saul

«[1]Og Samuel tok en oljekrukke og helte den ut over hodet hans. Han kysset ham og sa: Nå har Herren salvet deg til fyrste over sin arv.»

Samuel tok oljekrukken, helte den ut over Sauls hode, kysset ham og sa: «Har ikke Herren salvet deg til fyrste over sin arv?» Spørsmålet uttrykker en levende visshet: Jo visselig har Herren gjort det. Herrens arv, det han eide, var Israels folk, som han hadde vunnet til sitt eiendomsfolk da han fridde dem ut av Egypt (5 Mos 4,20; 9,26).

Salvingen med olje var et bilde på at Saul ble utrustet med Guds Ånd. Oljen gir livskreftene styrke, og var derfor et bilde på Guds Ånd som kilden til guddommelig og åndelig kraft (se 3 Mos 8,12).

Til nå hadde det ikke vært noen annen salving i Guds folk enn salvingen av prestene og helligdommen (2 Mos 30,23 ff.; 3 Mos 8,10 ff.). Da Saul ble innviet til konge ved salving, ble kongedømmet innstiftet som en ordning fra Gud, side om side med prestedømmet. Gjennom det ville Herren heretter også gi sitt folk sin Ånds gaver, så hans rike kunne bygges opp.

Prestene ble ved salvingen innviet til å formidle Guds nådes åndelige velsignelser til Israel. På samme måte ble kongen ved salvingen innviet til å bære fram alle de nådens velsignelser som Herren, Israels guddommelige konge, ville gi sitt folk gjennom en borgerlig styresmakt. Ved denne salvingen, som Samuel utførte etter Guds bestemmelse, ble kongen skilt ut fra resten av folket som «Herrens salvede» (jf. 12,3.5) og helliget til fyrste, folkets fører og hersker.

Kysset var nok ikke så mye et tegn på hyllest for Herrens salvede som «et kjærlighetens kyss, som beseglet Guds nåde selv».[1]

V. 2. Det første tegnet: mennene ved Rakels grav

> «[2]Når du går fra meg i dag, skal du møte to menn ved Rakels grav på grensen av Benjamin i Selsah. De skal si til deg: Eselhoppene som du gikk ut for å lete etter, er funnet. Og se, din far tenker ikke mer på dem, men nå er han urolig for dere og sier: Hva skal jeg gjøre for sønnen min?»

For å stadfeste at Saul ved salvingen var innviet til konge over Israel, ga Samuel ham tre tegn som skulle skje på hjemveien. De skulle være et pant på at Herren ville hjelpe ham i det han tok seg fore, og i gjerning vise at han var Herrens salvede. Tegnene står derfor i nærmeste sammenheng med det kallet Saul fikk ved salvingen.

Etter 1 Mos 35,16 ff. lå Rakels grav på veien fra Betel til Betlehem, ikke langt fra Betlehem. Den lå derfor utvilsomt der overleveringen har plassert den siden Hieronymus' tid: ved Kubbet Rahil, en halv time nordvest for Betlehem, til venstre for veien til Jerusalem, omkring halvannen time fra byen.

Dette passer godt med stedet her, når vi slipper den grunnløse antakelsen at Saul kom til Samuel i Rama og ble salvet der, og regner med at møtestedet lå sørvest for Betlehem.[2]

«På grensen av Benjamin» strider ikke mot dette. Riktignok ligger Kubbet Rahil omkring en time og et kvarter fra Benjamins sørgrense, som gikk forbi Rogel-kilden gjennom Hinnoms dal (Jos 18,16). Men ordene må ikke presses til bare å gjelde selve gravstedet. Ellers ville tillegget «i Selsah» være overflødig, for Rakels grav var et kjent sted. Hvor Selsah lå, er ikke funnet. Men lå stedet omtrent midt mellom Rakels grav og Rogel-kilden, kunne Samuel godt beskrive stedet der Saul skulle møte de to mennene, slik han gjør.

Dette tegnet stadfestet det Samuel hadde sagt om eslene. Slik skulle det gi Saul et håndgripelig bevis på at det Samuel hadde sagt om kongedømmet, like sikkert ville skje. Det skulle ikke bare fri ham fra

[1] Septuaginta og Vulgata har en lengre tilføyelse i dette verset, blant annet om at Saul skal frelse folket fra fiendene rundt om, og at «dette skal være deg et tegn». Den er bare en forklarende tilføyelse laget ut fra 9,16–17. Den overser at Samuel ikke gir Saul ett tegn, men tre, og at de etter v. 7 ikke skal bevise salvingen, men vise Saul hva han skal gjøre.

[2] Jer 31,15, «En røst høres i Rama … Rakel gråter over sine barn», viser ikke at Rakels grav lå ved Rama. Rakels gråt kommer der av at de bortførte fra Benjamin ble samlet i Rama, Jer 40,1.

all uro for farens dyr, men også lede tankene hans mot det høyere kallet Gud hadde gitt ham ved Samuels salving.

V. 3–4. Det andre tegnet: mennene ved Tabors eik

> «[3]Når du så går videre derfra og kommer til Tabors eik, skal du der møte tre menn som er på vei opp til Gud i Betel. En av dem bærer tre kje, en bærer tre brød, og en bærer en skinnsekk med vin. [4]De skal hilse på deg og gi deg to brød, og dem skal du ta imot.»

Tabors eik, eller terebinte, nevnes ikke noe annet sted. Vi vet ikke mer om den enn at den sto ved veien fra Rakels grav til Gibea.[3]

At de tre mennene gikk opp til Gud i Betel, viser at det ennå var et offersted viet til Herren i Betel. Der hadde Abraham og Jakob bygd altere for Herren, som hadde åpenbart seg for dem (1 Mos 12,8; 13,3–4; 28,18–19; 35,7). Kjeene, brødene og vinen var offergaver de skulle bære fram. Å hilse på en er å spørre hvordan han har det, altså å møte ham vennlig (jf. Dom 18,15; 1 Mos 43,27).

Meningen med dette tegnet var at mennene ga Saul to brød av offergavene sine. I det skulle han se en hyllest til Herrens salvede, og i den ånden skulle han ta imot gaven.

V. 5–6. Det tredje tegnet: profetflokken

> «[5]Deretter kommer du til Guds Gibea, hvor filistrene har vaktpostene sine. Når du kommer dit til byen, skal du treffe på en flokk profeter som kommer ned fra haugen med harpe og tamburin og fløyte og sitar foran seg, og de profeterer. [6]Og Herrens Ånd skal komme over deg, så du skal profetere sammen med dem og bli til et annet menneske.»

Det tredje tegnet skulle Saul få i Guds Gibea, der filistrene hadde vaktposter. Guds Gibea er ikke en fellesbetegnelse for en høyde viet til Gud, men et egennavn på Gibea i Benjamin, Sauls hjemby. Den ble kalt Sauls Gibea fra den tiden Saul bodde der som konge (11,4; 15,34; 2 Sam 21,6; Jes 10,29). Det går tydelig fram av v. 10 ff., der alle i Gibea hadde kjent Saul fra før og ikke kunne skjønne hvordan han med ett var kommet blant profetene.

[3]At den skulle være Deboras klageeik, 1 Mos 35,8, har ingen grunn for seg. Den eika sto nedenfor Betel, nord for Gibea, mens Saul møtte de tre mennene mellom Rakels grav og Gibea, altså sør for Gibea.

Navnet Guds Gibea fikk byen på grunn av en offerhaug i eller ved byen (v. 13), som kanskje var kjent fremfor andre slike hauger fordi en profetflokk holdt til der.

Filistrenes vaktposter er militære poster, som 13,3–4 og 2 Sam 8,6.14 tydelig viser, ikke fogder og heller ikke støtter reist som tegn på herredømmet deres. At de nevnes her, henger sammen med det som skulle skje med Saul. Nettopp der filistrene, Israels harde undertrykkere, hadde satt opp sine poster, skulle Guds Ånd komme over Saul og gi ham den guddommelige kraften han trengte i kongegjerningen.

Ordet for «flokk», *khevel* (חֶבֶל), betyr egentlig et tau eller en snor, og så en flokk mennesker. At profetflokken kom ned fra offerhaugen, betyr ikke at det måtte være en profetskole der. De kunne være på en valfart til Gibea. At spillemenn gikk foran dem, tyder på et festtog.

Nevel og *kinnor* er strengeinstrumenter som etter Davids tid ble brukt til salmesangen i gudstjenesten (1 Krøn 13,8; 15,20; Sal 33,2; 43,4). *Nevel* lignet en lyre, *kinnor* lignet mer en gitar enn en harpe. *Tof* er tamburinen som Mirjam spilte ved Rødehavet (2 Mos 15,20), og *khalil* er fløyten.

Ved at disse profetene profeterte, må vi forstå at de lovpriste Gud mens de var henrykt i Ånden, slik som de sytti eldste på Moses' tid (4 Mos 11,25). Om det hadde form av sang eller av begeistret tale, kan vi ikke avgjøre. I alle fall fulgte det med sterke ytre uttrykk for den høyeste sinnsbevegelse. (Om profetflokkene, se til 19,18.)

«Herrens Ånd skal komme over deg, så du skal profetere sammen med dem og bli til et annet menneske.» Tholuck peker på at slik henrykkelse kan smitte, også over på folk som ellers ikke har noe til felles med den. Men her var det mer enn sjelelig smitte. Herrens Ånd, som viste seg i profetenes profetering, skulle gå over på Saul, så han profeterte sammen med dem, og forvandle ham helt.

Denne forvandlingen må ikke regnes som en gjenfødelse i kristen forstand. Den er en forandring som ligner gjenfødelsen og grep hele sinnelaget hans. Saul ble løftet ut av sin tidligere tanke- og følelsesverden, som var bundet til en trang, jordisk krets, og inn i den langt høyere kretsen som hørte til hans nye kongekall. Han ble fylt av kongelige tanker om tjenesten for Gud og fikk «et annet hjerte» (v. 9).

Hjertet står her i vanlig bibelsk mening, som midtpunktet i hele menneskets indre liv, i vilje, lyst, tanke, forstand og følelse. Ved dette tegnet skulle salvingen hans til konge bli beseglet i hans indre.

V. 7. «Gjør det som ligger deg for hånden»

> «[7]Når du ser at disse tegn inntreffer, da skal du gjøre det som ligger deg for hånden! For Gud er med deg.»

Når tegnene inntraff, skulle Saul gjøre det som lå ham for hånden, det vil si handle slik forholdene krevde (jf. Dom 9,33), for Gud var med ham. At tegnene inntraff, skulle gjøre ham viss på at Gud ville hjelpe ham i alt han tok seg fore som konge. Den første anledningen til å handle fikk han da ammonitten Nahas beleiret Jabes i Gilead (kap. 11).

V. 8–22. Sju dager i Gilgal

> «[8]Gå foran meg ned til Gilgal, så skal jeg komme ned til deg for å ofre brennoffer og fredsoffer. Du skal vente i sju dager, inntil jeg kommer til deg. Da skal jeg la deg få vite hva du skal gjøre.»

(Keil: «Og går du ned før meg til Gilgal – se, da kommer jeg ned til deg for å ofre brennoffer og fredsoffer –, så skal du vente i sju dager, til jeg kommer til deg og viser deg hva du skal gjøre.»)

Til sist ga Samuel Saul en viktig rettesnor for framtiden. Meningen er: Går Saul ned til Gilgal for å ofre der, skal han vente til Samuel kommer.

Grammatisk kan ordene «går du ned» enten fortsette befalingen i v. 7 eller stå for seg selv som et vilkår. Det siste må være riktig. Innskuddet «se, da kommer jeg ned til deg» forutsetter at Saul går ned til Gilgal som noe som kan skje, og forteller hva han da skal gjøre. Hadde Samuel befalt ham å gå ned før seg, ville han bare ha sagt at han selv skulle komme.

Sammenhengen krever det enda mer. Når Samuel nettopp hadde sagt at Saul skulle gjøre det som lå ham for hånden, kunne han knapt straks etter befale ham å gå til Gilgal, for det kunne jo hindre ham i å gjøre det som lå ham for hånden. Mente Samuel at Saul skulle gå ned til Gilgal etter at han hadde gjort dette, ville han ha sagt det. Han kan derfor bare ha tenkt på Sauls ferd til Gilgal som noe han forutså ville skje en gang. Og Saul selv må under de forholdene ha sett det som noe som helt sikkert ville skje.

Saken var nok ikke så dunkel for ham som for oss, som bare har den korte fortellingen å bygge på. Kanskje hadde Samuel i samtalen på taket (9,25) talt om hvordan filistrene, som hadde skjøvet postene sine helt fram til Gibea, kunne angripes, og nevnt at Gilgal var det beste stedet til å samle en hær og ruste seg til kampen.

Et blikk på de følgende kapitlene gjør det klarere hva Samuel hadde i tankene. De tre tegnene inntraff da Saul vendte hjem til Gibea (v. 9–16). Så kalte Samuel folket sammen i Mispa, der Saul ble valgt til konge ved loddet (v. 17–27). Men Saul vendte hjem til Gibea også etter dette, og var i ferd med å pløye da budene kom fra Jabes. Da kom Herrens Ånd over ham, han kalte straks hele folket til strid og slo ammonittene (11,1–11).

Deretter kalte Samuel folket til Gilgal for å stadfeste kongedømmet (11,12–15), og samtidig la han ned sitt embete som øverste dommer (kap. 12). Nå først tok Saul virkelig styret og begynte krigen mot filistrene (13,1). Da filistrene rykket fram til Mikmas med en stor hær, kalte han folket sammen til Gilgal, ventet der forgjeves i sju dager på Samuel og lot så ofrene bære fram. Da Samuel kom, kunngjorde han at Sauls kongedømme ikke skulle bli stående (13,13 f.).

Det kan ikke være den første av disse samlingene i Gilgal Samuel tenkte på, men den andre. Den første faller bort allerede fordi Samuel selv kalte folket til Gilgal og gikk dit sammen med dem og kongen («Kom, la oss gå til Gilgal», 11,14). Da kom Saul aldri i den stillingen at han måtte vente på Samuel. Den andre samlingen blir derimot tydelig pekt ut i 13,8: «Han ventet sju dager – til den tiden Samuel hadde fastsatt.» Der vises det nesten uttrykkelig til befalingen i vårt vers.

Befalingen var ikke et enkeltstående og vilkårlig bud for å holde Saul avhengig. Det lå en indre nødvendighet i den for Sauls kongedømme. Herren hadde satt ham til konge over sitt folk for å fri det fra dets farligste fiender på den tiden. Derfor sto det ikke Saul fritt å begynne krigen mot dem etter eget forgodtbefinnende. Han måtte vente til Samuel, Herrens godkjente profet, hadde fullført innvielsen med et høytidelig offer og gitt ham de rettledningene han trengte fra Gud – selv om han skulle måtte vente i sju dager.[4]

[4]Brenz har i hovedsak løst vanskeligheten riktig: Samuel påla ikke Saul å gå rett til Gilgal og vente der i sju dager. Han skulle gjøre det når han var valgt til konge ved loddet, hadde seiret over ammonittene og var stadfestet i kongedømmet, og skulle begynne krigen mot filistrene, som han først og fremst var kalt til konge for. Dette bruddet på befalingen blir fortalt i kap. 13.

V. 9. Gud gir Saul et annet hjerte

> «[9]Da nå Saul vendte seg og gikk fra Samuel, da ga Gud ham et annet hjerte. Og samme dag gikk alle disse tegnene i oppfyllelse.»

Da Saul gikk fra Samuel for å vende hjem til Gibea, ga Gud ham et annet hjerte. Ordrett står det at Gud «vendte for ham et annet hjerte», et sammentrengt uttrykk for at Gud forvandlet ham og ga ham et annet hjerte (se v. 6).

Alle tegnene Samuel hadde nevnt, inntraff samme dag. Saul gikk fra Samuel tidlig om morgenen og kunne lett nå Gibea på én dag, selv om byen der han hadde møtt Samuel, lå sørvest for Rakels grav. Fra graven til Gibea var det ikke mer enn tre og en halv eller fire timers gange.

V. 10–12. «Er også Saul blant profetene?»

> «[10]Da de kom til Gibea, kom en flokk profeter mot ham. Da kom Guds Ånd over ham, og han profeterte midt iblant dem. [11]Da alle de som kjente ham fra før, så at han profeterte sammen med profetene, da sa folket til hverandre: Hva er det som har hendt med Kis' sønn? Er også Saul blant profetene? [12]Og en mann der fra stedet svarte og sa: Hvem er da far til disse? Derfor er det blitt et ordspråk: Er også Saul blant profetene?»

Bare det tredje tegnet blir fortalt utførlig, fordi det vakte stor oppsikt i Gibea, Sauls hjemby. Saul og tjenestegutten kom «dit», det vil si til byen som er nevnt i v. 5, til Gibea. Da de som hadde kjent Saul fra før, så at han profeterte sammen med profetene, sa folket til hverandre: «Hva er det som har hendt med Kis' sønn? Er også Saul blant profetene?» Det forutsetter at Saul før hadde levd et helt annet liv enn profetdisiplene.

En mann fra stedet svarte: «Hvem er da far til disse?» Det betyr ikke «Hvem er lederen deres?», som ville være et meningsløst spørsmål, men: «Er da faren deres profet?» Har de profetånden ved fødselen? Forstått slik er motspørsmålet et godt svar på forundringen over at Saul var blant profetene. Hadde ikke profetene fått profetgaven i arv, men som en fri gave fra Herren, kunne Herren like gjerne gi Saul den samme gaven.

Å lese «hans far» i stedet for «deres far», som flere gamle oversettelser gjør, må avvises. Spørsmålet «Hvem er hans far?» ville være

meningsløst i munnen på en mann fra Gibea, der alle kjente Sauls far så godt at de straks kalte ham Kis' sønn. Av dette ble det et ordspråk: «Er også Saul blant profetene?» Det ble brukt for å uttrykke forundring når noen viste seg på et område som til nå hadde vært ham helt fremmed.

V. 13–16. Saul tier om kongedømmet

> «[13]Da han hadde holdt opp med å profetere, kom han til offerhaugen. [14]Sauls onkel sa til ham og tjenestegutten hans: Hvor har dere vært? Han svarte: Vi har vært ute og lett etter eselhoppene, og da vi ikke så noe til dem, gikk vi til Samuel. [15]Da sa Sauls onkel: Kjære, fortell meg hva Samuel sa til dere! [16]Saul svarte sin onkel: Han fortalte oss at eselhoppene var funnet. Men det som Samuel hadde sagt om kongedømmet, fortalte han ham ikke.»

Da Saul hadde holdt opp med å profetere og kom til offerhaugen, spurte onkelen ham og tjenestegutten hvor de hadde vært. Saul fortalte at de hadde gått til Samuel da de ikke fant eslene, og hadde fått vite av ham at de var funnet. Men det Samuel hadde sagt om kongedømmet, fortalte han ikke. Det kom av ydmykhet og mangel på ærgjerrighet (jf. v. 22–23), ikke av frykt for vantro og misunnelse, slik noen mener med Josefus.

Av ordene «han kom til offerhaugen» må vi slutte at ikke bare onkelen, men også faren bodde der, for straks etter finner vi Saul i sin egen familiekrets (v. 14 ff.).

V. 17–19. Folket samles i Mispa

> «[17]Så kalte Samuel folket sammen til Herren, til Mispa. [18]Og han sa til Israels barn: Så sier Herren, Israels Gud: Jeg førte Israel opp fra Egypt og fridde dere ut fra egypterne og fra alle de rikene som undertrykte dere. [19]Men nå har dere forkastet deres Gud, han som frelste dere ut av alle deres ulykker og trengsler, og sagt til ham: Nei, en konge skal du sette over oss! - Så still dere nå fram for Herrens åsyn etter deres stammer og ætter.»

Samuel hadde i det skjulte salvet Saul til konge etter Guds befaling. Nå måtte han sørge for at også folket anerkjente den mannen Gud hadde valgt. Derfor kalte han folket sammen til Mispa og lot stammene velge en konge ved loddet. Loddets utfall ble regnet som en avgjørelse fra Gud.

Slik skulle Saul for hele folket stå fram som den kongen Herren hadde utsett, og selv bli enda vissere på at Gud hadde valgt ham.[5]

Folket betyr her folket ved sine overhoder og representanter. Samuel valgte Mispa fordi han der en gang før ved bønn hadde vunnet en stor seier over filistrene for folket (7,5 ff.).

Før selve valget holdt Samuel igjen fram for folket hvordan de hadde syndet mot Gud. De hadde forkastet ham som hadde ført dem ut av Egypt og fridd dem fra alle undertrykkerne, da de krevde en konge. Slik ville han vise dem hvor farlig veien deres var, og hvor bittert de kanskje kom til å angre det de nå hadde ønsket (jf. kap. 8).

V. 20–21. Loddet faller på Saul

> «[20]Så lot Samuel alle Israels stammer gå fram, og loddet falt på Benjamins stamme. [21]Så lot han Benjamins stamme gå fram etter sine ætter, og loddet falt på Matris ætt. Deretter falt loddet på Saul, Kis' sønn. Og de lette etter ham, men kunne ikke finne ham.»

Etter denne advarselen lot Samuel de forsamlede israelittene stille seg fram for Herren, det vil si for Herrens alter i Mispa (7,9), etter stammer og ætter. Loddet falt på Benjamins stamme. Ordet betyr egentlig at stammen ble «grepet» av Herren ved loddet (se Jos 7,14.16). Så lot han Benjamins stamme komme fram etter ætter, det vil si overhodene for ættene, og loddet falt på Matris ætt. Til sist kom husfedrene i denne ætten, og så de enkelte mennene i det huset som loddet hadde falt på, og loddet falt på Saul, Kis' sønn.

Med ordene «loddet falt på Saul, Kis' sønn» går forfatteren rett til det endelige utfallet, uten å beskrive mellomleddene nærmere.[6]

V. 22. Saul har gjemt seg

> «[22]Da spurte de igjen Herren: Er mannen kommet hit? Herren svarte: Se, han holder seg skjult ved forsyningene.»

(Keil: «Er det ennå noen som er kommet hit?»)

---

[5]Noen kritikere mener at v. 17–27 er en annen beretning om hvordan Saul ble konge, og at det er utenkelig at Samuel først salvet Saul på Guds befaling og så lot loddet kaste. Et slikt argument kan bare de bruke som fornekter ikke bare profetenes inspirasjon, men all innvirkning fra den levende Gud på menneskenes frie handlinger. Selv Ewald ser ingen motsetning her: Det hemmelige møtet mellom seeren og Saul var ikke nok til at han ble fullt anerkjent som konge. Herrens Ånd måtte også peke ham ut offentlig i en høytidelig folkeforsamling.

[6]Septuaginta har her et tillegg om at Matris ætt ble ført fram mann for mann. Det er en innføyelse og fyller ikke det tenkte hullet riktig, for en ætt kom ikke fram til loddet mann for mann, men hus for hus, Jos 7,14.

Da Saul ikke var å finne, spurte de Herren, og Herren svarte: «Se, han holder seg skjult ved forsyningene.» Spørsmålet ble stilt gjennom ypperstepresten ved urim og tummim, for «å spørre Herren» var det faste uttrykket for det (4 Mos 27,21; Dom 1,1; 20,27–28). Ved en folkesamling for noe så viktig som kongevalget var ypperstepresten utvilsomt til stede, selv om det ikke står uttrykkelig. Samuel ledet forsamlingen som Herrens profet.

Svaret ser ikke ut til å passe til spørsmålet. Men de spurte ikke om Saul ennå ville komme, for da kunne de straks ha sendt bud etter ham. De spurte om noen andre var kommet enn de som var til stede, siden Saul ikke var å finne blant dem. Slik ville de få vite hvor de skulle lete, hjemme eller et annet sted. På dette svarte Gud: «Han er her, men har gjemt seg ved forsyningene», det vil si ved reisetøyet til folket som var samlet i Mispa.

Saul kan verken ha villet unndra seg kongedømmet eller ha trodd at loddet ikke ville falle på ham hvis han gjemte seg. Han visste jo at Gud hadde valgt ham, og Samuel hadde alt salvet ham. Han gjorde det derfor bare av ydmykhet og beskjedenhet. For ikke å se ut som han håpet på eller ønsket noe slikt, ville han heller være borte da loddet ble kastet.

V. 23–27. «Kongen leve!»

> «[23]Da sprang de dit og hentet ham, og han gikk fram midt iblant folket. Han var et hode høyere enn alt folket. [24]Og Samuel sa til hele folket: Ser dere ham Herren har utvalgt? Det er ingen som han i hele folket. Da jublet hele folket og ropte: Kongen leve! [25]Så talte Samuel til folket om kongedømmets rett og skrev det opp i en bok. Den la han ned for Herrens åsyn. Deretter lot Samuel hele folket fare, hver til sitt hjem.»

Saul ble raskt hentet og ført fram midt iblant folket, og han var et hode høyere enn alle (se 9,2). Samuel sa til folket: «Ser dere ham Herren har utvalgt? Det er ingen som han i hele folket.» Da jublet folket og ropte: «Kongen leve!» Sauls skikkelse vant folkets gunst (se til 9,2).

Så la Samuel fram for folket kongedømmets rett og la den ned for Herrens åsyn. Kongedømmets rett (*melukha*) må ikke blandes sammen med kongens rett (*melek*) i 8,11, som skildrer den retten en

enevoldskonge ville ta seg over folket. Det er den retten som ordnet hvilken stilling det jordiske kongedømmet skulle ha i Israel, der Gud selv var konge. Den fastsatte den menneskelige kongens plikter og rettigheter overfor Herren, den guddommelige kongen, og overfor folket.

Bare en profet som Samuel kunne fastsette denne retten og slik reise et sunt vern mot alle overgrep fra kongens side helt fra begynnelsen. Derfor skrev han den i en bok og la den ned for Herrens åsyn, det vil si i Herrens helligdom. Det var nok ikke i en helligdom på offerhaugen i Gibea, for om en slik helligdom vet vi ingenting. Boken ble utvilsomt lagt ned i tabernaklet, der også Moseloven lå, ved siden av grunnloven for Guds rike i Israel. Da alt var ferdig, lot Samuel folket gå hjem.

V. 26–27. Tilhengere og motstandere

> «[26]Saul dro også hjem til Gibea. En flokk av stridsmenn fulgte ham. Gud hadde rørt ved hjertene deres. [27]Men noen fordervede mennesker sa: Hvordan skal denne kunne frelse oss? Og de ringaktet ham og kom ikke med hyllingsgaver til ham. Men han lot som om han ikke merket det.»

Også Saul dro hjem til Gibea. Med ham fulgte en flokk av de mennene Gud hadde rørt ved hjertene på, for å gi ham et kongelig følge og vise at de var villige til å tjene ham. Ordet bak «stridsmenn» betyr her ikke en stor hærstyrke, men en flokk tapre menn som var Sauls æresfølge.

Men slik det gjerne går når en plutselig blir løftet opp til høy ære eller et høyt embete, fantes det også her misunnelige folk. Blant de forsamlede israelittene var det fordervede mennesker som talte nedsettende om Saul: «Hvordan skal denne kunne frelse oss?» De kom heller ikke med gaver til ham.

Minkha (מִנְחָה) er gaven som fra gammel tid er ventet av enhver som trer fram for kongen. Å nekte å gi gave var nesten det samme som opprør. Men Saul var «som en døv», det vil si han lot som om han ikke hørte det.

Kapittel 11. Saul seirer over ammonittene

Selv etter loddvalget i Mispa grep ikke Saul straks tømmene. Han vendte hjem til farens hus i Gibea og til sitt gamle arbeid på jorden. Det kom ikke bare av ydmykhet og mangel på ærgjerrighet, men enda mer av at han så riktig på forholdene.

Kongedømmet var noe så nytt i Israel at kongen ikke kunne vente at alle frivillig skulle anerkjenne hans verdighet og myndighet, særlig etter det de fordervede menneskene hadde gjort (10,27). Det kunne han først vente når han hadde oppfylt det folket ventet av en konge (8,6.20), og vist seg som Israels redningsmann fra fiendene ved et seierrikt felttog.

Herren hadde valgt ham til fyrste over sitt folk uten at han selv hadde søkt det. Derfor ville han vente på et høyere vink før han tok styret. Anledningen kom snart.

V. 1–15. Nahas beleirer Jabes

«[1]Så dro ammonitten Nahas opp og slo leir ved Jabes i Gilead. Alle Jabes' menn sa til Nahas: Slutt en pakt med oss, så vil vi tjene deg.»

Nahas, ammonittenes konge (jf. 12,12; 2 Sam 10,2), angrep stammene øst for Jordan. Han ville nok sette igjennom det kravet på en del av Gilead som hans forgjenger hadde reist på Jeftas tid (Dom 11,13).

Han beleiret Jabes i Gilead, som etter Josefus var hovedstaden i Gilead og trolig lå ved Wadi Jabis (se Dom 21,8). Det viser at han hadde trengt langt inn i israelittenes land.

I nøden ba innbyggerne i Jabes ammonittene: «Slutt en pakt med oss, så vil vi tjene deg», det vil si: Gi oss gode vilkår, så skal vi underkaste oss.[1]

V. 2. Nahas' vilkår

> «[2]Men ammonitten Nahas svarte dem: På det vilkår vil jeg slutte pakt med dere, at det høyre øyet skal stikkes ut på dere alle. Den vanære vil jeg legge på hele Israel.»

Nahas svarte at han ville slutte pakt med dem for den prisen at han fikk stikke ut det høyre øyet på dem alle, og slik legge vanære på hele Israel. Det er Nahas som skal stikke ut øynene, ikke israelittene selv, slik noen gamle oversettelser forstår det. Svaret viser tydelig at Nahas ville hevne på Israels folk den skammen Jefta hadde påført ammonittene med sitt nederlag.

V. 3. Sju dagers frist

> «[3]Da sa Jabes' eldste til ham: Gi oss frist i sju dager, så vil vi sende bud rundt om i hele Israels land. Er det da ingen som hjelper oss, så vil vi overgi oss til deg.»

De eldste i Jabes ba om sju dagers frist, så de kunne sende bud rundt i hele Israels land. Var det da ingen som frelste dem, ville de overgi seg. Nahas gikk med på det, fordi han ikke var i stand til å storme byen straks. Trolig ventet han heller ikke at Jabes skulle få noen kraftig hjelp, så oppløst som Israel var innad på den tiden.

At budene skulle sendes rundt i hele Israels land, viser at israelittene ennå ikke hadde noe felles styre. Verken Nahas eller folket i Jabes hadde hørt noe om kongevalget. Det blir enda tydeligere av v. 4: Budene kom til Sauls Gibea og la saken fram for hele folket, uten å gå rett til Saul.

V. 4–5. Budene i Gibea

> «[4]Da sendebudene kom til Sauls Gibea og bar fram ærendet sitt for folket, brast hele folket i gråt. [5]Men se: nettopp da kom Saul gående bak oksene sine hjem fra marken. Og Saul sa: Hva er det i veien med

[1]Den hebraiske teksten sier ikke når dette felttoget fant sted. Men av 12,12, der det står at israelittene ba om en konge da de så at Nahas kom mot dem, går det klart fram at Nahas hadde falt inn i Gilead før Saul ble valgt til konge. Septuaginta leser slutten av 10,27 som «og det skjedde omkring en måned senere». Men alle de andre gamle oversettelsene følger den masoretiske teksten, og det er langt mer sannsynlig at Septuaginta har endret ordet, enn at de hebraiske avskriverne skulle ha gjort det. Beleiringen av Jabes begynte kort etter Sauls valg i Mispa.

folket siden de gråter? Og de fortalte ham hva mennene fra Jabes hadde sagt.»

Saul hørte ikke om saken før han kom hjem fra marken bak oksene og fant folket gråtende og klagende over det triste budskapet. «Bak oksene» betyr, etter «et par okser» i v. 7 å dømme, det okseparet han hadde pløyd med.

V. 6–7. Herrens Ånd kommer over Saul

«[6]Da Saul hørte dette, kom Guds Ånd over ham, og han ble opptent av brennende vrede. [7]Han tok et par okser, hogg dem i stykker og sendte stykkene rundt om i hele Israels land med sendebudene og sa: Slik skal det gjøres med den mannens okser som ikke drar ut med Saul og Samuel! Da falt det en frykt fra Herren over folket, og de dro ut som én mann.»

Da Saul hørte budskapet, kom Guds Ånd over ham, og vreden hans ble sterkt opptent over den skammen ammonittene ville føre over hele Israel. Han tok et par okser, hogg dem i stykker og sendte stykkene med sendebud rundt i hele Israels land: «Slik skal det gjøres med den mannens okser som ikke drar ut med Saul og Samuel!» At Samuels navn står etter Sauls, viser at Saul også som konge anerkjente den myndigheten Samuel hadde i Israel som Herrens profet.

Denne billedhandlingen gjorde et dypt inntrykk, slik som oppdelingen av kvinnen i Dom 19,29. «Det falt en frykt fra Herren over folket, og de dro ut som én mann.» Det betyr ikke en panisk skrekk, for Herren (*Jehova*) er ikke det samme som Gud (*Elohim*). Det betyr heller ikke frykt for hans straff, men en frykt som Herren selv vakte. I Sauls kraftige opprop kjente folket Herrens makt, og den fylte dem med frykt og drev dem til å lyde straks.

V. 8. Mønstringen i Besek

«[8]Han mønstret dem i Besek. Israels barn var tre hundre tusen, og Judas menn tretti tusen.»

Saul mønstret stridsfolket som hadde samlet seg ved Besek. Etter Onomastikon lå stedet omtrent sju timer nord for Nablus, mot Bet-Sjean (se Dom 1,4). Det var samlet 300 000 mann fra Israel og 30 000 fra Juda. Tallene er ikke for store når vi husker at det ikke var en vanlig hær, men at Saul hadde kalt ut hele folket til krig.

Allerede i at Judas menn regnes for seg og Israels barn for seg, kan vi skimte begynnelsen på den kløften mellom Juda og de andre stammene som til sist førte til at disse brøt ut.

V. 9–10. Svaret til Jabes

> «[9]De sa til sendebudene som var kommet: Så skal dere si til mennene i Jabes i Gilead: I morgen, når solen brenner hett, skal det komme hjelp til dere. Da sendebudene kom og meldte dette til mennene i Jabes, ble de glade. [10]Innbyggerne i Jabes sa til ammonittene: I morgen vil vi overgi oss til dere, så kan dere gjøre med oss som dere finner for godt!»

Sendebudene fra Jabes hadde ventet for å se hvordan det gikk med Sauls opprop. Nå ble de sendt hjem med dette budet: «I morgen, når solen brenner hett», det vil si omkring middag, «skal det komme hjelp til dere.» Etter det gledelige budskapet sa mennene i Jabes til ammonittene: «I morgen vil vi overgi oss til dere.» Det var en usannhet. Med den håpet de å gjøre beleirerne trygge, så Sauls hær kunne overrumple dem og slå dem grundig.

V. 11. Seieren

> «[11]Dagen etter stilte Saul folket opp i tre flokker. I morgenvakten trengte de så inn i ammonittenes leir og hogg dem ned til dagen ble het. De som ble tilbake, ble spredt slik at det ikke var to mann sammen av dem.»

Dagen etter delte Saul folket i tre flokker (som i Dom 7,16). De trengte inn i fiendens leir fra tre kanter i morgenvakten, mellom klokken tre og seks om morgenen, og slo ammonittene til dagen ble het. Nederlaget var så fullstendig at de som var igjen, ble spredt, og det ikke var to mann sammen av dem.

V. 12–13. Saul skåner motstanderne

> «[12]Da sa folket til Samuel: Hvem var det som sa: Skal Saul være konge over oss? La oss få fatt i disse mennene, så vi kan drepe dem! [13]Da sa Saul: På denne dagen skal ingen drepes, for i dag har Gud frelst Israel.»

Med denne seieren hadde Saul i fullt mål opptrådt som konge, og folket var så begeistret for ham at de etter hjemkomsten fra striden sa til Samuel: «Hvem var det som sa: Skal Saul være konge over oss?»

Ordene viser tilbake til de fordervede menneskenes utrop i 10,27. «Hent mennene, så vi kan drepe dem!»

Men Saul sa: «På denne dagen skal ingen drepes, for i dag har Gud frelst Israel.» Dermed viste han ikke bare storsinn, men også ekte gudsfrykt.[2]

V. 14–15. Kongedømmet stadfestes i Gilgal

> «[14]Og Samuel sa til folket: Kom, la oss gå til Gilgal for å stadfeste kongedømmet der! [15]Da gikk hele folket til Gilgal. Der i Gilgal gjorde de Saul til konge for Herrens åsyn. De ofret fredsoffer for Herrens åsyn, og Saul og alle Israels menn gledet seg meget.»

Samuel brukte seieren til å kalle folket med seg til Gilgal for å stadfeste kongedømmet der. Hva stadfestelsen besto i, står ikke klart. Det står bare at hele folket der gjorde Saul til konge for Herrens åsyn i Gilgal.

Mange utleggere mener at han ble salvet på ny, og viser til at David ble salvet to ganger (2 Sam 2,4; 5,3). Men Davids eksempel viser bare at salvingen kunne gjentas under visse forhold, ikke at den ble eller måtte bli gjentatt for Saul. Var Saul blitt salvet, ville det sikkert ha vært nevnt, slik det er i 2 Sam 2,4 og 5,3. Ordet betyr ikke «de salvet», selv om Septuaginta etter sin egen tolkning har oversatt det med «Samuel salvet».

Stadfestelsen kan godt bare ha vært en høytidelig bekreftelse av valget i Mispa. Samuel la da på ny fram kongedømmets rett for både konge og folk, fikk løfte fra begge for Herrens åsyn om å holde den, og beseglet løftet med et høytidelig offer. De eneste ofrene som nevnes, er fredsoffer. Det var takkoffer, som alltid var knyttet til et offermåltid. Ble de båret fram ved gledelige anledninger, var de en gledesfest for dem som var med, for offermåltidet var et bilde på et levende fredsfellesskap med Herren.

Gilgal er etter all sannsynlighet stedet der Samuel dømte folket hvert år (7,16). Men om det var Gilgal på Jordansletten eller Jiljilia, som ligger høyere oppe sørvest for Sjilo, er slett ikke lett å avgjøre. Det siste har mest for seg. Samuel sier ikke «la oss gå ned», bare «la oss gå» (jf. 10,8). Dessuten fant høytiden sted etter hjemkomsten fra

[2]Han ville ikke bare hindre at folkets glede ble avbrutt, men minte dem også om Guds mildhet: Siden Herren den dagen hadde sett bort fra deres synder og gitt dem en herlig seier, var det rett at de fulgte hans eksempel og tilga sin neste uten blodsutgytelse.

krigen ved Jabes. Det er lite trolig at folket da ville gå ned i Jordandalen til Gilgal, mens Jiljilia lå like ved veien fra Jabes til Gibea og Rama.

Kapittel 12. Samuels tale i Gilgal

Samuel avsluttet den høytidelige stadfestelsen av Saul som konge med en tale til hele Israel. I den overlot han dommerembetet, som han til nå hadde hatt, til kongen, som Gud hadde utsett og folket med glede anerkjent. Men det gode Israel ventet av kongen, avhang helt av at både folket og kongen sto i det rette forholdet til Herren, for det var alltid det Israels velferd hang sammen med. Denne sannheten følte profeten seg drevet til å legge hele folket alvorlig på hjertet ved denne anledningen.

Derfor minte han dem om at verken han selv i sin embetsførsel eller Herren i sin ledelse av Israel til nå hadde gitt folket noen grunn til å be om en konge da ammonittene falt inn i landet (v. 1–12). Likevel hadde Herren gitt dem en konge, og han ville ikke ta sin hånd fra dem, om de bare fryktet ham og bekjente sin synd (v. 13–15).

På Samuels bønn stadfestet Herren talen med et undertegn (v. 16–18). Folket ble forferdet over underet og erkjente sin synd. Da ga Samuel dem det trøsterike løftet at Herren ikke ville forlate sitt folk for sitt store navns skyld. Til slutt lovte han å fortsette å be for dem, og formante dem på ny til å tjene Herren i troskap (v. 19–25).

Med denne talen la Samuel ned sitt embete som dommer. Men som profet holdt han ikke opp med å stå fram for Gud på folkets vegne og hevde Guds rett overfor kongen. I denne egenskapen støttet han kongen med råd, inntil han måtte kunngjøre at Saul var forkastet fordi han gang på gang hadde satt seg opp mot Herrens bud, og salve David til hans etterfølger.

Tid og sted for talen er ikke oppgitt. Men både sammenhengen med kapitlet før og selve innledningen (v. 1–2) og hele innholdet viser at den ble holdt da kongedømmet ble stadfestet i Gilgal.

V. 1–7. Samuel har gitt dem en konge

> «[1]Da sa Samuel til hele Israel: Se, nå har jeg hørt dere i alt det dere har sagt til meg, og satt en konge over dere. [2]Nå har dere kongen til fører for dere. Men jeg er gammel og grå, og dere har sønnene mine iblant dere. Jeg har vært fører for dere fra min ungdom like til denne dag.»

Samuel tar utgangspunkt i at han har gitt folket en konge slik de selv ønsket, og at kongen nå skal gå foran dem. Det må ikke begrenses til å gå i spissen i krig. Det betyr den alminnelige ledelsen og styringen av folket, som Samuel hadde hatt som dommer før Saul ble valgt til konge.

«Jeg er gammel og grå, og dere har sønnene mine iblant dere.» Med henvisningen til sønnene ville Samuel bare understreke det han sa om sin egen alder. Med ordene «jeg har vært fører for dere fra min ungdom like til denne dag» baner han vei for oppfordringen til folket om å vitne om hvordan han hadde ført embetet sitt.

V. 3. «Vitne nå mot meg!»

> «[3]Her står jeg! Vitne nå mot meg for Herren og for hans salvede: Har jeg fratatt noen hans okse eller hans esel? Er det noen jeg har gjort urett mot eller undertrykt? Er det noen jeg har tatt imot gaver av, så jeg skulle lukke øynene til for noe? Om så er, vil jeg gi dere vederlag for det.»

«Vitne mot meg for Herren», det vil si med blikket rettet mot Herren, den allmektige og rettferdige kongen over Israel, «og for hans salvede», den synlige forvalteren av hans guddommelige styre. De skulle vitne om han hadde gjort noen urett i dommerembetet, ved å ta andres eiendom, ved undertrykkelse og vold, eller ved å ta imot løsepenger.

Ordet *kofer* (כֹּפֶר) betyr løsepenge eller sonepenge, som i 2 Mos 21,30 og 4 Mos 35,31: en betaling en mann ga for å løse seg fra dødsstraff. «Så jeg skulle lukke øynene til» betyr: for å la en som hadde fortjent døden, slippe straff. Tanken er ikke at dommeren lukker øynene for

gaven for ikke å se den, men at han dekker øynene med pengene han får i bestikkelse, så han ikke ser og ikke straffer forbrytelsen.

V. 4–5. Herren er vitne

> «[4]Men de svarte: Du har ikke gjort urett mot oss og ikke undertrykt oss og ikke tatt imot gave fra noen. [5]Da sa han til dem: Herren er vitne mot dere, og hans salvede er vitne på denne dagen at dere ikke har funnet noe hos meg. Folket svarte: Ja, han er vitne.»

Folket svarte at han ikke hadde gjort dem noen slags urett. For å stadfeste dette kalte Samuel Herren og hans salvede til vitner mot folket, og de godtok disse vitnene. Samuel sa «Herren er vitne mot dere», fordi folket med sitt vitnesbyrd om hans dommergjerning hadde dømt seg selv. De hadde dermed som under ed erkjent at de ikke hadde grunn til å være misfornøyd med Samuels styre, og altså ingen gyldig grunn til å be om en konge.

V. 6. Herren som førte fedrene ut av Egypt

> «[6]Da sa Samuel til folket: Ja, Herren er vitne, han som lot Moses og Aron stå fram, og som førte fedrene deres opp fra landet Egypt.»

Samuel ville føre folket til å erkjenne synden enda dypere. Derfor forsterket han deres svar, «Han er vitne», med ordene: «Ja, Herren er vitne, han som lot Moses og Aron stå fram.» Sammenhengen viser selv at «er vitne» skal forstås, så det er ingen grunn til å tro at ordet er falt ut ved en skrivefeil. Ordet for «lot stå fram» betyr egentlig «gjorde». Det sikter ikke til fødselen, men til at Gud gjorde dem til det de skulle være og lot dem tre fram i historien (jf. Hebr 3,2).

Herren, som fridde Israel ut av Egypt ved Moses og Aron og gjorde det til sitt eget folk, var altså vitne på at Samuel hadde ført dommerembetet uegennyttig og upartisk. Da hadde Israel syndet tungt ved å kreve en konge. I Samuels person hadde de forkastet Herren sin Gud, som ga dem deres førere (se 8,7). Dette viser Samuel videre ut fra historien.

V. 7. Herrens rettferdige gjerninger

> «[7]Kom nå fram her, så vil jeg gå i rette med dere for Herrens åsyn, og minne om alle Herrens rettferdige gjerninger som han har gjort mot dere og deres fedre.»

«Herrens rettferdige gjerninger» er velgjerningene Herren hadde vist sitt folk som frukter av sin paktstroskap. De var gjerninger som vitnet

om hans rettferdighet når han oppfylte den paktsnåden han hadde lovt sitt folk.

V. 8–25. Herren har alltid vært deres konge

> «[8]Da Jakob var kommet til Egypt, ropte deres fedre til Herren. Herren sendte Moses og Aron, og de førte fedrene deres ut av Egypt og lot dem bosette seg i dette landet. [9]Men de glemte Herren sin Gud. Han solgte dem til Sisera, Hasors hærfører, og overga dem i filistrenes hånd og i Moabs konges hånd. Alle disse førte krig mot dem. [10]Da ropte de til Herren og sa: Vi har syndet! Vi har forlatt Herren og tjent Ba'alene og Astarte-bildene. Men frels oss nå av våre fienders hånd, så vil vi tjene deg! [11]Så sendte Herren Jerubba'al og Bedan og Jefta og Samuel og reddet dere fra fiendene rundt om, så dere kunne bo trygt. [12]Men da dere så at Nahas, Ammons barns konge, kom mot dere, sa dere til meg: Nei, en konge skal råde over oss - enda Herren deres Gud var deres konge.»

Det første beviset var utfrielsen av Israels barn fra Egypt og den trygge ledelsen inn i Kanaan («dette landet» er Kanaan). Det andre var at Herren fridde folket fra fiendene ved dommerne han reiste opp for dem, hver gang de vendte om til ham i anger og ropte om hjelp. Han hadde måttet gi dem i fiendenes hånd fordi de falt fra ham.

Av undertrykkelsene i dommertiden nevner v. 9 tre: Sisera, hærføreren i Hasor, det vil si hærføreren for kanaaneerkongen Jabin i Hasor (Dom 4,2 ff.); filistrene, som her ikke så mye sikter til striden i Dom 3,31 som til de førti årene med undertrykkelse i Dom 10,7 og 13,1; og moabittenes undertrykkelse under Eglon (Dom 3,12 ff.). Første halvdel av v. 10 stemmer nesten ord for ord med Dom 10,10, bare at Astarte-bildene her er føyd til Ba'alene, som i Dom 10,6 (se 7,4 og Dom 2,13).

Av dommerne Gud sendte folket som redningsmenn, nevnes Jerubba'al, det vil si Gideon (Dom 6,32), Bedan, Jefta (Dom 11) og Samuel.

Noen dommer ved navn Bedan finnes verken i Dommernes bok eller noe annet sted. Navnet står bare én gang til, i 1 Krøn 7,17, blant etterkommerne av manassitten Makir. Noen utleggere tenker derfor på Ja'ir fra Gilead. Men det er vilkårlig, for navnene er ikke de samme, og Ja'ir blir ikke omtalt som en som fridde Israel fra fiender. Det er

også lite trolig at Samuel skulle nevne en dommer som Dommernes bok hadde gått forbi fordi han var så lite betydelig. Like lite grunn er det til å tolke Bedan som «danitten» og knytte det til Samson.

Da er det ikke annet å gjøre enn å se Bedan som en gammel skrivefeil for Barak (Dom 4), slik Septuaginta og de syriske og arabiske oversettelsene gjør. Det støttes av at Barak var en av de mest kjente dommerne og står ved siden av Gideon og Jefta i Hebr 11,32.

Noen oversettelser har Samson i stedet for Samuel. Men de eldste oversettelsene følger den hebraiske teksten, og det er ingen grunn til å forkaste Samuel. Innvendingen at Samuel ikke ville nevne seg selv, er altfor svak. Samuel kunne godt regne seg blant Israels redningsmenn, for det var ved ham folket ble fridd fra filistrenes førti år lange tyranni, mens Samson bare begynte utfrielsen og ikke fullførte den.

Samuel nevner trolig med vilje sitt eget navn sammen med de andre dommerne Gud hadde sendt. Slik kunne han på den mest slående måten vise folket (v. 12) at de slett ingen grunn hadde til å si til ham: «Nei, en konge skal råde over oss», straks ammonittene falt inn i Gilead. For Herren deres Gud var deres konge, det vil si han hadde alltid vist seg som deres konge ved å sende dommere for å fri dem.

V. 13. Herren har gitt dem en konge

> «[13]Og nå, se: her er nå kongen som dere har valgt - som dere har bedt om. Og se, Herren har satt en konge over dere.»

Etter å ha holdt fram for folket deres synd mot Herren, ba profeten dem videre tenke på at kongen bare ville skaffe dem den utfrielsen de ventet, om de fryktet Herren og holdt opp med sitt opprør mot Gud.

Med det andre «se» blir det enda sterkere understreket at Herren hadde oppfylt folkets ønske. Folket hadde handlet fiendtlig mot Gud da de ba om en konge, men likevel hadde Herren oppfylt bønnen. «Som dere har valgt» sikter til loddvalget (10,17 ff.). Det står foran «som dere har bedt om» for å vise at kravet var det sterkeste folket kunne gjøre. De hadde ikke bare valgt kongen med Samuels samtykke eller etter hans ledelse. De hadde endog krevd en konge etter sin egen vilje.

V. 14–15. Vilkåret for velsignelsen

> «[14]Om dere nå bare vil frykte Herren og tjene ham og lyde ham og ikke være gjenstridige mot Herrens ord, men følge Herren deres

> Gud, både dere og kongen som råder over dere! [15]Men dersom dere ikke lyder Herren, men er gjenstridige mot Herrens ord, så skal Herrens hånd være mot dere som den var mot deres fedre.»

Siden Herren hadde gitt dem en konge, ville folkets videre velferd avhenge av om de fra nå av fulgte Herren, eller om de igjen satte seg opp mot ham. V. 14 trenger ingen ettersetning. Ordet *im* (אִם) betyr her «om bare» og er egentlig et ønske: «Å, om dere bare ville!» «Følge Herren», ordrett «være etter Herren», er godt hebraisk og brukes særlig om å holde seg til kongen (2 Sam 2,10; 1 Kong 12,20; 16,21–22). Den meningen ligger også til grunn her, for Herren var Israels konge.

«Men dersom dere ikke lyder Herren, men er gjenstridige mot hans bud, skal Herrens hånd være mot dere, som den var mot deres fedre.» Henvisningen til fedrene passer godt her. Folket ventet at kongen skulle ta bort alle de ulykkene som fra gammel tid hadde rammet dem.

V. 16–18. Torden og regn i hvetehøsten

> «[16]Så kom nå fram og se den store gjerningen som Herren vil gjøre for deres øyne! [17]Er det ikke nå hvetehøstens tid? Jeg vil rope til Herren, og han skal sende torden og regn. Kjenn da og se hvor stor deres ondskap er, den som dere har gjort for Herrens åsyn ved å kreve en konge! [18]Så ropte Samuel til Herren, og samme dag sendte Herren torden og regn. Da ble hele folket grepet av stor frykt for Herren og for Samuel.»

For å gi ordene enda mer ettertrykk og sikre at de virket varig og til gagn i folket, la Samuel til: Allerede nå kan dere se at dere har handlet svært ondt for Herrens åsyn ved å kreve en konge. «Kom fram» er skutt inn for å feste folkets oppmerksomhet på det underet som skulle komme, som en hendelse de burde legge seg på hjertet.

«Er det ikke nå hvetehøstens tid? Jeg vil rope til Herren, og han skal sende torden og regn.» Hvetehøsten faller i Israels land mellom midten av mai og midten av juni, og i den tiden regner det nesten aldri. Hieronymus sier at han aldri har sett regn i disse landene i slutten av juni eller i juli, og Robinson skriver at i vanlige år faller det aldri regn fra vårbygene holder opp til de begynner igjen i oktober og november, og himmelen er som regel klar.

Da Gud den dagen sendte torden og regn på Samuels bønn, var det derfor et under av Guds allmakt. Det skulle vise folket at Guds dom-

mer kunne ramme synderne når som helst. Tordenen, «Guds røst» (jf. «Guds torden», 2 Mos 9,28), varsler dom.

Dette underet fylte folket med en sunn redsel. «Hele folket ble grepet av stor frykt for Herren og for Samuel.»

V. 19. Folket ber om forbønn

> «[19]Og hele folket sa til Samuel: Be for dine tjenere til Herren din Gud, så vi ikke skal dø! For vi har lagt den misgjerning til alle våre andre synder at vi har krevd en konge.»

Folket ba profeten om å gå i forbønn for dem hos Herren hans Gud, så de ikke skulle dø, for de hadde lagt også denne misgjerningen til alle sine andre synder: at de hadde krevd en konge.

V. 20–21. «Frykt ikke!»

> «[20]Da sa Samuel til folket: Frykt ikke! Dere har gjort alt dette onde. Men forlat nå bare ikke Herren! Tjen Herren av hele deres hjerte! [21]Vend dere ikke bort, slik at dere følger de tomme avgudene, som ikke kan hjelpe eller frelse, fordi de er bare tomhet.»

Samuel kunngjorde dem først at Herren ikke ville forlate sitt folk for sitt store navns skyld, om de bare tjente ham oppriktig. Men han ville ikke gi rom for noen falsk tillit til Herrens paktstroskap. Etter de trøsterike ordene «Frykt ikke!» sa han dem derfor igjen helt bestemt at de hadde gjort urett. Men nå skulle de ikke vende seg bort fra Herren, men tjene ham av hele sitt hjerte og ikke følge de tomme avgudene.

For å gi formaningen ettertrykk gjentar han «vend dere ikke bort» i v. 21 og forklarer at de ved å vende seg bort fra Herren ville falle fra til avguder, som verken kunne hjelpe eller frelse. Det tomme betyr de falske gudene. «De er bare tomhet», *tohu* (תֹּהוּ), det vil si verdiløse vesener (*elilim*, 3 Mos 19,4; jf. Jes 44,9; Jer 16,19).

V. 22. For sitt store navns skyld

> «[22]For sitt store navns skyld vil ikke Herren forlate sitt folk - siden Herren har funnet for godt å gjøre dere til sitt folk.»

«For» begrunner hovedtanken i det foregående: «Frykt ikke, men tjen Herren.» Herren vil ikke forlate sitt folk for sitt store navns skyld, for det har behaget ham å gjøre dere til *sitt* folk. Ettertrykket ligger på «sitt». Det kunne israelittene bare være når de viste seg som Guds folk ved å tjene Herren av hele sitt hjerte.

«For sitt store navns skyld» betyr: for det store navnet han hadde vunnet for alle folkenes øyne ved sin underfulle ledelse av Israel til nå, for å verne det mot misforståelse og bespottelse (se Jos 7,9).

V. 23. Samuel vil ikke holde opp med å be

> «[23]Men jeg, det være langt fra meg å synde mot Herren ved å holde opp med å be for dere. Jeg vil lære dere den gode og rette veien.»

Så lovte Samuel folket at han alltid ville be for dem: «Det være langt fra meg å synde mot Herren ved å holde opp med å be for dere og å lære dere den gode og rette veien», det vil si å virke som profet til deres beste. Berleburger-bibelen sier: «Her gir han alle styresmenn et herlig eksempel. De skal ikke la seg villede av utakknemlighet hos sine undergitte og av den grunn slutte å bry seg om deres vel, men heller holde enda mer trofast fast ved omsorgen for dem.»

V. 24–25. Siste formaning

> «[24]Frykt bare Herren og tjen ham i sannhet, av hele deres hjerte! Se hvor store ting han har gjort for dere! [25]Men gjør dere det som ondt er, da skal både dere og kongen deres gå til grunne.»

Til sist gjentar han formaningen om å bli stående fast i gudsfrykten, og truer samtidig med at både konge og folk skal gå til grunne hvis de gjør det som er ondt (til v. 24 se 7,3 og Jos 24,14). «Se hvor store ting han har gjort for dere!» sikter ikke til at det tordnet og regnet på Samuels bønn, men til at Herren hadde gitt dem en konge.

Kapittel 13. Sauls forhastede offer

Med dette kapitlet begynner fortellingen om Sauls regjering. Som det er fast skikk i kongehistorien, åpner den med hvor gammel kongen var da han ble konge, og hvor lenge han regjerte.

Krigen mot filistrene i kap. 13–14 faller, i hvert fall i begynnelsen, helt i de første årene av Sauls regjering, og kapitlet henger nøye sammen med det forrige.[1]

V. 1–9. Sauls alder og regjeringstid

> «[1]I ett år hadde Saul den gang vært konge. Da han hadde vært konge over Israel i to år,»

Sammenligner vi dette verset med 2 Sam 2,10; 5,4; 1 Kong 14,21; 22,42; 2 Kong 8,26 og andre steder, der det blir sagt hvor gamle Isjboset, David og mange av Judas konger var da de ble konger, og hvor lenge de regjerte, kan det ikke være tvil om at verset skal gi de samme opplysningene om Saul. Derfor strider det mot den faste måten historien blir fortalt på, når en vil knytte verset sammen med det neste.

Selv om en i nødsfall kunne lese andre halvdel av verset sammen med v. 2 – «Han hadde vært konge over Israel i to år; da valgte Saul seg tre tusen mann» – gir første halvdel ingen rimelig mening etter den masoretiske teksten.

[1] At v. 8–11 viser tilbake til 10,8, må innrømmes. Men det følger ikke av dette at kap. 13 opprinnelig fulgte rett etter 10,16, og at Samuel ville stille Saul fram som konge her i Gilgal like før angrepet på filistrene. Det står ikke et ord om en slik hensikt. Hvordan skulle Saul, som skjulte salvingen for sin egen familie (10,16), straks etter ha valgt ut tre tusen mann for å begynne krigen mot filistrene? Og hvordan skulle hele Israel ha samlet seg om ham som konge før han var utropt for folket og hadde vunnet tillit ved en kongelig heltedåd? Det som står i 13,1–7, blir først forståelig ut fra det som skjedde i mellomtiden, 10,17–12,25.

Ordene kan umulig bety «Saul hadde vært konge i ett år», men bare «Saul var ett år gammel da han ble konge». Slik har både Septuaginta og Hieronymus forstått dem, og den arameiske omskrivningen sier: «Saul var et uskyldig barn da han ble konge.»[2]

Denne aldersopplysningen er åpenbart feil, men det følger bare at det er en feil i teksten: Mellom *ben* (בֶּן, «sønn», her «gammel») og *sjana* (שָׁנָה, «år») er tallet falt ut. Det kunne lett skje, for mye tyder på at tallene opprinnelig ikke var skrevet ut med ord, men med bokstaver som tallverdier.

Feilen er eldre enn Septuaginta. En gresk oversetter har riktignok «tretti år gammel», men det er en gjetning, og en gal gjetning. Saul hadde allerede i de første årene sine en sønn, Jonatan, som førte en avdeling av hæren og derfor må ha vært minst tjue år. Da kan ikke Saul selv ha vært under førti år da han ble konge.

Også i andre halvdel av verset er tallet galt. Gjengivelsen «da han hadde vært konge over Israel i to år» strider mot parallellstedene, og dessuten nevnes Saul som subjekt i v. 2. Det viser at v. 2 begynner en ny setning og ikke bare er etterleddet til v. 1.

Sauls regjering må ha vart lenger enn to år, selv om en mot alle andre eksempler ville regne bare fram til han ble forkastet (kap. 15) og ikke til hans død. For på to år kunne han umulig ha ført alle krigene som nevnes i 14,47, mot Moab, Ammon, Edom, kongene i Soba og filistrene. Derfor må også her et tall være falt ut foran «to år», for eksempel tjue. Det er nemlig gode grunner for at han regjerte i tjue eller tjueto år, regnet til sin død. Grunnene er lagt fram under tidsregningen for dommertiden.[3]

V. 2. Sauls utvalgte hær

> «[2]valgte han seg tre tusen mann av Israel. Av dem var to tusen med Saul i Mikmas og i Betel-fjellene, og tusen var med Jonatan i Gibea i Benjamin. Resten av folket lot han fare hjem hver til sitt telt.»

At krigen mot filistrene begynte helt i de første årene av Sauls regjering, slutter vi av to ting. For det første hadde filistrene alt en vaktpost i Gibea den gangen Saul lette etter farens esler (10,5), og de hadde altså

[2]NB har «I ett år hadde Saul den gang vært konge».

[3]At Saul regjerte i førti år, som Apg 13,21 og Josefus sier, kan ha oppstått fordi Isjboset var førti år da han ble konge. Men det er mye mer naturlig å tenke at det kom av ønsket om å gjøre Sauls regjering like lang som Davids og Salomos, som begge regjerte i førti år.

besatt enkelte steder i landet. For det andre valgte Saul ut en hær på tre tusen mann av hele folket, slo seg ned med to tusen av dem i Mikmas, satte de andre tusen under sønnen Jonatan i Gibea og sendte resten av folket hjem. Det første han ville, var altså bare å stanse filistrene, så de ikke trengte lenger inn i landet.

At han sendte resten av folket hjem, forutsetter at alle våpenføre menn var samlet. Men den eneste samlingen av folket som er nevnt før, er krigen mot ammonittene ved Jabes (11,6–7), der hele Israel kom sammen, og etter den kalte Samuel folket og kongen til Gilgal (11,14). Derfor er det svært sannsynlig at Saul der i Gilgal, etter at kongedømmet var stadfestet på ny, bestemte seg for straks å føre krig mot filistrene. Han valgte ut tre tusen stridsmenn av alle som var samlet, og sendte de andre hjem.

Trolig mente han at verken han selv eller Israel ennå var rustet til en stor krig mot filistrene. Derfor ville han først bare angripe forposten deres, som var rykket fram til Gibea, med en liten flokk utvalgte menn.

Saul slo seg ned med sine to tusen mann i Mikmas og på Betel-fjellet. Mikmas er dagens Mukhmas, en landsby i ruiner på nordsiden av Wadi Suweinit, om lag ni romerske mil nord for Jerusalem; Robinson brukte tre og en halv time mellom dem. Betel (Beitin) ligger to timers vei nordvest for Mikmas. Hvilket fjell som menes med Betel-fjellet, kan vi ikke si nøyaktig, for Betel lå selv svært høyt, og ruinene av Beitin er omgitt av høyder på alle kanter.

Jonatan slo seg ned med sine tusen mann ved Gibea i Benjamin, Sauls hjemby og hovedstad. Den lå på Tell el-Ful, om lag halvannen time fra Mikmas.

V. 3–4. Jonatan slår filistrenes vaktpost

> «[3]Og Jonatan slo filistrenes vaktposter i Geba. Dette fikk filistrene høre. Men Saul lot hornet lyde rundt omkring i hele landet og sa: Hebreerne skal høre om det! [4]Og hele Israel fikk høre meldingen om at Saul hadde slått filistrenes vaktposter, og likeså at filistrene hadde lagt Israel for hat. Og folket ble kalt sammen for å følge Saul til Gilgal.»

Jonatan slo filistrenes vaktpost i Geba. Det var trolig den vaktposten som er nevnt i 10,5, og som i mellomtiden var rykket fram til Geba. Geba må ikke forveksles med Gibea, for de to stedene holdes tydelig

fra hverandre i v. 15–16. Geba er dagens Jeba mellom Wadi Suweinit og Wadi Fara, nordvest for Rama.

Saul lot hornet lyde i hele landet og la til et budskap: «Hebreerne skal høre om det!» Det de skulle høre, er Jonatans våpendåd, og det går lett fram av sammenhengen. Saul lot det kunngjøre i hele landet, ikke bare som et gledesbud for hebreerne, men også som en stilltiende oppfordring til hele folket om å reise seg til krig mot filistrene.

Ordet *sjama* (שְׁמַע, «høre») har ofte i seg å merke seg og legge seg på hjertet det en hører, og det neste verset peker tydelig i den retningen. Derfor er det ingen grunn til å rette teksten etter Septuaginta til «hebreerne har falt fra». Saul kunne heller ikke ha kalt folket i hele landet til å falle fra filistrene, for de hadde ennå ikke lagt under seg hele landet.

«Hele Israel fikk høre» – ikke en oppfordring til frafall, men meldingen om at Saul hadde slått filistrenes vaktpost, og at Israel nå var blitt hatet av filistrene. Det dristige og vellykte angrepet viste at Israel ikke lenger ville la seg undertrykke av dem.

«Og folket ble kalt sammen for å følge Saul til Gilgal»: Folket lot seg kalle ut til krig (som Dom 7,23–24). Saul trakk seg tilbake til Gilgal da filistrene rykket fram med en stor hær, for å ruste seg til den videre striden (se under v. 7).

V. 5. Filistrenes hær

> «[5]Filistrene samlet seg for å føre krig mot Israel: Tretti tusen vogner, seks tusen hestfolk, og fotfolk så mange som sanden ved havets bredd. De dro opp og slo leir ved Mikmas øst for Bet-Aven.»

Filistrene drøyde heller ikke med å hevne nederlaget ved Geba. De samlet en tallløs hær, med vogner, hestfolk og fotfolk «så mange som sanden ved havets bredd» (jf. Dom 7,12; Jos 11,4).

Ved siden av hestfolket kan vognene bare være stridsvogner. Men tretti tusen stridsvogner står ikke i noe forhold til seks tusen hestfolk. Stridsvognene er alltid færre enn hestfolket (jf. 2 Sam 10,18; 1 Kong 10,26; 2 Krøn 12,3), og et slikt tall på stridsvogner finnes aldri, verken i Bibelen eller i annen historie, heller ikke hos folk som var langt mektigere enn filistrene. Tallet er derfor sikkert feil.

Vi må enten lese tre tusen, som den syriske og den arabiske oversettelsen, eller bare tusen. I det siste tilfellet kan tretti ha kommet inn

ved at en avskriver skrev den siste bokstaven i ordet Israel to ganger, og den andre ble tatt for talltegnet for tretti.

Hæren slo leir «ved Mikmas, foran Bet-Aven», det vil si på vestsiden av Bet-Aven, for etter Jos 7,2 lå Bet-Aven øst for Mikmas. Ordet *qidmat* (קִדְמַת) betyr i stedsangivelser ikke alltid «øst for», men bare «foran».[4]

V. 6–7. Israel gjemmer seg

> «[6]Da Israels menn så at de var i fare fordi folket ble hardt angrepet, gjemte de seg i huler og hellere og fjellkløfter og kjellere og brønner. [7]Noen av hebreerne gikk over Jordan til Gads og Gileads land. Men Saul var ennå i Gilgal, og hele folket fulgte ham skjelvende.»

Da israelittene så at de var kommet i trengsel, fordi folket ble hardt presset av filistrene, gjemte de seg i huler, tornekratt, fjellkløfter, borger (som Dom 9,46) og groper, alt det landet hadde av slike steder. Noen av hebreerne gikk også over Jordan til Gads og Gileads land, mens Saul ennå var i Gilgal. Hele folket – krigsfolket som var kalt sammen (v. 4) – fulgte ham skjelvende. De samlet seg om ham som fører, men i redsel og fortvilelse.

Gilgal her kan ikke være Jiljilia oppe i høylandet, slik det tidligere ble antatt i kommentaren til Josva. Det må være Gilgal i Jordandalen. Det taler uttrykkene «drar filistrene ned mot meg til Gilgal» (v. 12) og «Samuel … dro fra Gilgal opp til Gibea» (v. 15) for, og likeså hele stillingen Saul og hæren hans hadde overfor filistrene.

Etter Jonatans seier ved Geba rykket filistrene fram med en mektig hær og slo leir i Mikmas (v. 5). Saul trakk seg da tilbake til Gilgal, der han hadde samlet israelittene (v. 4.8.12), og etterpå finner vi ham med Jonatan og seks hundre mann i Geba (v. 15–16). Derfra angrep Jonatan filistrenes forpost i skaret ved Mikmas (v. 23; 14,1).

Saul må altså ha trukket seg unna filistrenes hær ned til Gilgal i Jordandalen for å ruste seg til striden, både ved å samle krigsfolk og ved å ofre. Siden rykket han fram igjen til Gibea og Geba for å ta opp kampen mot filistrene som lå i Mikmas.

Hadde han trukket seg nordover til Jiljilia, måtte han ha angrepet filistrene fra nord, og han kunne umulig ha kommet tilbake til Geba uten å støte på dem, for Mikmas lå mellom Jiljilia og Geba.

V. 8–9. Sauls forhastede offer

[4]NB har «øst for Bet-Aven».

«[8]Han ventet sju dager – til den tiden Samuel hadde fastsatt. Men Samuel kom ikke til Gilgal, og folket spredte seg og forlot Saul. [9]Da sa Saul: Kom hit til meg med brennofferet og fredsofferet! Og så ofret han brennofferet.»

Saul ventet sju dager på Samuel, slik Samuel hadde fastsatt (se 10,8), før han skulle bære fram de ofrene som skulle sikre Herrens hjelp i den forestående krigen (se v. 12). Da Samuel ikke kom, begynte folket å spre seg og forlate ham.

Saul ble redd for at folket skulle miste motet helt og forlate ham om han ventet lenger, og bestemte seg derfor for å ofre uten Samuel. At det står «han ofret brennofferet», betyr ikke at Saul bar fram offeret med egen hånd og gjorde prestens tjeneste. Det er tatt for gitt at prestene gjorde den delen av tjenesten som hørte dem til, slik det også var da David og Salomo ofret (2 Sam 24,25; 1 Kong 3,4; 8,63).

V. 10–23. Sauls unnskyldning

«[10]Men da Saul var ferdig med å ofre brennofferet, se, da kom Samuel. Og Saul gikk ut for å møte ham og hilse ham. [11]Da sa Samuel: Hva har du gjort? Saul svarte: Jeg så at folket begynte å spre seg og forlate meg. Du kom ikke til den fastsatte tiden, og filistrene samlet seg ved Mikmas. [12]Så tenkte jeg: Nå drar filistrene ned mot meg til Gilgal, og jeg har ennå ikke bønnfalt Herren. Da tok jeg mot til meg og ofret brennofferet.»

Saul var knapt ferdig med offeret før Samuel kom. Da Saul gikk ham i møte for å hilse på ham, spurte Samuel: «Hva har du gjort?» Saul svarte at han hadde sett folket spre seg, at Samuel ikke kom til fastsatt tid, og at filistrene samlet seg ved Mikmas. Da hadde han tenkt at filistrene nå ville dra ned til Gilgal og angripe ham før han hadde bønnfalt Herren (jf. 2 Mos 32,11). Så hadde han tvunget seg selv og ofret brennofferet.

V. 13–14. Samuels dom

«[13]Da sa Samuel til Saul: Du har handlet som en dåre! Du har ikke holdt det bud som Herren din Gud ga deg. Da ville Herren nå ha stadfestet ditt kongedømme over Israel for alle tider. [14]Men nå skal kongdømmet ditt ikke stå ved makt. Herren har søkt seg ut en mann etter sitt hjerte, og ham har Herren bestemt til fyrste over folket sitt. For du har ikke holdt det Herren bød deg.»

Samuel svarte: «Du har handlet som en dåre og ikke holdt det bud som Herren din Gud ga deg. For nå» – om du hadde lydt budet – «ville Herren ha stadfestet ditt kongedømme over Israel for alle tider. Men nå» – siden du har handlet slik – «skal kongedømmet ditt ikke stå ved makt.»

Motsetningen mellom de to «nå» krever at vi forstår begge leddene som vilkår. Vilkårssetningene er utelatt fordi meningen i talen straks gjør dem klare. «For» begrunner «du har handlet som en dåre», og «du har ikke holdt budet» er bare føyd til som forklaring.

At kongedømmet ikke skal stå ved makt, betyr ikke at Saul ble forkastet, eller at han selv alt hadde mistet tronen. «Skal ikke stå ved makt» er motsetningen til «stadfestet for alle tider», og det gjelder at kongedømmet ikke skulle bli varig ved å gå videre til hans etterkommere. Først etter den andre overtredelsen ble Saul forkastet, det vil si erklært uverdig til å være konge over Guds folk (kap. 15).

Heller ikke det Samuel sier videre, «Herren har søkt seg ut en mann etter sitt hjerte, og ham har Herren bestemt til fyrste over folket sitt», tvinger oss til å tenke at Saul ble forkastet straks. Ordene kunngjør bare Guds råd uten å si når det skulle settes i verk. Om det ville skje mens Saul var konge, eller først etter hans død, visste bare Gud, og det skulle avhenge av hvordan Saul siden bar seg at.

Sauls synd lå altså ikke i at han grep inn i prestenes rett ved å ofre selv, men bare i at han brøt Guds bud, som Samuel hadde kunngjort ham: å vente med offeret til Samuel kom. Da kan straffen profeten kunngjorde, virke svært hard. Saul hadde jo ikke tatt beslutningen lettsindig eller overmodig, men var drevet og nesten tvunget til det av den vanskelige stillingen han kom i fordi profeten drøyde.

Men der Herren har gitt et klart bud, som her, har ingen rett til å la seg lokke til å bryte det fordi han ser på de jordiske forholdene han står i.

Samuel hadde gitt Saul et direkte bud fra Herren om å vente med offeret til han kom. Da kunne Saul ha stolt på at Herren ville sende sin profet i rette tid og la sitt bud bli oppfylt, og han burde ikke ha latt tilliten rokkes av den truende faren ved å vente. De sju dagene og Samuels sene komme skulle prøve troen hans, og den prøven burde han ikke ha tatt lett på.

Det gjaldt dessuten begynnelsen på krigen mot Israels fremste fiender, og Samuel skulle si ham hva han skulle gjøre (10,8). Da Saul gikk i gang med innvielsesofferet for denne striden uten at Samuel var til stede, viste han tydelig nok at han mente han kunne føre krig mot rikets fiender uten Guds råd og hjelp. Det var opprør mot Herrens herredømme, og straffen som ble kunngjort, var slett ikke for hard.

V. 15. Bare seks hundre mann igjen

> «[15]Så gjorde Samuel seg klar og dro fra Gilgal opp til Gibea i Benjamin. Og Saul mønstret de folkene han hadde hos seg – omkring seks hundre mann.»

Etter dette dro Samuel opp til Gibea, og Saul mønstret folket han hadde hos seg, omkring seks hundre mann. Saul hadde altså ikke engang nådd det han ville med det forhastede offeret, nemlig å hindre at folket spredte seg. Med denne merknaden slutter fortellingen om det som avgjorde skjebnen for Sauls kongedømme.

V. 16. Saul i Geba, filistrene i Mikmas

> «[16]Saul og sønnen hans Jonatan og de folkene som de hadde hos seg, lå i Geba i Benjamin. Og filistrene hadde slått leir ved Mikmas.»

Det som nå følger, henger sakelig sammen med det foregående. Jonatans djerve heltedåd ga Israel en strålende seier over filistrene og avsluttet den krigen Saul hadde bedt om Guds hjelp til ved offeret i Gilgal.

Men fortellingen er ikke formelt knyttet til det foregående, som en sammenhengende beretning om krigens gang. V. 16 begynner tvert imot et nytt avsnitt. Først skildres hvordan filistrene herjet landet og avvæpnet israelittene (v. 17–23). Så fortelles det om seieren Israel vant ved Jonatans dristige mot, enda folket var helt nedslått (14,1–46). Hensikten er å vise hvordan Herren underfullt hjalp sitt folk.[5]

Begge leddene i verset beskriver tilstanden: Saul, Jonatan og folket hos dem holdt til i Geba i Benjamin, dagens Jeba (se v. 3), og filistrene lå i leir ved Mikmas. V. 2–4 sier ikke når og hvorfor Saul dro fra Mikmas og Geba til Gilgal, men antyder det bare i slutten av v. 4. På samme

[5]Av hele krigen mot filistrene er det bare to ting som skildres nøye: hvordan kongen, som folket hadde ønsket seg for å bli fridd fra fiendene, stilte seg til Herren, og hvordan Herren handlet med sitt folk. Alt annet går fortellingen forbi. Derfor mangler en nærmere overgang mellom v. 15 og 16, og det er ikke noe hull i teksten. Septuaginta har fylt ut v. 15 med et tillegg om at resten av folket dro opp etter Saul fra Gilgal, men tillegget gir ingen mening og er ikke den opprinnelige teksten, bare et mislykket forsøk på å fylle ut det som syntes å mangle.

måte nevnes det heller ikke her at Saul vendte tilbake fra Gilgal til Geba med krigsfolket som var igjen hos ham; det er bare forutsatt at det har skjedd.

V. 17–18. Herjeflokkene

> «[17]Da dro det en flokk ut av filistrenes leir for å herje. Den var delt i tre lag. Det ene laget tok veien til Ofra, til Sjual-bygden. [18]Det andre laget tok veien til Bet-Horon. Det tredje laget tok veien til den bygden som rager opp over Sebo'im-dalen bort imot ørkenen.»

Herjeflokken var en fiendtlig flokk som dro ut for å ødelegge landet, og den bestemte formen i grunnteksten viser at den var kjent. Det ene laget tok veien mot Ofra og Sjual-bygden, altså mot nordøst, for etter Onomastikon lå Ofra i Benjamin fem romerske mil øst for Betel (se Jos 18,23). Robinson mener den lå der Tayibeh ligger nå. Sjual-bygden («revelandet») er ukjent; kanskje er den den samme som Sja'alim-bygden (9,4).

Det andre laget gikk mot Bet-Horon (Beit Ur), altså vestover. Det tredje tok veien mot bygden som rager opp over Sebo'im-dalen bort mot ørkenen.

Disse angivelsene er uklare, og Sebo'im-dalen er helt ukjent. Det finnes en by med dette navnet i Neh 11,34, bebodd av benjaminitter. Den lå etter alt å dømme i den sørøstlige delen av Benjamins land, nordøst for Jerusalem. Det tredje laget herjet altså sørøstover fra Mikmas mot Jeriko, og «ørkenen» er trolig Juda-ørkenen. Med disse herjetoktene ville filistrene uten tvil lokke mennene som var samlet om Saul og Jonatan, ut av de trygge stillingene i Gibea og Geba og tvinge dem til strid.

V. 19–21. Ingen smed i Israel

> «[19]Den gang fantes det ikke en smed i hele Israels land, for filistrene tenkte som så: Hebreerne kunne ellers lage seg sverd og spyd. [20]Hele Israel måtte gå ned til filistrene for å få kvesset sine plogjern og sine hakker, sine økser og sine plogskjær. [21]Og prisen var en pim for å få skjerpet plogjern og hakker, og en tredjedels sekel for økser og for å få en pigg påsatt.»

(Keil: «21 … slik at eggene ble sløve på redskapene, plogjernene, høygaflene og øksene, og på piggen på oksedriveren.»)

Israelittene kunne ikke stå imot disse herjetoktene, for det fantes ikke en smed i hele landet. Filistrene ville nemlig ikke at hebreerne skulle lage seg sverd eller spyd. Som ordene tydelig viser, avvæpnet de folket da de besatte Israels land (v. 5), i hvert fall så langt de trengte fram, og førte bort smedene som kunne ha smidd våpen. Derfor måtte hele Israel gå ned til filistrene for å få kvesset sine redskaper.

Ordet *et* (אֵת) er etter Jes 2,4, Mika 4,3 og Joel 3,15 et redskap av jern til jordbruket, og de fleste gamle oversettelsene gjengir det med «plogjern». Hva de andre ordene betyr nøyaktig, er usikkert. At det ene står sammen med øksen, taler for at det er en hakke eller spade heller enn en sigd.

Noen ord i v. 21 er enda dunklere. Verset sier hva som ble følgen: Eggene ble sløve på redskapene, plogjernene, høygaflene og øksene, og på piggen på oksedriveren. Ordet *petsira* (פְּצִירָה) betyr «sløvhet», ikke «hamring» eller «skjerping». Høygaffelen er et redskap med tre tinder, og ordet for «pigg» betyr ellers en oksedriver (Fork 12,11).

Septuaginta har her en helt annen tekst, og noen har ut fra den lest at skjerpingen kostet tre sekel stykket. Men Septuaginta hadde ikke en annen hebraisk tekst for seg. Den forvekslet bare noen ord den ikke forsto. Verset sier altså ikke noe om hva skjerpingen kostet.

V. 22. Uten sverd og spyd

> «[22]Slik gikk det til, at på den dagen da striden sto, fantes det ikke sverd eller spyd hos noen av alle de folk som var med Saul og Jonatan, bare Saul og sønnen hans Jonatan hadde det.»

På stridens dag hadde derfor folket hos Saul og Jonatan verken sverd eller spyd; bare Saul og Jonatan hadde det. Dette kan synes å stride mot fortellingen om Israels tog mot ammonittene og seieren over dem (11,1–11), for den krigen forutsetter at israelittene hadde våpen, og de må også ha tatt en god del våpen der. Men motsigelsen er lett å løse når vi ser nøye på forholdene. Vi kan neppe tenke oss at israelittene var godt rustet med vanlige våpen på toget mot ammonittene.

Dessuten skjedde avvæpningen for det meste, om ikke helt, etter det toget, da filistrene oversvømte landet med en tallløs hær etter at Jonatan hadde slått vaktposten deres i Geba (v. 3.5). Krigsfolket som siden samlet seg om Saul og Jonatan, kunne derfor knapt ha med seg mange våpen.

Til sist må vi ikke presse ordene «det fantes ikke sverd eller spyd hos noen av alle de folk» for hardt. De sier bare at Sauls og Jonatans seks hundre mann ikke hadde de våpnene de trengte, fordi filistrene hadde tatt alle smedene fra folket, så de ikke kunne ruste seg på vanlig måte.

V. 23. Forposten ved Mikmas-skaret

«[23]Filistrenes forpost rykket fram til Mikmas-skaret.»

Verset er overgangen til Jonatans heltedåd i kap. 14. Filistrene sendte en flokk soldater fram til skaret ved Mikmas, overgangsstedet, for å hindre at israelittene angrep leiren deres. Mellom Geba og Mikmas går den store, dype Wadi es-Suweinit. Den går ned fra Beitin og Bireh (Betel og Be'erot) til Jordandalen og skjærer gjennom høydedraget der de to stedene ligger, så sidene i dalen danner bratte vegger.

Da Robinson reiste fra Jeba til Mukhmas, måtte han ned en svært bratt og ulendt sti i denne dype dalen. «Veien var så bratt og fjelltrinnene så høye», skriver han, «at vi måtte stige av, og pakkmuldyrene kom seg bare fram med stor møye. Der vi gikk over, kom flere korte sidedaler inn fra sørvest og nordvest. Høydedragene mellom dem ender i fremspring ut mot den store dalen, og de østligste av disse knausene på hver side var trolig forpostene til Israel og filistrene. Veien går rundt østsiden av den sørlige høyden, Israels post, og stiger så opp over den vestlige delen av den nordlige, filistrenes post og stedet for Jonatans dåd.»

Kapittel 14. Jonatans heltedåd

Med sterk tro og tillit til Herrens makt – at han kunne gi seier også ved ganske få – bestemte Jonatan seg for å angripe filistrenes forpost ved skaret ved Mikmas, bare fulgt av våpensveinen sin. Og Herren kronet det han våget, med en underfull seier.

V. 1–19. Jonatans plan og Sauls leir

> «[1]Så hendte det en dag at Jonatan, Sauls sønn, sa til våpensveinen sin: Kom, la oss gå over til filistrenes forpost der borte på den andre siden! – Men han sa ikke noe om det til sin far. [2]Saul lå den gang i utkanten av Gibea under granatepletreet ved Migron. Krigsfolket som han hadde hos seg, var omkring seks hundre mann. [3]Der var også Akia, sønn til Akitub, som var bror til Ikabod, sønn av Pinehas, sønn av Eli, Herrens prest i Sjilo. Det var Akia som den gang bar efoden. Men folket visste ikke at Jonatan var gått.»

Jonatans ord til våpensveinen leder inn det som skjer. Fra «Men han sa ikke noe om det til sin far» og til og med v. 5 følger en rekke setninger som forklarer stillingen, og i v. 6 tas tråden opp igjen ved at Jonatans ord gjentas. Først blir det sagt at Jonatan ikke fortalte faren om planen; Saul ville neppe ha godtatt et så dristig foretak.

Så beskrives stedet der Saul lå med de seks hundre mennene: i utkanten av Gibea, det vil si ytterst mot nord, under granatepletreet ved Migron. Rimmon er her ikke Rimmons klippe (Dom 20,45), som lå nordøst for Mikmas, men et vanlig ord for granatepletre. Migron er et ukjent sted nord for Gibea, et annet enn Migron nord eller nordvest for Mikmas (Jes 10,28).

Gibea lå en og en kvart time fra Geba og fra skaret over til Mikmas. Da Saul lå nord for Gibea, kan han altså ha vært knapt en time fra Geba.

Hos Saul var også Akia. Han var sønn av Akitub, som var Ikabods eldre bror og sønn av Pinehas, sønn av Eli, presten i Sjilo. Han var altså Elis oldebarn, og han bar efoden, det vil si yppersteprestens drakt.

Akia regnes vanligvis for den samme som Akimelek, sønn av Akitub (22,9). I så fall er Akia (*akhijja*, אֲחִיָּה, «Herrens bror», det vil si venn) bare en annen form av Akimelek («kongens bror eller venn», det vil si Herrens). Det er svært sannsynlig, enda Akimelek også kunne ha vært Akias bror og ha tatt over ypperstepresteembetet fordi Akia døde uten sønner. Det ligger nemlig minst ti år mellom det som fortelles her, og det som fortelles i kap. 22.

Akimelek ble siden drept av Saul sammen med prestene i Nob (22,9 ff.). Bare sønnen hans, Abjatar, slapp unna. Han flyktet til David og bar efoden (30,7).

Akia (eller Akimelek) må altså ha hatt en sønn på minst ti år under den krigen som fortelles her, og selv allerede ha vært tretti–trettifem år, for Saul regjerte minst tjueto år, og Abjatar var blitt ypperstepresten noen år før Sauls død. Dette lar seg godt forene med teksten.

Eli var nittiåtte år da han døde, og sønnen Pinehas, som falt i striden like før, kan ha vært seksti–sekstifem og hatt en sønn, Akitub, på førti. Førti år senere, ved begynnelsen av Sauls regjering, kan Akitubs sønn Akia ha vært omkring femti. Da Akimelek døde ti–tolv år etter, kan hans sønn Abjatar ha vært opp mot tretti og ha tatt over farens embete.

Eldre kan Abjatar ikke ha vært, for han var ypperstepresten gjennom hele Davids førti år lange regjering, til Salomo avsatte ham like etter at han ble konge (1 Kong 2,26 f.; se også 2 Sam 8,17). Heller ikke folket hadde Jonatan sagt noe til, så de visste ikke at han var gått.

V. 4–5. Klippene Boses og Senne

> «[4]På hver side av skaret der Jonatan prøvde å komme over til filistrenes forpost, var det en bratt klippe. Den ene hette Boses og den andre Senne. [5]Den ene klippen reiser seg bratt i nord midt imot Mikmas, den andre i sør midt imot Geba.»

Her beskrives stedet nærmere. Mellom overgangene der Jonatan prøvde å komme over og opp til filistrenes forpost, sto det en spiss klippe på hver side. Den ene het Boses, den andre Senne. Den ene reiste seg som en søyle, en bratt høyde mot nord midt overfor Mikmas, den andre mot sør midt overfor Geba.

Uttrykket «mellom overgangene» forklares av det Robinson forteller (se 13,23): Der han krysset Wadi Suweinit, kom sidedaler inn fra sørvest og nordvest, og de ga like mange overgangssteder. Mellom dem, på nord- og sørveggen av den dype dalen, sto de takkete klippene Boses og Senne og ruvet høyt som søyler.

Trolig er det de «høydene» Robinson så til venstre for stedet der han gikk over: «To høyder med kjegleform, eller rettere kuleform, med bratte, steinete sider og små daler som går opp bak dem, så de nesten står isolert. Den ene ligger på siden mot Jeba, den andre mot Mukhmas.»

V. 6–7. «Ikke noe hindrer Herren»

> «[6]Så sa Jonatan til våpensveinen: Kom, la oss gå over til forposten til disse uomskårne! Kanskje Herren gjør noe for oss. Ikke noe hindrer Herren fra å frelse, enten det er ved mange eller ved få. [7]Våpensveinen svarte ham: Gjør alt det du har i sinne! Gå du bare! Jeg skal følge deg hvor du vil.»

Jonatans beslutning kom av den faste overbevisningen at Israel var Guds folk og hadde i Herren en allmektig Gud, som ikke ville nekte sitt folk hjelp i striden mot fiendene av hans rike, om de bare satte hele sin lit til ham. Våpensveinen godtok planen og var rede til å følge ham. Da fastsatte Jonatan et tegn som skulle vise ham om Herren ville la foretaket lykkes.

V. 8–10. Tegnet

> «[8]Da sa Jonatan: Nå går vi over til mennene der, og da vil de få se oss. [9]Hvis de da sier til oss: Stå stille til vi kommer bort til dere! – så blir vi stående hvor vi er, og går ikke opp til dem. [10]Men hvis de sier: Kom opp til oss! – så går vi opp, for da har Herren gitt dem i vår hånd. Dette skal vi ha til tegn.»

Tegnet var godt valgt. Sa filistrene: «Stå stille til vi kommer», viste de et visst mot. Men sa de: «Kom opp til oss», var det et tegn på at

de var feige og ikke hadde mot til å forlate stillingen sin og angripe hebreerne.

Det var ikke å friste Gud at Jonatan lot et slikt tegn avgjøre om foretaket skulle lykkes. Han gjorde det i sitt kall, og han stred ikke for egen vinning, men for Guds rike, som de uomskårne truet med å utslette. Og han gjorde det i den fulle, sikre troen at Herren ville frelse og bevare sitt folk. En slik tro ville Gud ikke la bli til skamme.

V. 11–13. Jonatan klatrer opp

> «[11]Da de nå begge var kommet så langt at de kunne bli sett fra filistrenes forpost, sa filistrene: Se, der kommer hebreerne ut fra hulene som de har gjemt seg i! [12]Og mennene på forposten ropte til Jonatan og våpensveinen hans og sa: Kom opp til oss, så skal vi si dere noe! Da sa Jonatan til våpensveinen: Stig opp etter meg, for Herren har gitt dem i Israels hånd. [13]Så klatret Jonatan opp på hender og føtter, og våpensveinen hans fulgte etter ham. Jonatan felte dem, og våpensveinen gikk etter ham og slo dem i hjel.»

Da de to viste seg for forposten, sa filistrene: «Se, der kommer hebreerne ut fra hulene de har gjemt seg i!» Og mennene på forposten ropte: «Kom opp til oss, så skal vi si dere noe!» Det var hån over de to mennenes dristighet, men likevel hadde de ikke mot til å gå dem modig i møte og drive dem tilbake.

I dette fikk Jonatan det tegnet han hadde bedt om, at Herren hadde gitt filistrene i Israels hånd. Han klatret derfor opp klippen på hender og føtter, med våpensveinen etter seg. Filistrene falt for Jonatan, og våpensveinen kom etter og slo dem i hjel.

V. 14–15. En redsel fra Gud

> «[14]Ved det første angrepet Jonatan og våpensveinen gjorde, falt omkring tjue mann på en strekning som halvparten av den marken som kan pløyes på én dag. [15]Da kom det redsel i leiren, på marken omkring og blant hele folket. Også forposten og herjeflokken ble grepet av redsel. Jorden skalv, og det kom en redsel fra Gud.»

Det første angrepet kostet omkring tjue mann livet «på omkring en halv plogfure av et jorde». Ordet *tsemed* (צֶמֶד) betyr et par, et spann okser, og så det stykket jord som et spann okser kan pløye på en morgen, slik som latinsk *jugerum*. Det kalles en fure av et jorde fordi bare lengden av et halvt jorde skulle angis, ikke bredden. Filistrene

flyktet nemlig i redsel straks de to heltene virkelig kom opp, så de tjue mennene ble slått ned en etter en på en strekning av et halvt jorde.

At filistrene ble grepet av skrekk og flyktet, er lett å forstå. Forposten sto oppe på kanten av den bratte fjellveggen, så de ikke kunne se hvor mange som fulgte etter, og de kunne ikke tenke seg at to hebreere hadde våget å klatre opp alene og angripe dem. Sallust forteller om noe lignende da en borg ble stormet i krigen i Numidia.

Det kom redsel i hovedleiren ute på marken og blant hele folket på forposten. Også «forposten», her hæren som lå i leir ved Mikmas, og herjeflokken skalv, og jorden skalv av larmen og forvirringen hos den skremte fienden. «Og det ble en redsel fra Gud»[1], det vil si en overnaturlig skrekk som Gud underfullt la på filistrene.

V. 16–17. Saul mønstrer folket

> «[16]Sauls vakter i Gibea i Benjamin fikk se at flokken oppløste seg og beveget seg hit og dit. [17]Da sa Saul til folket som han hadde hos seg: Tell etter og se hvem som er gått fra oss! Så talte de etter, og det viste seg at Jonatan og våpensveinen hans ikke var der.»

(Keil: «16 … at mengden smeltet bort og ble slått mer og mer.»)

Sauls speidere i Gibea så hvordan mengden i filistrenes leir smeltet bort og ble slått mer og mer. Ordene er dunkle. De jødiske utleggerne er enige om meningen «ble slått mer og mer», og slik leser også den arameiske oversettelsen. Andre forstår ordene som «hit og dit», og slik har også Septuaginta det. Saul gikk straks ut fra at uroen i filistrenes leir kom av et angrep fra israelittiske stridsmenn, og befalte derfor folket å mønstre og se hvem som var borte. Jonatan og våpensveinen manglet.

V. 18–19. «La det være!»

> «[18]Da sa Saul til Akia: Kom hit med Guds ark! Guds ark var på den tiden der blant Israels barn. [19]Men mens Saul talte med presten, ble larmen i filistrenes leir større og større. Da sa Saul til presten: La det være!»

Saul bestemte seg for å spørre Gud ved presten Akia hva han skulle gjøre, om han skulle dra ut med hæren mot filistrene eller ikke. Men mens han talte med presten, ble larmen i filistrenes leir større og større. Av det skjønte han hva som måtte gjøres, avbrøt presten i å

[1] **«Og det ble en redsel fra Gud»** kherdat elohim, חֶרְדַּת אֱלֹהִים

spørre Gud og dro straks ut med folket. «La det være!» betyr egentlig «dra hånden din tilbake», det vil si: hold opp nå.

Det er likevel påfallende at det står «Kom hit med Guds ark!» og så «Guds ark var på den tiden der blant Israels barn». Arken sto jo da i Kirjat-Jearim, og det er lite sannsynlig at den var i Sauls lille leir.

Der det ellers fortelles at ypperstepresten spurte Gud, nevnes heller ikke arken, men bare efoden, yppersteprestens skulderdrakt med urim og tummim, som en spurte Gud ved. Dessuten passer verbet «komme hit med» ikke om arken, som ikke kunne bæres omkring etter behag, men er det vanlige uttrykket når efoden blir hentet (23,9; 30,7).

Alt dette gjør den masoretiske teksten svært tvilsom, enda de gamle oversettelsene for det meste følger den. Det taler heller for Septuagintas lesemåte: «Kom hit med efoden! For han bar efoden den dagen for Israel.»[2]

V. 20–42. Forvirring i filistrenes leir

> «[20]Saul og alt folket som var med ham, samlet seg. Da de kom dit hvor striden sto, fikk de se at den ene hadde løftet sverd mot den andre, og forvirringen var veldig stor. [21]Også de hebreerne som nå likesom før var med filistrene, og som hadde dratt opp med dem og var rundt omkring i deres leir, slo seg nå sammen med de israelittene som var med Saul og Jonatan. [22]Og da alle de israelittene som hadde gjemt seg i Efra'im-fjellene, hørte at filistrene flyktet, satte også alle disse etter dem og kjempet mot dem.»

Fordi larmen i fiendens leir vokste, samlet Saul seg og alt folket til strid. Da de kom fram til kampplassen, se, da hadde den ene løftet sverdet mot den andre, og forvirringen var svært stor. Det kom dels av redselen, dels av det som fortelles i v. 21.

Hebreerne som før hadde vært med filistrene, var spredt rundt omkring i leiren deres, og nå gikk de over til Israel. Israelittene som filistrene hadde tatt inn i hæren sin, kalles «hebreere», etter det navnet som var vanlig blant fremmede. De som var med Saul, kalles «Israel», etter folkets hellige navn.

At hebreerne i filistrenes hær gikk over til Saul og vendte våpnene mot undertrykkerne sine, økte naturligvis forvirringen i leiren og

[2]NB har «Kom hit med Guds ark!».

framskyndet nederlaget. Forvirringen ble enda større da også de israelittene som hadde gjemt seg i Efra'im-fjellene, sluttet seg til hæren straks de hørte at filistrene flyktet.

V. 23. Herren frelste Israel

> «[23]Slik frelste Herren Israel denne dagen. Og striden dro seg bortover forbi Bet-Aven.»

Bet-Aven lå øst for Mikmas, og etter v. 31 flyktet filistrene vestover fra Mikmas til Ajalon. Men filistrenes leir lå på østsiden av Mikmas, foran Bet-Aven (13,5), og israelittene trengte inn i den fra sør. Da er det lett å se at striden kunne spre seg ut forbi Bet-Aven, og at hoveddelen av fienden til sist kunne flykte helt til Ajalon, forfulgt av de seirende israelittene.

V. 24. Sauls forhastede ed

> «[24]Israels menn var svært slitne denne dagen, for Saul hadde latt folket sverge og si: Forbannet være den som nyter noe mat før i kveld, når jeg har fått hevnet meg på mine fiender! Og det var ingen av folket som smakte mat.»

Israels menn var slitne denne dagen av krigstjenesten og striden. Da lot Saul folket sverge på at den skulle være forbannet som åt brød før kvelden og før han hadde hevnet seg på fiendene sine. Folket bandt seg ved eden ved å si amen til det Saul sa.

Dette budet kom ikke av en rett holdning til Herren. Det var falsk iver, der Saul tenkte mer på seg selv og sin egen kongemakt enn på saken til Herrens rike. Det ser vi straks av ordene «når jeg har fått hevnet meg på mine fiender». Det var et vilkårlig maktbud som ikke bare bommet på målet (v. 30–31), men også førte Saul i den ulykkelige stillingen at han ikke kunne holde eden (v. 45). Hele folket holdt budet og smakte ikke mat.

V. 25–27. Honningen i skogen

> «[25]Så kom alt folket inn i skogen, og der var det honning på marken. [26]Med det samme folket kom inn i skogen, fikk de se en hel strøm av honning. Men ingen av folket førte hånden til munnen, for de fryktet for eden. [27]Men Jonatan hadde ikke hørt at hans far lot folket sverge. Han rakte ut staven han hadde i hånden, og dyppet enden av den i en vokskake og førte så hånden til munnen igjen. Da ble hans øyne klare.»

«Hele landet», det vil si alt folket i landet som hadde samlet seg om Saul (jf. v. 29), kom inn i skogen. Skogen er her en bygd der skog vekslet med dyrket jord og enger. Da folket kom dit og så en strøm av honning fra ville bier, førte ingen hånden til munnen for å spise, for de fryktet eden.

Men Jonatan hadde ikke hørt farens ed. Midt i forfølgelsen, for ikke å måtte stanse, dyppet han enden av staven i den ferske honningen og førte den til munnen. «Da ble øynene hans klare»: Kreftene han hadde mistet, og som speiler seg i øyet, kom tilbake ved den styrkende smaken.

V. 28–30. Jonatan klandrer farens bud

> «[28]Da tok en mann av folket til orde og sa: Din far har latt folket sverge og si: Forbannet være den som tar til seg mat i dag! Derfor er folket blitt utmattet. [29]Jonatan svarte: Min far har ført ulykke over landet. Se bare hvor klare øynene mine er blitt fordi jeg har smakt litt av denne honningen! [30]Hvor mye større ville ikke mannefallet blitt blant filistrene dersom folket i dag hadde fått ete av det byttet de har tatt fra fiendene sine.»

En av folket fortalte ham da om farens ed, og la til at folket derfor var utmattet. Da klandret Jonatan forbudet: «Min far har ført ulykke over landet» (jf. 1 Mos 34,30), det vil si over folket i landet. Han viste til hvor klare øynene hans var blitt fordi han hadde smakt litt honning. Hvor mye større ville da ikke nederlaget blant filistrene ha blitt om folket hadde fått spise av byttet fra fiendene?

V. 31–32. Folket synder mot loven

> «[31]Den dagen slo de filistrene og forfulgte dem fra Mikmas til Ajalon. Folket var da svært utmattet, [32]og tok straks fatt på byttet. De tok småfe og storfe og kalver og slaktet dem på marken og åt kjøttet med blodet i.»

Den dagen slo de filistrene fra Mikmas til Ajalon. Navnet er bevart i landsbyen Yalo (se Jos 19,42), om lag tre geografiske mil sørvest for Mikmas.

Folket var svært utmattet, fordi Saul hadde forbudt dem å spise før kvelden (v. 24). De kastet seg derfor grådig over byttet, tok småfe, storfe og kalver og slaktet dem «på marken». Dyret falt til jorden og ble liggende i blodet sitt mens det ble skåret i stykker. Så åt de

kjøttet med blodet som hang ved det, og syndet dermed mot loven i 3 Mos 19,26. Denne synden hadde Saul selv voldt med forbudet sitt.

V. 33–34. Den store steinen

> «[33]Så kom det noen og fortalte Saul dette og sa: Se, folket synder mot Herren og eter kjøtt med blodet i. Han sa: Dere har vært troløse! Velt nå en stor stein hit til meg. [34]Så sa Saul: Gå omkring blant folket og si til dem at de skal komme hit til meg, hver med sin okse og sitt lam og slakte dem her og ete, for at dere ikke skal synde mot Herren og ete kjøttet med blodet i. Da førte hver mann av folket med egen hånd sin okse fram om natten og slaktet dem der.»

Da Saul fikk høre det, sa han: «Dere har vært troløse» mot Herren ved å bryte paktens lover. Han lot velte en stor stein til seg og sendte bud blant folket at hver skulle føre oksen og sauen sin dit og slakte på steinen. Da kunne blodet renne ordentlig av på jorden, og kjøttet bli skilt fra blodet. Og folket gjorde det.

V. 35. Sauls første alter

> «[35]Og Saul bygde et alter for Herren. Det var det første alter han bygde for Herren.»

Som takk for seieren bygde Saul et alter for Herren. Etter ordlyden «begynte han å bygge det», det vil si at dette var det første alteret han bygde. Alteret var trolig ikke ment som offersted, men bare som et minnesmerke om Guds nærvær, eller om den åpenbaringen av Gud som Saul hadde fått i den underfulle seieren.

V. 36–37. Gud svarer ikke

> «[36]Deretter sa Saul: La oss dra nedover og sette etter filistrene nå i natt, og plyndre dem til morgenen lyser fram. La ikke en eneste mann blant dem bli i live. De svarte: Gjør som du synes! Da sa presten: La oss tre fram for Gud! [37]Og Saul spurte Gud: Skal jeg dra nedover og sette etter filistrene? Vil du gi dem i Israels hånd? Men han svarte ham ikke den dagen.»

Da folket hadde styrket seg med mat om kvelden, ville Saul forfølge filistrene videre om natten, plyndre blant dem til det lysnet og gjøre ende på dem. Folket sa ja, men presten Akia ville først få Guds avgjørelse: «La oss tre fram for Gud» her, foran det alteret som nettopp var bygd.

Saul spurte da Gud ved yppersteprestens urim og tummim om han skulle sette etter filistrene, og om Gud ville gi dem i Israels hånd. Men Gud svarte ikke. Av det skulle Saul forstå at skylden for en synd hvilte på folket, og at Herren derfor hadde vendt sitt ansikt bort og holdt hjelpen sin tilbake.

V. 38–39. Sauls ed

> «[38]Da sa Saul: Kom fram, alle høvdinger blant folket, så dere kan få vite og se hvordan det har seg med den synden som er begått i dag! [39]For så sant Herren lever, han som frelser Israel, om så skylden er hos sønnen min Jonatan, skal han sannelig dø! Men ingen av hele folket svarte ham.»

Da Saul skjønte dette, kalte han alle høvdingene blant folket (som Dom 20,2) fram for å finne ut hvordan synden var begått den dagen. Han erklærte: «Så sant Herren lever, han som har frelst Israel: Om så skylden er hos sønnen min Jonatan, skal han dø!» Gjentakelsen i grunnteksten gir ordene ettertrykk. Men ingen av folket svarte ham, så redde var de for kongens ord.

V. 40–42. Loddet faller på Jonatan

> «[40]Så sa han til hele Israel: Stå dere på den ene siden, så skal jeg og Jonatan, sønnen min, stå på den andre siden. Folket svarte Saul: Gjør som du synes! [41]Da sa Saul til Herren, Israels Gud: La sannheten komme fram! Og loddet falt på Jonatan og Saul, men folket gikk fri. [42]Så sa Saul: Kast lodd mellom meg og sønnen min Jonatan! Og loddet falt på Jonatan.»

For å finne skylden, eller rettere den skyldige, tok Saul til loddet. Han lot hele folket stå på den ene siden, mens han selv og Jonatan sto på den andre. Så ba han høytidelig til Herren: «Israels Gud, gi uskyld»[3], det vil si et oppriktig sinn, sannheten.

Loddet falt på Saul og Jonatan (som 10,20–21), og folket gikk fri. Da de så kastet lodd mellom Saul og sønnen, falt det på Jonatan.[4]

---

[3] **«Israels Gud, gi uskyld»** hava tamim, הָבָה תֻמִּים

[4] Septuaginta utvider v. 41–42 med lange omskrivninger om hvordan loddet ble kastet. Der er ordet *tamim* tatt som *tummim*, som om Saul fant den skyldige ved urim og tummim, og noen har derav sluttet at urim og tummim bare var et hellig lodd med ja og nei. Men verbene for å kaste lodd og for at loddet faller, brukes aldri i Det gamle testamente om urim og tummim, bare om vanlig loddkasting. Og gjennom urim og tummim ga Gud svar som aldri kunne vært gitt ved lodd. Tilleggene i Septuaginta bygger altså på en misforståelse og er uten verdi.

V. 43–52. Folket fridde Jonatan

> «[43]Da sa Saul til Jonatan: Si meg hva du har gjort! Jonatan fortalte ham det og sa: Jeg tok litt honning på enden av staven jeg hadde i hånden min, og smakte på den. Her står jeg, jeg må dø. [44]Da sa Saul: Gud la det gå meg ille både nå og siden om du ikke skal dø, Jonatan! [45]Men folket sa til Saul: Skulle Jonatan dø, han som har vunnet denne store seieren for Israel? Langt derifra! Så sant Herren lever, skal det ikke falle et hår av hodet hans til jorden. For med Guds hjelp har han gjort sin gjerning i dag. Slik fridde folket Jonatan fra døden. [46]Men Saul holdt opp med å forfølge filistrene og dro hjem. Og filistrene dro tilbake til sitt land.»

Da Saul spurte hva han hadde gjort, bekjente Jonatan at han hadde smakt litt honning (v. 27), og han bøyde seg under straffen som hang over ham: «Her står jeg, jeg må dø.» Saul felte dødsdommen over ham og stadfestet den med ed (jf. Rut 1,17). Men folket grep inn: «Skulle Jonatan dø, han som har vunnet denne store seieren for Israel? Langt derifra! … For med Guds hjelp har han gjort sin gjerning i dag.» Slik fridde folket Jonatan fra døden. Innvendingen var så avgjørende at Saul måtte gi etter.

Det Jonatan hadde gjort, var ikke galt i seg selv. Det ble galt bare på grunn av eden Saul hadde forbudt det med. Men Jonatan hadde ikke hørt eden og hadde derfor ikke engang brutt den med vitende og vilje. Likevel hvilte det en forbannelse over Israel, og den skulle bringes fram i lyset som en advarsel for den skyldige. Derfor hadde Herren ikke svart Saul.

Men da loddet, som hadde kraft av en guddommelig dom, falt på Jonatan, var det ikke dermed Gud som dømte ham til døden. Det ble bare åpenbart at det var kommet skyld over Israel ved at han hadde brutt farens ed, som han ikke kjente til.

Når et bud gitt med en høytidelig ed blir brutt, også uten vitende og vilje, vekker det Guds vrede, for det vanhelliger Guds navn. Men en slik synd kan bare hvile som skyld på den som har begått den, eller på den som har voldt den.

Er budet Guds eget, kan det ikke være tvil om at synden faller på den som har brutt det, også når det skjedde uten vitende og vilje; den må enten sones av ham eller tilgis ham. Men er det et menneskes bud

som er brutt uten vitende og vilje, kan skylden også falle på den som ga budet, nemlig når han ga det uten fullmakt fra Gud.

Her hadde Saul gitt forbudet uten guddommelig fullmakt og gjort det bindende for folket med en høytidelig ed. Folket hadde samvittighetsfullt holdt budet, men Jonatan hadde brutt det uten å vite om det. For dette ville Saul straffe ham med døden for å holde sin ed.

Men folket satte seg mot det. De erklærte ikke bare Jonatan uskyldig fordi han hadde brutt kongens bud uten å vite det, men ropte også at han hadde vunnet seieren for Israel «med Guds hjelp». I dette, i Jonatans seier, lå det en guddommelig dom. Nå kunne ikke Saul unngå å se at det ikke var Jonatan, men han selv som hadde syndet, og at han med sitt vilkårlige maktbud hadde ført skyld over Israel, så Gud ikke hadde svart ham.

Med denne skylden for øye ga Saul opp å forfølge filistrene videre. Han dro opp til Gibea og forfulgte dem ikke lenger, og filistrene dro tilbake til sitt eget land.

V. 47. Sauls kriger

> «[47]Da Saul hadde tatt kongedømmet over Israel, førte han krig mot alle fiendene sine rundt om: mot Moab og mot Ammons barn og mot Edom og mot kongene i Soba og mot filistrene. Overalt hvor han vendte seg hen, seiret han.»

(Keil: «… Overalt hvor han vendte seg, straffet han dem.»)

Nå følger en samlet oversikt over Sauls andre kriger og hans familie. Ved seieren over ammonittene ved Jabes hadde Saul først fått alle Israels stammer til å anerkjenne ham som konge (11,12 ff.). På samme måte var det ved seieren over filistrene, som drev disse hardnakkede fiendene av Israel tilbake til sitt eget land, at han først virkelig vant kongemakten over Israel. Det er meningen med «tok kongedømmet», og det strider verken mot at Saul ble valgt ved lodd (10,17 ff.), eller mot at kongedømmet ble stadfestet i Gilgal (11,14–15).

Fordi Saul måtte kjempe for kongemakten og bare kunne sikre den ved seierrike kriger, står krigene først i oversikten over hans regjering (v. 47–48). Opplysningene om familien hans, som hos andre konger står helt først, kommer etterpå (v. 49–51).

Saul førte krig med hell mot alle Israels fiender rundt om: Moab, ammonittene, Edom, kongene i Soba, et land i Syria vest for Eufrat (se 2 Sam 8,3), og filistrene. Krigen mot ammonittene er fortalt i 11,1–

15, men mot filistrene måtte Saul føre krig gang på gang så lenge han levde (v. 52). De andre krigene skildres ikke nærmere, fordi de ikke fikk betydning for Guds rikes historie. De ga ikke anledning til underfulle tegn på Guds allmakt, og de la heller ikke fiendefolkene under Israels makt.

«Overalt hvor han vendte seg, straffet han dem.» Slik har Luther treffende gjengitt ordet, for *hirsjia* (הִרְשִׁיעַ) betyr å erklære skyldig og dømme, særlig om dommere. Her gjelder det dom og straff ved gjerning: Saul tuktet disse folkene for angrepene deres på Israel.

V. 48. Seieren over amalekittene

> «[48]Han viste sin styrke ved å slå amalekittene, og han fridde Israel fra dem som plyndret dem.»

Uttrykket *asa khajil* (עָשָׂה חַיִל, som 4 Mos 24,18) betyr ikke bare at han viste seg tapper eller samlet en hær. Det betegner at han utfoldet makt på flere vis. Her gjelder det særlig krigen mot Amalek, der Saul slo denne erkefienden av Israel og gjorde ende på herjingene deres. Den krigen fortelles utførligere i kap. 15 på grunn av følgene den fikk for Sauls eget kongedømme.

V. 49–51. Sauls familie

> «[49]Sauls sønner var Jonatan og Jisjvi og Malkisjua. Han hadde to døtre, den førstefødte hette Merab og den yngste Mikal. [50]Sauls kone hette Akinoam, hun var datter til Akima'as. Hans hærfører hette Abner, han var sønn til Ner, som var onkel til Saul. [51]For Kis, Sauls far, og Ner, Abners far, var sønner av Abiel.»

Bare tre av Sauls sønner nevnes, de som falt sammen med ham i krigen mot filistrene (31,2). Jisjvi er bare et annet navn på Abinadab (31,2; 1 Krøn 8,33; 9,39). I Krønikebøkene nevnes også en fjerde, Esjba'al, den samme som kalles Isjboset i 2 Sam 2,8 ff., og som Abner satte opp mot David. Hvorfor han ikke nevnes her, kan vi ikke avgjøre; kanskje er navnet falt ut ved en avskriverfeil.

Døtrene Merab og Mikal nevnes med tanke på det som fortelles i 18,17 ff. Hærføreren Abner var også Sauls fetter. I v. 51 må vi lese «sønner av Abiel», ikke «sønn av Abiel» (se 9,1).

V. 52. Krigen mot filistrene

> «[52]Krigen mot filistrene var hard alle Sauls dager. Og når Saul så en sterk og krigsdyktig mann, tok han ham i sin tjeneste.»

At krigen mot filistrene var hard så lenge Saul levde, skal bare forklare det som følger: at Saul knyttet til seg hver sterk og tapper mann han så. Ser vi at det er slik de to leddene henger sammen, forsvinner inntrykket av at den første opplysningen kommer brått på, og verset passer godt etter omtalen av hærføreren. Meningen er: Fordi Saul måtte føre en hard krig mot filistrene hele livet, knyttet han til seg hver sterk og tapper mann han møtte.

Kapittel 15. Saul blir forkastet

Krigen mot Amalek. Sauls ulydighet og forkastelse

Alt i begynnelsen av sin regjering, i krigen mot filistrene, hadde Saul brutt det budet Gud hadde gitt ham gjennom Samuel, da han ofret i Gilgal. Med det hadde han pådratt seg trusselen om at kongedømmet hans ikke skulle bli stående for alltid (13,13–14). Nå fulgte Guds forkastelse på hans ulydighet i krigen mot amalekittene.

Amalekittene var det første hedenske folket som angrep Israel etter utfrielsen fra Egypt. Det gjorde de på det mest lumske vis på veien fra Egypt til Sinai, og derfor hadde Gud truet dem med utryddelse. Dette påla Moses Josva, og han skrev det også ned for at Israel skulle holde fast ved det i alle kommende slekter (2 Mos 17,8–16).

Siden viste amalekittene den samme fiendskapen mot Guds folk hver gang det så ut til å by seg en god anledning til plyndring. Derfor lot Herren Samuel gi Saul befaling om å føre krig mot Amalek og slå både mennesker og dyr med bann, det vil si drepe alt (v. 1–3).

Men da Saul hadde slått dem, lot han ikke bare kong Agag leve. Han sparte også det beste av feet han hadde tatt som bytte, og fullbyrdet bannet bare på de dyrene som var verdiløse (v. 4–9). For denne ulydigheten ble han forkastet av Herren, så han ikke lenger skulle være konge over Israel. Samuel kunngjorde ham forkastelsen (v. 10–23), og den ble ikke tatt tilbake, enda Saul ba om tilgivelse for synden sin (v. 24–35).

Saul hadde virkelig ingen unnskyldning for å bryte Guds bud. Det var ikke noe annet enn åpent opprør mot Guds herredømme i Israel, og skulle Herren fortsatt være Israels konge, måtte han straffe det

ved å forkaste opprøreren. For Saul ville ikke lenger være redskapet for Herrens herredømme og fullbyrde budene fra Gud, Israels konge; han ville bare regjere etter sin egen vilje.

Likevel ble han ikke avsatt i det ytre. Herren tok bare sin Ånd fra ham og lot Samuel salve David til konge. Siden ledet han Sauls og Davids skritt slik at folkets hjerte etter hvert vendte seg mer og mer bort fra Saul og til David. Da Saul døde, kunne derfor den ærgjerrige Abner umulig få varig framgang med å sette Sauls sønn Isjboset på tronen.

V. 1–19. Samuel bringer Herrens bud

> «[1]Samuel sa til Saul: Det var meg Herren sendte for å salve deg til konge over hans folk, over Israel. Så lyd nå Herrens ord!»

Beretningen om krigen mot amalekittene er svært sammentrengt og holder seg til hvordan Saul opptrådte. Uten å nevne tiden eller den nærmeste foranledningen begynner den med Guds befaling, som Samuel høytidelig ga videre til Saul: Han skulle gå og utrydde dette folket.

Samuel begynte med ordene «Det var meg Herren sendte for å salve deg til konge over hans folk, over Israel». Slik ville han vise Saul at han var forpliktet til å ta imot oppdraget som fra Gud og straks utføre det. Salvingen det vises til, er ikke den i 11,15, men den i 10,1.

V. 2–3. Amalek skal slås med bann

> «[2]Så sier Herren, hærskarenes Gud: Jeg vil straffe Amalek for det han gjorde mot Israel, at han la seg i veien for ham da han dro opp fra Egypt. [3]Gå nå av sted og slå Amalek. Slå med bann alt det han har. Spar ham ikke, men drep både mann og kvinne, både barn og diebarn, både okse og sau, både kamel og esel.»

Samuel nevner bare dette første utbruddet av Amaleks fiendskap mot Israel (2 Mos 17,8), for alt da viste det seg det samme sinnelaget som nå hadde gjort folket modent for utryddelsesdommen (se 2 Mos 17,14). Den fiendskapen de hadde vist i den senere tid, og som går fram av v. 33, trengte profeten ikke å nevne særskilt, for den var godt kjent for Saul og hele Israel.

Ordet *paqadti* (פָּקַדְתִּי) betyr egentlig «jeg har sett på». Når Gud ser på en synd og retter blikket mot den, må han straffe den etter sin hel-

lighet. Derfor peker ordet alt fra begynnelsen mot den straffen som nå skal kunngjøres.

Saul skulle slå og bannlyse uten forbehold alt som hørte Amalek til, det vil si drepe både mennesker og dyr. Resten av verset forklarer bare hva det betyr å slå med bann, og gir eksempler: menn og kvinner, barn og diebarn, okser og sauer, kameler og esler.

V. 4–5. Hæren mønstres i Tela'im

> «[4]Så kalte Saul folket til våpen og mønstret dem i Tela'im. Det var to hundre tusen mann fotfolk og ti tusen mann fra Juda. [5]Da Saul kom til amalekittenes by, la han et bakhold i dalen.»

Saul kalte folket til krig og mønstret dem i Tela'im. Det var trolig det samme stedet som Telem i Jos 15,24, og det må søkes i den østlige delen av Negev. «To hundre tusen mann fotfolk og ti tusen mann fra Juda» betyr at de to hundre tusen kom fra de andre stammene. Tallene er ikke for store. Et mektig beduinfolk som amalekittene kunne umulig angripes med hell av en liten hær; det krevde at hele Israels stridsmakt ble kalt ut.

Så rykket han fram til amalekittenes by – vi vet slett ikke hvor den lå – og la et bakhold i en dal nær byen. Verbet er en sammentrukket form av ordet for å «legge seg i bakhold», og slik forsto også de gamle oversetterne det.

V. 6–7. Kenittene blir spart

> «[6]Og Saul sa til kenittene: Gå bort, skill dere fra amalekittene og dra ned, så jeg ikke skal ødelegge dere sammen med dem! For dere gjorde vel mot alle Israels barn da de dro opp fra Egypt. Så skilte kenittene lag med amalekittene. [7]Saul slo amalekittene og forfulgte dem fra Havila til bort imot Sur, som ligger øst for Egypt.»

Saul ba kenittene dra bort fra amalekittene, så de ikke skulle omkomme sammen med dem, for de hadde vist Israel vennlighet på veien fra Egypt (se 4 Mos 10,29 sammen med Dom 1,16). Så slo han amalekittene fra Havila og bort mot Sur, som lå øst for Egypt (jf. 1 Mos 25,18). Sur er Jifar-ørkenen, den delen av den arabiske ørkenen som grenser til Egypt (se 1 Mos 16,7). Havila er landet til kaulotéerne, på grensen av det steinete Arabia mot Jemen (se 1 Mos 10,29).

V. 8–9. Agag og det beste feet blir spart

> «[8]Agag, Amaleks konge, tok han til fange levende. Alt folket slo han med bann og drepte dem med sverdets egg. [9]Men Saul og folket sparte Agag og det beste av småfeet og storfeet og gjøfeet og lammene - alt som så godt ut, og ville ikke slå dem med bann. Men alt det feet som var dårlig og verdiløst, det slo de med bann.»

(Keil, v. 9: «… det beste av småfeet og storfeet og dyrene av andre fødsel og lammene og alt som var godt …»)

Kong Agag tok Saul levende (om navnet, se 4 Mos 24,7), men hele folket slo han med bann med sverdets egg, det vil si han lot dem drepe uten nåde. «Alt folket» betyr alle som falt i israelittenes hender. Det ligger i sakens natur at mange slapp unna, og derfor er det ikke noe merkelig i at amalekitter nevnes igjen senere (27,8; 30,1; 2 Sam 8,12). Den siste resten ble utryddet av simeonittene i Se'ir-fjellene på Hiskias tid (1 Krøn 4,43).

Bare kong Agag sparte Saul og folket, og dessuten det beste av småfeet og storfeet, «dyrene av andre fødsel», lammene og alt som var godt. Dette ville de ikke slå med bann. Etter jødiske utleggere er «dyrene av andre fødsel» dyr som var født ved andre kalving eller lamming, og som ble regnet for bedre enn de andre; «lammene» er beitelam, det vil si fete lam. Det de slo med bann, var det som var «dårlig og verdiløst», det vil si sykt eller selvdødt fe.

Grunnen til at de sparte det beste feet, er tydelig nok: egennytte. Det er ikke så lett å si hvorfor Saul sparte Agag. At han ville hedre kongeverdigheten, er slett ikke sannsynlig. Langt mer sannsynlig var det forfengelighet: Han ville vise seg fram med en konge som trell.

V. 10–11. Herren angrer at han gjorde Saul til konge

> «[10]Da kom Herrens ord til Samuel, og det lød slik: [11]Jeg angrer at jeg har gjort Saul til konge, for han har vendt seg bort fra meg og har ikke gjort det jeg har befalt ham. Da ble Samuels vrede opptent, og han ropte til Herren hele natten.»

Om at Gud angrer, se merknadene til 1 Mos 6,6. At ordet ikke betyr at Guds vesen forandrer seg, men bare uttrykker den guddommelige kjærlighetens smerte over synderens opprør, går tydelig nok fram av v. 29. «Vende seg bort fra meg» betyr å slutte å følge Gud for å gå sine egne veier. Det var Sauls egentlige synd. Han ville ikke lenger følge Herren og være hans tjener, men være enevoldsherre i Israel. Stolthet over sin egen styrke forledet ham til å bryte Guds bud.

Hva Gud ellers sa til Samuel, blir ikke fortalt her, for det kunne en lett slutte seg til av det Samuel selv gjorde (se særlig v. 16 ff.). For å unngå gjentakelser nevnes bare hovedsaken i Guds åpenbaring her, og enkelthetene kommer siden, i beretningen om hvordan oppdraget ble utført.

Samuel ble dypt rystet av dette ordet fra Herren. «Da ble Samuels vrede opptent» – ikke over at Gud angret at han hadde gjort Saul til konge, og heller ikke bare over Sauls ulydighet.

Han ble vred fordi ulydigheten hadde gjort Guds hensikt med å kalle Saul til konge til intet. Med god grunn kunne han frykte det verste, både for Herrens ære og for sin egen gjerning som profet.[1]

«Han ropte til Herren hele natten», det vil si ba om at Saul måtte bli tilgitt. Men det var forgjeves. Det ser vi av det som følger: Etter at Samuel har kjempet med Gud i bønn, går han med kraft og fasthet inn for sin Guds sak.

V. 12–13. Saul hilser Samuel i Gilgal

> «[12]Morgenen etter sto Samuel tidlig opp for å møte Saul. Da kom noen og sa til Samuel: Se, Saul kom til Karmel, og der reiste han et minnesmerke for seg selv, og så snudde han og dro videre ned til Gilgal. [13]Da nå Samuel kom til Saul, sa Saul til ham: Velsignet være du av Herren! Jeg har gjort etter Herrens ord.»

Morgenen etter, da han hadde fått åpenbaringen fra Gud (v. 11), sto Samuel tidlig opp for å gå Saul i møte da han kom tilbake fra krigen. Underveis fikk han vite at Saul hadde kommet til Karmel – det er Kurmul i Judafjellene sørøst for Hebron (se Jos 15,55) – og reist et minnesmerke for seg selv.

Ordet for minnesmerke, *jad* (יָד), betyr egentlig «hånd», og så minnesmerke, fordi hånden peker på noe og vekker oppmerksomhet om det (se 2 Sam 18,18). Siden hadde Saul snudd og dratt videre ned til Gilgal i Jordandalen (som i 13,4).

Da Samuel møtte ham der, prøvde Saul å skjule at han visste seg skyldig, med en påtatt vennlig hilsen. «Velsignet være du av Herren!»

[1]Calvin skriver: «Mange alvorlige tanker synes på en gang å ha meldt seg for Samuel og uroet ham når han tenkte på den vanære som kunne komme over Guds navn, og på at ugudelige mennesker ville få anledning til å spotte Gud når Saul ble forkastet og avsatt. For Saul var salvet ved Samuels tjeneste, Gud selv hadde valgt ham ut av hele folket og kalt ham til tronen. Ble han likevel avsatt, kunne det se ut til at Samuels myndighet og folkets tillit til hans lære ville bli svekket, at gudstjenesten ville bli omstyrtet, og at det ville bryte ut den største uro, ja, full forvirring i folket.»

hilste han profeten (jf. Rut 2,20; 1 Mos 14,19), og la til: «Jeg har gjort etter Herrens ord.»

V. 14–15. Brekingen av småfeet

> «[14]Men Samuel sa: Hva er da dette for en breking av småfe som lyder for ørene mine? Og hva er det for rauting av storfe jeg hører? [15]Saul svarte: De har ført dem med fra amalekittene. For folket sparte det beste av småfeet og av storfeet for å ofre det til Herren din Gud. Men resten har vi slått med bann.»

Men profeten rev straks hykleriet av ham med spørsmålet om brekingen og rautingen. Saul svarte at de hadde ført dyrene med fra amalekittene, for folket hadde spart det beste av småfeet og storfeet for å ofre det til Herren; resten hadde de slått med bann. Slik skulle det se ut som om det ikke var Saul, men folket som hadde overtrådt Herrens bud – og det i den mest prisverdige hensikt: De ville bære fram det beste av det erobrede feet som takkoffer til Herren.

Løgnen og hykleriet i disse ordene ligger åpent i dagen. Selv om feet som ble spart, virkelig skulle ofres til Herren, hadde ikke bare folket, men også Saul tenkt på sin egen fordel (se v. 9), for kjøttet av takkofrene ble brukt til offermåltider.

V. 16–19. Samuel holder Saul ansvarlig

> «[16]Da sa Samuel til Saul: Hold opp! Så vil jeg forkynne deg hva Herren har talt til meg i natt. Han sa til ham: Tal! [17]Samuel sa: Da du var liten i dine egne øyne, ble du hode for Israels stammer, og Herren salvet deg til konge over Israel. [18]Og Herren sendte deg av sted og sa: Gå og slå disse synderne, amalekittene, med bann og før krig mot dem til du får gjort ende på dem! [19]Hvorfor adlød du da ikke Herrens ord, men kastet deg over byttet og gjorde det som var ondt i Herrens øyne?»

Samuel ba ham derfor tie: «Hold opp» med å unnskylde deg mer! «Så vil jeg forkynne deg hva Herren har talt til meg i natt.»

Ordene i v. 17 knytter seg til det Saul selv hadde sagt (9,21): Da han var liten i sine egne øyne, ble han hode for Israels stammer. Herren salvet ham til konge over Israel, sendte ham av sted og ba ham slå synderne, amalekittene, med bann og føre krig mot dem til han hadde gjort ende på dem. Hvorfor hadde han da ikke adlydt Herrens ord, men kastet seg over byttet (se 14,32)?

V. 20–33. Saul forsvarer seg

> «[20]Da sa Saul til Samuel: Jeg har adlydt Herrens ord og har gått den veien Herren sendte meg. Jeg har ført Agag, Amaleks konge, hit og slått Amalek med bann. [21]Men folket tok av byttet, småfe og storfe, det beste av det bannlyste, for å ofre det til Herren din Gud i Gilgal.»

Selv nå ville Saul rettferdiggjøre seg og legge skylden for at feet ble spart, på folket. «Jeg har adlydt Herrens ord», sier han, og ordet som innleder svaret, har her kraft av en forsikring: «Jo visst». At han hadde ført Agag hit, nevnte han trolig som et håndfast bevis på at han hadde gjennomført utryddelseskrigen mot amalekittene.

Også at feet ble spart, prøvde han å forsvare som en gudsfryktig plikt. Folket hadde tatt småfe og storfe av byttet, «det beste av det bannlyste» – egentlig «førstegrøden av det bannlyste» – for å ofre det til Herren. Loven påbød ikke at det beste av krigsbyttet skulle ofres til Herren som førstegrøde. Men det var et prisverdig tegn på gudsfrykt, som ga Herren all ære som den som hadde gitt seieren (se 4 Mos 31,48 ff.). Det var dette folket hadde gjort nå, ville Saul si.

Men han så bort fra at det som var bannlyst for Herren, ikke kunne bæres fram for ham som brennoffer. Det var høyhellig og tilhørte ham alt (3 Mos 27,29), og etter 5 Mos 13,15 skulle det drepes, slik Samuel uttrykkelig hadde sagt til Saul (v. 3).

V. 22–23. Å lyde er bedre enn offer

> «[22]Da sa Samuel: Har vel Herren like meget behag i brennoffer og slaktoffer som i lydighet mot Herrens ord? Nei, lydighet er bedre enn offer, lydhørhet er bedre enn fettet av værer. [23]For gjenstridighet er ikke bedre enn trolldoms-synd, og tross er som avgudsdyrkelse. Fordi du har forkastet Herrens ord, har han forkastet deg, så du ikke skal være konge.»

(Keil, v. 23: «For gjenstridighet er trolldomssynd, og trass er avguder og husguder.»)

Saul ville bare dekke over sin egen urett ved å vri saken slik. Derfor gikk Samuel ikke inn på noen drøfting av hva bannet innebar, men satte en stopper for flere unnskyldninger: «Har vel Herren like meget behag i brennoffer og slaktoffer som i lydighet mot Herrens ord? Nei, lydighet er bedre enn offer.»

Med dette forkastet ikke Samuel ofrene som verdiløse. Han sa ikke at Gud ikke hadde behag i brennoffer og slaktoffer. Han sammenlignet bare offer med lydighet mot Guds bud og sa at lydigheten var mer verd. Calvin skriver: «Det var det samme som å si at summen og kjernen i gudstjenesten er lydighet, som den alltid må begynne med, og at ofrene så å si bare er tillegg, som ikke har så stor kraft og verdi som lydighet mot Guds bud.»

Men av dette følger nødvendigvis at offer uten lydighet mot Guds bud er helt verdiløse, ja, at de mishager Gud, slik Sal 50,8 ff.; Jes 1,11 ff.; 66,3; Jer 6,20 og alle profetene tydelig sier. Her var det likevel ikke nødvendig å føre denne sannheten videre.

For å rive av den hyklerske kappen Saul ville dekke ulydigheten sin med, var det nok å slå fast at Gud først av alt krever lydighet, og at å holde hans ord er bedre enn offer. For, som Berleburgerbibelen sier, «i ofrene ofrer et menneske bare fremmed kjøtt av uforstandige dyr, men i lydigheten ofrer han sin egen vilje, og det er den fornuftige eller åndelige gudstjenesten» (Rom 12,1).

Denne åndelige gudstjenesten var avbildet i offertjenesten i Den gamle pakt. I offerdyret skulle israelitten overgi og hellige sin egen person og sitt eget liv til Herren. Var det dette som var hensikten med ofrene, var det klart nok at Gud ikke ønsket dyreofferet for sin egen skyld, men først og fremst lydighet mot sitt ord.

Ordet «bedre» skal ikke knyttes til «offer», som om det sto «mer enn gode offer», slik Septuaginta leser. Det sier noe om lydigheten: Den er «bedre enn offer», og «enn offer» står først i grunnteksten for ettertrykkets skyld. En motsetning mellom gode og dårlige offer er fremmed for sammenhengen, og den passer heller ikke med parallellen. Det står nemlig ikke «fete værer», men «fettet av værer», det vil si fettstykkene av væren som ble lagt på alteret ved slaktofrene (3 Mos 3,9.16; jf. 3,4.11).

«For», fortsatte Samuel (v. 23), «gjenstridighet er trolldomssynd, og trass er avgudsdyrkelse.» Gjenstridighet og trass er subjektene og betyr omtrent det samme. «Trolldomssynd» er spådomskunst knyttet til dyrkelsen av avguder og demoniske makter.

I andre ledd nevnes avgudene i stedet for avgudsdyrkelsen og sammenlignes med trassen, men uten noe sammenligningsord: Trass er å holde seg med avguder og husguder (*terafim*), det vil si at den er

som å dyrke avguder og husguder. Ordet for avgud, *aven* (אָוֶן), betyr «tomhet», og så avgud (Jes 66,3; Hos 4,15; 10,5.8). Om husgudene som ble brukt som orakel, se 1 Mos 31,19.

Samuel sammenligner motstanden mot Gud med spådom og orakler fordi avgudsdyrkelsen viste seg i begge. All bevisst ulydighet er i virkeligheten avgudsdyrkelse, for den gjør egenviljen, menneskets eget jeg, til gud. Derfor er all åpenbar motstand mot Guds ord og bud, liksom avgudsdyrkelsen, en forkastelse av den sanne Gud. «Fordi du har forkastet Herrens ord, har han forkastet deg, så du ikke skal være konge.»

V. 24–25. Sauls bekjennelse

> «[24]Da sa Saul til Samuel: Jeg har syndet! Jeg har overtrådt Herrens bud og dine ord, for jeg var redd folket og gjorde som de sa. [25]Men tilgi meg nå min synd, og bli med meg tilbake, så jeg kan tilbe Herren!»

Dommen gjorde så sterkt inntrykk på Saul at han bekjente: «Jeg har syndet!» Men de siste ordene, «for jeg var redd folket og gjorde som de sa», som skulle få synden til å se så liten ut som mulig, viser at skyldbevisstheten ikke gikk særlig dypt.

Selv om folket virkelig hadde ønsket å spare det beste feet, burde han som konge ikke ha gitt dem medhold, for Gud hadde befalt at alt skulle slås med bann, det vil si ødelegges. Og hadde han gitt etter av svakhet, kunne ikke svakheten gjøre skylden mindre for Gud.

Denne angeren var derfor heller en følge av redselen for den forkastelsen han hadde fått kunngjort, enn frukten av en ekte syndserkjennelse. En eldre utlegger sier: «Det var ingen sann og alvorlig bot, ingen frukt av ekte hjertesorg over at han hadde krenket Gud, men bare en leppeanger, født av frykten for å miste riket og bli vanæret for alle.»

Det går fram alt av v. 25, men enda tydeligere av v. 30. I v. 25 ber han ikke bare Samuel om tilgivelse for synden, men sier også: «Bli med meg tilbake, så jeg kan tilbe Herren!»

«Bli med meg tilbake» forutsetter at Samuel var i ferd med å gå etter at han hadde utført oppdraget sitt. Saul ba ham bli mens han tilba, ikke bare for å få tilgivelse for synden ved Samuels forbønn, men – etter v. 30 – også for at Samuel skulle vise ham ære for folkets eldste og for Israel, så forkastelsen ikke skulle bli kjent.

V. 26–29. Kappen som ble revet

> «[26]Samuel svarte Saul: Jeg vil ikke gå tilbake sammen med deg! For du har forkastet Herrens ord, og derfor har Herren forkastet deg, så du ikke skal være konge over Israel. [27]Dermed vendte Samuel seg og ville gå. Men Saul grep fatt i kanten av ytterkappen hans, så den ble revet av. [28]Da sa Samuel til ham: Herren har i dag revet kongedømmet over Israel fra deg og gitt det til en annen, som er bedre enn du. [29]Og han som er Israels ære lyver ikke og angrer ikke. For han er ikke et menneske så han skulle angre.»

(Keil, v. 29: «Og Israels tillit lyver ikke og angrer ikke …»)

Denne bønnen avslo Samuel. Han gjentok dommen over Saul og vendte seg for å gå. Da grep Saul fatt i kanten av ytterkappen hans, og den ble revet av. Det var ikke Saul som rev av fliken, slik Septuaginta har det. Det går fram av den forklaringen Samuel ga på det som skjedde (v. 28): «Herren har i dag revet kongedømmet over Israel fra deg og gitt det til en annen, som er bedre enn du.»

Saul ville holde profeten tilbake med makt for å få ham til å kalle Guds dom tilbake. At kappen revnet, skjedde tilfeldig og tydeligvis uten at Saul ville det, men det skulle være et tegn på at kongedømmet ble revet fra ham. Samuel visste ennå ikke hvem Herren ville gi det. Derfor sa han «en annen», egentlig «din neste», et ord som brukes om hvem som helst en omgås.

For å stadfeste sine ord la Samuel til (v. 29): «Og Israels tillit lyver ikke og angrer ikke. For han er ikke et menneske så han skulle angre.» Ordet *nesach* (נֵצַח) betyr varighet, fasthet, og så tillit, fordi en kan stole på det som står fast. Den betydningen må holdes fast her, der ordet er et navn på Gud. Betydningen «ære» er hentet fra arameisk språkbruk i 1 Krøn 29,11 og passer slett ikke her, der sammenhengen taler om at Gud er uforanderlig.

Et menneske angrer eller ombestemmer seg fordi det er foranderlig, fordi ønskene og handlingene skifter. Slik er det aldri med Gud. Derfor er han «Israels tillit», den uforanderlige som Israel kan stole på, for han lyver ikke og bedrar ikke og angrer ikke sine forsetter. Disse ordene er sagt slik det sømmer seg å tale om Gud. Men v. 11 og andre steder som sier at Gud angrer, må forstås ut fra menneskelige følelser (jf. 4 Mos 23,19).

V. 30–31. Samuel blir med tilbake

> «[30]Saul svarte: Jeg har syndet, men vis meg likevel ære nå for mitt folks eldste og for Israel og vend tilbake sammen med meg, så jeg kan tilbe Herren din Gud. [31]Da fulgte Samuel ham tilbake, og Saul tilba Herren.»

Etter at Samuel slik hadde slått fast at Guds beslutning om å forkaste Saul ikke kunne kalles tilbake, ga han etter for Sauls nye bønn om å ære ham med sitt nærvær for de eldste og folket. Han ble mens Saul tilba, ikke bare for å holde den ytre orden ved like til en ny konge kunne ta Sauls plass, men også for å fullbyrde bannet over Agag, som Saul hadde spart.

V. 32–33. Samuel hogger Agag ned

> «[32]Så sa Samuel: Før Agag, Amaleks konge, hit til meg! - Glad til sinns gikk Agag bort til ham, og Agag sa: Sannelig, dødens bitterhet er veket bort! [33]Men Samuel sa: Likesom sverdet ditt har gjort kvinner barnløse, så skal nå din mor bli barnløs fremfor andre kvinner! Så hogg Samuel Agag ned for Herrens åsyn i Gilgal.»

Etter at Saul hadde tilbedt, ba Samuel om at Agag, Amaleks konge, skulle føres fram. Agag kom «glad til sinns», fornøyd og fortrøstningsfull, og sa i sitt hjerte: «Sannelig, dødens bitterhet er veket bort!» Det var ikke fordi han gledet seg ved tanken på døden, eller fordi han som en helt foraktet den. Han trodde han skulle få leve, siden han ikke var blitt drept straks og nå skulle føres fram for profeten.

Men Samuel uttalte dødsdommen over ham: «Likesom sverdet ditt har gjort kvinner barnløse, så skal nå din mor bli barnløs fremfor andre kvinner!» «Fremfor andre kvinner» er en sammenligning: mer barnløs enn andre kvinner, den mest barnløse av alle, fordi det var kongen som var sønnen hennes.

Av Samuels ord ser vi tydelig at Agag hadde ført krigene sine med stor grusomhet, og at han derfor hadde forspilt livet etter loven om lik gjengjeldelse. Så hogg Samuel ham ned «for Herrens åsyn i Gilgal», det vil si foran Herrens alter der. Drapet på Agag var nemlig fullbyrdelsen av bannet og derfor en handling til Guds ære.

V. 34–35. Samuel og Saul skilles

> «[34]Deretter dro Samuel til Rama. Men Saul dro opp til sitt hus i Sauls Gibea. [35]Helt til sin dødsdag gikk ikke Samuel for å treffe Saul, for

> Samuel sørget over Saul. Men Herren angret at han hadde gjort Saul til konge over Israel.»

Etter at profeten slik hadde hevdet Herrens rett for Sauls øyne og fullbyrdet bannet over Agag, dro han hjem til Rama, og Saul dro til sitt hus i Gibea. Fra da av brøt Samuel all forbindelse med kongen Herren hadde forkastet. Han sørget over Saul fordi han hadde vært glad i ham, siden Gud hadde utvalgt ham. Men da Herren hadde forkastet Saul uten forbehold, forsto Samuel at han var avskåret fra å gjøre noe for at Saul skulle få et nytt hjerte og bli gjeninnsatt som konge.

Kapittel 16. David blir salvet

Sauls fall og Davids utvelgelse (kap. 16–31)

Gud forkastet Saul, og Samuel kunngjorde det for ham. Saul ble likevel ikke avsatt straks, men var konge til han døde. Men følgene av forkastelsen viste seg snart. Mens Samuel etter Guds befaling i all stillhet salvet David, Isais yngste sønn, til konge i Betlehem (16,1–13), vek Herrens Ånd fra Saul. En ond ånd begynte å forferde ham, så han ble tungsindig, og tjenerne hans hentet David til hoffet fordi han kunne spille på strengeinstrument. Med spillet sitt skulle han drive tungsinnet bort fra kongen (16,14–23).

En ny krig mot filistrene ga snart David anledning til å vise sitt heltemot. Han felte kjempen Goliat, som hele Israels hær skalv for, og vendte hele folkets blikk mot seg som Israels redningsmann (17,1–54). Saul satte ham over krigsfolket, og Sauls tapre sønn Jonatan sluttet vennskap med ham (17,55–18,5). Men seieren, som kvinnene feiret med sangen «Saul har slått sine tusener, men David sine ti tusener» (18,7), vakte den tungsindige kongens skinnsyke.

Dagen etter kastet han i et anfall av raseri spydet etter David mens han spilte for ham. Siden fjernet han ham fra seg og gjorde ham til høvedsmann, og han lovte ham sin datter for tapre dåder. Slik ville han vikle ham inn i kamper med filistrene som skulle koste ham livet. Da det slo feil og David hadde lykken med seg i alt han gjorde, begynte Saul å frykte ham og fattet et livslangt hat til ham (18,6–30).

Jonatan prøvde å stille farens mistanke og forsone ham med David, men den onde ånden drev snart kongen til et nytt angrep på Davids liv. David måtte flykte både fra Saul og fra sitt eget hus, og han søkte til profeten Samuel i Rama. Saul fulgte etter, men ble så overveldet av profetenes Ånd at han ikke kunne gjøre David noe (kap. 19).

Et nytt forsøk fra Jonatan på å få faren på andre tanker slo feil og gjorde Saul så rasende at han kastet spydet etter sin egen sønn. Nå hadde David ingen annen utvei enn å skilles fra sin edle venn og redde seg ved å flykte (kap. 20).

Han flyktet først til Nob. Der ga ypperstepresten Akimelek ham noen av de hellige brødene og Goliats sverd, fordi David påsto at han var på hastig reise i kongens ærend.

Så dro han til filisterkongen Akisj i Gat. Der ble han kjent igjen som Goliats overvinner og måtte late som han var gal for å berge livet. Akisj jaget ham bort, og han dro til hulen ved Adullam og derfra til Moab. Profeten kalte ham tilbake, og han dro til Haret-skogen i Juda.

Saul hadde imidlertid fått vite av edomitten Doeg hva som hadde hendt i Nob. Han lot alle prestene der drepe og byen ødelegge uten skånsel, med alle mennesker og dyr. Bare én av Akimeleks sønner, Abjatar, slapp unna, og han flyktet til David (kap. 21–22).

Nå begynte Saul å jage David for alvor. David hadde etter hvert samlet seks hundre mann om seg. Da han hadde slått en plyndrende filisterflokk ved Ke'ila, fulgte Saul etter ham i håp om å fange ham i den befestede byen. Men ypperstepresten hadde latt David vite at innbyggerne ville utlevere ham, og han flyktet til Sifs ørken. Saul forfulgte ham dit og hadde alt omringet ham med krigsfolket sitt, da det kom bud om at filistrene hadde falt inn i landet, og han måtte bryte opp for å kjempe mot dem (kap. 23).

Så snart han var kommet tilbake fra kampen, jaget han David videre inn i En-Gedis ørken. Der gikk han inn i en stor hule der David og mennene hans holdt seg skjult innerst inne, og slik falt han i Davids hender.

Men av ærefrykt for Herrens salvede gjorde David ham ingen skade. Han skar bare av en flik av kappen hans. Da Saul hadde gått ut av hulen, viste David ham den, så han kunne se hvordan David hadde handlet mot ham, og forstå at fiendskapen var urettferdig. Saul ble rørt til tårer, men ga likevel ikke opp forfølgelsen (kap. 24).

David måtte fortsatt flakke omkring i Judas ørken og led til sist nød. Da den rike Nabal hadde avvist sendebudene hans hardt og uvennlig, bestemte han seg for å ta blodig hevn over den harde dåren, og bare den kloke Abiga'il hindret ham i tide (kap. 25).

Kort etter kom Saul for andre gang i Davids makt. Om natten, mens Saul og alle hans menn sov, listet David seg sammen med Abisjai inn i leiren og tok med seg spydet ved kongens hode. Slik ville han vise ham enda en gang hvor langt han var fra å ville ta livet hans (kap. 26).

Men alt dette gjorde bare Davids stilling mer håpløs. For å berge livet flyktet han til slutt til filistrenes land, til Akisj, kongen i Gat, som nå tok vennlig imot ham som en flyktning kongen i Israel hadde gjort fredløs. Akisj ga ham byen Siklag, og derfra gjorde David tokt mot forskjellige beduinstammer i ørkenen. Men slik ble han avhengig av filisterfyrsten (kap. 27).

Da filistrene kort etter gikk til angrep på Israel, ville han ikke ha sluppet å kjempe i deres rekker mot sitt eget folk og fedreland, hvis ikke de andre filisterfyrstene hadde mistrodd «disse hebreerne» og tvunget Akisj til å sende David og mennene hans tilbake til Siklag (kap. 29).

Med det skulle også den lange flukten ta slutt. Saul fryktet filistrenes makt og kunne ikke få noe svar fra Gud. Derfor søkte han til en kvinne som kunne mane fram døde, og av Samuels munn, som hun hadde kalt fram, måtte han høre ikke bare at Gud hadde forkastet ham, men også at han skulle dø (kap. 28).

I slaget som fulgte på Gilboa-fjellene, falt hans tre sønner ved hans side, og han kastet seg på sitt eget sverd for ikke å falle levende i hendene på fiendens bueskyttere, som forfulgte ham hardt (kap. 31). I mellomtiden straffet David amalekittene for overfallet på Siklag (kap. 30).

Hvor lenge Saul forfulgte David, står ingen steder. Vi får bare vite at David bodde ett år og fire måneder i filistrenes land (27,7). Sammenholder vi dette med at David var tretti år da han ble konge over Juda (2 Sam 5,4), er det ikke langt fra sannheten å anta at han var omkring tjue år da Samuel salvet ham, og at det altså gikk omkring ti år fra Saul ble forkastet til han døde.

Det som skjedde i denne tiden, er fortalt svært utførlig. På den ene siden viser det hvordan Saul sank dypere og dypere etter at Guds Ånd hadde forlatt ham for hans opprør mot Herren. Han kunne ikke lenger gi folket den utfrielsen de hadde ventet av kongen. Tvert imot svekket han tronens makt ved kampen mot David, som Herren hadde

valgt til fyrste over sitt folk i hans sted, så filistrene ved hans død kunne slå Israel fullstendig og ta store deler av landet.

På den andre siden lærer det oss hvordan Herren ydmyket David ved trengsel og nød og oppdro ham til en konge etter sitt hjerte, etter at han hadde salvet ham til fyrste over sitt folk og åpnet veien til tronen for ham ved seieren over Goliat.

Går vi nærmere inn på disse hendelsene, ser vi tydelig hvordan Saul fra den dagen Samuel kunngjorde ham Guds forkastelse, forherdet seg mer og mer mot den guddommelige nådens ledelse og modnet jevnt for dødsdommen.

Straks etter kunngjøringen tok en ond ånd hans sjel i besittelse, så han ble urolig og tungsindig. Og da skinnsyken mot David ble vakt i hjertet hans, fikk han anfall av raseri og prøvde å spidde David med spydet – den mannen han var blitt glad i for hans musikalske gave, som hadde virket så godt på sinnet hans (16,23; 18,10–11; 19,9–10).

Etter hvert gikk raseriet over i et hat som var helt bevisst, og i en fiendskap som var nøye planlagt. Først skjulte han den både for David og for sine egne folk, i håp om å få gjort ende på David med list. Siden, da planene slo feil, viste han den helt åpent.

Da fiendskapen først var kommet fram i lyset, drev iveren etter å gripe fienden ham så langt at han kom inn i profetflokken i Rama. Der ble han så overveldet av Guds Ånd som virket der, at han lå en hel dag henrykt i Ånden foran Samuel (19,22 ff.).

Men denne uimotståelige makten Guds Ånd hadde over ham, forandret ikke hjertet hans. For straks etter, da Jonatan gikk i forbønn for David, kastet Saul spydet etter sin egen sønn (20,33). Denne gangen var det ikke i et anfall av raseri, men med full bevissthet; vi leser ikke her, som i kap. 18–19, at den onde ånden kom over ham.

Nå gikk han målbevisst inn for å drepe David. Han anklaget sine hoffmenn for å ha sammensverget seg mot ham og sluttet forbund med David, slik Jonatan hadde gjort (22,6 ff.). Han lot prestene i Nob myrde med kaldt blod og hele byen slå med sverdets egg fordi Akimelek hadde gitt David brød, og han tok ikke hensyn til de klare bevisene for at presten var uskyldig (22,11 ff.).

Så forfulgte han David med tre tusen mann. Selv etter at han to ganger hadde falt i Davids hender og begge ganger var blitt edelmodig spart, ga han ikke opp å stå David etter livet før han hadde drevet ham

ut av landet. Vi ser tydelig hvordan hvert nytt bevis på at Davids sak var rettferdig, bare økte hatet hans. Til sist grep han i krigen mot filistrene ubesindig til dødemanernes ugudelige kunster, som han selv tidligere hadde forbudt, og endte sitt liv ved å kaste seg på sverdet.

Like klart ser vi i Herrens ledelse av David, fra Samuel salvet ham til Saul døde, hvordan Herren som sitt folks konge oppdro ham i trengselens skole til å bli hans tjener, og underfullt førte ham fram til målet for hans guddommelige kall.

Som ung mann var han blitt løftet langt over sine tidligere trange kår, ved salvingen, ved den gunsten harpespillet ga ham hos Saul, og enda mer ved seieren over Goliat. Han kunne lett ha blitt hovmodig i bevisstheten om de åndelige gavene og kreftene han hadde fått, hvis ikke Gud hadde ydmyket hjertet hans ved nød og trengsel.

Sauls første utbrudd av skinnsyke og hans første forsøk på å bli kvitt folkets yndling ga ham bare anledning til å utmerke seg enda mer ved tapre dåder og gjøre navnet sitt enda kjærere for folket (18,30).

Men da Saul viste fiendskapen åpent, og verken Jonatans vennskap eller Samuels profetiske myndighet kunne verne David lenger, flyktet han til ypperstepresten Akimelek og derfra til kong Akisj i Gat, og prøvde å klare seg med løgn. Slik berget han riktignok seg selv, men han førte undergang over prestene i Nob.

Snart skulle han også få erfare at alt han gjorde for folket sitt, ble lønnet med utakk. Innbyggerne i Ke'ila, som han hadde reddet fra plyndrerne, ville utlevere ham til Saul (23,5.12), og selv mennene fra Sif, av hans egen stamme, forrådte ham to ganger, så han ikke var trygg på livet engang i sitt eget land.

Men jo mer dette måtte ryste tilliten hans til egen styrke og visdom, desto tydeligere viste Herren seg som hans trofaste klippe. Etter at Akimelek var drept, flyktet sønnen Abjatar til David med yppersteprestens «lys og rett», så David nå kunne spørre etter Guds vilje og råd i enhver vanskelighet han kom i (23,6).

To ganger lot Gud dødsfienden Saul falle i Davids hånd. Davids framferd begge gangene viser hvordan den utfrielsen han til nå hadde erfart fra Gud, hadde styrket tilliten hans til Herren og til at Guds løfter skulle bli oppfylt (jf. kap. 24 og 26). At han i nåde ble bevart fra å fullføre hevnen over Nabal (kap. 25), måtte styrke ham enda mer.

Likevel begynte motet hans å synke og troen å vakle da trengslene truet med å vare uten stans. Han søkte tilflukt i filistrenes land, men der førte hans egen klokskap og list ham inn i en så vanskelig stilling at bare hans Guds nåde og trofasthet kunne fri ham ut. Og han ble utfridd uten at han selv gjorde noe til det.

Slik ble Guds dom over Saul fullbyrdet, og det håpet salvingen hadde gitt David om å stige opp på Israels trone, gikk i oppfyllelse. Beretningen om det som førte fram til dette, bærer så tydelig preg av indre sannhet og troverdighet at også nyere kritikere er enige om at den i det store og hele er ekte historie. Enkelte ting forklarer de likevel bare med yndlingsteorien om to avvikende beretninger eller sagn fra to kilder som er flettet sammen.

Det gjelder den påståtte motsigelsen mellom 16,14–23 og 17,55–58, og gjentakelser som at Saul kaster spydet etter David (18,10 og 19,9–10), at mennene fra Sif forråder ham (23,19 ff. og 26,1 ff.), og at David sparer Saul (24,5 ff. og 26,5 ff.). Men som vi skal se når vi kommer til disse kapitlene, forsvinner motsigelsene ved en grundigere undersøkelse, og gjentakelsene bygger tydelig på det som virkelig skjedde.

V. 1–16. Samuel sendes til Isai

> «[1]Herren sa til Samuel: Hvor lenge vil du sørge over Saul, enda jeg har forkastet ham, så han ikke skal være konge over Israel? Fyll hornet ditt med olje og gå av sted! Jeg sender deg til Isai i Betlehem, for jeg har sett meg ut en av hans sønner til å være konge.»

Ordene Gud kaller Samuel med for å salve en annen konge, viser at profeten ennå ikke hadde funnet seg til rette med Herrens skjulte veier. Han fryktet fremdeles at Guds folk og rike skulle lide under at Saul ble forkastet. Han sørget over Saul, ikke bare fordi han personlig var knyttet til den falne kongen, men også, kanskje enda mer, fordi han var bekymret for Israels vel.

Nå skulle han slutte å sørge, fylle hornet med olje og gå til Isai i Betlehem, for Herren hadde sett seg ut en konge blant sønnene hans.

V. 2–3. Kvigen og offeret

> «[2]Men Samuel sa: Hvordan kan jeg gjøre slik en ferd? Får Saul høre det, slår han meg i hjel. Da sa Herren: Ta med deg en kvige av buskapen og si: Jeg er kommet for å ofre til Herren! [3]Innby Isai til

ofringen, så vil jeg la deg få vite hva du skal gjøre. Du skal salve for meg den jeg sier deg.»

Samuel var ellers verken nølende eller redd. At han likevel fryktet her, kan bare forklares ut fra v. 14: Saul var alt gitt i den onde åndens makt, så en kunne vente det verste av raseriet hans hvis han fikk vite at Samuel hadde salvet en annen konge.

At frykten hadde en viss grunn, ser vi av at Herren ikke klandret ham for den, men viste ham hvordan han kunne salve David uten å vekke oppsikt. «Ta med deg en kvige og si» – nemlig hvis noen spurte hvorfor han gikk til Betlehem – «Jeg er kommet for å ofre til Herren!»

Det var ingen usannhet i dette. Samuel skulle virkelig holde et offermåltid og innby Isais familie til det, og så salve den Herren viste ham som den utvalgte. Han skjulte bare hovedhensikten med ferden for dem som kunne spørre etter den fordi de ikke selv var innbudt.

Calvin sier: «Her var det verken forstillelse eller løgn, for Gud ville virkelig at profeten skulle være trygg under dekke av offeret. Det ble altså virkelig ofret, og profeten ble vernet ved det, så han ikke ble utsatt for noen fare før tiden var inne for den fulle åpenbaringen.»

V. 4–5. Offeret i Betlehem

«[4]Samuel gjorde som Herren sa. Da han kom til Betlehem, gikk byens eldste ham skjelvende i møte og sa: Kommer du med fred? [5]Han svarte: Ja, jeg kommer med fred. Jeg kommer for å ofre til Herren. Hellige dere og kom med meg til ofringen! Og han lot Isai og sønnene hans hellige seg og innbød dem til ofringen.»

Da Samuel kom til Betlehem, gikk byens eldste ham i møte i stor uro og spurte om han kom med fred, om han brakte noe godt. At verbet «sa» står i entall, kan forklares med at én av de eldste talte for de andre. Det engstelige spørsmålet forutsetter at Samuel også i Sauls tid ofte kom uventet til det ene eller andre stedet for å refse og straffe urett og synd.

Samuel beroliget dem med at han var kommet for å ofre til Herren, og ba dem hellige seg og ta del i offeret. Av dette ser vi at profeten pleide å bruke besøkene sine til å ofre og slik bygge opp folket i samfunnet med Herren. At det ble ofret på forskjellige steder, kom av at tabernaklet hadde sluttet å være folkets eneste gudstjenestested etter at paktens ark var tatt bort derfra.

«Hellige seg» betyr å rense seg ved tvetting og de rensingene loven foreskrev, og det gikk trolig forut for hvert offermåltid (se 2 Mos 19,10.22). «Kom med meg til ofringen» betyr: Kom og ta del i offeret, og «innby til ofringen» (v. 3) skal forstås på samme måte. Offeret er slaktofferet, som hørte med til hvert offermåltid. Ordene «han lot Isai og sønnene hans hellige seg» viser at Samuel rettet oppfordringen om å hellige seg særlig til Isai og sønnene hans, for det var med dem han skulle holde offermåltidet.

V. 6–7. Herren ser på hjertet

> «[6]Da de kom, og han fikk se Eliab, sa han: Sannelig, Herrens salvede står her for Herren! [7]Men Herren sa til Samuel: Se ikke på utseendet hans og på hans høye vekst! For jeg har forkastet ham. Jeg ser ikke på det mennesket ser på, for mennesket ser på det ytre, men Herren ser på hjertet.»

De kom til offermåltidet, som utvilsomt ble holdt i Isais hus etter at offeret var båret fram på et alter. Da Samuel fikk se den eldste sønnen Eliab, som etter v. 7 var høy og vakker, tenkte han (egentlig «sa han», nemlig i sitt hjerte): «Sannelig, Herrens salvede står her for Herren», det vil si: Nå står den mannen for Herrens ansikt som Herren har valgt til sin salvede.

Men Herren sa til ham i ånden: «Se ikke på utseendet hans og på hans høye vekst! For jeg har forkastet ham.» I grunnteksten står det at mennesket ser «på øynene»; satt opp mot hjertet står øynene i billedlig mening for det ytre.

V. 8–10. Sju sønner går forbi

> «[8]Så kalte Isai på Abinadab og lot ham tre fram for Samuel. Men han sa: Heller ikke ham har Herren utvalgt. [9]Isai lot så Sjamma tre fram. Men han sa: Heller ikke ham har Herren utvalgt. [10]Slik lot Isai sju sønner tre fram for Samuel. Men Samuel sa til Isai: Herren har ikke utvalgt noen av disse.»

Isai lot så de andre sønnene tre fram for Samuel, den ene etter den andre, og om hver av dem sa profeten: «Heller ikke ham har Herren utvalgt.» Siden det må være Samuel som taler i v. 8–10, kan vi gå ut fra at han hadde fortalt Isai hvorfor han var kommet.

V. 11–13. David blir salvet

> «[11]Og Samuel sa til Isai: Er dette alle guttene du har? Han svarte: Ennå er den yngste igjen, se, han gjeter småfeet. Da sa Samuel til Isai: Send bud og hent ham! Vi setter oss ikke til bords før han kommer. [12]Så sendte han bud og hentet ham. Han var rødhåret og hadde vakre øyne og var vakker av utseende. Da sa Herren: Stå opp og salv ham! For han er det. [13]Da tok Samuel oljehornet og salvet ham midt iblant brødrene hans. Og Herrens Ånd kom over David fra denne dagen og siden. Så brøt Samuel opp og gikk til Rama.»

Den sjuende var ført fram, og Herren hadde ikke pekt ut noen av dem. Da spurte Samuel: «Er dette alle guttene du har?» Isai svarte at den minste, det vil si den yngste, ennå var igjen, og at han gjette småfeet. Samuel ba ham hente ham, «for vi setter oss ikke til bords før han kommer». Det hebraiske ordet betyr egentlig «sette oss rundt», nemlig rundt bordet der måltidet var dekket; det ligger i sammenhengen.

Så kom David. Han var rødhåret og hadde vakre øyne og var vakker av utseende. «Rødhåret»[1] betegner den rødlige fargen på håret, som ble regnet for et tegn på skjønnhet i sørlige land, der håret vanligvis er svart. Etter utseende og skikkelse passet han altså godt, tross sin ungdom, til det embetet Herren hadde valgt ham til, for legemlig skjønnhet var et av de ytre kjennetegnene på en konge.

Herren pekte ham ut for profeten som den utvalgte, og Samuel salvet ham midt iblant brødrene hans. Med salvingen kom Herrens Ånd over David fra den dagen og siden. Men Samuel dro tilbake til Rama da offermåltidet var over.

Det er ikke fortalt at Samuel sa noe til David ved salvingen eller forklarte hva den betydde, slik han gjorde med Saul (10,1). Etter all sannsynlighet sa han ingenting da. Etter v. 2 hadde han god grunn til å holde saken hemmelig, ikke bare for sin egen skyld, men enda mer for Davids.

Selv brødrene til David, som var til stede, visste derfor ikke hva salvingen betydde og skulle tjene til; de kan ha trodd at Samuel bare ville innvie David som elev hos profetene. Likevel kan vi vanskelig tenke oss at Samuel lot Isai og David selv være i uvisshet om hensikten med ferden og salvingen. Han kan ha fortalt dem begge alt dette uten at de andre sønnene fikk vite det.

[1] **«Rødhåret»** admoni, אַדְמוֹנִי

Av at David ble hos faren og gjette småfeet som før, følger slett ikke at han ikke kjente til kallet sitt som konge. Det følger bare at han ikke så salvingen som noen grunn eller plikt til å tre åpent fram som Herrens salvede. Etter at han ved salvingen hadde fått Herrens Ånd, overlot han den videre utviklingen til Herren i barnlig underkastelse, viss på at Herren i sin gode tid ville berede ham veien til tronen og vise ham den.

V. 14. Den onde ånden fra Herren

> «[14]Men Herrens Ånd vek fra Saul, og en ond ånd fra Herren forferdet ham.»

Da Gud forkastet Saul, vek Herrens Ånd fra ham, og en ond ånd fra Herren kom over ham og fylte ham med frykt og angst.

Den «onde ånden fra Herren» som kom over Saul i stedet for Herrens Ånd, var ikke bare en indre nedtrykthet over forkastelsen han hadde fått kunngjort, som vokste til tungsinn og av og til brøt ut i forbigående anfall av sinnssykdom. Det var en høyere ond makt som tok ham i besittelse. Den røvet ikke bare hans indre fred, men opphisset følelsene, forestillingene, fantasien og tankene i sjelen hans så sterkt at den stundom drev ham til raseri.

Denne demonen kalles «en ond ånd fra Herren» fordi Herren hadde sendt den som straff. Den kalles også «en ond ånd fra Gud» (v. 15), kort og godt «ånden fra Gud», eller «den onde ånden» (v. 23; jf. 18,10), fordi den er en overnaturlig, åndelig, ond makt.

Men den kalles aldri «Herrens Ånd». For Herrens Ånd er den Ånd som går ut fra den hellige Gud, og som virker på menneskene som kraftens, visdommens og kunnskapens Ånd og skaper og nærer det åndelige, guddommelige livet. I 19,9 står det i grunnteksten egentlig «Herrens onde ånd», men det er en forkortet form av «en ond ånd fra Herren» og skal forstås slik.

V. 15–16. Tjenerne råder Saul til strengespill

> «[15]Da sa Sauls tjenere til ham: Se, en ond ånd fra Gud forferder deg. [16]Herre, si bare fra til dine tjenere som står her for ditt ansikt, at de skal finne en mann som kan spille harpe. Når så en ond ånd fra Gud kommer over deg, skal han spille på harpen sin. Så vil det bli bedre med deg.»

Sauls tjenere, det vil si hoffmennene hans, så at kongen var syk i sinnet, og rådet ham til å la den onde ånden som forferdet ham, bli drevet bort med strengespill. «Dine tjenere som står her for ditt ansikt» betyr de som står rede til å tjene deg.

At musikk har stor makt over sinnet, visste en alt i de eldste tider. De vise i det gamle Hellas anbefalte musikk for å dempe lidenskapene, helbrede sinnssykdommer og til og med stille opptøyer i folket. Det fortelles blant annet om den greske legen Asklepiades at han ofte brakte forvirrede sinn tilbake til det naturlige ved hjelp av musikk.

V. 17–23. En sønn av Isai

> «[17]Da sa Saul til tjenerne sine: Ja, finn en mann som spiller godt, og før ham hit til meg! [18]En av de unge menn svarte og sa: Se, jeg har sett en sønn av Isai fra Betlehem, som er kyndig i å spille. Han er en djerv mann og en stridsmann. Han er god til å tale for seg og er en vakker mann. Og Herren er med ham.»

Da Saul befalte dem å finne en som spilte godt på strengeinstrument, svarte en av de unge mennene – en lavere klasse av tjenere ved hoffet – at han hadde sett en sønn av Isai fra Betlehem.

At David beskrives som «en djerv mann og en stridsmann», forutsetter ikke at han alt hadde kjempet tappert i krig. Det forklares fullt ut av det David selv senere fortalte om kampene sine med løver og bjørner (17,34–35). Det motet og den styrken han da hadde vist, var bevis nok på heltemot til at en kunne se den kommende krigeren i ham.

V. 19–20. Isais gave til Saul

> «[19]Da sendte Saul bud til Isai og sa: Send til meg sønnen din David, han som gjeter småfeet! [20]Så tok Isai et esel, som han lesste brød på, en skinnsekk med vin og et kje og sendte det med sin sønn David til Saul.»

Saul sendte bud til Isai og ba om å få David, og Isai sendte ham av sted med en gave: et esel lesset med brød, en skinnsekk med vin og et kje. Septuaginta leste «en homer brød» i stedet for «et esel med brød», men det er sikkert galt, for en målte ikke brød i skjepper. Gavene viser hvor enkle skikkene var i Israel og ved Sauls hoff på den tiden.

V. 21–23. David ved Sauls hoff

> «[21]Slik kom David til Saul, og han ble i hans tjeneste. Saul ble meget glad i ham, og han ble hans våpensvein. [22]Og Saul sendte bud til Isai og sa: La David bli i min tjeneste! For jeg har fått godvilje for ham. [23]Når da ånden fra Gud kom over Saul, tok David harpen og spilte på den. Da fikk Saul lindring. Det ble bedre med ham, og den onde ånden vek fra ham.»

Da David kom til Saul og «ble i hans tjeneste» – egentlig «sto for hans ansikt», det vil si tjente ham med harpespillet – ble Saul meget glad i ham. Som tegn på at han var fornøyd med ham, gjorde han ham til sin våpensvein, det vil si sin adjutant. Han sendte bud til Isai og ba om at David måtte bli i hans tjeneste, for han hadde fått godvilje for ham.

Så legger forfatteren til (v. 23): Når den onde ånden fra Gud kom over Saul og David tok harpen og spilte, fikk Saul lindring, det ble bedre med ham, og den onde ånden vek fra ham.

Slik kom David til Sauls hoff, og det som hans velgjører, uten at Saul ante noe om at Gud hadde utvalgt David til konge over Israel.

Denne ledelsen fra Gud var en forberedende skole for David til hans kommende kall. For det første ble han løftet ut av sitt stille og enkle liv på landet og inn i hofflivets høyere krets. Der fikk han ikke bare omgås menn av høy rang og bli kjent med rikets saker, men også vise de store gavene i forstand og hjerte som Gud hadde gitt ham, og slik vinne folkets kjærlighet og tillit.

Men samtidig kom han inn i en hard trengselens skole. Der skulle hans indre menneske oppøves ved kamper utenfra og innenfra, så han kunne bli en mann etter Guds hjerte, vel skikket til å grunnlegge det sanne kongedømmet i Israel.

Kapittel 17. David og Goliat

En krig mellom filistrene og israelittene ga David anledning til å vise heltekraften sin for Saul og hele Israel, til stor skrekk for folkets fiender. Den hadde sin faste grunn i hans frimodige og fromme tillit til den trofaste paktsgudens allmakt (v. 1–3). En kjempe ved navn Goliat trådte fram fra filistrenes fylking og utfordret med hån israelittene til å stille en mann som kunne avgjøre krigen i tvekamp med ham (v. 4–11).

David hadde for en tid vendt hjem fra Sauls hoff, og nå hadde faren sendt ham til leiren med mat til de eldre brødrene, som tjente i hæren. Så snart han hørte filisterens utfordring og hånsord, bød han seg fram til å kjempe med ham (v. 12–37). Han drepte kjempen med en stein fra slyngen, filistrene flyktet, og israelittene forfulgte dem helt til Gat og Ekron (v. 38–54).

V. 1–19. Filistrene og Israel fylker seg

> «[1]Filistrene samlet hærene sine til kamp og kom sammen i Soko, som hører til Juda. De slo leir mellom Soko og Aseka ved Efes-Dammim. [2]Saul og Israels menn samlet seg også. De slo leir i Terebintedalen og fylket seg mot filistrene. [3]Filistrene sto ved fjellet på den ene siden, og israelittene ved fjellet på den andre siden, så de hadde dalen mellom seg.»

En tid etter at David første gang var kommet til Saul for å spille, og etter at han var vendt hjem til faren i Betlehem – trolig fordi Sauls tilstand var blitt bedre – gjorde filistrene et nytt forsøk på å legge Israel under seg. De samlet hæren sin i Soko, nå Sjuweike i Wadi Sumt, tre og en halv time sørvest for Jerusalem. Stedet ligger i åslandet mellom Judas fjell og filisterslettene (se Jos 15,35).

De slo leir mellom Soko og Aseka ved Efes-Dammim, som navnet lever videre i ruinene Damm, halvannen time øst-nordøst for Sjuweike. Aseka, som ennå ikke er sikkert funnet, må vi derfor lete etter øst eller nordøst for Damm (se Jos 10,10).

Saul og israelittene slo leir rett overfor dem i Terebintedalen (*emeq ha'ela*), en slette ved Wadi Musur. De fylket seg slik at filistrene sto ved fjellet, i skråningen, på den ene siden, og israelittene ved fjellet på den andre siden. Mellom dem lå dalen, det vil si det dypere leiet som bekken har skåret ut i sletta.

V. 4–7. Goliat og våpnene hans

> «[4]Da kom det en tvekjemper ut fra filistrenes leir. Han hette Goliat og var fra Gat. Han var seks alen og et spann høy. [5]På hodet hadde han en kobberhjelm, og han var kledd i en skjellbrynje. Brynjens vekt var fem tusen sekel kobber. [6]Han hadde kobberskinner på leggene og et kastespyd av kobber på ryggen. [7]Skaftet på spydet hans var som en vevbom, og spydodden veide seks hundre sekel jern. Skjoldbæreren hans gikk foran ham.»

Ut fra filistrenes leir kom den kjente tvekjemperen. Det hebraiske uttrykket betyr egentlig «mellommannen», den som avgjør en krig mellom to hærer ved å kjempe alene. Han hette Goliat og var fra Gat, en av filistrenes hovedbyer, der det etter Jos 11,22 ennå var igjen noen av anakittene.

Han var seks alen og et spann høy, det vil si etter Thenius' utregning om lag ni fot og to tommer i gammelt fransk mål, snaut tre meter. Det er en svært stor høyde, men ikke uhørt, og knapt større enn hos grandonkelen til den irske kjempen som kom til Berlin i 1857.[1]

Rustningen svarte til den veldige størrelsen hans: en hjelm av kobber på hodet og en skjellbrynje som veide fem tusen sekel kobber. At det er skjell det er tale om, viser ordet for fiskeskjell i 3 Mos 11,9–10 og 5 Mos 14,9–10. Det var altså ikke en ringbrynje av ledd som var lenket sammen, slik Septuaginta forstår det. Det var en brynje av kobberplater som lå over hverandre som skjell.

Slike brynjer ser vi på de gamle assyriske relieffene, der krigerne i stridsvognene og kongens følge bærer skjellbrynjer som når til knær-

[1]Etter Plinius var kjempen Pusio og kjempekvinnen Secundilla, som levde på keiser Augustus' tid, over ti romerske fot høye. Josefus nevner en jøde som var sju alen høy.

ne eller anklene. Skjellene var av jern eller kobber og var trolig festet på en skjorte av filt eller grovt lin.

Vekten, fem tusen sekel – etter Thenius 148 Dresden-pund, om lag 70 kilo – bygger knapt på at noen virkelig har veid brynjen. Den hviler nok på et omtrentlig anslag, som kan ha vært noe for høyt. Men vi må huske at brynjen ikke bare dekket bryst og rygg. Som hos de assyriske krigerne dekket den også underkroppen, og den må derfor ha vært svært stor og tung.

2

Goliat hadde kobberskinner på leggene og et kastespyd av kobber «mellom skuldrene», det vil si på ryggen. Ordet *kidon* (כִּידוֹן) betyr et kastespyd eller et lite spyd. Septuaginta og Vulgata har «kobberskjold», og Luther følger dem. Thenius vil derfor rette ordet til «skjold», fordi «mellom skuldrene» ikke synes å passe om et spyd.

Men at de gamle bar sverdet hengende over skuldrene, har Bochart vist med eksempler fra Homer, Vergil og andre, og Josefus forsto uttrykket på samme måte. Goliat trengte ikke noe skjold til å dekke ryggen, for den var godt nok vernet av brynjen. Dessuten viser omtalen av *kidon* i v. 45 at det er et angrepsvåpen og ikke et skjold.

Spydskaftet var som en vevbom, og spydodden veide seks hundre sekel jern, om lag sju kilo. Foran ham gikk skjoldbæreren med det store skjoldet.

V. 8–11. Utfordringen

> «[8]Han sto fram og ropte over til Israels fylking og sa til dem: Hvorfor drar dere ut og fylker dere til strid? Er ikke jeg filisteren og dere Sauls treller? Velg ut en mann og la ham komme ned til meg! [9]Hvis han kan kjempe med meg og felle meg, så skal vi være trellene deres. Men hvis jeg får bukt med ham og feller ham, så skal dere være trellene våre og tjene oss. [10]Så sa filisteren: I dag har jeg hånet Israels fylking. Kom hit med en mann, så vi kan kjempe med hverandre! [11]Da Saul og hele Israel hørte hva filisteren sa, ble de motløse og meget redde.»

Kjempen ropte over til Israels fylking. Han ville at mannen de valgte, skulle komme ned til ham i dalen der han sto. Meningen er: «Hvorfor

[2]Etter Thenius veide brynjen til August den sterke, som er bevart i Dresden, 55 pund. Ewald derimot gjorde de fem tusen sekel til fem tusen pund. Med slike påstander kan en lett gjøre Skriftens historiske beretning om til utrolige myter, men de har ingen rett til å kalle seg vitenskap.

vil dere gå til strid med oss? Jeg er den mannen som står for filistrenes styrke, og dere er bare Sauls treller. Har dere helter, så velg ut én, så avgjør vi saken i tvekamp.» Hånen lå i at han kalte israelittene Sauls treller, og generelt i den seierssikre tonen han utfordret dem i.

Saul og hele Israel ble motløse og meget redde, for ikke én av dem våget å ta imot utfordringen og kjempe med en slik kjempe.

V. 12–15. David hos sin far

> «[12]David var sønn av den efratitten fra Betlehem i Juda som hette Isai, og som hadde åtte sønner. Denne mannen var i Sauls dager gammel og skrøpelig. [13]Isais tre eldste sønner var dratt ut med Saul i krigen. Den eldste av disse tre sønnene som var dratt i krigen hette Eliab, den andre Abinadab og den tredje Sjamma. [14]David var den yngste. De tre eldste hadde fulgt Saul, [15]men David gikk iblant hjem igjen fra Saul for å gjete sin fars småfe i Betlehem.»

Saul hadde den gangen latt David reise, og David var vendt hjem og gjette farens sauer igjen (v. 12–15). Mens israelittene sto rett overfor filistrene og Goliat gjentok utfordringen hver dag, sendte faren David til leiren med mat til de tre eldste brødrene, som tjente i Sauls hær. Han skulle også høre hvordan de hadde det (v. 16–19).

David kom fram da israelittene hadde stilt seg i fylking. Han løp bort til brødrene, så Goliat komme ut fra filistrenes rekker og hørte ordene hans. Av en israelitt fikk han også høre hvilken lønn Saul ville gi den som slo filisteren (v. 20–25).

Han spurte nøyere etter saken og røpet at han selv tenkte på å kjempe med ham. For det fikk han en skarp irettesettelse av den eldste broren (v. 26–29). Han lot seg ikke skremme av det, men vendte seg til en annen med det samme spørsmålet og fikk samme svar (v. 30). Så ble ordene hans fortalt videre til kongen, og han lot David hente (v. 31).

Slik er innholdet av dette stykket, som innleder Davids seier over Goliat. Denne første heltedåden hadde den største betydning for David og hele Israel, for den var Davids første skritt på veien til tronen som Herren hadde bestemt å føre ham til. Det forklarer hvorfor fortellingen er så fyldig og utførlig, og en ser tydelig at den vil vise hvordan Gud selv styrte alle omstendighetene på underfullt vis. Med denne utførligheten henger også fortellemåten sammen. Den har mange gjentakelser som for oss ofte virker overflødige, men

som hører med til særpreget ved den eldste hebraiske historieskrivningen.

3

V. 12–15 henger nøye sammen med det som går foran: Hele Israel ble skremt av filisterens utfordring, «men David, sønn av den efratitten fra Betlehem i Juda som hette Isai …». Verbet og utsagnet kommer først i v. 15, så setningen begynner uten å bli fullført. Den vanlige forståelsen, «David *var* sønn av …», er feil og fører på avveie.[4]

De fire versene er én periode som utvides med innskudd. Underveis mistet forfatteren den opprinnelige setningsbygningen av syne, og i v. 15 begynner han på nytt med «David». For å få fram den merkelige kjeden av omstendigheter som førte til at David tok opp kampen med Goliat, knytter han noen opplysninger om Davids familie og stilling den gang til omtalen av faren.

Isai hadde åtte sønner og var i Sauls dager «kommet blant de svake», det vil si gammel og skrøpelig. «Efratitt» betyr her en mann fra Efrata, det vil si Betlehem, som i Rut 1,1–2. De tre eldste sønnene hadde fulgt Saul i krigen. Navnene stemmer med 16,6–9. Den tredje, Sjamma, kalles Sjimea og lignende former i 2 Sam 13,3.32; 21,21 og 1 Krøn 2,13; 20,7.

«Men David gikk fram og tilbake fra Saul» for å gjete farens sauer i Betlehem. Han var altså ikke fast i Sauls tjeneste, men var hjemme hos faren nettopp på denne tiden. Det siste må vi utfylle av sammenhengen.

V. 16–19. Isai sender David til leiren

---

[3] På grunn av gjentakelsene og noen tilsynelatende motsigelser har Septuaginta, etter Codex Vaticanus, utelatt 17,12–31 og 17,55–18,5. Noen har derfor kalt disse stykkene senere innskudd, mens nyere kritikere mener at kap. 17–18 er skrevet av en annen enn forfatteren av kap. 16, en som ikke kjente det som står der. Etter 16,21 var David allerede Sauls våpensvein, sier de, og likevel er han borte i 17,15, opptrer i 17,33 som en gjetergutt uvant med våpen og er i 17,55 ukjent for både Abner og kongen. Men Septuaginta-oversetterne tok seg så store friheter at utelatelsene deres ikke beviser noe. Stykket viser dessuten klart tilbake til kap. 16, både i 17,12, «den efratitten», og i 17,15, at David gikk fram og tilbake mellom Saul og farens sauer i Betlehem. At Saul gjorde David til våpensvein, var bare en æresstilling, en adjutanttittel. Det betydde ikke at David måtte bære kongens våpen i krig. Hadde hærføreren Joab ti våpensveiner [2 Sam 18,15; 23,37], hadde kong Saul sikkert andre og krigsvante våpensveiner ved siden av David. Det står heller ikke i kap. 16 at Saul tok David fast i sin tjeneste fra første stund. Etter 16,22 ba han bare Isai om at David måtte få stå i hans tjeneste, og det er ingen motsigelse i at Saul sendte ham hjem igjen når tungsinnet slapp taket for en tid. Om Sauls spørsmål i 17,55–58, se merknaden der. De andre vanskelighetene er små og blir besvart i utlegningen av de enkelte versene.

[4] NB har «David var sønn av den efratitten fra Betlehem i Juda som hette Isai».

«[16]Både morgen og kveld kom filisteren fram, i førti dager stilte han
seg fram. [17]Så sa Isai til sin sønn David: Kjære, ta en efa av dette
ristede kornet og ti brød til brødrene dine og skynd deg til leiren
med det - til dine brødre. [18]Men disse ti stykker fersk ost skal du ha
med til den øverste høvedsmannen. Så skal du se til brødrene dine
om det går dem vel, og få med deg et pant fra dem. [19]Saul er med dem
og alle Israels menn i Terebintedalen og kjemper mot filistrene.»

Filisteren gikk fram mot Israels fylking morgen og kveld og stilte seg opp foran dem i førti dager. Denne merknaden fører skildringen av Goliat videre og innleder det som følger: Mens filisteren kom ut hver dag i førti dager med utfordringen sin, sendte Isai sønnen David til leiren med en efa ristet korn (se 3 Mos 23,14) og ti brød til brødrene.

De ti stykkene fersk ost skulle han gi til høvedsmannen over tusen, og han skulle se til brødrene og få med seg et pant fra dem, et tegn på at de levde og hadde det godt. Det synes å være den enkleste forklaringen av ordet, som de gamle oversetterne gjengir svært forskjellig. V. 19 hører med til Isais ord: Saul og brødrene og alle Israels menn er i Terebintedalen og kjemper mot filistrene.

V. 20–47. David kommer til fylkingen

«[20]Morgenen etter sto David tidlig opp og overlot småfeet til en gje-
ter. Så tok han det han skulle ha med, og gikk av sted, slik Isai hadde
befalt ham. Da han kom til leiren, dro hæren nettopp ut for å fylke
seg til strid og oppløftet krigsropet. [21]Og Israel og filistrene stilte seg
opp, fylking mot fylking. [22]David la ned de tingene han hadde med
seg hos den som hadde tilsyn med forsyningene, og sprang fram
til fylkingen. Da han kom dit, hilste han på brødrene sine. [23]Mens
han talte med dem, kom tvekjemperen, filisteren Goliat fra Gat,
nettopp fram fra filistrenes fylking og ropte de samme ordene som
før, og David hørte det. [24]Alle Israels menn flyktet for mannen da
de så ham, og var meget redde. [25]Og en mann av Israel sa: Ser dere
den mannen som kommer fram der? Han kommer for å håne Israel.
Den mannen som feller ham, vil kongen gi stor rikdom og la ham få
datteren sin og gjøre hans fars hus skattefritt i Israel.»

Slik faren hadde bedt ham, gikk David om morgenen til vognborgen rundt leiren. Akkurat da dro hæren ut i fylking og oppløftet krigsropet, og Israel og filistrene stilte seg opp, fylking mot fylking. David lot

karene med mat bli igjen hos den som passet på forsyningene, og løp inn i fylkingen for å høre hvordan brødrene hadde det.

Mens han snakket med dem, kom tvekjemperen Goliat fram og talte de samme ordene som før (v. 8 ff.), og David hørte det. Alle israelittene flyktet for Goliat og var meget redde. De sa til hverandre: «Ser dere den mannen som kommer fram der? Han kommer for å håne Israel. Den som feller ham, vil kongen gi stor rikdom og la ham få datteren sin og gjøre hans fars hus», det vil si familien hans, «fritt i Israel», det vil si fri for skatter og offentlige byrder.

Senere hører vi ingenting om at disse løftene ble oppfylt. Men av det følger slett ikke at de bare var en overdrivelse som hadde vokst fram blant folket av noe Saul virkelig hadde sagt. Det er så mye mindre sannsynlig fordi folket gjentok det samme for David i v. 27. Trolig hadde Saul virkelig gitt slike løfter. Men han følte seg ikke bundet til å holde dem etterpå, fordi han ikke hadde gitt dem direkte til David.

V. 26–31. Davids spørsmål og Eliabs refs

> «[26]Da sa David til de mennene som sto tett ved ham: Hva skal han få den mannen som feller denne filisteren og tar skammen bort fra Israel? For hvem er han vel denne uomskårne filisteren, som våger seg til å håne den levende Guds hær? [27]Og folket gjentok for ham de samme ordene og sa: Det og det skal den mannen få som feller ham. [28]Eliab, hans eldste bror, hørte hva han snakket med mennene om. Da ble hans vrede opptent mot David, og han sa: Hvorfor er du kommet hit ned? Hvem har du overlatt de få sauene til der ute i ørkenen? Jeg kjenner ditt overmot og ditt hjertes ondskap! Du er bare kommet hit ned for å se på slaget. [29]Men David sa: Hva har jeg gjort nå? Det var jo bare et ord! [30]Så vendte han seg fra ham til en annen og spurte om det samme, og folket svarte ham som første gang. [31]Det kom da ut hva David hadde sagt, og Saul fikk også høre det. Han lot ham hente til seg.»

Da David hørte dette, spurte han dem som sto omkring, nøyere om hele saken. Han lot falle noen ord som fikk dem til å tro at han selv ville gå og kjempe med filisteren: «For hvem er han vel, denne uomskårne filisteren» – en som står utenfor pakten med Herren – «som våger å håne den levende Guds hær?» Det er Gud han har hånet i Guds hær. Berleburg-bibelen sier: «Han skal få vite at han ikke har med

mennesker å gjøre, men med Gud. Med en levende Gud skal han få å gjøre, og ikke med en avgud.»

Davids eldste bror ble svært vred da han hørte ham snakke slik med mennene, og refset ham: «Hvorfor er du kommet hit ned?» – fra Betlehem, som lå høyt, ned til krigsskueplassen.

«Hvem har du overlatt de få sauene til der ute i ørkenen?» – de få sauene, der bare én tapt sau ville være et stort tap for familien. «Jeg kjenner ditt overmot og ditt hjertes ondskap! Du er bare kommet hit ned for å se på slaget.» Det betyr: Du er ikke fornøyd med din ringe stilling, men trakter etter høye ting; du har lyst til å se blod flyte.

Eliab så etter flisen i brorens øye og merket ikke bjelken i sitt eget. Nettopp det han beskyldte broren for – overmot og et ondt hjerte – kom tydeligst fram i hans egen spottende refs.

David svarte svært beskjedent, og slik at refseren måtte skamme seg over hånen sin: «Hva har jeg gjort nå? Det var jo bare et ord!» – og det var et helt tillatt spørsmål. Så vendte han seg fra Eliab til en annen som sto ved siden av, gjentok spørsmålet og fikk samme svar fra folket. Det David sa, ble fortalt til Saul, og han lot ham straks hente.

V. 32–37. David vil kjempe med Goliat

> «[32]Og David sa til Saul: Ingen må miste motet på grunn av ham! Din tjener vil gå og kjempe med denne filisteren. [33]Men Saul sa til David: Du kan ikke gå mot denne filisteren og kjempe med ham. Du er ung, og han er en krigsmann fra sin ungdom av. [34]Men David svarte Saul: Din tjener gjette småfeet for sin far. Kom det da en løve eller en bjørn og tok en sau fra flokken, [35]da sprang jeg etter den og slo den og rev sauen ut av gapet på den. Og reiste den seg så mot meg, tok jeg den i skjegget og slo den og drepte den. [36]Både løve og bjørn har din tjener slått i hjel. Og det skal gå denne uomskårne filisteren som en av dem, fordi han har hånet den levende Guds hær. [37]Så sa David: Herren, som har fridd meg av løvens og bjørnens vold, han skal også fri meg av denne filisterens vold. Da sa Saul til David: Gå, og Herren være med deg!»

Nå følger Davids beslutning om å kjempe med Goliat og hvordan han ble utrustet til kampen. Da David sto for Saul, sa han: «Ingen må miste motet på grunn av ham», det vil si filisteren som de nettopp hadde snakket om. «Din tjener vil gå og kjempe med denne filisteren.»

Saul innvendte at han, som bare var en gutt, ikke kunne kjempe med filisteren, som hadde vært krigsmann fra ungdommen av. David svarte at han som gjeter hadde revet en sau ut av gapet på en løve og på en bjørn og drept dem begge. Den bestemte artikkelen på «løven» og «bjørnen» viser at det er de velkjente rovdyrene. Det betyr ikke at løven og bjørnen var ute etter bytte sammen. David knytter sammen to ulike hendelser som skjedde på forskjellige tider, og forteller så hvordan han slo hvert av de to rovdyrene.

«Jeg tok den i skjegget», det vil si i den skjeggete haken. Thenius vil uten grunn rette ordet til «struben», fordi verken løver eller bjørner har noe egentlig skjegg. Men vi kan for eksempel tenke på Homers «skjeggete løve». Også i nyere tid har en hørt om løver som arabere har drept med en stokk.

«Og det skal gå denne uomskårne filisteren som en av dem», det vil si som løven og bjørnen, «fordi han har hånet den levende Guds hær.» Og han fortsatte: «Herren, som har fridd meg av løvens og bjørnens vold, han skal også fri meg av denne filisterens vold.» Davids mot hvilte altså på den faste troen at den levende Gud ikke ville la hedningene håne hans folk ustraffet. Da ønsket Saul ham Herrens hjelp til det han hadde satt seg fore.

V. 38–40. Uten Sauls rustning

> «[38]Saul ga David sine egne klær. Han satte en kobberhjelm på hodet hans og hadde på ham en brynje. [39]Og David bandt sverdet hans om seg utenpå klærne sine og ville til å gå, for han hadde ikke prøvd det før. Og David sa til Saul: Jeg kan ikke gå med dette, for jeg har ikke prøvd det før. Så tok David alt dette av seg. [40]Han tok staven sin i hånden og søkte seg ut fem glatte steiner i bekken. Dem la han i gjetertasken som han hadde med seg, og slyngen sin hadde han i hånden. Så gikk han fram mot filisteren.»

Saul lot David ta på seg sine egne klær og spenne på seg rustningen hans. «Klærne» er trolig en egen drakt som ble båret under rustningen, en slags våpenkjole som sverdet ble festet til. Da David var utstyrt med kobberhjelm, brynje og sverd, begynte han å gå, men merket snart at han ikke kunne bruke noe av dette. Derfor sa han til Saul: «Jeg kan ikke gå med dette, for jeg har ikke prøvd det før.»

Han tok det av seg, tok gjeterstaven i hånden, valgte ut fem glatte steiner i bekkedalen og la dem i gjetertasken han hadde med seg.

Så tok han slyngen i hånden og gikk mot filisteren. I gjeterlivet kan han ha blitt så dyktig med slyngen at han, som benjaminittene i Dom 20,16, kunne slynge en stein på et hårsbredd uten å bomme.

V. 41–47. Filisterens hån og Davids svar

> «[41]Filisteren kom nærmere og nærmere bort mot David, og skjoldbæreren hans gikk foran ham. [42]Da filisteren så fremfor seg og fikk se David, foraktet han ham, fordi han var ung og rødhåret og fager å se til. [43]Og filisteren sa til David: Er jeg en hund, siden du kommer mot meg med kjepper? Og filisteren forbannet David ved sin gud. [44]Så sa filisteren til David: Kom hit til meg, så skal jeg gi kjøttet ditt til himmelens fugler og markens dyr. [45]David svarte filisteren: Du kommer mot meg med sverd og lanse og kastespyd. Men jeg kommer mot deg i Herrens, hærskarenes Guds navn, han som er Gud for Israels fylkinger - han som du har hånet. [46]I dag skal Herren gi deg i min hånd, og jeg skal slå deg i hjel og skille hodet ditt fra kroppen. Jeg skal i dag gi likene fra filistrenes leir til himmelens fugler og til jordens ville dyr. Og all jorden skal få se at Israel har en Gud. [47]Og hele dette folket skal få se at det ikke er ved sverd og spyd Herren frelser. For Herren råder for krigen. Og han skal gi dere i vår hånd.»

Nå kommer selve kampen, Goliats fall og filistrenes flukt. Filisteren kom nærmere og nærmere mot David. Da han fikk se ham, så han på ham med forakt, fordi han var ung (se 16,12). «Er jeg en hund, siden du kommer mot meg med kjepper?» Flertallet «kjepper» er en hånlig overdrivelse om Davids våpen, som syntes helt uskikket til kampen.

Så forbannet han David ved Davids Gud, det vil si at han brukte Herrens navn når han forbannet, og slik hånet han ikke bare David, men også Israels Gud.[5] Han sluttet med utfordringen: «Kom hit til meg, så skal jeg gi kjøttet ditt til himmelens fugler og markens dyr.» Med slike trusler pleide også Homers helter å utfordre hverandre.

David svarte på denne hånen med frimodig tro. Mens Goliat skrøt av sin egen styrke, grunnet David sin visshet om seier på Israels allmektige Gud, som filisteren hadde hånet. Ordet for «likene» står i entall som et samlende ord for hele filisterhæren. «Israel har en Gud» betyr ikke bare «Gud er for Israel», men at Israel har en Gud i ordets fulle mening, og denne Gud er Herren. Krigen er hans; han er krigens Herre, og både krigen og utfallet er i hans makt.

[5] NB har «ved sin gud», altså filisterens egen gud.

V. 48–58. Goliat faller

«[48]Da nå filisteren gjorde seg ferdig og gikk fram og kom nærmere
bort mot David, skyndte David seg og sprang fram mot fylkingen,
mot filisteren. [49]Og David stakk hånden i tasken og tok fram en
stein. Den slynget han ut og traff filisteren i pannen. Steinen trengte
dypt inn i pannen hans, og han falt med ansiktet mot jorden. [50]Slik
vant David over filisteren med slyngen og steinen. Han slo filisteren
og drepte ham, enda David ikke hadde noe sverd i hånden. [51]Og Da-
vid sprang fram og stilte seg tett ved filisteren. Han tok sverdet hans
og dro det ut av sliren og drepte ham og hogg hodet hans av med
sverdet. Og da filistrene så at kjempen deres var død, tok de flukten.
[52]Da gikk Israels og Judas menn fram. De oppløftet krigsropet og
forfulgte filistrene til bort imot Gat og like til Ekrons porter. Det lå
falne filistrer på veien til Sja'arajim og helt fram til Gat og til Ekron.
[53]Så forfulgte ikke Israels barn filistrene lenger, men vendte tilbake
og plyndret leiren deres. [54]David tok filisterens hode og hadde det
med seg til Jerusalem. Men våpnene hans la han i teltet sitt.»

Da filisteren gjorde seg klar og gikk fram mot David, skyndte David seg og løp mot fylkingen for å møte ham. Han tok en stein ut av tasken, slynget den og traff filisteren i tinningen, så steinen trengte inn, og Goliat falt med ansiktet mot jorden.[6]

V. 50 er forfatterens merknad om utfallet av kampen: Slik vant David over filisteren med slyngen og steinen og drepte ham uten sverd i hånden. I v. 51 kommer så enkelthetene: David hogg hodet av den falne kjempen med hans eget sverd. Da kjempen deres falt, ble filistrene grepet av skrekk og flyktet. Israelittene satte etter dem med krigsrop.

Den hebraiske teksten sier at de forfulgte dem «til en dal». Det kan ikke være dalen mellom de to hærene (v. 3), for artikkelen mangler, og det står heller ikke, og er lite trolig, at filistrene hadde gått over den dalen. Gjelder det en annen dal, er det svært merkelig at den ikke blir nærmere omtalt. Derfor er det sannsynlig at «dal» bare er en skrivefeil for «Gat», som Septuaginta har, særlig når en tar med det som følger: «til Gat og til Ekron». NB følger denne lesemåten.

Falne filistrer lå langs veien til Sja'arajim, byen Sja'arajim i Judas lavland, og helt fram til Gat og Ekron (se Jos 15,36; 13,3). Da israelit-

[6]NB har «pannen».

tene kom tilbake fra den hissige forfølgelsen, plyndret de filistrenes leir.

David tok Goliats hode og hadde det med seg til Jerusalem, og våpnene hans la han i teltet sitt. «Telt» er et gammelt ord for bolig, som i 4,10 og 13,2. Det er Davids hus i Betlehem det er tale om. Dit dro han hjem med byttet etter seieren, og veien gikk forbi Jerusalem, der han lot Goliats hode bli igjen.

Her er ingen anakronisme. Påstanden om at Jerusalem ennå ikke var i israelittenes eie, blander sammen Jebus-borgen på Sion, som jebusittene ennå holdt, med byen Jerusalem, der israelitter lenge hadde bodd (se Jos 15,63; Dom 1,8).

Heller ikke er det noen motsigelse til 21,9, der det sies at Goliats sverd ble oppbevart ved tabernaklet i Nob. Det står ikke at David beholdt Goliats våpen hjemme, bare at han tok dem med dit. At han senere la sverdet ned i helligdommen til ære for Herren, passer godt med dette.

Heller ikke 18,2, der det står at Saul etter seieren ikke lot David vende hjem til farens hus, strider mot dette. Det må forstås ut fra 17,15: Fra nå av lot ikke Saul David vende hjem for å gjete sauene som før, men det utelukker ikke korte besøk i Betlehem.

V. 55–58. Hvem er gutten sønn til?

> «[55]Da Saul så David gå ut mot filisteren, sa han til Abner, hærføreren: Hvem er denne gutten sønn til, Abner? Abner svarte: Så sant du lever, konge, jeg vet ikke. [56]Da sa kongen: Spør etter hvem denne gutten er sønn til. [57]Da så David vendte tilbake etter at han hadde slått filisteren i hjel, tok Abner ham og førte ham fram for Saul. Han hadde ennå filisterens hode i hånden. [58]Og Saul sa til ham: Hvem er du sønn til, unge mann? David svarte: Jeg er sønn til din tjener Isai fra Betlehem.»

Her begynner fortellingen om Jonatans vennskap. Før forfatteren forteller hvordan forholdet mellom David og Saul ble etter seieren over Goliat, føyer han i v. 55–56 inn en samtale som Saul og hærføreren Abner hadde mens David kjempet med kjempen. Etter meningen må verbene i disse to versene derfor forstås som førfortid. Da Saul så gutten gå frimodig fram mot filisteren, spurte han Abner hvem han var sønn til, og Abner forsikret med ed at han ikke visste det.

Spørsmålet forutsetter ikke at Saul virkelig ikke kjente David og navnet på faren hans. Selv om Abner ikke hadde brydd seg om ætten til Sauls harpespiller, kunne vanskelig Saul selv ha glemt at David var sønn av Isai fra Betlehem.

Spørsmålet rakk lenger. Saul ville ikke bare vite farens navn, men hva slags mann faren til en gutt som hadde mot til en så forunderlig heltedåd, egentlig var. Det gjaldt ikke bare å gjøre farens hus skattefritt som lovt i v. 25. Trolig ville Saul også knytte en slik mann til hoffet, for av sønnens mot og tapperhet sluttet han at faren hadde de samme egenskapene.[7]

Da David kom tilbake etter å ha slått filisteren, gikk trolig Abner som hærfører ut for å møte den tapre helten og ønske ham til lykke med seieren. Han førte ham fram for Saul, og kongen stilte David det samme spørsmålet. David ga straks svar. Han sa nok mer enn det som står her, «sønn til din tjener Isai fra Betlehem». Det ser vi av ordene i 18,1, «etter Davids samtale med Saul», som forutsetter en lengre samtale. At den ikke er gjengitt, kommer trolig av at den ikke fikk noen varige følger, verken for Isai eller for David.

[7] De vanlige løsningene, at Saul lot som han ikke kjente David, eller at sykdommen hadde svekket hukommelsen hans, er lite sannsynlige.

Kapittel 18. Sauls misunnelse

V. 1–21. Jonatans vennskap

«[1]Etter Davids samtale med Saul ble Jonatans sjel knyttet til Davids sjel. Jonatan fikk ham kjær som sitt eget liv. [2]Samme dag tok Saul ham til seg, han lot ham ikke mer få vende tilbake til sin fars hus. [3]Og Jonatan gjorde en pakt med David, fordi han hadde ham kjær som sitt eget liv. [4]Jonatan tok av seg den ytterkappen han hadde på, og ga den til David, likeså krigsklærne sine, ja, også sverdet og buen og beltet. [5]Så dro David ut. Han bar seg klokt at i alt det Saul satte ham til. Saul satte ham over krigsmennene sine, og han var vel likt av hele folket, også av Sauls tjenere.»

Vennskapspakten Jonatan sluttet med David, var så tydelig hovedsaken at forfatteren begynner med Jonatans kjærlighet til David i v. 1. Først i v. 2 sier han at Saul fra den dagen tok David til seg. Likevel er det klart at Saul allerede under samtalen, eller like etter, sa til David at han heretter skulle bli hos ham, det vil si i hans tjeneste.

«Jonatans sjel ble knyttet til Davids sjel» – egentlig «lenket seg til», som i 1 Mos 44,30 – «og Jonatan fikk ham kjær som sitt eget liv.» At Saul ikke lot David «vende tilbake» til farens hus, betyr at han ikke lenger skulle ta opp igjen sitt gamle arbeid som gjeter.

Jonatan sluttet en pakt, det vil si en vennskapspakt, med David, fordi han hadde ham kjær som sitt eget liv. Som tegn og pant på vennskapet ga han David klærne og våpnene sine: ytterkappen, kappen over de andre klærne, og krigsklærne, som trolig er våpenkjolen (se 17,39). Det tyder ordet «ja, også», som blir gjentatt tre ganger og knytter de enkelte våpnene nærmere til krigsklærne.

Til selve handlingen kan vi sammenligne Glaukos og Diomedes, som byttet rustning hos Homer. Det synes å ha vært en vanlig skikk i eldgammel tid, for vi møter den også hos de gamle kelterne.

David dro ut, det vil si i krig. Hvor Saul enn sendte ham, bar han seg klokt at og hadde framgang (som i Jos 1,8). Derfor satte Saul ham over krigsmennene og gjorde ham til en av høvedsmennene deres. Han var vel likt av hele folket og også av Sauls tjenere, hoffmennene, som ellers gjerne er misunnelige.

V. 6–9. Kvinnenes sang og Sauls misunnelse

> «[6]Så skjedde det da de kom hjem, da David vendte tilbake etter at han hadde slått filisteren, at kvinnene gikk ut fra alle Israels byer for å møte kong Saul med sang og dans, med tamburiner og med gledesrop og med musikk. [7]Og de dansende kvinnene istemte en sang og sa: Saul har slått sine tusener, men David sine ti tusener! [8]Da ble Saul meget vred, for dette ordet likte han dårlig. Og han sa: De har gitt David ti tusener, og meg har de gitt tusener! Nå står det bare tilbake at han får kongedømmet! [9]Fra den dagen så Saul stadig skjevt til David.»

Saul hadde knapt knyttet Goliats overvinner til hoffet sitt før han begynte å misunne ham. Anledningen var seiersfesten da krigen med filistrene var slutt.

1

«Da de kom hjem», det vil si da krigerne kom hjem med Saul fra krigen, «da David vendte tilbake etter at han hadde slått filisteren» – det vil si fra krigen der han hadde drept Goliat – gikk kvinnene ut fra alle Israels byer for å feire seieren med sang og ringdans (se 2 Mos 15,20). De møtte kong Saul med tamburiner, gledesrop og triangler.

[1]Thenius og andre mener at 18,6–14 er hentet fra en annen kilde. De viser til at v. 13–14 sier nesten det samme som v. 5, at v. 10–11 kommer igjen i 19,9–10, og at v. 9 og ordet «dagen etter» i v. 10 strider mot v. 2 og v. 5. Men dette bygger på to feilaktige forutsetninger: at det som står i v. 1–5, skjedde samtidig med det i v. 6–14, og at alt i de to stykkene er ordnet strengt etter tid. At Saul tok David til seg, skjedde rett etter seieren over Goliat, mens krigen ennå pågikk. Seiersfesten, der kvinnenes sang vakte Sauls misunnelse, ble holdt først da folket og kongen kom hjem etter krigen. Siden israelittene forfulgte filistrene helt til Gat og Ekron og så plyndret leiren deres [17,52–53], må det ha gått dager, kanskje uker, mellom seieren og festen. Så langt følger de to stykkene tidsrekkefølgen. Ellers er stoffet ordnet etter innhold, side mot side, og følgene, som rakk lenger enn det som førte til dem, er satt rett etter hendelsene. V. 5 er en samlende merknad som avslutter den ene siden av forholdet mellom David og Saul. Fra v. 6 kommer den andre siden, og den rundes også av med en samlende merknad i v. 14–16. Den ligner v. 5, men viser en utvikling: Folkets glede over Davids gjerninger var blitt til kjærlighet til David selv, og Saul gjorde ham nå til høvding over tusen [v. 13].

Ordet for «gledesrop» står mellom to musikkinstrumenter og må derfor særlig sikte til jubelsanger, for etter v. 7 ble spillet fulgt av sang. Kvinnene danset og sang vekselvis i to kor («istemte», egentlig «svarte», som i 2 Mos 15,21): «Saul har slått sine tusener, men David sine ti tusener!»

Det gjorde Saul svært vred. «De har gitt David ti tusener, og meg har de gitt tusener! Nå står det bare tilbake at han får kongedømmet!»

Otto von Gerlach skriver: «I dette ordet, der Saul aner hva som skal komme, lå ikke bare en gjetning som utfallet stadfestet, men en dyp indre sannhet: Når Israels konge sto maktesløs overfor dem som hadde underkuet riket hans, og det i en så avgjørende stund, og en gjetergutt kom og vant seieren, var det enda et tegn på at han var forkastet.» Fra den dagen så Saul stadig skjevt til David.

V. 10–11. Spydet

> «[10]Dagen etter kom det en ond ånd fra Gud over Saul. Han profeterte inne i huset, og David spilte på harpen, som han pleide å gjøre hver dag. Saul hadde et spyd i hånden. [11]Da kastet Saul spydet og tenkte: Jeg vil støte det gjennom David og inn i veggen. Men David bøyde seg til side for ham to ganger.»

Dagen etter kom den onde ånden fra Gud over Saul (se 16,14), så han raste inne i huset sitt. Han kastet spydet mot David, som spilte for ham som han pleide hver dag, men traff ham ikke, for David bøyde seg unna to ganger. Ordet som her er gjengitt «profeterte», betyr i dette tilfellet ikke å tale profetisk, men å rase. Denne bruken av ordet bygger på de utbruddene som fulgte når profetene var henrykt i Ånden, og Guds Ånds overnaturlige kraft viste seg i dem (se 10,5).

Saul slynget spydet og tenkte: «Jeg vil støte det gjennom David og inn i veggen.» Så kraftig kastet han det, men David vek unna, og det to ganger. Det forutsetter at Saul gjorde to kast. Trolig svingte han spydet to ganger uten å slippe det, og det blir sikkert når vi ser at det her ikke står at spydet gikk inn i veggen, slik det står i 19,10. Saul synes etter gammel skikk å ha holdt spydet i hånden som et septer.

V. 12–16. Saul frykter David

> «[12]Saul var redd for David, for Herren var med ham, men han var veket bort fra Saul. [13]Derfor sendte Saul ham fra seg og satte ham til høvding over tusen. Og han gikk foran folket både når de dro ut og når de kom inn. [14]David bar seg klokt at i alt han tok seg fore, og

> Herren var med ham. [15]Da nå Saul så at han bar seg meget klokt at,
> ble han redd for ham. [16]Men hele Israel og Juda hadde David kjær,
> for det var han som dro ut og dro inn foran dem.»

Saul var redd for David fordi Herren var med ham, men hadde veket bort fra Saul. Derfor sendte han ham bort fra seg, ut av sin nærmeste krets, og gjorde ham til høvding over tusen. I denne frykten viser fortellingen med dyp sjelekunnskap den egentlige grunnen til Sauls fiendskap. Frykten kom av bevisstheten om at Herren hadde veket fra ham. Den trengte seg på ham mot hans vilje og drev ham til å prøve å drepe David i et anfall av galskap.

At David ikke forlot Saul straks etter dette angrepet på livet hans, kan forklares med at han så det som et forbigående utbrudd av galskap. Men enda mer kom det av hans faste tillit i troen. Den holdt ham fra å forlate den plassen Herren hadde satt ham på uten hans eget tiltak, helt til han så at Saul ikke bare i slike anfall, men også i rolig overveielse var ute etter livet hans (se 19,1 ff.).

Som høvding over tusen gikk David ut og inn foran folket, det vil si at han ledet krigstog, og det så klokt og med slik framgang at Herrens velsignelse hvilte over alt han gjorde. Men framgangen gjorde Saul enda reddere for ham, mens hele Israel og Juda fikk ham kjær som sin fører.

Davids framgang i alt han tok seg fore, tvang Saul til å forfremme ham, og jo høyere han steg, desto mer anseelse fikk han i folket. Men fordi Guds Ånd hadde veket fra Saul, fylte dette ham bare mer og mer med frykt for David som rival. Slik Herrens hånd viste seg synlig i Davids framgang, viste Guds forkastelse av Saul seg i hans voksende frykt for David.

V. 17–19. Merab

> «[17]Og Saul sa til David: Se, her er min eldste datter Merab. Henne
> vil jeg gi deg til kone. Vær meg bare en tapper sønn, så du fører
> Herrens kriger! - For Saul tenkte: Min hånd skal ikke ramme ham,
> men filistrenes hånd skal ramme ham. [18]David svarte Saul: Hvem
> er jeg, og hvem er min familie, min fars ætt i Israel, at jeg skulle
> bli kongens svigersønn? [19]Men da tiden kom at Merab, Sauls datter,
> skulle bli gitt til David, ble hun gitt som kone til Adriel fra Mehola.»

Nå følger Sauls list da han lovte David døtrene sine. Saul hadde lovt å gi sin datter til hustru til den som overvant Goliat (17,25). Når folket

ble mer og mer glad i David, følte han seg tvunget til å holde løftet, og han sa til David at han var villig til det. Men han håpet å finne et middel til å rydde ham av veien. Derfor tilbød han ham sin eldste datter Merab med ord som lød vennlige: «Vær meg bare en tapper sønn, så du fører Herrens kriger!»

Krigene mot filistrene kalte han «Herrens kriger», det vil si kriger for å bevare og forsvare Guds rike. Slik ville han skjule sin egen listige plan og gjøre David enda tryggere på at kongen bare hadde Guds rikes vel for øye. Den som førte Herrens kriger, kunne også håpe på Herrens hjelp.

Men Saul hadde helt andre tanker: «Min hånd skal ikke ramme ham, men filistrenes hånd skal ramme ham» – jeg vil ikke drepe ham, det kan filistrene gjøre. Da Saul var ved sans og samling, vek han tilbake for å legge hånd på David igjen, slik han hadde gjort i galskapens anfall. Derfor håpet han å få ham drept ved filistrenes hjelp.

David svarte i sann ydmykhet, uten å ane Sauls list: «Hvem er jeg, og hvem er min familie, min fars ætt i Israel, at jeg skulle bli kongens svigersønn?» Det ordet NB gjengir «min familie», betyr ikke «mitt liv», men stillingen i livet, den kretsen en hører til. «Min fars ætt» omfatter alle slektningene hans. David mente at han ikke kunne gjøre det minste krav på æren å bli kongens svigersønn – verken for sin egen del, for sin stilling i samfunnet eller for sin ætt.

Men Saul holdt ikke løftet. Da tiden kom, ga han datteren til Adriel fra Mehola, en mann vi ellers ikke vet noe om. (*Septuaginta utelater v. 17–19, men trolig bare fordi Sauls første løfte ikke fikk noen følger for David.*)

V. 20–21. Mikal

> «[20]Mikal, Sauls datter, elsket David. Da Saul fikk vite dette, syntes han godt om det. [21]Saul tenkte: Jeg vil la ham få henne, så hun kan bli til en snare for ham, og filistrenes hånd kan ramme ham. Og Saul sa til David: Ved min andre datter skal du i dag bli svigersønnen min.»

Nå blir Mikal gitt til David. Hvilket påskudd Saul brukte for å bryte løftet, står ikke. Men det ser ut til, i alle fall delvis, å ha vært at Merab ikke elsket David. Det kan vi slutte når vi sammenligner v. 17–18 med v. 20.

Mikal, Sauls yngre datter, elsket David. Da Saul fikk vite det, syntes han godt om det. Han tenkte: «Jeg vil la ham få henne, så hun kan bli til en snare for ham, og filistrenes hånd kan ramme ham» – nemlig når David prøvde å skaffe den brudegaven Saul ville kreve (se v. 25).

Så sa han til David: «Ved min andre datter skal du i dag bli svigersønnen min», egentlig «for annen gang» (som i Job 33,14). Saul sa dette i forbifarten, og David svarte ikke. Han hadde fått merke hvor ustadig Saul var, og stolte ikke lenger på ordene hans.

V. 22–30. Brudegaven

> «[22]Og Saul bød sine tjenere: Tal hemmelig med David og si: Kongen liker deg, og alle hans tjenere har deg kjær. Derfor bør du nå bli kongens svigersønn! [23]Da Sauls tjenere sa dette til David, svarte han: Synes dere at det er en liten ting å bli kongens svigersønn? Jeg er jo en fattig og ubetydelig mann. [24]Sauls tjenere fortalte ham dette og sa: Slik sa David. [25]Da sa Saul: Så skal dere si til David: Kongen krever ingen annen festegave enn hundre filister-forhuder, så han kan få hevnet seg på fiendene sine. Men Saul tenkte å felle David ved filistrenes hånd. [26]Da tjenerne hans fortalte David dette, var David glad over at han skulle bli kongens svigersønn. Og før tiden ennå var ute, [27]gjorde David seg i stand og dro av sted med mennene sine og slo i hjel to hundre mann blant filistrene. Og David tok deres forhuder med seg og la dem fulltallig fram for kongen, så han kunne bli kongens svigersønn. Da ga Saul ham sin datter Mikal til kone.»

Derfor brukte Saul hoffmennene sine til å overtale David til å ta imot tilbudet. Slik løses den tilsynelatende motsigelsen helt enkelt: Saul skal selv ha tilbudt David datteren, og likevel ba han tjenerne snakke med David i hemmelighet om at kongen var villig til å gi ham henne. Hoffmennene skulle snakke med David «hemmelig», som om de gjorde det bak kongens rygg.

David svarte hoffmennene: «Synes dere at det er en liten ting å bli kongens svigersønn? Jeg er jo en fattig og ubetydelig mann.» «Fattig» betyr at han slett ikke kunne gi kongen noen brudegave som sømmet seg. Svaret var helt oppriktig, for han kunne ikke tenke seg at kongen ville gi ham datteren uten en betydelig brudegave.

Da kongen fikk høre svaret, sendte han bud gjennom hoffmennene om hvilken pris han ville ha for datteren. Han krevde ingen brude-

gave (se 1 Mos 34,12), bare hundre filister-forhuder, det vil si at David skulle drepe hundre filistrer og bevise at han hadde gjort det, så kongen kunne få hevn over fiendene sine. Men, sier forfatteren, Saul tenkte på den måten å felle David, det vil si få ham drept ved filistrenes hånd.

David var fornøyd med Sauls krav, for han hadde ingen mistanke om listen og elsket Mikal. Før tiden var ute – det vil si før den fristen som var satt for brudegaven og bryllupet – gjorde han seg i stand, dro av sted med mennene sine og slo to hundre filistrer. Forhudene la de fulltallig fram for kongen, og da måtte Saul gi ham datteren Mikal til hustru. David betalte altså dobbelt så mye som det som var krevd.

V. 28–30. Saul blir Davids fiende

> «[28]Nå kunne Saul se og forstå at Herren var med David. Og Mikal, Sauls datter, elsket ham. [29]Da ble Saul enda mer redd David, og Saul var Davids fiende all sin tid. [30]Så dro filistrenes høvdinger ut i krigen, og så ofte de dro ut, bar David seg klokere at enn alle Sauls tjenere, og han fikk et ærefullt navn.»

Allerede da den tungsindige kongen så at David lyktes i alt han tok seg fore, ble han fylt av frykt. Men nå mislyktes også denne nye planen om å sende David i den sikre død. Det tvang Saul til å innse at Herren var med David og vernet ham på underfullt vis. Når så datteren Mikal i tillegg elsket David, vokste frykten hans til et fiendskap som varte hele livet. Slik drev hans onde ånd ham stadig videre til mer og mer forherdelse.

Anledningen til at fiendskapet viste seg i handling, var Davids framgang i alle kampene mot filistrene. Så ofte filistrenes høvdinger dro ut i krig mot Israel, bar David seg klokere at og hadde større framgang enn alle Sauls tjenere, så navnet hans ble holdt i stor ære. Med denne samlende merknaden er veien banet for den videre fortellingen om hvordan Saul fór fram mot David.

Kapittel 19. David flykter fra Saul

V. 1–21. Jonatan advarer David

«[1]Saul talte til sønnen sin Jonatan, og til alle tjenerne sine om å få drept David. Men Jonatan, Sauls sønn, hadde David meget kjær. [2]Og Jonatan fortalte det til David og sa: Saul, min far, søker å drepe deg. Ta deg nå i vare i morgen tidlig og bli i skjul og hold deg gjemt! [3]Så vil jeg gå ut og stå ved siden av min far på marken hvor du er. Og jeg vil tale om deg til min far. Merker jeg noe, så skal jeg si det til deg.»

Det første utbruddet av Sauls dødelige fiendskap mot David ble avverget av Jonatan. Saul talte med sønnen Jonatan og alle tjenerne sine om at han ville drepe David. Det betyr ikke at de skulle drepe ham, men at han selv hadde tenkt å gjøre det.

Jonatan fortalte det til David, for han var sterkt knyttet til ham, og ga ham dette rådet: «Ta deg i vare i morgen tidlig, bli i skjul og hold deg gjemt. Så vil jeg gå ut og stå ved siden av min far på marken der du er, og jeg vil tale om deg til min far. Merker jeg noe, så skal jeg si det til deg.»

David skulle gjemme seg på marken nær stedet der Jonatan ville tale med faren om ham. Det var ikke for at han skulle høre samtalen fra skjulestedet. Jonatan skulle kunne fortelle ham utfallet straks, uten å måtte gå langt bort fra faren og vekke mistanke om at han holdt sammen med David.

V. 4–7. Jonatan taler Davids sak

«[4]Og Jonatan talte vel om David til Saul, sin far, og sa til ham: Kongen skulle ikke synde mot sin tjener David! For han har ikke syndet mot deg, og det han har gjort, har vært til stor nytte for deg. [5]Han

> satte livet på spill og slo filisteren, og Herren lot hele Israel vinne en stor seier. Du så det selv og gledet deg. Hvorfor vil du da gjøre synd mot uskyldig blod og drepe David uten grunn? [6]Saul hørte på Jonatans ord, og Saul sverget: Så sant Herren lever, han skal ikke drepes. [7]Da kalte Jonatan på David og fortalte ham alt dette. Og Jonatan førte David til Saul, og han var hos ham som før.»

Med all den beskjedenhet en sønn skylder sin far, prøvde Jonatan inntrengende å vise faren hvor stor synd det var å fare slik fram mot David. David hadde ikke syndet mot ham, og det han hadde gjort, hadde vært til stor nytte for ham. Han hadde satt livet på spill (se Dom 12,3) og slått filisteren, og Herren hadde latt hele Israel vinne en stor seier. Det hadde Saul selv sett og gledet seg over. Hvorfor ville han da synde mot uskyldig blod og drepe David uten grunn?

Ordene gjorde inntrykk på Saul. Han sverget: «Så sant Herren lever, han skal ikke drepes.» Jonatan fortalte dette til David og førte ham til Saul, så han igjen var hos ham som før. Men dessverre varte ikke forsoningen lenge.

V. 8–10. Sauls spyd for andre gang

> «[8]Men krigen varte ved. David dro ut og kjempet mot filistrene. Han påførte dem et stort mannefall, og de flyktet for ham. [9]Og en ond ånd fra Herren kom over Saul mens han satt i sitt hus med spydet sitt i hånden, og David spilte på harpen. [10]Da prøvde Saul å støte spydet gjennom David og inn i veggen. Men han vek til side for Saul, så han støtte spydet i veggen. Samme natt flyktet David og slapp bort.»

David påførte filistrene nok et stort nederlag, og det egget Saul så sterkt at han i et anfall av galskap prøvde å spidde David med spydet mens han spilte for ham.

Ordene «en ond ånd fra Herren» beskriver galskapsanfallet ut fra den høyere årsaken bak det. Når det her står *Herren* og ikke *Gud*, som i 18,10 og 16,15, viser det at anfallet ble lagt på ham av Herren. Tanken er at Sauls voksende tungsinn var et tegn på den forherdelsen Herren hadde overgitt ham til fordi han ikke ville omvende seg.

David slapp heldigvis unna også dette spydet. Han vek unna for Saul, så spydet gikk inn i veggen, og samme natt – natten etter denne hendelsen – flyktet David og kom seg bort. Denne merknaden går noe i forkant av hendelsene. Etter skikken hos de hebraiske historieskri-

verne gir forfatteren utfallet med en gang og skildrer så hendelsene nærmere i den rekkefølgen de skjedde.

V. 11–17. Mikal redder David

> «[11]Og Saul sendte bud til Davids hus for å vokte på ham og drepe ham om morgenen. Men Mikal, Davids kone, varslet ham om det og sa: Berger du ikke livet i natt, så blir du drept i morgen. [12]Mikal firte David ned gjennom vinduet, og han flyktet sin vei og slapp bort. [13]Så tok Mikal husguden og la den i sengen. Hun la et teppe av geitehår ved hodet på den og dekket den til med et klede. [14]Da Saul sendte bud for å hente David, sa hun: Han er syk. [15]Så sendte Saul mennene av sted for å få se David og sa: Bær ham hit til meg i sengen, så han kan bli drept! [16]Men da mennene kom inn, da var det husguden som lå i sengen med geitehårsteppet ved hodet. [17]Da sa Saul til Mikal: Hvorfor har du narret meg slik og latt min fiende slippe bort, så han er kommet unna? Mikal svarte Saul: Han sa til meg: La meg slippe bort, ellers slår jeg deg i hjel.»

Saul sendte bud til Davids hus, dit David først hadde flyktet. De skulle vokte på ham, så han ikke slapp unna igjen, og drepe ham neste morgen. Mikal fortalte ham om faren og firte ham ned gjennom vinduet, så han kom seg unna. Hvilken fare David var i den gangen, skildrer han selv i Sal 59. Der ser vi at Saul var omgitt av en flokk feige hoffmenn som egget hatet hans mot David og arbeidet ivrig for å få den fryktede rivalen av veien.

Så tok Mikal husguden, *terafim* (תְּרָפִים). Trolig var det et gudebilde av husgudene i full menneskestørrelse, og etter det som følger, i menneskeskikkelse. Hun la det i sengen, la et vevd stykke av geitehår ved hodet og dekket det til med kledet, ytterkappen, som oftest bare var et firkantet klede til å svøpe seg i. Mennene Saul sendte for å hente David, fikk høre at han var syk. Mikal holdt trolig husguder i hemmelighet, som Rakel, fordi hun var barnløs (se 1 Mos 31,19).

Hva geitehårsstykket skulle brukes til, kan ikke avgjøres sikkert. Det kan ha skullet dekke hodet på husguden med hår så det lignet et menneskehode, eller det kan ha dekket hode og ansikt som på en som sov. (*Septuaginta forvekslet ordet med «lever», og derfra har Josefus fortellingen om en geitelever som ennå rørte seg, i sengen.*)

Den bestemte artikkelen ved husguden, kledet og geitehårsstykket tyder på at alt dette hørte til innboet i Mikals hus. Geitehårsstykket

var nok et teppe av geitehår, slik folk i Østen gjerne dekker hode og ansikt med når de sover.

Saul sendte mennene igjen for å se David, og nå med ordre: «Bær ham hit til meg i sengen!» De fant bare husguden i sengen, og Saul beskyldte Mikal for svik. Hun svarte: «Han sa til meg: La meg slippe bort, ellers slår jeg deg i hjel.»

Med dette ville Mikal få det til å se ut som om hun ikke hadde tenkt å la David slippe unna, men hadde måttet gi etter for trusselen hans om å drepe henne om hun ikke ga seg. Denne utflukten synes hun å ha holdt for helt berettiget.

V. 18–21. David hos Samuel i Nevajot

> «[18]Da David var flyktet og hadde sluppet unna, kom han til Samuel i Rama og fortalte alt det Saul hadde gjort mot ham. Han og Samuel tok av sted til Nevajot og bodde der. [19]Og det ble meldt til Saul: David er i Nevajot ved Rama. [20]Da sendte Saul noen menn for å ta David. Da de fikk se flokken av profeter som profeterte, og Samuel som sto foran dem, da kom Guds Ånd over Sauls sendebud, så de også profeterte. [21]Da Saul fikk vite dette, sendte han andre menn av sted, men også de profeterte. Så sendte Saul bud igjen for tredje gang, men også de profeterte.»

David flyktet til Samuel i Rama og fortalte ham alt Saul hadde gjort. Dels ville han søke råd hos profeten som hadde salvet ham, om hva han nå skulle gjøre, dels ville han styrke seg i samværet med ham for de trengslene som ennå ventet. Derfor gikk han med Samuel og bodde hos ham i Nevajot.

Ordet betyr «boliger»[1], men er her på en måte blitt et egennavn på det samfunnet der profetelevene som hadde samlet seg om Samuel, bodde sammen i nærheten av Rama. Flertallsformen viser at samfunnet besto av flere boliger eller hus, trolig samlet innenfor et gjerde eller en mur.

Da Saul fikk vite hvor David var, sendte han menn for å hente ham. Men så snart de så profetflokken som profeterte, og Samuel som sto foran dem som leder, kom Guds Ånd over dem, så også de profeterte. Det samme skjedde med en andre og en tredje flokk sendebud, som

[1] **«boliger»** nevajot, נָוֺת

Saul sendte etter hverandre etter hvert som han fikk høre hva som hadde hendt.

V. 22–24. Er også Saul blant profetene?

> «[22]Da gikk han selv til Rama. Da han kom til den store brønnen i Seku, spurte han: Hvor er Samuel og David? De svarte: De er i Nevajot ved Rama. [23]Da han så gikk dit, til Nevajot ved Rama, da kom Guds Ånd også over ham. Han gikk og profeterte hele veien til han kom fram til Nevajot ved Rama. [24]Da tok også han av seg klærne. Også han profeterte mens han sto foran Samuel, og han falt ned og lå der naken hele den dagen og hele natten. Derfor sier folk: Er også Saul blant profetene?»

Så dro Saul selv til Rama. Ved den store brønnen i Seku, et sted nær Rama som vi ikke kjenner, spurte han hvor Samuel og David var, og etter svaret gikk han til Nevajot ved Rama. Da kom Guds Ånd også over ham, så han gikk og profeterte hele veien fram til Nevajot. Der tok han til og med av seg klærne, profeterte foran Samuel og lå naken hele den dagen og hele natten.

«Naken» betyr ikke alltid helt naken, men brukes også om en som har tatt av seg ytterkappen (se Jes 20,2; Mika 1,8; Joh 21,7).

Av det gjentatte «også han» i v. 23–24 går det fram at Saul ble henrykt i Ånden og profeterte i likhet med tjenerne sine. Det viser også at profetene selv, og ikke bare tjenerne, tok av seg klærne som Saul når de profeterte.

Bare ved ordene «han falt ned og lå der naken» står det ikke «også han». Av det må vi slutte at bare Saul lå hele dagen og natten uten klær og henrykt i Ånden, uten å vite av seg selv. Hos tjenerne og profetene varte henrykkelsen bare en kort tid, og de kom til seg selv før Saul. Denne forskjellen har betydning for hvordan hele hendelsen skal forstås.

Saul hadde opplevd en lignende påvirkning fra Guds Ånd før, like etter at Samuel salvet ham. Da møtte han en profetflokk som profeterte ved Gibea, og ble forvandlet til et annet menneske (10,6 ff.). Nå grep Guds Ånd ham igjen på underfullt vis da han kom nær profetenes bosted. Det rammet også tjenerne han hadde sendt for å gripe David, så Saul måtte oppgi forsøket på å ta ham.

Men dette kan vi ikke se som hovedhensikten med det hele, som om profetiens ånd bare kom over Saul for at David lettere skulle slippe unna.

Calvin går mye dypere: «Gud forandret deres tanker og forsett, slik at de ikke bare unnlot å gripe David etter kongens befaling, men til og med ble profetenes følgesvenner. Og Gud gjorde dette for at selve hendelsen skulle vise hvordan han holder menneskenes hjerter i sin hånd og makt, og vender og beveger dem etter sin vilje.»

Heller ikke dette får fram den fulle meningen med underet, og det forklarer særlig ikke hvorfor det samme skjedde med Saul i enda sterkere grad. Calvin sier bare at Saul burde ha innsett at han ikke kunne utrette noe ved å kjempe mot Herren, men at han var så forherdet at han selv skyndte seg til Nevajot da tjenerne hans sviktet ham.

Saul og sendebudene hans, som ivrig fullbyrdet hans vilje, burde nok ha lært av det som hendte dem foran profetene, at Gud har menneskenes hjerter i sin makt og styrer dem etter sin vilje. Men de skulle også gripes av kraften fra Guds Ånd, som virket i profetene. Slik skulle de komme til å innse at Sauls raseri mot David var en kamp mot Herren og hans Ånd, og bli ført til å oppgi de onde tankene i hjertet.

Saul ble grepet av Åndens mektige virkning sterkere enn tjenerne. Det var fordi han hadde stått mest hardnakket imot nådens ledelse, og også for at hans harde hjerte, om mulig, skulle bli brutt og bøyd av nådens kraft. Om han likevel fortsatte i sitt hardnakkede opprør mot Gud, ville han falle under forherdelsens dom, og den ville snart bli fulgt av undergangen hans.

Denne nye hendelsen i Sauls liv ga ordtaket «Er også Saul blant profetene?» nytt liv. «Derfor sier folk» betyr ikke at ordtaket ble brukt første gang nå, bare at det fikk et nytt eksempel og en ny grunn i det som hendte Saul. Hvordan det oppsto og hva det betyr, er forklart ved 10,12.

Profetflokkene og profetskolene

Fortellingen er også verdt å merke seg fordi den kaster lys over de såkalte profetskolene på Samuels tid, som vi ellers bare hører om i forbifarten. Av dette stedet lærer vi at det var en profetflokk i Rama under Samuels tilsyn, og at medlemmene bodde sammen i en felles

bygning, Nevajot. Samuel hadde sitt eget hus i Rama (7,17), men bodde iblant i Nevajot (se 19,18).

Hvordan disse skolene oppsto og hvordan det gikk med dem, er dunkelt. Men før Samuel ble kalt til profet, var Herrens ord sjeldent i Israel, og profetien var lite utbredt (3,1). Når vi husker det, kan det ikke være tvil om at disse profetsamfunnene oppsto på Samuels tid og ble kalt til live av ham.

Det eneste som er usikkert, er om det fantes slike samfunn andre steder i landet enn i Rama. I 10,5.10 møter vi en flokk profeter som profeterte ved Gibea og kom ned fra offerhaugen der for å møte Saul. Men det står ikke at denne flokken hadde sitt sete i Gibea, selv om navnet «Guds Gibea» kan gjøre det sannsynlig (se ved 10,5–6). På Samuels tid hører vi ikke mer om dem.

Vi møter dem ikke igjen før på Elias og Elisjas tid. Da kalles de «profetenes disipler» (1 Kong 20,35) og bor i stort antall i Gilgal, Betel og Jeriko (2 Kong 2,3.5.7.15; 4,1.38; 6,1; 9,1). Etter 2 Kong 4,38.42–43 satt omkring hundre av profetenes disipler foran Elisja i Gilgal og spiste sammen. I Jeriko kan det ha vært like mange, for femti av profetenes disipler gikk med Elia og Elisja til Jordan (jf. 2 Kong 2,7 med 2,16–17).

Disse stedene gjør det svært sannsynlig at også profetenes disipler bodde i et felles hus, og 2 Kong 6,1–2 gjør det sikkert. Der sier de til Elisja: «Huset som vi sitter i her hos deg, er for trangt for oss. La oss få gå ned til Jordan og hente hver sin stokk der. Så vil vi bygge oss et hus der som vi kan holde til i!»

Om nødvendig kunne en nok forstå det bare som et mer romslig møtested. Men bygde de det ved Jordan, kan vi vanskelig tenke oss at det bare skulle være et møtested de måtte vandre til langveisfra. Vi må anta at de ville bo der og samles under en profets tilsyn. Trolig bodde likevel bare de ugifte i et felles hus. Mange var gift og bodde sikkert i egne hus (2 Kong 4,1 ff.).

Det samme kan vi trygt anta om profetsamfunnene på Samuels tid, selv om det ikke kan bevises at de varte uavbrutt fra Samuel til Elia og Elisja. Oehler mener det, fordi profetiens virksomhet henger sammen fra Samuel av, og fordi det etter 1 Kong 18,13 alt fantes mange profeter da Elia sto fram.

Men en sammenhengende rekke av profeter fantes også i Juda helt til det babylonske fangenskapet, uten at vi finner det minste spor av

profetskoler der. Og av 1 Kong 18 kan vi bare slutte at de mange profetene levde på Elias tid, ikke at de fantes før han sto fram.

Hvor lenge Elia hadde virket før han kunngjorde Ahab tre års tørke, kan ikke avgjøres. Men han fikk befaling om å kalle Elisja til sin etterfølger ikke lenge etter at tørken var over (1 Kong 19,16). Derfor kan vi trygt anta at han alt hadde virket i Israel i mange år, og han kan selv ha grunnlagt profetsamfunn.

Foruten at vi ikke hører noe om at skolene fortsatte, er det enda en ting som synes å utelukke at de levde videre fra Samuels tid til Elias. Skolene under Elia og Elisja fantes bare i tistammeriket og aldri i Juda, der vi sikkert skulle ha ventet å finne dem om de var gått i arv fra Samuels tid.

Også Oehler innrømmer at profetskolenes formål, og etter alt å dømme ordningen deres, ikke var den samme under Samuel som på Elias tid. Det stadfestes av at medlemmene av profetsamfunnene under Samuel aldri kalles «profetenes disipler», slik de alltid kalles under Elia og Elisja. Grunnteksten har egentlig «profetsønner»[2].

Denne særlige betegnelsen synes å vise at disiplene sto i et langt nærmere forhold til Elia og Elisja, som sine åndelige fedre, enn profetflokken sto til Samuel som sin forstander (19,20). «Profetsønner» betyr ikke sønner som er profeter, men profetenes disipler eller elever, slik NB gjengir det. De sto altså i et avhengighetsforhold til profetene, var underordnet dem og fulgte deres veiledning og formaninger. De fikk oppdrag av dem og utførte dem (2 Kong 9,1).

Ordene for «flokk» om profetene på Samuels tid viser derimot bare at de var sluttet sammen for å arbeide sammen under Samuels ledelse. Men ordene om at Samuel «sto foran dem», viser likevel at ledelsen, og trolig også det første initiativet, kom fra Samuel. Derfor kan vi også kalle disse samfunnene profetskoler.

Om hva disse samfunnene var, og hvilken betydning de hadde for utviklingen av Guds rike i Israel, går meningene svært langt fra hverandre. Noen av kirkefedrene, blant dem Hieronymus, så dem som en gammeltestamentlig munkeorden. Andre har sammenlignet dem med de pytagoreiske samfunnene, eller ment at de var frie sammenslutninger som valgte en framstående profet som Samuel til

[2] **«profetsønner»** bene hannevi'im, בְּנֵי הַנְּבִיאִים

forstander for å knytte seg fastere sammen og utføre kallet sitt med større framgang.

Sannheten ligger mellom disse ytterpunktene. Den siste oppfatningen utelukker nesten all avhengighet og alt fellesskap. Den lar seg ikke forene med navnet «profetenes disipler» eller med 19,20, der Samuel står som leder for de profeterende profetene, og den har ingen støtte i Skriften. Den bygger bare på vår tids syn og våre tanker om frihet og likhet.

Profetsamfunnene lignet riktignok oldkirkens munkeordener i den forstand at medlemmene bodde sammen i de samme husene og utførte visse hellige oppgaver i fellesskap. Men ser vi på målet og formålet med munkevesenet, var det det stikk motsatte av profetlivet. Profetene ville ikke trekke seg bort fra verdens larm til ensomheten for å leve et betraktende, hellig liv borte fra det jordiske livet og dets gjøremål. Samfunnene deres var sammenslutninger til åndelig opplæring, så de kunne øve større innflytelse på samtiden.

De ble kalt til live av Herrens utvalgte redskaper, som Samuel, Elia og Elisja. Dem hadde Herren kalt til sine profeter og utrustet med et særlig mål av sin Ånd for dette kallet, for at de skulle stanse forfallet i folkets åndelige liv og føre de frafalne tilbake «til ordet og til vitnesbyrdet» (Jes 8,20). Samfunn som har dette som livsoppgave, vil bare skille seg ut fra verden i den grad verden selv står dem imot og forfølger dem med fiendskap – så lenge de ikke mister målet av syne.

Navnet «profetskoler» er det som best uttrykker hva slags samfunn dette var. Men vi må ikke tenke på dem bare som læreanstalter der profetelevene fikk undervisning i å profetere eller i teologiske studier.

Vi har ingen nærmere opplysninger om hvordan de var ordnet. Å profetere kunne verken læres eller overføres ved undervisning. Det var en gave fra Gud, som han ga i sin frie vilje til hvem han ville. Men den guddommelige gaven ble slett ikke gitt vilkårlig. Den forutsatte en slik åndelig og sjelelig beredskap hos mottakeren at han var skikket til å ta imot den. Og å bruke gaven krevde grundig kjennskap til loven og Guds tidligere åpenbaringer, og det var profetskolene godt egnet til å fremme.

Derfor er det med rette alminnelig antatt at profetelevene særlig beskjeftiget seg med å granske loven og historien om Guds førelse

med Israel. Til gjerningen hørte også å dyrke hellig sang og musikk og å øve seg sammen for å fremme den profetiske inspirasjonen. At de gransket Guds tidligere åpenbaringer, kan vi trygt slutte av at profetene fra Samuels tid av hadde som en vesentlig del av gjerningen sin å skrive ned den hellige historien, som nevnt i innledningen.

At de dyrket hellig musikk og sang, kan vi slutte dels av at det etter 10,5 gikk spillemenn foran de profeterende profetene, dels av at den hellige musikken fikk ny kraft ved David. Han sto i nær forbindelse med profetsamfunnet i Rama og gjorde musikken til en fast del av den offentlige gudstjenesten.

Musikken ble likevel ikke bare dyrket for at profetenes disipler skulle bruke den sammen med talene sine. Den var også et middel til å vekke hellige stemninger og følelser i sjelen, løfte ånden mot Gud og slik gjøre den beredt til å ta imot guddommelige åpenbaringer (se 2 Kong 3,15). Til slutt må vi regne med blant de åndelige øvelsene at de profeterte i flokk, som ved Gibea (10,5) og i Rama (19,20).

Den ytre anledningen til at slike samfunn ble dannet, må vi søke dels i den skapende ånden hos profetene Samuel og Elia, dels i tidsforholdene. Samuels tid er et vendepunkt i utviklingen av Guds rike i Det gamle testamente.

Kort etter at Samuel ble kalt, falt dommen over helligdommen, som prestene hadde vanhelliget med sin skammelige ferd. Tabernaklet mistet paktens ark og var derfor ikke lenger stedet der Guds nådige nærvær var i Israel. Slik falt oppgaven på Samuel, som Herrens profet, å gi det åndelige livet han hadde tent, et nytt hjem. Det gjorde han ved å samle dem som var blitt vakt ved hans ord, i nærere fellesskap. De skulle ikke bare styrke sin egen tro under hans ledelse, men også sammen med ham spre gudsfrykt og lydighet mot Herrens lov blant samtiden.

På Samuels tid var det altså fallet for den lovbestemte helligdommen og prestedømmet som gjorde det nødvendig å grunnlegge profetskoler. På samme måte var det på Elias og Elisjas tid, i tistammeriket, mangelen på enhver helligdom for Herren som førte disse profetene til å grunnlegge profetsamfunn. Slik fikk de som tilba Herren og ikke ville bøye kne for Baal, steder og midler til oppbyggelse. Det var en erstatning for det de rettferdige i Juda hadde i templet og det levittiske prestedømmet.

Men grunnene til profetskolene lå ikke bare i tidsforholdene. Det var en høyere grunn, som vi ikke må overse når vi spør hva disse samfunnene betydde for gudsriket. Profetdisiplene under Samuel profeterte (10,10; 19,20). Av det lærer vi at også de ble grepet av Guds Ånd, og at Ånden som drev dem, øvde en mektig virkning på alle som kom i berøring med dem.

Grunnleggelsen av profetsamfunnene må derfor ses som et verk av Guds nåde, som gjerne viser seg med desto større kraft der synden er blitt mektigst. Herren reiste opp profeter for sitt folk i de tider da frafallet var blitt stort og sterkt, for at de skulle stå imot avgudsdyrkelsen med allmektig kraft. På samme måte skapte han seg redskaper for sin Ånd i profetskolene, som sammen med sine åndelige fedre kjempet for hans ære.

Det var derfor ingen tilfeldighet at vi bare møter disse samfunnene på Samuels tid og på profetene Elias og Elisjas tid. Disse tidene lignet hverandre ved at avgudsdyrkelsen hadde fått overtaket, men på visse punkter var de vesentlig forskjellige. På Samuels tid viste ikke folket profetene den samme fiendskapen som på Elias tid. Samuel sto i spissen for folket som dommer også under Sauls regjering. Etter at Saul var forkastet, hadde Samuel fortsatt så stor myndighet og anseelse at Saul aldri våget å angripe profetene, selv ikke i sin galskap.

Elia og Elisja sto derimot overfor et kongehus som ville gjøre baalsdyrkelsen til rikets hovedreligion. De måtte kjempe mot kalveprester og baalsprofeter, som bare med harde slag kunne tvinges til å anerkjenne Herren, hærskarenes Gud, og hans profeter.

På Samuels tid gjaldt det å føre folket til å erkjenne sitt frafall, ta vare på det nye livet som nettopp våknet, og rydde bort de hindringene kongedømmet kunne legge i veien for det. På Elias tid trengtes det derimot «en tett fylking som kunne stå imot fordervelsen, som var trengt så dypt inn i folket». Disse forskjellene i tidene har sikkert ikke vært uten innflytelse på hvordan profetskolene var ordnet og hvordan de virket.

Kapittel 20. Jonatan og David skilles

V. 1–10. David klager sin nød for Jonatan

> «[1]Men David flyktet fra Nevajot ved Rama. Han kom og sa til Jonatan: Hva har jeg gjort? Hva er min misgjerning, og hva er min synd mot din far, siden han står meg etter livet? [2]Da sa han til ham: Langt ifra! Du skal ikke dø. Min far gjør aldri noe, verken stort eller smått, uten at han lar meg få vite det. Hvorfor skulle da min far skjule dette for meg? Nei, det er ikke slik. [3]Men David svarte med en ed: Din far vet godt at jeg har funnet nåde for dine øyne. Derfor tenker han slik: Jonatan må ikke få vite dette, for at han ikke skal bli bedrøvet. Men så sant Herren lever, og så sant du lever: Det er bare et skritt mellom meg og døden.»

Etter det som hadde hendt i Nevajot, flyktet David derfra og møtte Jonatan og utøste sitt hjerte for ham. Riktignok var han for øyeblikket reddet fra døden ved at profetånden på underfullt vis kom over Saul og sendebudene hans, men i dette kunne han ikke finne noe varig vern mot dødsfiendens anslag. Derfor søkte han vennen sin og klaget: «Hva har jeg gjort? Hva er min misgjerning og min synd mot din far, siden han står meg etter livet?»[1]

Jonatan prøvde å berolige ham: «Langt ifra! Du skal ikke dø. Min far gjør aldri noe, verken stort eller smått» – det vil si ikke det minste (jf. 25,36; 4 Mos 22,18) – «uten at han lar meg få vite det.»

[1]Noen kritikere mener at kapitlet er hentet fra en eldre kilde, fordi David etter alt som hadde hendt, aldri kunne ha tenkt på å sitte ved kongens bord igjen. Men alt Saul hittil hadde forsøkt mot David (19,8 ff.), hadde han gjort i anfall av sinnssykdom (jf. 19,9), og de gikk over igjen. Derfor kunne en ikke ut fra dem dømme om hva Saul virkelig følte for David når han var ved sine fulle fem.

Svaret forutsetter ikke at Jonatan var uvitende om det som er fortalt i 19,9–24, selv om han godt kan ha vært borte fra faren akkurat da. Det forklares enkelt av at Saul hadde gått løs på David igjen i et anfall av galskap, da han ikke lenger var herre over seg selv. Av det kunne en ikke slutte sikkert at han ville stå David etter livet når han var klar i sinnet.

Saul hadde nok drøftet alle planene og foretakene sine med Jonatan, men om sitt dødelige hat og sitt forsett om å drepe David hadde han ikke sagt ett ord. Derfor kunne Jonatan virkelig tro at farens angrep på David ikke var annet enn tegn på en forbigående sinnsforvirring.

David hadde sett dypere inn i Sauls hjerte. Han svarte med en ed: Din far vet godt at du holder av meg, og tenker at Jonatan ikke må få vite det, så han ikke blir bedrøvet. «Men så sant Herren lever, og så sant du lever: Det er bare et skritt mellom meg og døden.»

V. 4–7. Davids plan for nymånedagen

> «[4]Da sa Jonatan til David: Alt det du ønsker, vil jeg gjøre for deg.
> [5]David svarte Jonatan: I morgen er det nymånedagen. Da skulle jeg jo sitte til bords med kongen. Men la meg nå få gå, så vil jeg gjemme meg ute på marken til om kvelden i overmorgen. [6]Dersom din far savner meg, så skal du si: David ba meg inntrengende om lov til å gå hjem til Betlehem i all hast, for hele ætten holder nå sin årlige ofring der. [7]Dersom han da sier: Det er godt! – da kan din tjener være trygg. Men dersom hans vrede blir opptent, så kan du være viss på at det er hans faste forsett å gjøre noe ondt.»

Da Jonatan lovte å oppfylle ethvert ønske David hadde, ba David om å få gå og gjemme seg ute på marken, under åpen himmel, til den tredje kvelden.

Bønnen forutsetter at Saul holdt gjestebud ved nymåne. Nymånedagen var altså ikke bare en åndelig høytid etter loven (4 Mos 10,10; 28,11–15), men ble også feiret som en borgerlig fest, og da i to dager. Det ser vi av at David regner til den tredje kvelden, altså den tredje dagen fra den dagen de snakket sammen. Han ville dermed gjemme seg på selve nymånedagen og dagen etter. Enda tydeligere går det fram av v. 12, 27 og 34, der Saul venter David til bords også dagen etter nymåne.

Av dette kan vi likevel ikke slutte at det fantes en åndelig høytid som varte i to dager. Heller ikke følger det av at Saul tenkte at David

kunne ha holdt seg borte den første dagen fordi han var uren (v. 26), at kongens gjestebud var et offermåltid. Det stred tydeligvis mot god skikk å ta del i et offentlig gjestebud når en var uren etter loven, selv om loven ikke uttrykkelig forbyr det.

Unnskyldningen David ville gi, viser at slekter og hus pleide å holde felles offermåltider en gang i året. Etter loven (5 Mos 12,5 ff.) skulle de holdes ved tabernaklet. Men på denne tiden, da den felles helligdommen var kommet i forfall, ble de holdt på forskjellige steder der det sto alter for Herren, for eksempel i Betlehem (jf. 16,2 ff.). Av disse ordene ser vi at David ikke regnet en nødløgn for synd.

Sier faren: «Det er godt!», er David trygg, det vil si at Saul ikke har drapstanker mot ham. Men blir han harm, kan Jonatan vite at ulykken er fast besluttet hos ham. Verbet *kalah* (כָּלָה) betyr «bli fullført», og så «være fast og ugjenkallelig besluttet» (jf. 25,17; Est 7,7). Det går tydelig fram av ordene at David ikke var helt klar over hva Saul hadde i sinne.

V. 8–10. David ber om troskap

> «[8]Vis da godhet mot din tjener, siden du har latt din tjener tre inn i vennskapspakt med deg i Herrens navn! Men er det noen misgjerning hos meg, så drep meg du! Hvorfor skal du vel føre meg til din far? [9]Jonatan svarte: Nei, det skal aldri hende deg! Men skjønner jeg at det er et fast forsett hos min far å la noe ondt hende deg, skulle jeg da ikke la deg få vite det? [10]Da sa David til Jonatan: Hvem skal varsle meg om det eller si meg om din far gir deg et hardt svar?»

(Keil, v. 9: «… og jeg ikke lar deg få vite det [– så må Gud straffe meg].»)

David var sikker på at Jonatan ville gjøre det han ba om, for vennskapets skyld, siden han hadde latt ham tre inn i en Herrens pakt med seg. Vennskapspakten med Jonatan (18,3) kaller David en Herrens pakt fordi den var sluttet under høytidelig påkallelse av Herren. For å være helt viss på at Jonatan ville oppfylle bønnen, la han til: «Men er det noen misgjerning hos meg, så drep meg du! Hvorfor skal du vel føre meg til din far?» – så han kan drepe meg.

Jonatan svarte: «Det skal aldri hende deg!» – nemlig at jeg skulle drepe deg eller overgi deg til min far. Så følger en ed der selve edsformelen må tenkes til: «Men skjønner jeg sikkert at min far har besluttet å la noe ondt hende deg, og jeg ikke lar deg få vite det» – så

må Gud straffe meg. På grunn av «og» foran «ikke» er dette mer riktig enn å lese den siste setningen som et spørsmål.

På denne vennlige forsikringen svarte David: «Hvem skal varsle meg» om hva din far sier om meg, «eller hva om din far gir deg et hardt svar?» – hvis du prøver å gjøre det selv. Spørsmålene viser at David så riktig på forholdene: Sauls mistanke ville få ham til å slutte at Jonatan og David hadde en avtale seg imellom, og da ville han sørge for at Jonatan ikke fikk fortalt David hva som kom ut av samtalen med Saul.

V. 11–34. Jonatans ed og pakten med Davids hus

> «[11]Og Jonatan sa til David: Kom, la oss gå ut på marken! Så gikk de begge dit ut. [12]Og Jonatan sa til David: Ved Herren, Israels Gud: I morgen eller i overmorgen på denne tiden vil jeg finne ut om min far er vel sinnet mot David. Dersom jeg så ikke sender bud til deg og lar deg få vite det, [13]så må Herren la det gå Jonatan ille både nå og siden! Vil min far føre ondt over deg, så skal jeg la deg få vite det og la deg slippe bort, så du kan dra din vei i fred. Må Herren være med deg, som han har vært med min far! [14]Og hvis jeg ennå er i live, vil du da ikke gjøre Herrens miskunnhet mot meg og ikke la meg dø? [15]Aldri noensinne vil du ta bort din godhet fra mitt hus, ikke engang når Herren gjør ende på Davids fiender og utrydder dem alle som én av jorden. [16]Så gjorde Jonatan en pakt med Davids hus og sa: Herren ta hevn over Davids fiender! [17]Ved sin kjærlighet til David, fikk Jonatan ham til å love dette med ed, for han hadde ham kjær som sitt eget liv.»

(Keil, v. 14–16: «14 Å, om du, hvis jeg ennå lever, ville vise meg Herrens miskunn, 15 og om du, hvis jeg dør, ikke for alltid ville ta din miskunn bort fra mitt hus, ikke engang når Herren utrydder Davids fiender, hver og en, fra jorden! 16 Så sluttet Jonatan pakt med Davids hus. Og Herren krevde det av Davids fienders hånd.»)

Før Jonatan svarte på spørsmålene, ba han David gå med seg ut på marken. Der kunne de avtale et tegn som han kunne bruke til å la ham vite hvordan faren var sinnet, uten at noen fattet mistanke.

Ute på marken, der ingen kunne se dem, gjorde Jonatan først pakten med David på ny. Han lovte med ed å la ham få vite hvordan faren var sinnet mot ham (v. 12–13). Så ba han ham – med en viss anelse om at David en dag skulle bli konge – om allerede nå å love at

han for alltid ville vise ham og hans slekt kjærlighet (v. 14–16). Til sist lot han David sverge på ny ved sin kjærlighet (v. 17) og ga ham tegnet han skulle bruke for å gi ham beskjed (v. 18–23).

V. 12 og 13 hører sammen. Jonatan begynner med en høytidelig påkallelse av Gud: «Herre, Israels Gud!» og innleder slik eden. «Når jeg utforsker min far i morgen eller i overmorgen på denne tid, og det står godt til for David, og jeg da ikke sender bud til deg og lar deg få vite det, så må Herren la det gå Jonatan ille» (den vanlige edsformelen, se 14,44).

Så følger den andre muligheten: Vil min far deg ondt, skal jeg la deg få vite det og la deg dra i fred. «Må Herren være med deg, som han har vært med min far!» I dette ønsket ligger anelsen om at David en dag skulle få den plassen i Israel som Saul hadde da, nemlig tronen.

I v. 14–15 gir den masoretiske teksten ingen passende mening. Luther fulgte rabbinerne: «Men gjør jeg det ikke, så vis meg ingen barmhjertighet.» Men det passer dårlig med fortsettelsen, «og ta ikke din barmhjertighet bort fra mitt hus for alltid». Det finnes ingen annen utvei enn å følge den syriske og den arabiske oversettelsen og lese ønskeordet «å, om» i stedet for «og ikke» i de to første leddene av v. 14.

«Herrens miskunn» er den miskunnen Herren viser sitt folk. Ordene «når Herren utrydder Davids fiender» viser tydelig at Jonatan var overbevist om at Herren ville gi David seier over alle hans fiender.

Slik sluttet Jonatan pakt med Davids hus: Han fikk David til å love hans slekt miskunn for alle tider. Den andre halvdelen av v. 16 er en merknad fra fortelleren: «Og Herren krevde det» – det Jonatan hadde sagt i forveien – «av Davids fienders hånd.» Fortelleren sier altså at Jonatans ord virkelig gikk i oppfyllelse i sin tid. Den tradisjonelle lesningen, «og sa: Herren ta hevn», holder ikke, både fordi det er hardt å tenke til «og sa», og fordi verbformen da ikke kan uttrykke et ønske.

«Og Jonatan lot David sverge igjen ved sin kjærlighet til ham, for han elsket ham som sin egen sjel» (jf. 18,1.3). Med en ed ba han altså David enda en gang inntrengende om å vise ham og hans hus miskunn.

V. 18–23. Tegnet med pilene

> «[18]Så sa Jonatan til ham: I morgen er det nymånedagen. Da vil du bli savnet når plassen din er tom. [19]Men gå i overmorgen fort ned

til det stedet hvor du holdt deg gjemt den dagen ugjerningen skulle vært utført, og sett deg ved Esel-steinen. [20]Da skal jeg skyte tre piler bortover mot deg som om jeg skjøt til måls. [21]Så skal jeg sende tjeneren min dit bort og si: Gå og finn pilene! Sier jeg da til tjeneren: Se, pilene ligger hitenfor deg, ta dem! – så kan du komme. For da kan du være trygg. Så sant Herren lever, det er ingen fare. [22]Men sier jeg til den unge mannen: Se, pilene ligger bortenfor deg! – så må du gå. For da vil Herren at du skal dra bort! [23]Og når det gjelder det vi har talt om, jeg og du, så er Herren vitne mellom meg og deg til evig tid.»

Så avtalte Jonatan tegnet som skulle fortelle David hvordan faren var sinnet: I morgen vil plassen din ved Sauls bord stå tom (se v. 5). Den tredje dagen skulle David skynde seg ned fra skjulestedet sitt og gå til stedet der han gjemte seg «den dagen da det hendte», og sette seg ved Esel-steinen.

Hvilken dag det siktes til, er usikkert. Noen tenker på Sauls ugjerning i 19,2, da han ville drepe David. Andre oversetter «på arbeidsdagen», som Luther etter Septuaginta og Vulgata, men det er mindre godt. Best er trolig «den dagen da saken (som du kjenner) hendte». Om Esel-steinen kan en ikke si mer enn at Esel er et egennavn.

Jonatan ville skyte tre piler til siden av steinen, som om han skjøt til måls. At det står «pilene» med bestemt form, kommer enten av at fortelleren regner med at saken er kjent, eller av at Jonatan gikk væpnet ut på marken og pekte på pilene i koggeret da han avtalte tegnet.

Så skulle han sende gutten for å hente pilene. Sa han til gutten: «Pilene ligger hitenfor deg», kunne David komme, for da var han trygg, «så sant Herren lever». Men sa han: «Pilene ligger bortenfor deg», skulle David gå, for da sendte Herren ham bort, det vil si bød ham flykte. Tegnet var like enkelt som det var formålstjenlig.

Avtalen skulle være en evig hemmelighet mellom dem: «Det vi har talt om, jeg og du – se, Herren er mellom meg og deg til evig tid», det vil si som vitne og dommer om en av dem skulle bryte pakten (jf. 1 Mos 31,48–49). «Det vi har talt om» gjelder ikke bare tegnet, men hele saken, også at vennskapspakten ble gjort på ny.

V. 24–26. Den første dagen ved kongens bord

«[24]Så gjemte David seg ute på marken. Da det ble nymåne, satte kongen seg til bords for å holde måltid. [25]Kongen satt på sin vanlige

> plass, på plassen ved veggen. Jonatan sto opp, og Abner satte seg ved siden av Saul. Men Davids plass var tom. [26]Saul sa ikke noe den dagen, for han tenkte: Det har vel hendt ham noe, så han ikke er ren – nei, han er sikkert ikke ren.»

David gjemte seg så ute på marken, mens Jonatan, slik de hadde avtalt, prøvde å unnskylde at David ikke var ved kongens bord. På nymånedagen satt Saul til bords som alltid, på plassen ved veggen, det vil si øverst ved bordet. Også i Østen i dag er hjørneplassen æresplassen.

«Og Jonatan sto opp, og Abner satte seg ved siden av Saul.» Det vanskelige utsagnet kan neppe forstås annerledes enn at Jonatan reiste seg fra plassen sin ved siden av Saul da Abner kom inn, og overlot den til ham. Det eneste som mangler, er hvor Jonatan så satte seg. Alle andre forklaringer møter langt større vanskeligheter.

Den første dagen sa ikke Saul noe om at David var borte, «for han tenkte: Det har vel hendt ham noe, så han ikke er ren – han er sikkert ikke ren» (jf. 3 Mos 15,16 ff.; 5 Mos 23,10).

V. 27–34. Sauls vrede mot Jonatan

> «[27]Men da Davids plass var tom også den neste dagen, dagen etter nymåne, sa Saul til Jonatan, sin sønn: Hvorfor er ikke Isais sønn kommet til måltidet verken i går eller i dag? [28]Jonatan svarte Saul: David ba meg inntrengende om å få lov til å gå til Betlehem. [29]Han sa: Vær så snill å la meg få gå! For hele ætten vår holder en offerhøytid i vår by. Min bror har selv pålagt meg å komme. Hvis jeg har funnet nåde for dine øyne, så gi meg lov til å dra bort og hilse på brødrene mine! – Derfor er han ikke kommet til kongens bord. [30]Da ble Sauls vrede opptent mot Jonatan, og han sa til ham: Du sønn av en dårlig og gjenstridig kvinne! Vet jeg ikke at du har Isais sønn kjær til skam for deg selv og for din mor som fødte deg! [31]Så lenge Isais sønn er til på jorden, er verken du eller din kongemakt trygg. Send derfor bud og hent ham hit til meg, for han er dødsens. [32]Jonatan svarte Saul, sin far, og sa til ham: Hvorfor skal han dø? Hva har han gjort? [33]Men Saul slynget spydet mot ham for å felle ham. Da skjønte Jonatan at det var hans fars faste forsett å drepe David. [34]Og Jonatan sto opp fra bordet i brennende vrede. Han smakte ikke mat den andre nymånedagen. Han var bedrøvet for Davids skyld, fordi hans far hadde hånet ham.»

Den andre dagen, dagen etter nymåne, var David igjen borte fra bordet. Da spurte Saul Jonatan hvorfor Isais sønn ikke var kommet verken i går eller i dag. Jonatan svarte slik han hadde avtalt med David (jf. v. 28–29 med v. 6). «Min bror har selv pålagt meg å komme»: Det er den eldste broren, som da sto i spissen for slekten og ordnet offermåltidet.

Saul ble rasende og sa til Jonatan: «Du sønn av en dårlig og gjenstridig kvinne!» Det var en hån mot moren og derfor en enda større hån mot sønnen. Egentlig betyr det: «Din vrange, opprørske kar!» Han fortsatte: «Vet jeg ikke at du har valgt Isais sønn til skam for deg selv og til skam for din mors blusel?»

Verbet «velge»[2] betyr her å velge ut en av kjærlighet, å ha sin glede i en. «For så lenge Isais sønn lever på jorden, står verken du eller ditt kongedømme trygt.» Saul mistenkte altså tydelig David for å være hans rival, som ville rive makten fra ham selv, eller i alle fall fra sønnen etter hans død. «Send nå bud og hent ham til meg, for han er dødsens», det vil si at han har forskyldt døden og skal dø.

Da Jonatan svarte: «Hvorfor skal han dø? Hva har han gjort?», ble Saul så rasende at han slynget spydet mot ham (jf. 18,11). Nå skjønte Jonatan at faren var fast bestemt på å drepe David. Han reiste seg fra bordet i brennende vrede og smakte ikke mat den dagen, for han var bedrøvet for Davids skyld, fordi faren hadde hånet ham.

V. 35–43. Jonatan gir tegnet

«[35]Morgenen etter gikk Jonatan ut på marken på den tiden han hadde avtalt med David. Han hadde en liten gutt med seg. [36]Og han sa til gutten: Spring og finn pilene som jeg skyter ut! Gutten sprang av sted, og han skjøt pilene bort over ham. [37]Og da gutten kom til det stedet hvor pilen lå, den som Jonatan hadde skutt, ropte Jonatan til gutten: Ligger ikke pilen bortenfor deg? [38]Så ropte Jonatan enda en gang til gutten: Vær snar! Skynd deg! Stans ikke! Og Jonatans gutt samlet pilene opp og kom tilbake til sin herre. [39]Men gutten visste ikke om noe. Det var bare Jonatan og David som visste hva det gjaldt. [40]Så ga Jonatan sine våpen til gutten og sa til ham: Gå inn til byen med dette!»

[2] **«velge»** bahar, בָּחַר

Neste morgen lot Jonatan David få vite hva som hadde hendt, ved hjelp av tegnet de hadde avtalt. Dette og møtet mellom de to vennene etterpå er fortalt svært kort; bare hovedtrekkene er tatt med. Om morgenen gikk Jonatan ut på marken etter avtalen med David, og en liten gutt var med ham.

Da de kom ut på marken, sa han til gutten: «Spring og finn pilene som jeg skyter ut!» Gutten løp, og Jonatan skjøt pilene så de fløy lenger enn gutten hadde løpt. Entallsformen «pilen» brukes her generelt, for fortelleren fant det ikke nødvendig å si uttrykkelig at Jonatan skjøt tre piler etter hverandre, siden han alt hadde fortalt det.

Da gutten kom til stedet der pilen lå, ropte Jonatan etter ham: «Pilen ligger bortenfor deg!», og igjen: «Vær snar! Skynd deg! Stans ikke!», for at han ikke skulle få øye på David, som var et sted i nærheten. Gutten plukket opp pilen og kom tilbake til sin herre. Her skyter fortelleren inn at gutten ikke visste noe om det Jonatan og David hadde avtalt.

Så ga Jonatan gutten utstyret sitt – bue, piler og kogger – og sendte ham med det inn til byen. Slik kunne han få snakke noen øyeblikk med David etter at gutten var gått, og ta avskjed med ham uten at noen så det.

V. 41–43. Avskjeden

> «[41]Da gutten var gått, kom David fram på sørsiden av steinen. Han falt på sitt ansikt til jorden og bøyde seg tre ganger. De kysset hverandre og gråt begge, men David mest. [42]Og Jonatan sa til David: Gå bort i fred! Når det gjelder det vi to har tilsverget hverandre i Herrens navn, skal Herren for alltid være vitne om pakten mellom meg og deg og mellom min ætt og din ætt. [43]Så brøt David opp og gikk sin vei. Men Jonatan gikk inn i byen.»

Da gutten var gått, reiste David seg fra skjulestedet på sørsiden. Han falt på sitt ansikt til jorden og bøyde seg tre ganger for Jonatan. Så kysset de hverandre og gråt over hverandre, til David gråt høyt. «Fra sørsiden» angir hvor skjulestedet lå, sett fra stedet der Jonatan sto. Meningen er klar når vi ser på det som følger: Derfra flyktet David sørover til Nob.

Av samtalen mellom de to vennene er bare Jonatans avskjedsord til David gjengitt: «Gå bort i fred! Det vi to har sverget i Herrens navn,

da vi sa: Herren skal være mellom meg og deg og mellom min ætt og din ætt for alltid» – det skal stå fast, eller det skal vi holde oss til.

Setningen brytes av før den er fullført. Det kan forklares med Jonatans dype bevegelse, og det som mangler, forstår vi av sammenhengen. For ut fra v. 23 er det tydelig at «for alltid» hører med til eden.

Så brøt David opp og gikk sin vei, og Jonatan gikk tilbake til byen. Dette verset (i den hebraiske teksten 21,1) hører egentlig til slutten av kapittel 20. Det er David som bryter opp, ikke fordi Jonatan var nevnt sist, men fordi ordene «Jonatan gikk inn i byen» tydelig står som motsetning til «han brøt opp og gikk».

Kapittel 21. David i Nob og i Gat

Etter det David hadde fått vite av Jonatan, var det ingen annen vei til å berge livet enn å flykte straks. Han kunne ikke vende tilbake til profetene i Rama, der han på underfullt vis var blitt bevart da Sauls vrede brøt løs første gang. De kunne ikke gi ham varig vern mot døden som truet ham. Derfor flyktet han først til ypperstepresten Akimelek i Nob for å spørre Gud gjennom ham om hva han skulle gjøre videre (22,10.15).

Han fikk Akimelek til å gi ham brød og Goliats sverd, under påskudd av at han hadde et hemmelig ærend fra kongen som hastet svært. For dette tok Saul senere fryktelig hevn over prestene i Nob, da han fikk vite det gjennom Doegs forræderi (v. 1–9).

Så flyktet David til filisterkongen Akisj i Gat. Men der ble han straks kjent igjen som den som hadde seiret over Goliat. Han måtte late som han var gal for å berge livet, og flykte videre (v. 10–15). Hvordan han hadde det i sitt indre på denne tiden, utøste han for Gud i Sal 56, 52 og 34.

V. 1–15. David hos presten Akimelek i Nob

> «[1]David kom til presten Akimelek i Nob. Og Akimelek kom skjelvende for å møte David, og sa til ham: Hvorfor er du alene og har ingen med deg? [2]David svarte presten Akimelek: Kongen har gitt meg et ærend å utføre. Han sa til meg: Ingen må få vite noe om det ærendet jeg sender deg i, og som jeg har gitt deg å utføre. Mine menn har jeg satt stevne på det og det sted.»

Nob var på den tiden en presteby (22,19). Etter det som fortelles her, sto tabernaklet der da, og gudstjenesten ble holdt etter loven.

Ifølge Jes 10,30.32 lå byen mellom Anatot (Anata) og Jerusalem. Etter all sannsynlighet er den bevart i landsbyen el-Isawiye, som trolig betyr «Esaus» eller «Edoms landsby». Den ligger midt mellom Anata og Jerusalem, en time fra Jerusalem og like langt sørøst for Sauls Gibea (Tell el-Ful). Stedet bærer alle tegn på å være gammelt, både i husene, der steinene er svært gamle, og i de mange marmorsøylene som er funnet der.

Akimelek, Akitubs sønn, var trolig den samme som Akia (14,3). Han var «presten», det vil si ypperstepresten (se 14,3). Da David kom, gikk presten skjelvende ut for å møte ham og spurte: «Hvorfor er du alene og har ingen med deg?»

At kongens svigersønn kom uventet og uten følge, skremte Akimelek. Trolig trodde han at David kom med et ærend fra kongen som kunne bringe ham i fare. De få mennene som fulgte David på flukten, hadde han latt bli igjen et sted i nærheten, som vi kan slutte av v. 2, for han ville snakke med ypperstepresten alene.

Akimeleks engstelige spørsmål fikk David til å ty til den oppdiktede historien i v. 2: Kongen hadde gitt ham et ærend, og ingen måtte få vite verken hva det gjaldt, eller hvorfor han ble sendt. Mennene hadde han satt stevne på det og det stedet.

Akimelek hadde ennå ikke hørt noe om det som sist hadde hendt mellom Saul og David. David ville ikke tilstå at han flyktet for Saul. Han var tydeligvis redd for at ypperstepresten da ikke ville hjelpe ham, av frykt for å pådra seg kongens vrede. Denne løgnen førte den største ulykke over Akimelek og prestene i Nob (22,9–19), og senere måtte David tilstå at han var skyld i alt sammen (22,22).

V. 3–6. De hellige brødene

> «[3]Men hva har du nå for hånden? La meg få fem brød eller hva som finnes her! [4]Presten svarte David og sa: Jeg har ikke alminnelig brød for hånden. Men hellig brød er her – bare mennene har holdt seg fra kvinner. [5]David svarte presten og sa til ham: Ja visst, kvinner har vi ikke hatt anledning til å være sammen med, verken i går eller i forgårs. Da jeg dro ut, var alt det mennene mine hadde på seg, hellig. Vel er dette en ferd som ikke er hellig, men i dag blir den hellig ved det de har på seg. [6]Da ga presten ham hellig brød. For det var ikke annet brød der enn skuebrødene, som var tatt bort fra Herrens åsyn,

for at ferskt brød kunne legges isteden samme dag som de ble tatt bort.»

(Keil, v. 5: «… Da jeg dro ut, var mennenes ting hellige. Og er det en vanhellig ferd, så blir den jo hellig ved redskapet.»)

David ba om fem brød fordi han hadde talt om flere menn som fulgte ham, og han ville trolig sørge for mat til to eller tre dager. Presten svarte at han ikke hadde alminnelig brød, bare hellig brød. Det var skuebrød som var tatt bort (v. 6), og som bare prestene kunne spise, og det på et hellig sted.

Men siden David hadde sagt at han reiste i et viktig ærend for kongen, ville han gi ham av disse brødene på ett vilkår: «bare mennene har holdt seg fra kvinner», det vil si ikke er blitt urene ved samleie (3 Mos 15,18).

Var de i det minste rene i denne forstand, ville han i en slik nødsituasjon fravike den levittiske forskriften om å spise skuebrødene. Det ville han gjøre for å holde det høyere budet om å elske sin neste (3 Mos 19,18; jf. Matt 12,5–6; Mark 2,25–26). (*Når Markus (2,26) legger hendelsen til den tiden «da Abjatar var yppersteprest», beror det på en hukommelsesfeil der Akimelek er forvekslet med Abjatar.*)[1]

David beroliget ham: «Nei, kvinner har vi ikke vært sammen med, verken i går eller i forgårs.» Han svarte mer på meningen enn på ordlyden i prestens betenkning, og uttrykte seg så kort som mulig. «Da jeg dro ut, var mennenes ting hellige.» David sier ikke at mennene selv var rene da han dro ut, men at tingene deres var hellige. Luther gjengir det slik: «guttenes tøy var hellig».

Ordet *kelim* (כֵּלִים) betyr ikke bare kar, våpen eller redskap, men også klær (5 Mos 22,5), ja, alt det en trenger mest til livets behov. Ved samleie ble ikke bare menneskene urene, men også hvert klesplagg og hvert stykke lær som sæden kom på (3 Mos 15,18). Derfor måtte alt en hadde på seg, vaskes for å bli rent.

Med tydelig hentydning til denne forskriften forsikrer David at mennenes ting var hellige, det vil si fullstendig rene, så presten kunne være trygg på at det ikke hang den minste levittiske urenhet ved dem.

[1]Mange utleggere forklarer Mark 2,26 uten å anta noen feil. Det greske uttrykket kan bety «i avsnittet om ypperstepresten Abjatar» – samme vending som i Mark 12,26, der NB har «i fortellingen om tornebusken» – eller rett og slett «på Abjatars tid»: Abjatar var til stede i Nob (22,20), ble senere Davids yppersteprest og er den kjente ypperstepresten fra denne tiden.

Den neste setningen er et vilkår som setter et mulig tilfelle: «Og er det en vanhellig ferd.» «Ferden» er veien David gikk med mennene sine, det vil si hans ærend. Det er ikke hans bønn om hellig brød, men utførelsen av kongens ærend som han hadde talt om. «Så blir den jo hellig ved redskapet.» Som O. von Gerlach riktig forklarer det: ved meg, som sendebud fra Herrens salvede, i det viktige kongelige ærendet David lot som han var sendt i.

I alle fall mente David egentlig at ferden var helliget for Gud når han, Guds utvalgte tjener og bevareren av det sanne Guds rike i Israel, gikk til presten i sin nød. At ordet for «redskap» også kan brukes om mennesker, ser vi av Jes 13,5 og Jer 50,25.

Så ga presten ham det hellige, nemlig skuebrødene «som var tatt bort fra Herrens åsyn», det vil si fra det hellige bordet, der de hadde ligget for Herrens åsyn i sju dager (3 Mos 24,6–9).

V. 7. Doeg, edomitten

> «[7]Men denne dagen var det en av Sauls tjenere som holdt seg inne der for Herrens åsyn. Han hette Doeg og var fra Edom. Han var den øverste av Sauls gjetere.»

Her skytes det inn en merknad som fikk stor betydning for følgene av det som hendte. Ved helligdommen var en av Sauls tjenere «holdt tilbake for Herrens åsyn», altså ved tabernaklet. Det kan ha vært for å bli renset, eller fordi han som proselytt ville tas opp i Israels gudsfellesskap, eller fordi en hadde mistanke om spedalskhet (3 Mos 13,4).

Han het Doeg, edomitten, og var «den sterke blant gjeterne», det vil si oppsynsmann over Sauls gjetere.[2]

V. 8–9. Goliats sverd

> «[8]David sa til Akimelek: Har du ikke et spyd eller et sverd her ved hånden? For jeg har verken tatt sverdet mitt eller mine andre våpen med meg. For kongens ærend har hast. [9]Presten svarte: Filisteren Goliats sverd, han som du slo i hjel i Terebintedalen, se, det henger innsvøpt i et klede bak efoden. Vil du ha det, så ta det! Det er ikke noe annet sverd her. David sa: Det finnes ikke maken til det, gi meg det!»

[2]Septuaginta har «som gjette Sauls muldyr». Men det er bare en tolkning av uttrykket og forutsetter ingen annen tekst, for alle de andre gamle oversettelsene bygger på den hebraiske teksten. Først under David hører vi dessuten om at kongssønner red på muldyr (2 Sam 13,29; 18,9); før hans tid red fyrstesønnene på esler (Dom 10,4; 12,14).

David spurte også Akimelek om han ikke hadde et spyd eller et sverd for hånden, for kongens ærend hastet så, sa han, at han ikke hadde fått tatt med seg sverdet eller de andre våpnene sine.

Presten svarte at han bare hadde sverdet til Goliat, som David hadde drept i Terebintedalen (17,2). Det lå innsvøpt i et klede bak efoden, yppersteprestens skulderkledning. Det viser hvor høyt en verdsatte denne gaven til helligdommen. Det kunne David få, og han tok imot det. For ham var det et våpen av større verdi enn noe annet, for han hadde ikke bare tatt sverdet som bytte fra filisteren, men også hogd hodet av Goliat med det (17,51). Når og hvordan sverdet var kommet til tabernaklet, vet vi ikke (se 17,54).

V. 10–11. David flykter til Akisj i Gat

> «[10]Så brøt David opp og flyktet samme dag for Saul. Og han kom til Akisj, til kongen i Gat. [11]Og Akisjs tjener sa til ham: Er ikke dette David, landets konge? Er det ikke ham de sang om under dansen: Saul har slått sine tusener, men David sine ti tusener?»

Fra Nob flyktet David til Akisj i Gat. I overskriften til Sal 34 kalles denne filisterkongen Abimelek, som var den faste tittelen på filisterfyrstene i Gat. At David straks flyktet ut av landet, og det til filistrene i Gat, kan forklares med den store uroen han var kommet i etter det Jonatan hadde fortalt om Sauls uforsonlige hat.

Det var gått noen år siden Goliat falt, og trolig kjente ikke mange av filistrene Goliats overvinner av utseende. Derfor kunne han håpe at han ikke ville bli kjent igjen i Gat, og at han med sine få menn kunne bli tatt godt imot som en flyktning som Saul, filistrenes fremste fiende, hadde jaget bort.[3]

Men i dette tok David feil. Akisjs hoffmenn kjente ham straks igjen og sa til fyrsten sin: «Er ikke dette David, landets konge? Er det ikke ham de sang om under dansen: Saul har slått sine tusener, men David sine ti tusener?» (jf. 18,6–7).

[3] Dermed faller innvendingen fra nyere kritikere om at David aldri ville ha søkt tilflukt hos filistrene straks, men bare i ytterste nød. Ordene «han flyktet samme dag for Saul» (v. 10) passer godt her, ja, de er nødvendige. Davids reise til Akimelek var ingen flukt, eller beskrives i alle fall ikke slik, og den egentlige flukten fra Saul begynte da han dro fra Nob. Heller ikke kan en av Davids senere opphold hos Akisj (kap. 27 og 29) slutte at denne beretningen er et forvrengt sagn om det. Var det senere oppholdet historisk, kunne et folkesagn aldri ha fått en så helt annen form. Beretningen har dessuten et fast historisk feste i Sal 34,1.

De kaller David «landets konge», ikke fordi de visste om salvingen og at Gud hadde utvalgt ham, men på grunn av seierne hans, som hadde stilt Saul helt i skyggen. Om de ville prise David som helt eller peke på ham som en farlig mann for fyrsten sin, kan en ikke se av ordene, og det kan heller ikke avgjøres sikkert (jf. 29,5).

V. 12–15. David later som han er gal

> «[12]David la seg disse ordene på hjertet og var svært redd Akisj, kongen i Gat. [13]Derfor forandret han sin atferd når de så ham, og lot som han var gal mellom hendene på dem, risset på dørene i porten og siklet i skjegget. [14]Da sa Akisj til tjenerne sine: Dere ser jo at det er en gal mann! Hvorfor kommer dere til meg med ham? [15]Har jeg ikke nok av gale folk, siden dere kommer hit med han der, så han skal plage meg med sin galskap? Skulle en slik få komme inn i mitt hus?»

David tok seg disse ordene til hjerte og ble svært redd for at Akisj skulle behandle ham som fiende og drepe ham. For å slippe unna faren lot han som han var fra forstanden for øynene på Akisjs hoffmenn. Han oppførte seg som en gal mann mellom hendene på dem når de prøvde å holde fast på ham, risset tegn på dørfløyene og lot siklet renne ned i skjegget.

Septuaginta og Vulgata har «han trommet», slo med nevene på dørfløyene, som om de hadde lest et annet ord. Det kan synes å passe bedre for en gal mann som sikler.

Ved denne forstillelsen slapp David unna faren, for Akisj holdt ham for gal og ville ikke ha noe med ham å gjøre: «Hvorfor kommer dere til meg med ham? Har jeg ikke nok av gale folk? Skulle en slik få komme inn i mitt hus?» Slik nektet Akisj å ta ham inn i huset sitt.

Om han lot David føre over grensen eller i alle fall ut av byen, om David gikk av seg selv, eller om mennene hans tok ham med og fikk ham så fort som mulig ut av filistrenes land, sies ikke. Det har ingen betydning for hovedsaken i fortellingen. Det eneste som fortelles, er at han dro bort derfra og flyktet til hulen ved Adullam.

Kapittel 22. Saul dreper prestene i Nob

V. 1–17. David i hulen ved Adullam

> «[1]Så dro David bort derfra og flyktet til hulen ved Adullam. Da brødrene hans og hele hans fars hus fikk høre det, dro de dit ned til ham. [2]Og alle som var i nød, eller som var trykket av gjeld, eller som var misfornøyde, samlet seg om ham. Han ble deres høvding. Det var omkring fire hundre mann som var med ham.»

Da filisterkongen Akisj i Gat hadde jaget ham bort, søkte David tilflukt i hulen ved Adullam, og der kom familien hans til ham. Hulen skal ikke søkes i nærheten av Betlehem, slik noen har sluttet av 2 Sam 23,13–14, men nær byen Adullam i Judas lavland ved foten av fjellene (Jos 15,35). Den er likevel ennå ikke funnet med sikkerhet.

Da brødrene og hele farshuset, altså resten av slekten, hørte at han var der, kom de ned til ham. Det var tydeligvis fordi de ikke lenger følte seg trygge for Sauls hevn i Betlehem. Hulen kan ikke ha ligget mer enn tre timer derfra.

Der samlet mange misfornøyde seg om David: alle som var i nød, alle som hadde kreditorer etter seg, og alle som var bitre i sinnet, det vil si folk som var utilfredse med forholdene i landet eller med Sauls styre. Det var omkring fire hundre mann, og han ble deres fører.

Etter all sannsynlighet ble David der en god stund. Snart var de som gikk over til ham, seks hundre mann (23,13). For det meste var de djerve og dristige menn, og under Davids ledelse i den lange fluktiden modnet de til helter. En liste over de tapreste av dem står i 1 Krøn 12; jf. 2 Sam 23,13 ff. og 1 Krøn 11,15 ff.

V. 3–5. Davids foreldre i Moab og profeten Gad

> «[3]Derfra dro David til Mispe i Moab. Han sa til Moabs konge: La min far og min mor få komme hit og bli hos dere til jeg får se hva Gud vil gjøre med meg! [4]Han førte dem fram for Moabs konge, og de ble hos ham hele den tid David var i fjellborgen. [5]Men profeten Gad sa til David: Du skal ikke bli i fjellborgen. Bryt opp herfra og dra til Juda land! Da dro David bort og kom til Haret-skogen.»

Derfra dro David til Mispe i Moab og fikk foreldrene sine i sikkerhet hos moabittenes konge. Hans stammor Rut var moabittisk. Mispe (*mitspe*, מִצְפֶּה) betyr egentlig «vakttårn», en fjellhøyde med vid utsikt. Her er det trolig navnet på en fjellborg i høylandet øst for Dødehavet, mest sannsynlig på Abarim- eller Pisga-fjellene (5 Mos 34,1). Fra Betlehem kunne en lett komme dit over Jordan nær utløpet i Dødehavet.

Siden David kom til Moabs konge, hadde moabittene trolig tatt den sørligste delen av Israels land øst for Jordan. Det kan vi også slutte av at Saul hadde ført krig mot Moab (14,47), for Mispe i Moab skal neppe søkes i selve Moabs land, sør for Arnon.

«La min far og min mor få komme hit og bli hos dere»: gå ut fra hjemmet sitt og bli hos dere moabitter. «Til jeg får se hva Gud vil gjøre med meg.» David var viss på at hans sak var rett, i motsetning til Sauls vanvittige forfølgelse, og han håpet trygt at Gud ville gjøre ende på flukten hans.

Foreldrene ble hos Moabs konge så lenge David var «i fjellborgen». Det kan bare gjelde tilfluktsstedet David hadde funnet i Mispe i Moab. For av v. 5, der profeten Gad ber ham om ikke lenger å bli i fjellborgen, men vende tilbake til Juda land, er det helt klart at ordet verken kan sikte til hulen ved Adullam eller til noe annet tilfluktssted nær Betlehem.

Profeten Gad var trolig kommet til David fra Samuels profetskole. Om han ble hos ham fra da av som rådgiver, vet vi ikke. I 1 Krøn 21,9 kalles han Davids seer. I Davids siste regjeringsår kunngjorde han straffen Gud ville sende over ham fordi han hadde syndet ved å telle folket (2 Sam 24,11 ff.). Etter 1 Krøn 29,29 skrev han også ned Davids historie.

På Gads formaning vendte David tilbake til Juda og gikk inn i Haret-skogen, et skogstrøk i Judafjellene som ikke nevnes andre steder, og som vi ikke vet hvor lå. Etter Guds råd skulle ikke David søke tilflukt utenfor landet. Han skulle ikke bli fremmed for fedrelandet

og Israels folk, for det ville ha stridt mot kallet hans til å bli Israels konge. Men han skulle også lære å sette hele sin lit til Herren som sin eneste tilflukt og borg.

V. 6–8. Saul anklager tjenerne sine

> «[6]Saul fikk høre at David og de mennene som var med ham, var blitt gjenkjent. En dag satt Saul i Gibea under tamarisken på haugen med spydet sitt i hånden. Alle tjenerne hans sto omkring ham. [7]Da sa Saul til tjenerne sine, de som sto omkring ham: Hør nå, dere benjaminitter! Vil Isais sønn også gi dere alle sammen åkrer og vingårder og sette dere alle til høvedsmenn over tusen og over hundre? [8]For dere har jo sammensverget dere mot meg. Ingen lot meg vite det den gang sønnen gjorde pakt med Isais sønn. Og ingen av dere er bekymret for meg og forteller meg noe. For sønnen min har oppegget min tjener til å etterstrebe meg, slik som han nå gjør.»

Saul fikk høre at David og mennene hans var blitt gjenkjent, det vil si at han hadde fått melding om hvor de oppholdt seg eller gjemte seg. Da talte han til tjenerne sine, som var samlet om ham.

Ordene «Saul satt i Gibea under tamarisken på haugen» viser at det som følger, skjedde i et høytidelig rådsmøte, der alle Sauls tjenere var samlet om kongen for å drøfte rikets viktigste saker. Møtet ble holdt under åpen himmel i Gibea, der Saul bodde. «På haugen» er ikke stedsnavnet Rama, som Luther har, men forteller hvor det var: tamarisken på høyden var det kjente stedet der Saul holdt rådsmøtene sine.

Av kongens tale – «Hør nå, dere benjaminitter! Vil Isais sønn også gi dere alle sammen åkrer og vingårder?» – ser vi at Saul hadde valgt sine nærmeste menn fra sin egen stamme og lønnet tjenesten deres kongelig. «Også dere» står først med ettertrykk: også dere benjaminitter – og ikke heller Judas menn, Davids egne stammefeller?

«Dere har alle sammen sammensverget dere mot meg, og ingen forteller meg det, når sønnen min slutter pakt med Isais sønn.» Saul kan ha hørt noe om det som er fortalt i 20,12–17. Men ordene kan også bare sikte til vennskapet mellom Jonatan og David, som han godt kjente til.

«Ingen av dere er bekymret for meg … for sønnen min har oppegget min tjener (David) til å etterstrebe meg», det vil si stå meg etter livet og rive tronen til seg. Av dette ser vi at mistanken førte Saul langt ut over det som virkelig hadde skjedd.

V. 9–10. Doeg forteller

> «[9]Da svarte Doeg, edomitten, som var satt over Sauls tjenere: Jeg så Isais sønn komme til Akimelek, Akitubs sønn, i Nob. [10]Akimelek spurte Herren for ham og ga ham reisekost, og han lot ham få filisteren Goliats sverd.»

Edomitten Doeg kunne ikke la være å svare på denne oppfordringen. Han fortalte Saul det han hadde sett da han var i Nob: Akimelek hadde spurt Gud for David og gitt ham mat og Goliats sverd. Selve hendelsen er fortalt i 21,1–9. Der står det riktignok ikke noe om at han spurte Gud. Men det skjedde helt sikkert, for Akimelek benekter det ikke (v. 15). Doeg kalles her «han som var satt over Sauls tjenere». Det ser altså ut til at han hadde fått embetet som hoffmarskalk.

V. 11–15. Akimeleks forsvar

> «[11]Da sendte kongen bud etter presten Akimelek, Akitubs sønn, og hele hans fars hus, prestene i Nob. De kom alle sammen til kongen. [12]Og Saul sa: Hør nå, Akitubs sønn! Han svarte: Ja, her er jeg, herre! [13]Da sa Saul til ham: Hvorfor har dere sammensverget dere mot meg, du og Isais sønn, da du ga ham brød og sverd og spurte Gud for ham, så han skulle sette seg opp mot meg og ligge i bakhold mot meg, som han nå gjør? [14]Da svarte Akimelek kongen og sa: Hvem blant alle tjenerne dine er vel så betrodd som David, han som er kongens svigersønn og har fortrolig adgang til deg og er høyt æret i ditt hus? [15]Var dette første gang jeg spurte Gud for ham? Langt ifra! Kongen må ikke legge sin tjener eller hele min fars hus noe til last. For din tjener har ikke visst det minste grann om alt dette.»

Da Saul fikk høre dette, kalte han straks presten Akimelek og «hele hans fars hus», det vil si hele presteskapet i Nob, til seg for å stå til rette for det de hadde gjort. Saul spurte: «Hvorfor har dere sammensverget dere mot meg, du og Isais sønn, da du ga ham brød?»

Akimelek visste ikke av noen slik forbrytelse, for David hadde kommet med et falskt påskudd, og presten visste nok lite om det som foregikk ved hoffet. Han svarte rolig og verdig: «Hvem blant alle tjenerne dine er vel så betrodd som David» – prøvd og funnet trofast, som i 4 Mos 12,7 – «han som er kongens svigersønn og har fortrolig adgang til deg og er høyt æret i ditt hus?»

Når dette var forholdet mellom David og Saul – og det hadde det virkelig vært lenge – hadde ypperstepresten ikke gjort noe galt ved å

hjelpe ham. Han hadde handlet etter beste skjønn og med god samvittighet som en trofast undersått av kongen.

Så la Akimelek til: «Var dette første gang jeg spurte Gud for ham?» Var det første gang jeg innhentet Guds avgjørelse for David om viktige ting han skulle utføre i kongens tjeneste? «Langt ifra!» – nemlig at jeg skulle ha sammensverget meg mot kongen, slik jeg er anklaget for. «Kongen må ikke legge sin tjener eller hele min fars hus noe til last. For din tjener har ikke visst det minste grann om alt dette», det vil si om alt det Saul anklaget ham for.

V. 16–17. Saul dømmer prestene til døden

> «[16]Men kongen sa: Du skal dø, Akimelek, du og hele din fars hus. [17]Og kongen sa til livvaktene som sto omkring ham: Gå fram og drep Herrens prester! For de har hjulpet David. De visste at han var på flukt, men har ikke latt meg vite det. – Men kongens tjenere ville ikke rekke ut sin hånd for å hogge ned Herrens prester.»

Enda Akimelek sannferdig forsikret at han var uskyldig, dømte Saul ikke bare ypperstepresten, men alle prestene i Nob til døden. Han befalte «løperne», livvaktene sine, å drepe prestene, fordi, som han sa i sin vrede, «de har hjulpet David», det vil si holder med ham, «og de visste at han var på flukt, men har ikke latt meg vite det». Denne dommen var så grusom og grenset så nær til vanvidd at livvaktene ikke ville fullbyrde den. De nektet å legge hånd på «Herrens prester».

V. 18–23. Doeg hogger ned prestene

> «[18]Da sa kongen til Doeg: Gå du fram og hogg ned prestene! Og Doeg, edomitten, gikk fram og hogg ned prestene. Han drepte den dagen åttifem menn som bar lerrets-efoder. [19]Og prestebyen Nob slo han med sverdets egg. Både mann og kvinne, både barn og diebarn, både okse og asen og småfe slo han med sverdets egg.»

Da befalte Saul Doeg å hogge ned prestene, og han utførte straks den blodige gjerningen. Om uttrykket «bar lerrets-efod», se 2,18. At prestedrakten nevnes, og at uttrykket «Herrens prester» gjentas, får forbrytelsen til den blodtørstige Saul og hans bøddel Doeg til å tre fram i sitt rette lys. Selve drakten prestene bar som Herrens innviede tjenere, burde ha fått dem til å vike tilbake for et slikt mord.

Men Saul nøyde seg ikke med denne hevnen. Han lot hele byen Nob ødelegge, som en by som var lagt under bann (jf. 5 Mos 13,12 ff.). Så

fullstendig gjorde Saul sin private hevn til Herrens sak at han hevnet en innbilt sammensvergelse mot sin egen person som om den var forræderi mot Herren, Israels kongelige Gud.

V. 20–23. Abjatar flykter til David

> «[20]Bare en sønn av Akimelek, Akitubs sønn, slapp bort. Hans navn var Abjatar. Han flyktet til David og fulgte ham. [21]Og Abjatar fortalte David at Saul hadde drept Herrens prester. [22]Da sa David til Abjatar: Jeg visste allerede den dagen at Doeg, edomitten, var der, og at han ville si det til Saul. Jeg bærer skylden for alle de liv som er forspilt i din fars hus. [23]Bli hos meg og vær ikke redd! Den som står meg etter livet, står også deg etter livet. Hos meg er du i sikkerhet.»

Av hele presteskapet var det bare én som slapp unna den blodige døden, Akimeleks sønn Abjatar. Han flyktet til David, som selv var på flukt, og fortalte ham om den barbariske hevnen Saul hadde tatt over Herrens prester. Da erkjente og bekjente David sin skyld: «Jeg visste allerede den dagen at Doeg, edomitten, var der, og at han ville si det til Saul. Jeg er skyld i døden til alle i din fars hus.»

«Bli hos meg og vær ikke redd! Den som står meg etter livet, står også deg etter livet. Hos meg er du i sikkerhet.» Tanken er denne: Det er ingen andre enn Saul som står deg etter livet, og han vil også drepe meg. Derfor kan du trygt bli hos meg, for jeg er viss på Guds beskyttelse.

David talte slik i fast tro på at Herren ville fri ham fra fienden og gi ham kongeriket. Det han nå hadde fått høre om Sauls gjerning, kunne bare styrke ham i denne troen. Det var et tegn på at Saul ble stadig mer forherdet, og det måtte framskynde hans undergang.

Kapittel 23. Ke'ila og Sifs ørken

Det som nå blir fortalt, viser hvordan Herren på den ene siden ga sin tjener David pant på at han en gang skulle bli konge, og på den andre siden førte ham ut i stadig dypere nød. Slik ville han lutre ham og oppdra ham til en konge etter sitt hjerte.

Sauls raseri mot prestene i Nob drev ikke bare ypperstepresten over i Davids leir; det ga også David hjelp av yppersteprestens «lys og rett» i alt han foretok seg. Da profeten Gad hadde kalt David tilbake til Juda, ga filistrenes angrep på Ke'ila ham dessuten anledning til å vise seg for folket som dets redningsmann. Denne dåden utsatte ham riktignok for nye forfølgelser fra Saul, som tørstet etter hevn, men samtidig opplevde han at Jonatan fornyet vennskapet med ham, og at den trofaste paktsguden grep underfullt inn.

V. 1–18. David redder Ke'ila

> «[1]Så kom det noen og sa til David: Filistrene strider nå mot Ke'ila, og de plyndrer treskeplassene. [2]Da spurte David Herren: Skal jeg gå av sted og slå disse filistrene? Herren svarte David: Gå av sted, slå filistrene og redd Ke'ila! [3]Men Davids menn sa til ham: Vi må jo være redd for livet her i Juda, og så skulle vi dra til Ke'ila mot filistrenes fylkinger? [4]Da spurte David Herren enda en gang, og Herren svarte ham og sa: Bryt opp og dra ned til Ke'ila! Jeg gir filistrene i din hånd. [5]Så dro David og mennene hans til Ke'ila. Han kjempet mot filistrene og førte buskapen deres bort og påførte dem et stort mannefall. Slik reddet David Ke'ilas innbyggere. [6]Da Abjatar, Akimeleks sønn, flyktet til David i Ke'ila, hadde han efoden med seg dit ned.»

Da David var kommet tilbake til Juda-fjellene, fikk han høre at filistrene – det vil si en plyndrerflokk av disse fiendene av Israel – angrep

Ke'ila og røvet treskeplassene, der kornet lå høstet og klart til treskking. Ke'ila hørte til byene i Juda lavland (Jos 15,44). Stedet er ennå ikke funnet igjen, men det lå sikkert like ved grensen mot filistrene.

David spurte Herren – ved yppersteprestens urim og tummim – om han skulle gå og slå disse filistrene, og fikk ja til svar. Men mennene hans sa: «Vi må jo være redd for livet her i Juda», det vil si: Her er vi ikke trygge for Saul, og så skal vi dra mot filistrenes fylkinger?

For å gi dem mot spurte David Herren en gang til og fikk løftet: «Jeg gir filistrene i din hånd.» Så dro han ut med mennene sine, kjempet mot filistrene, førte buskapen deres bort, påførte dem et stort nederlag og reddet slik Ke'ilas innbyggere.

V. 6 er en tilføyd merknad som forklarer hvordan David kunne spørre Herren: Da Abjatar flyktet til David, hadde han efoden med seg.

«Til David i Ke'ila» betyr ikke at Abjatar først kom til ham da han var i Ke'ila. Da han flyktet etter David (22,20), traff han ham mens David alt gjorde seg klar til å dra til Ke'ila, og fulgte straks med dit. I 22,20 er møtestedet ikke nevnt. Men siden David allerede hadde spurt Herren ved yppersteprestens orakel før han dro mot Ke'ila, må Abjatar ha kommet til ham før han forlot fjellene. Det korte uttrykket må forstås ut fra dette.

V. 7–13. Saul vil stenge David inne

> «[7]Da Saul fikk spurt at David var kommet til Ke'ila, sa han: Gud har forkastet ham og gitt ham i min hånd! For han har stengt seg selv inne ved å gå inn i en by med dobbelte porter og bommer. [8]Så kalte Saul alt folket sammen til kamp, og ville dra ned til Ke'ila for å beleire David og mennene hans. [9]Da David skjønte at Saul la opp onde råd mot ham, sa han til Abjatar, presten: Kom hit med efoden! [10]Så sa David: Herre, Israels Gud! Din tjener har hørt at Saul har i sinne å komme til Ke'ila og ødelegge byen for min skyld. [11]Vil Ke'ilas menn overgi meg til ham? Vil Saul dra hit ned, som din tjener har hørt? Herre, Israels Gud! Åpenbar det for din tjener! Herren svarte: Ja, han vil dra hit ned. [12]Da sa David: Vil Ke'ilas menn overgi meg og mine menn til Saul? Herren svarte: Ja, det vil de. [13]Da brøt David opp med folkene sine, omkring seks hundre mann. De dro bort fra Ke'ila og vanket om hvor det traff seg. Og da Saul fikk spurt at David hadde sluppet bort fra Ke'ila, lot han være å dra ut.»

Så snart Saul fikk høre at David hadde dratt til Ke'ila, sa han: «Gud har forkastet ham og gitt ham i min hånd.»

Verbet *nikker* (נָכַר) betyr ikke bare å se på noe, men å se på det som fremmed og behandle det som fremmed, og så rett og slett å forkaste (Jer 19,4). Her er uttrykket ladet: Gud har forkastet ham og overgitt ham i min hånd. «For han har stengt seg selv inne ved å gå inn i en by med porter og bommer.» Derfor kalte Saul alt krigsfolket sammen for å dra ned til Ke'ila og beleire David og mennene hans.

Men David fikk vite at Saul smidde onde planer mot ham. Ved yppersteprestens orakel spurte han om Ke'ilas innbyggere ville overgi ham til Saul, og om Saul ville komme ned. Begge spørsmålene ble besvart med ja, og David forlot byen med sine seks hundre mann før Saul fikk satt planen ut i livet.

V. 9–12 viser at den som søkte Guds vilje ved urim og tummim, la saken fram for Gud i bønn og fikk svar, men alltid på ett bestemt spørsmål om gangen. David stilte to spørsmål i v. 11, men fikk bare svar på det andre og måtte stille det første på ny (v. 12). «De vanket om hvor det traff seg», det vil si hvor de kunne gå uten fare.

V. 14. I Sifs ørken

> «[14]Siden holdt David til i ørkenen, i fjellborgene. Han holdt til i fjellene i Sifs ørken. Saul lette etter ham hele tiden, men Gud ga ham ikke i hans hånd.»

David trakk seg tilbake til Juda ørken, til fjellborgene der, og ble på fjellene i Sifs ørken. Juda ørken er hele det øde området mellom Juda-fjellene og Dødehavet, fra Judas nordgrense til Wadi Fikreh i sør (se Jos 15,61). Enkelte deler av den fikk egne navn etter byene på grensen mellom fjellandet og ørkenen. Sifs ørken var den delen som lå omkring byen Sif. Navnet lever videre i ruinene Tell Zif, en time og tre kvarter sørøst for Hebron (se Jos 15,55).

«Saul lette etter ham hele tiden, men Gud ga ham ikke i hans hånd.» Dette er en alminnelig merknad som innleder fortellingene om Sauls forskjellige forsøk på å få David i sin makt. «Hele tiden» betyr: så lenge Saul levde.

V. 15–18. Jonatan styrker David i Gud

> «[15]David skjønte at Saul var dratt ut for å stå ham etter livet. Mens David var i skogen i Sifs ørken, [16]dro Jonatan, Sauls sønn, av sted og

kom til ham i skogen. Og han styrket hans mot i Gud. [17]Han sa til ham: Vær ikke redd! Min far Sauls hånd skal ikke nå deg. Du skal bli konge over Israel, og jeg skal være den neste etter deg. Det vet også Saul, min far. [18]Så gjorde de begge en pakt for Herrens åsyn. David ble i skogen, men Jonatan dro hjem igjen.»

Før forfølgelsen blir fortalt, får vi høre hvordan den edle kongssønnen Jonatan oppsøkte vennen sin i enerom for å fornye vennskapspakten og styrke ham med vennlige ord for de lidelsene som ventet. V. 15 og 16 hører sammen i én periode: Da David skjønte at Saul var dratt ut, og David var i Sifs ørken, dro Jonatan til ham i skogen.

Ordet for skog, *horsja* (חֹרְשָׁה), er her trolig navnet på et område i Sifs ørken som var bevokst med skog eller kratt. «Det finnes ikke spor av denne skogen nå. For hundrer av år siden mistet landet sin trepryd ved menneskers ødeleggende hånd» (van de Velde).

Jonatan «styrket hans mot i Gud». Han styrket ham ikke med forsyninger eller penger, men med trøst hentet fra Davids uskyld og fra Guds løfter. «Vær ikke redd», sa han, «min far Sauls hånd skal ikke nå deg. Du skal bli konge over Israel, og jeg skal være den neste etter deg.»

Selv om Jonatan ikke hadde hørt noe fra David om salvingen, kunne han se av Davids vei hittil og av sin egen fars ferd at David ikke ville bli overvunnet, men få kongemakten etter Sauls død. Det han hadde antydet før (20,13), uttaler han nå som sin faste overbevisning. Og i den mest kjærlige selvfornektelse ber han om å få den andre plassen i riket når David blir konge.

De siste ordene, «det vet også Saul, min far», betyr ikke at Saul hadde fått sikker kunnskap om Davids salving og guddommelige kall til å bli konge. De sier bare at også Saul ser at det kommer. Denne vissheten måtte trenge seg på ham, enten han ville eller ikke, både fordi Samuel hadde forkynt at han selv var forkastet, og fordi alt David tok seg fore, lyktes så underfullt.

Etter disse oppmuntrende ordene gjorde de to en pakt for Herrens åsyn. Det vil si at de stadfestet med en ny, høytidelig ed den pakten de alt hadde sluttet. Så dro Jonatan hjem, mens David ble i skogen.

V. 19–28. Mennene fra Sif forråder David

> «[19]Men noen menn fra Sif dro opp til Saul i Gibea og sa: David holder seg gjemt hos oss i fjellborgene i skogen, på Kakilahaugen sør for Jesjimon. [20]Kom nå hit ned, konge, så sant du har noe ønske om det. Vi skal sørge for å overgi ham i kongens hånd. [21]Saul svarte: Velsignet være dere av Herren, fordi dere har medynk med meg! [22]Dra nå bort og vær fremdeles på vakt! Se etter og få rede på hvor han vanker, og hvem som har sett ham der. For folk har sagt meg at han er svært listig! [23]Se etter og gjør dere kjent med alle de smutthullene hvor han gjemmer seg. Kom så tilbake til meg med sikker beskjed. Så vil jeg gå med dere, og dersom han er i landet, skal jeg søke ham opp blant alle Judas ætter. [24]Så brøt de opp og dro til Sif i forveien for Saul. David og mennene hans var da i Maons ørken, i ødemarken sør for Jesjimon.»

Mennene fra Sif handlet i skarp motsetning til Jonatan. De dro opp til Gibea og forrådte for Saul at David holdt seg skjult i skogen på fjellhøydene deres, «på Kakilahaugen sør for Jesjimon».

Haugen ved Sif er en flat topp som står for seg selv, omkring hundre fot høy. «Ingen steder får en bedre oversikt over Davids vandringer fram og tilbake i ørkenen enn fra Sif-haugen. Folkene i Sif kunne se David og mennene hans bevege seg i fjellene i Sifs ørken, og se ham vise seg langt borte på Kakilahaugen sør for Sif. Så sendte de så fort de kunne bud til Saul og forrådte skjulestedet til fienden hans» (van de Velde).

Jesjimon er her ikke ødemarken nordøst for Dødehavet, som i 4 Mos 21,20; 23,28, men den like øde vestsiden av sjøen.

Ordrett lyder v. 20: «Etter all din sjels lyst, konge, til å komme ned» – fra Gibea, som lå høyere – «så kom ned! Og det står til oss å overgi ham i kongens hånd.» For dette sviket velsignet Saul dem: «Velsignet være dere av Herren, fordi dere har medynk med meg!» Med sin onde samvittighet mistenkte han David for å ville bli hans morder. Derfor takket han i sin forblindelse Gud for at mennene fra Sif hadde hatt medynk med ham og vist ham hvor David gjemte seg.

Men han var redd for at David likevel skulle slippe unna, og påla dem derfor å være enda mer på vakt, finne ut hvor han vanket, og hvem som hadde sett ham der, så de ikke ble narret av usikre eller falske rykter, «for folk har sagt meg at han er svært listig». De skulle

lete ham opp i hver krok og komme tilbake med sikker beskjed om skjulestedet. Da ville Saul gå med dem: «Dersom han er i landet, skal jeg søke ham opp blant alle Judas ætter.»

Med dette svaret dro mennene fra Sif hjem i forveien for Saul, som snart skulle følge etter med krigerne sine. Men David hadde i mellomtiden dratt videre og var med mennene sine «i Maons ørken, i ødemarken sør for Jesjimon».

Maon, nå Main, ligger tre timer og tre kvarter sør-sørøst for Hebron (se Jos 15,55), altså bare to timer fra Sif, og kan ses derfra. Her synes høysletta å ta slutt; mot sørøst faller landet mer og mer av mot en lavere slette, og det er den ødemarken som er nevnt her (van de Velde).

V. 25–28. Reddet ved Sela-Hammahlekot

> «[25]Saul og mennene hans dro av sted for å lete etter David. Men David fikk vite det. Han dro ned til berghammeren og holdt seg i Maons ørken. Da Saul fikk vite det, satte han etter David ut i Maon-ørkenen. [26]Saul gikk på den ene siden av fjellet og David og mennene hans på den andre siden. David ble redd, og skyndte seg for å komme bort fra Saul, men Saul og mennene hans holdt på å omringe David og hans menn for å gripe dem. [27]Da kom det et bud til Saul og sa: Skynd deg og dra av sted! Filistrene har falt inn i landet. [28]Så vendte Saul tilbake og forfulgte ikke David lenger, men dro ut mot filistrene. Derfor har de kalt dette stedet Sela-Hammahlekot.»

Da David fikk vite at Saul og krigerne hans var kommet, gikk han ned fra berghammeren og holdt seg i Maons ørken. Berghammeren er trolig det kjegleformede fjellet ved Main (Maon). Toppen er nå omgitt av ruiner, sannsynligvis rester av et tårn (Robinson). Det berget David kom ned fra, kan bare være fjellet i v. 26. Langs den ene siden av det gikk David med mennene sine, langs den andre Saul med krigerne sine, da Saul forfulgte ham ut i Maons ørken.

David skyndte seg i angst for å komme bort fra Saul, og Saul og mennene hans holdt på å omringe David og hans menn for å gripe dem.

Leddene «men Saul og mennene hans …» (v. 26) og «da kom det et bud» (v. 27) skildrer situasjonen, mens selve hovedsetningen først kommer i v. 28: «Så vendte Saul tilbake.» David var altså nesten uten utvei falt i Sauls hender. Men Gud reddet ham: I samme øyeblikk kom

et bud med meldingen: «Skynd deg og dra av sted! Filistrene har falt inn i landet.» Slik ble Saul kalt bort fra å forfølge David videre.

Etter det som hendte, fikk stedet navnet Sela-Hammahlekot (*sela hammahleq*ot, סֶלַע הַמַּחְלְקוֹת, «glatthetenes klippe»), det vil si klippen der en gled unna og slapp bort. Ordet *halaq* (חָלַק) betyr her å være glatt. Denne forklaringen har bedre støtte enn «delingenes klippe», klippen der Saul og David skiltes, for *halaq* betyr ikke å skille.

Kapittel 24. David sparer Saul i hulen

V. 1–8. Saul leter etter David ved En-Gedi

> «[1]Så dro David opp derfra og holdt seg i fjellborgene ved En-Gedi. [2]Da Saul kom tilbake etter at han hadde forfulgt filistrene, fikk han spurt at David var i En-Gedis ørken. [3]Saul tok da med seg tre tusen mann, som han hadde valgt ut blant hele Israel. De dro av sted for å lete etter David og mennene hans på Steinbukk-bergene.»

Mens Saul var dratt mot filistrene, forlot David det farlige stedet og dro opp til fjellborgene ved En-Gedi. Det er nåværende Ain-Jidi (*ein gedi*, עֵין גֶּדִי, «geitekilden»), midt på vestkysten av Dødehavet (se Jos 15,62). Fra Maon kunne han nå dit på seks–sju timer.

Jordbunnen der er bare kalkstein, med mye kritt og flint i berget. Rundt omkring reiser det seg nakne, kjegleformede fjell og rygger, to til fire hundre fot høye, som for det meste går helt ned til sjøen. De bratte fjellene er skåret gjennom av dype dalkløfter som fører ned mot sjøen. «Overalt er landet fullt av huler, som den gang kunne tjene som skjulesteder for David og mennene hans, slik de gjør for fredløse i dag» (Robinson).

Da Saul kom tilbake fra felttoget mot filistrene og fikk høre dette, dro han dit med tre tusen utvalgte menn for å lete etter David og mennene hans på Steinbukk-bergene. Uttrykket er trolig ikke navnet på bestemte klipper, men en alminnelig betegnelse på klippene i denne egnen, fordi det fantes mange villgeiter og gemser over hele området, slik det fremdeles finnes fjellgeiter der.

V. 4. Saul går inn i hulen

> «[4]Han kom da til sauekveene ved veien. Der var en hule, og Saul gikk dit inn i et nødvendig ærend. Men David og mennene hans satt innerst inne i hulen.»

Da Saul kom til sauekveene ved veien, der det var en hule, gikk han inn i den, mens David og mennene hans satt innerst inne i hulen.

Den reisende van de Velde mener at stedet var Wadi Chareitun, sørvest for Frankerfjellet og nordøst for Tekoa, en svært øde og utilgjengelig dal. Der finnes en stor hule med en meget trang inngang, helt skjult av steiner, og med mange sidehvelv der det er stummende mørkt, i alle fall for den som nettopp er kommet inn fra det blendende dagslyset.

Til fordel for at dette er hulen, kan en si at den ligger ved veien fra Betlehem til En-Gedi og er en av de største hulene i egnen. Araberne kaller den «skjulestedet» og forteller at tretti tusen mennesker en gang gjemte seg der. Den eneste vanskeligheten er avstanden fra En-Gedi, fire–fem tyske mil, og at den ligger så nær Tekoa at den heller hører til Tekoas ørken enn til En-Gedis.

Uttrykket som NB gjengir med «i et nødvendig ærend», heter ordrett «å dekke føttene». Etter de fleste gamle oversettelsene er det en omskrivning, som i Dom 3,24, for å gjøre sin nødtørft, for i Østen er det skikk å dekke føttene da. Det betyr ikke «å sove», slik noen har gjengitt det. Det som følger, kan riktignok synes å tale for det, men det er ingen grunn til at en skulle velge en slik omskrivning for søvn. «Innerst inne» betyr i hulens ytterste, fjerneste deler.

V. 5–8. David skjærer fliken av Sauls kappe

> «[5]Da sa Davids menn til ham: Se, nå er den dagen kommet som Herren talte til deg om: Jeg gir din fiende i din hånd, så du kan gjøre med ham som du finner for godt! Så sto David opp og skar hemmelig fliken av Sauls ytterkappe. [6]Men deretter slo samvittigheten David, fordi han hadde skåret fliken av Sauls kappe. [7]Og han sa til mennene sine: Herren fri meg fra å gjøre slikt mot min herre, mot Herrens salvede, og legge hånd på ham! For Herrens salvede er han. [8]Og David irettesatte mennene sine med harde ord, og lot dem ikke få lov til å overfalle Saul. Men Saul gikk ut av hulen og ga seg på vei.»

Davids menn sa: «Nå er den dagen kommet som Herren talte til deg om: Jeg gir din fiende i din hånd.» Ordene kunne vise til et gudsord

David hadde fått gjennom en profet, for eksempel Gad. Men det som følger, viser tydelig at David ikke hadde fått noe slikt ord.

Mennene mente bare: Se, i dag er dagen da Gud sier dette til deg. De så Guds førelse, som hadde gitt Saul i Davids makt, som et vink fra Gud til David selv om å gripe anledningen og drepe sin dødsfiende, og de kalte dette vinket et ord fra Herren.

Så sto David opp og skar hemmelig fliken av Sauls kappe. Saul hadde trolig lagt fra seg ytterkappen, og derfor kunne David skjære et stykke av den uten å bli sett. Men etterpå slo samvittigheten ham, for han så dette som en krenkelse av kongen selv.

Desto fastere avviste han mennenes forslag: «Herren fri meg fra å gjøre slikt mot min herre, mot Herrens salvede, og legge hånd på ham!» Disse ordene viser klart nok at det ikke var kommet noe ord fra Herren til David om å gjøre med Saul som han ville. Slik holdt han mennene sine tilbake med ord og lot dem ikke overfalle Saul for å drepe ham.

V. 9–23. Davids tale til Saul

«[9]Deretter sto David opp og gikk ut av hulen og ropte etter Saul: Herre konge! Da så Saul seg tilbake, og David bøyde seg med ansiktet mot jorden og kastet seg ned. [10]Og David sa til Saul: Hvorfor hører du på folk som sier: David søker din ulykke? [11]Se, nå har du jo med egne øyne sett at Herren i dag hadde gitt deg i min hånd i hulen, og det var tale om å drepe deg. Men jeg hadde medynk med deg og sa: Jeg vil ikke legge hånd på min herre, for Herrens salvede er han. [12]Men se, min far! Se, her er fliken av ytterkappen din i min hånd! For når jeg skar fliken av ytterkappen din og ikke drepte deg, så kan du vel skjønne og se at jeg ikke har hatt noen misgjerning eller noe ondt i sinne. Jeg har ikke forsyndet meg mot deg, enda du etterstreber meg og vil ta mitt liv. [13]Herren skal dømme mellom meg og deg, og Herren skal hevne meg på deg, men min hånd skal ikke ramme deg. [14]Det er som det gamle ordspråket sier: Fra ugudelige kommer ugudelighet! Men min hånd skal ikke ramme deg. [15]Hvem er det Israels konge har dratt ut etter? Hvem er det du forfølger? En død hund! En enslig loppe! [16]Så skal da Herren være dommer og dømme mellom meg og deg. Herren skal se til og føre min sak og dømme meg fri av din hånd!»

Da Saul var gått ut av hulen, gikk David ut etter ham og ropte: «Herre konge!» Når kongen så seg tilbake, ville han tale ham til rette, med den dypeste ærbødighet, men også med alvorlige ord som kunne skjerpe samvittigheten hans og vise ham at mistanken var grunnløs og forfølgelsen urettferdig: «Hvorfor hører du på folk som sier: David søker din ulykke? I dag har du med egne øyne sett at Herren hadde gitt deg i min hånd i hulen. Det var tale om å drepe deg, men jeg hadde medynk med deg.»

Til stadfestelse viste han Saul fliken han hadde skåret av kappen hans, og sa: «Se, min far!» I disse ordene kommer den barnlige ærbødigheten og kjærligheten til uttrykk som David hadde for Herrens salvede. «For når jeg skar fliken av og ikke drepte deg, så skjønn og se av dette at det ikke er noe ondt i min hånd» – at jeg ikke går omkring for å gjøre skade og forbrytelse – «og at jeg ikke har forsyndet meg mot deg, enda du etterstreber meg for å ta mitt liv.»

Slik viste han avgjørende at kongen ikke hadde noen grunn til å stå ham etter livet. Så kalte han på Herren som dommer mellom seg og motstanderen: «Herren skal hevne meg på deg, men min hånd skal ikke ramme deg. Det er som det gamle ordspråket sier: Fra ugudelige kommer ugudelighet!» Meningen er: Bare en ugudelig mann kunne ønske å hevne seg selv, og det vil ikke jeg.

Og selv om han ville angripe kongen, hadde han ikke makt til det. Den tanken innleder v. 15: «Hvem er det Israels konge har dratt ut etter? Hvem er det du forfølger? En død hund! En enslig loppe!»

Med disse bildene beskriver David seg selv som en helt ufarlig og ubetydelig mann, som Saul ikke hadde grunn til å frykte, og som Israels konge burde finne det under sin verdighet å forfølge. En død hund kan verken bite eller skade, og en konge bør ikke bry seg om den (jf. 2 Sam 9,8; 16,9, der også tanken om noe foraktelig ligger i det). Poenget med loppa er at et slikt dyr er så ubetydelig (jf. 26,20).

Siden Saul altså ikke hadde noen god grunn til å forfølge ham, kunne David helt rolig overlate saken sin til Herren Gud, så han som dommer kunne avgjøre den og fri ham ut av Sauls hånd.

V. 17–23. Saul gråter og ber om Davids ed

«[17]Da nå David hadde talt disse ordene til Saul, da sa Saul: Er det du som taler, min sønn David? Og Saul brast i gråt. [18]Og han sa til David: Du er rettferdigere enn jeg, for du har gjort godt mot meg,

> men jeg har gjort ondt mot deg. [19]Du har i dag vist meg hvor god du
> har vært mot meg. Du drepte meg ikke da Herren hadde gitt meg
> i din hånd. [20]Når en mann treffer på sin fiende, lar han ham da gå
> sin vei i fred? Herren lønne deg for denne dagen – for det du har
> gjort mot meg! [21]Og se, nå vet jeg jo at du skal bli konge, og at konge-
> dømmet over Israel skal bli fast i din hånd. [22]Så tilsverg meg nå ved
> Herren at du ikke vil utrydde etterkommerne mine og ikke utslette
> mitt navn av min fars hus! [23]Og David lovte Saul dette med ed. Så
> dro Saul hjem, men David og mennene hans steg opp i fjellborgen.»

Ordene gjorde inntrykk på Saul. Davids ferd gikk ham til hjertet, så han gråt høyt og bekjente: «Du er rettferdigere enn jeg, for du har gjort godt mot meg, men jeg har gjort ondt mot deg.» Det hadde David vist ham den dagen.

«Når en mann treffer på sin fiende, lar han ham da gå sin vei i fred?» Spørsmålet venter svaret nei og uttrykker tanken: Når en mann møter sin fiende, lar han ham vanligvis ikke slippe uskadd. Men du har handlet helt annerledes mot meg. Denne tanken ligger i sammenhengen, og til den knytter ønsket seg: «Herren lønne deg for det du har gjort mot meg i dag!»

Ønsket var helt oppriktig. Davids ferd hadde for øyeblikket overvunnet den onde ånden i Sauls hjerte og forandret sinnelaget hans helt. I denne bedre stemningen følte han seg drevet til å si: «Nå vet jeg at du skal bli konge, og at kongedømmet over Israel skal bli fast i din hånd.» Den vissheten kunne Saul ikke holde borte etter at han selv var forkastet og alt han hadde foretatt seg mot David, hadde mislyktes. Nettopp det drev ham til å forfølge David hver gang den onde ånden fikk overtaket i sjelen hans.

Men nå, da bedre følelser var vakt i ham, sa han det uten misunnelse. Han ba bare David love med ed at han ikke ville utrydde etterkommerne hans etter hans død og utslette navnet hans av farshuset. Et navn blir utslettet når hele etterslekten blir utryddet. Det skjedde ofte i Østen når et kongehus ble avløst av et annet, og det skjedde gang på gang også i tistammeriket (1 Kong 15,28 ff.; 16,11 ff.; 2 Kong 10).

Da David hadde sverget dette, dro Saul hjem. Men David ble i fjellborgen, for han regnet ikke med at den forbigående forandringen i

[1]**«Fjellborgen»** hammetsuda, הַמְּצוּדָה

Sauls sinn ville vare. «Fjellborgen»[1] betegner her fjellstrøkene i Juda ørken, ikke det samme som i 22,5.

Kapittel 25. Nabal og Abiga'il

V. 1–17. Samuels død

«[1]Så døde Samuel, og hele Israel samlet seg og gråt over ham. De begravde ham på hans hjemsted i Rama. Da brøt David opp og dro ned til ørkenen Paran.»

Samuels død er satt inn her fordi den skjedde på denne tiden. At hele Israel samlet seg til begravelsen og sørget over ham, viste at hele folket så hans gjerning som profet som en velsignelse for Israel. Siden Moses' og Josvas dager hadde det ikke stått fram noen mann som paktsfolket skyldte så mye som Samuel. Med rette er han blitt kalt den som reformerte og gjenreiste gudsstyret i Israel.

De begravde ham «i hans hus i Rama», som det står ordrett. «Hans hus» betyr verken gravstedet hans, familiegraven eller fødestedet, men huset han bodde i, med gården som hørte til. Der ble Samuel lagt i en grav som var gjort i stand særskilt for ham.

Etter Samuels død dro David ned til ørkenen Paran, det vil si den nordlige delen av den arabiske ørkenen, som strekker seg opp mot Juda-fjellene (se 4 Mos 10,12). Trolig var grunnen bare at han ikke lenger fant nok til livsopphold for seg selv og sine seks hundre mann i Juda ørken.

V. 2–3. Nabal og Abiga'il

«[2]I Maon var det en mann som hadde buskapen sin i Karmel. Det var en meget rik mann, han eide tre tusen sauer og tusen geiter. Han holdt nettopp på å klippe sauene sine i Karmel. [3]Mannens navn var Nabal, og hans kone hette Abiga'il. Hun var en forstandig og fager kvinne, men mannen var hard og ond i hele sin ferd. Han var av Kalebs ætt.»

Fortellingen om Nabals dårskap og om den kloke og edle ferden til hans gudfryktige og forstandige hustru Abiga'il viser hvordan Herren vaket over sin tjener David. Han bevarte ham fra en handling i lidenskapelig sinne som kunne ha satt hans kall til å bli Israels konge i fare. Og den nøden David var kommet i, gjorde Herren til en kilde til velferd og frelse for ham.

I Maon, nå Main i Juda-fjellene (se Jos 15,55), bodde en rik mann som hadde gården og buskapen sin i Karmel. Det er ikke forbjerget med samme navn, men nåværende Kurmul i Juda-fjellene, knapt en halv time nordvest for Maon. Mannen eide tre tusen sauer og tusen geiter og holdt på med saueklippingen i Karmel.

Han het Nabal (*naval*, נָבָל, «dåre»). Det var neppe hans egentlige navn, men et tilnavn folk ga ham for hans dårskap. Hustruen Abiga'il var «forstandig og fager», men mannen var «hard og ond i hele sin ferd». Han var av Kalebs ætt.

V. 4–9. Davids bud til Nabal

> «[4]Mens David var i ørkenen, fikk han høre at Nabal var i ferd med å klippe sauene sine. [5]Da sendte David ti av sine unge menn av sted og sa til dem: Gå opp til Karmel, og når dere kommer til Nabal, så hils ham fra meg. [6]Og dere skal si: Lykke til! Fred være med deg, og fred med ditt hus, og fred med alt det du har! [7]Jeg har hørt at du har saueklipping. Nå har gjeterne dine vært sammen med oss. Vi har ikke gjort dem noen fortred. Ingenting er kommet bort for dem i all den tiden de har vært i Karmel. [8]Spør folkene dine! De vil fortelle deg det. La nå oss tjenere finne nåde for dine øyne! Vi er jo kommet hit på en gledesdag. Gi da dine tjenere og din sønn David det du har for hånden! [9]Da Davids menn kom dit, sa de alt dette til Nabal i Davids navn. Så sto de og ventet.»

Da David i ørkenen fikk høre at Nabal klippet sauene sine – noe som vanligvis ble feiret med et festmåltid (se 1 Mos 38,12) – sendte han ti unge menn opp til ham i Karmel. De skulle hilse ham i Davids navn og ønske ham fred og lykke, minne ham om den vennlige tjenesten Davids folk hadde gjort gjeterne hans, og så be om en gave til David og mennene hans.

Ordet *lehai* (לֶחָי) i v. 6 er dunkelt. Den enkleste forklaringen er «til liv», et ønske om lykke: «Lykke til!», slik også Luther forsto det. Ordene som følger, er også et ønske: «Fred være med deg, og fred med

ditt hus, og fred med alt det du har!» Etter hilsenen skulle de komme fram med ærendet sitt: Gjeterne dine har vært sammen med oss, vi har ikke gjort dem noen fortred, og ingenting er kommet bort for dem så lenge de var i Karmel.

Mens David levde i ørkenen, hadde mennene hans hatt omgang med Nabals gjetere. De hadde gjort dem forskjellige tjenester og vernet dem og hjordene deres mot ørkenfolkene i sør, beduinene. Til gjengjeld har gjeterne kanskje gitt dem mat og nyheter. Slik viste David seg som et vern for folket sitt også mens han levde i landflyktighet.

«La nå oss tjenere finne nåde for dine øyne! Vi er jo kommet hit på en gledesdag», det vil si en festdag. «Gi da dine tjenere og din sønn David det du har for hånden», så mye du kan. Med ordene «din sønn» appellerer David til Nabals farslige velvilje.

Selve saken er helt i samsvar med skikken: «Ved en slik festlig anledning nær en by eller landsby ville selv i våre dager en arabisk sjeik fra ørkenen omkring neppe la være å melde seg, selv eller ved bud. Og budskapet hans ville både i form og innhold være en avskrift av Davids» (Robinson).

Davids menn bar fram budskapet og «sto og ventet» på at bønnen skulle bli oppfylt.

V. 10–13. Nabals svar og Davids vrede

> «[10]Men Nabal svarte Davids tjenere og sa: Hvem er David, hvem er Isais sønn? Nå om dagene er det så mange tjenere som løper bort fra sine herrer. [11]Skulle så jeg ta mitt brød og mitt vann og mitt slaktefe, som jeg har slaktet til dem som klipper for meg, og gi det til menn som jeg ikke vet hvor de kommer fra? [12]Davids menn snudde og gikk sin vei. Da de kom hjem, fortalte de ham alt dette. [13]Da sa David til mennene sine: Spenn sverdet på dere, alle mann! Så spente de alle sverdene sine på seg, og David spente òg sverdet på seg. De fulgte David opp. Det var omkring fire hundre mann, og to hundre ble igjen ved forsyningene.»

Nabal avviste dem på den groveste måte: «Hvem er David, hvem er Isais sønn?» Det vil si: Hva har jeg med David å gjøre? «Nå om dagene er det så mange tjenere som løper bort fra sine herrer.» For å rettferdiggjøre sin egen gjerrighet stemplet han David som en landstryker som hadde rømt fra sin herre. «Skulle så jeg ta mitt brød og mitt

vann», det vil si maten og drikken min, «og mitt slaktefe … og gi det til menn som jeg ikke vet hvor de kommer fra?»

Budbærerne vendte tilbake til David med dette svaret. Det grove svaret kunne ikke annet enn vekke vreden hans. Han bød folkene sine spenne på seg sverdet og dro av sted med fire hundre mann for å hevne seg på Nabal, mens to hundre ble igjen ved forsyningene.

V. 14–17. Tjeneren varsler Abiga'il

> «[14]Men en av tjenesteguttene kom til Abiga'il, Nabals kone, og sa: Se, David sendte bud fra ørkenen med hilsen til vår herre, men han skjelte dem ut. [15]Og disse mennene har vært meget gode mot oss. Ingen har gjort oss noen fortred. Vi har ikke mistet noe i all den tiden vi har vært sammen med dem der ute på marken. [16]De har vært som en mur omkring oss både natt og dag i hele den tiden vi var sammen med dem og gjette småfeet. [17]Tenk nå etter, og se hva du bør gjøre! For ulykken henger over vår herre og hele hans hus, og selv er han et fordervet menneske, så ingen kan tale til ham.»

Hvor forståelig Davids vrede enn kan synes i den situasjonen han var i, var den ikke rett for Gud. Den var et brått utbrudd av syndig lidenskap, som ikke sømmet seg for en Guds tjener. Hadde han satt planen sin ut i livet, ville han ha syndet mot Herren og mot hans folk. Men Herren bevarte ham fra denne synden. I rette øyeblikk fikk Abiga'il, Nabals forstandige og gudfryktige hustru, vite om saken, og ved å gripe inn straks og vennlig kunne hun stille Davids vrede.

Hun fikk høre av en av tjenerne hva som hadde hendt, og også hvor rosverdig Davids menn hadde oppført seg mot Nabals gjetere. De hadde ikke bare latt være å skade dem og stjele fra dem, men hadde vernet dem hele tiden: «De har vært som en mur omkring oss både natt og dag», en fast mur mot overfall fra beduinene i ørkenen.

«Tenk nå etter, og se hva du bør gjøre», fortsatte tjeneren, «for ulykken henger over vår herre og hele hans hus, og selv er han et fordervet menneske, så ingen kan tale til ham.»

V. 18–35. Abiga'il drar David i møte

> «[18]Da skyndte Abiga'il seg og tok to hundre brød og to skinnsekker med vin og fem sauer som var tillaget og fem mål ristet korn og hundre rosinkaker og to hundre fikenkaker og la dem på eslene. [19]Og hun sa til folkene sine: Dra i forveien for meg! Jeg kommer

> snart etter. Men til mannen sin Nabal sa hun ikke noe om dette.
> [20]Mens hun nå red på eselet og kom ned i ly av fjellet, da kom David
> og mennene hans ned mot henne, så hun møtte dem. [21]Men David
> hadde sagt: Til ingen nytte har jeg vernet om alt det denne mannen
> hadde i ørkenen, så det ikke er kommet bort noe av det som tilhørte
> ham. Men han har gjengjeldt meg godt med ondt. [22]Så sant Gud vil
> la det gå Davids fiender ille både nå og siden: Jeg vil ikke la en eneste
> mann av alle dem som hører ham til, bli i live til i morgen!»

Abiga'il tok så fort hun kunne en rikelig gave av matvarer: to hundre brød, to skinnsekker med vin, fem slaktede sauer, fem sea ristet korn (en efa og to tredjedeler), hundre rosinkaker og to hundre kaker av sammenpressede fiken. Gavene la hun på esler og sendte dem i forveien for å møte David. Selv fulgte hun etter for å stille vreden hans ved å komme ham vennlig i møte, men hun sa ikke et ord til mannen sin om det hun hadde tenkt å gjøre.

Da hun red ned på eselet «i ly av fjellet», kom David og mennene hans ned mot henne, så hun traff på dem. Det skjulte stedet i fjellet var trolig en senkning mellom to fjelltopper. Det forklarer at både Abiga'il, som kom fra den ene siden, og David, som kom fra den andre, «kom ned».

V. 21–22 er en innskutt setning som forklarer det som følger: Men David hadde sagt: «Til ingen nytte» – bare for å bli skuffet – «har jeg vernet om alt denne mannen hadde i ørkenen. Han har gjengjeldt meg godt med ondt.» Og så eden: Så sant Gud vil straffe Davids fiender, så sant vil jeg ikke la en eneste mann av Nabals hus være i live til morgenen.

I denne eden blir Guds straff ikke nedkalt over den som sverger, slik det vanligvis er («Gud la det gå meg ille»), men over Davids fiender. Den ligner eden i 3,17, der straffen trues mot den en taler til. Her kunne eden ikke sies i ørene på den den skulle ramme, og derfor er Davids fiender generelt nevnt i stedet for «deg». Teksten er altså i orden.

At David sverger slik, kommer av at han er så full av bevissthet om at han strider og lider for Guds rikes sak, at han ser Nabals hån mot ham som fiendskap mot Herren og hans rike.

Det hebraiske uttrykket som NB gjengir med «en eneste mann», står bare der det tales om at en familie eller et hus skal utryddes til

siste mann (1 Kong 14,10; 16,11; 21,21; 2 Kong 9,8). Som forklaringene i 1 Kong 14,10; 21,21 og 2 Kong 9,8 viser, gjelder det verken hunder, de laveste i folket eller små gutter, men hver eneste av mannkjønn.

V. 23–31. Abiga'ils bønn

«[23]Da Abiga'il fikk se David, skyndte hun seg og steg ned av eselet. Hun falt på sitt ansikt for David og bøyde seg mot jorden. [24]Hun falt ned for føttene hans og sa: Det er jeg, herre, det er jeg som har skylden! Men la din tjenestekvinne få lov til å tale til deg, og hør på din tjenestekvinnes ord! [25]Herre, bry deg ikke om denne fordervede mannen Nabal! For som han heter, så er han: Nabal heter han, og full av dårskap er han! Men jeg, din tjenestekvinne, har ikke sett de mennene som du, herre, hadde sendt. [26]Og nå, herre, så sant Herren lever, og så sant du selv lever, har Herren hindret deg fra å pådra deg blodskyld og fra å ta deg selv til rette. Nå skal fiendene dine og de som søker å volde min herre ulykke, bli som Nabal! [27]Og denne gaven som din tjenestekvinne har hatt med til min herre, la nå den bli gitt til de mennene som er i min herres følge! [28]Tilgi din tjenestekvinne det hun har gjort ille! For Herren vil bygge min herre et hus som står fast. For det er Herrens kriger du fører, herre, og noe ondt er ikke funnet hos deg fra den dagen du ble til. [29]Om noen står fram og forfølger deg og står deg etter livet, da skal min herres liv være gjemt blant de levendes flokk hos Herren din Gud. Men dine fienders liv skal han slynge bort som en stein av slyngen. [30]Når da Herren gjør mot deg alt det gode han har lovt deg, herre, og setter deg til fyrste over Israel, [31]så skal ikke dette bli deg til anstøt eller volde deg samvittighetsnag, herre, at du har utøst uskyldig blod og tatt deg selv til rette, herre. Og når Herren gjør vel mot deg, herre, så husk din tjenestekvinne!»

V. 23 knytter an til v. 20. Da Abiga'il så David, steg hun raskt ned av eselet, falt på ansiktet for ham, bøyde seg mot jorden og falt ned for føttene hans og sa: «Det er jeg, herre, det er jeg som har skylden!» Hun tar skylden på seg selv, for hun håper at David ikke vil hevne den på henne.

Så ber hun ham ikke bry seg om Nabal, for han er det navnet hans sier: en dåre, og full av dårskap. Selv hadde hun ikke sett Davids sendebud. Som en gammel utlegger sier: «Den kloke kvinnen bruker et godt argument, for en vis mann bør tilgi en dåre.»

Deretter søker hun å vinne David til et vennlig sinn med tre grunner, hver innledet med «og nå» (v. 26–27), før hun ber om tilgivelse (v. 28).

Først viser hun til Guds førelse, som ved at hun kom ham i møte, hadde holdt ham tilbake fra å bli en drapsmann: «Så sant Herren lever, og så sant du selv lever, har Herren hindret deg fra å pådra deg blodskyld og fra å ta deg selv til rette.»[1]

For det andre viser hun til at Gud selv hevner seg på de ugudelige. Hun ønsker at alle Davids fiender må bli dårer som Nabal. For å forstå dette fullt ut må en huske at dårskap i Det gamle testamente hører sammen med ugudelighet, som ufravikelig drar straff over seg.[2]

For det tredje, og først nå, nevner hun gaven. Men hun gir den ikke direkte til David; hun kaller den en gave til mennene i hans følge. Ordrett heter den «denne velsignelsen»[3], som i 30,26 og 1 Mos 33,11 (jf. 2 Kor 9,5–6).

Bønnen om tilgivelse for den uretten hun tar på seg, støtter den kloke og gudfryktige kvinnen med løfter om den rike velsignelsen Herren vil lønne David med.

Her gir hun så klart uttrykk for sin faste tro på at Gud har utvalgt David til Israels konge at ordene hennes nesten blir profeti: «For Herren vil bygge min herre et hus som står fast» (jf. 2,35, og om selve saken 2 Sam 7,8 ff., der Herren stadfester dette fromme ønsket med sine egne løfter til David). «For det er Herrens kriger du fører» (jf. 18,17), «og noe ondt er ikke funnet hos deg fra den dagen du ble til.»

«Ondt» betyr her ulykke, skade. Tanken på at han også må bli bevart fra å gjøre urett, kommer først i v. 31.

«Om noen står fram og forfølger deg … da skal min herres liv være gjemt blant de levendes flokk hos Herren din Gud.» Ordrett: bundet inn i de levendes knippe. Bildet er hentet fra skikken med å binde kostbare ting sammen i et knippe så de ikke skal ta skade.

---

[1] Samme utlegger sier: Hun bygger på at møtet kom så underfullt i rette tid at en lett og med sannhet kunne slutte at det var skjedd ved Guds forsyn. «Fordi jeg møter deg så i rette tid, så erkjenn nå med meg i fromhet Guds forsyn, som har ordnet alt dette slik at du ikke skulle utøse uskyldig blod.»

[2] Med rette er det sagt at hun minner David om Guds løfte, ikke ved å profetere, men ved å bygge på de alminnelige løftene i Guds ord: Den som gjør godt mot sine fiender og ikke hevner seg på dem, ham vil Gud selv hevne på fiendene, etter ordet: «Hevnen hører meg til, jeg vil gjengjelde.» Og det er nettopp det Abiga'il sier: «Nå skal fiendene dine bli som Nabal.»

[3] **«denne velsignelsen»** beraka, בְּרָכָה

Ordene sikter ikke i første rekke til det evige livet hos Gud i himmelen, men til at den rettferdige blir trygt bevart her på jorden i Herrens nåde og samfunn. Men den som er så gjemt i Herrens nådige samfunn i dette livet at ingen fiende kan skade ham eller ta livet hans, ham lar Herren ikke gå til grunne om også den timelige døden kommer. Da tar han ham inn i det evige livet.

«Men dine fienders liv skal han slynge bort som en stein av slyngen», ordrett: fra slyngens skål, fordypningen der steinen ble lagt for å slynges.

Til slutt forsikrer Abiga'il at det ikke skal volde David hjertesorg, når han er blitt fyrste over Israel, at han har tilgitt Nabals handling; da har han ikke utøst uskyldig blod og tatt seg selv til rette. Og hun uttrykker håpet om at han vil huske henne.

Av ordene «når Herren gjør mot deg alt det gode han har lovt deg, og setter deg til fyrste over Israel» synes det å følge at Abiga'il hadde fått sikker kunnskap om Davids salving og om at han var utsett til å bli konge, trolig gjennom Samuel eller en av profetelevene. Ingenting hindrer en slik antakelse, selv om den ikke kan bevises historisk.

Abiga'il viser en slik framgang og modenhet i troslivet som bare kan ha kommet av omgang med profetene. Om Elia og Elisja blir det uttrykkelig fortalt at de fromme til visse tider samlet seg om profetene. Hva skulle hindre oss i å anta det samme om Samuel? At det mangler et uttrykkelig vitnesbyrd om det, blir rikelig oppveid av de korte og for det meste tilfeldige opplysningene om den innflytelse Samuel øvde på hele Israel.

V. 31 er ettersetningen til v. 30: Da skal ikke dette – at du tilgir Nabals dårskap, slik hun hadde bedt om i v. 28 – bli deg til anstøt og samvittighetsnag, og du skal ikke ha utøst uskyldig blod og tatt deg selv til rette. De to leddene står side om side; det siste er ikke underordnet det første. «Anstøt»[4] er noe på veien som får en til å snuble. «Og når Herren gjør vel mot deg, herre, så husk din tjenestekvinne!»

V. 32–35. David takker Gud for Abiga'il

> «[32]Da sa David til Abiga'il: Lovet være Herren, Israels Gud, som i dag har sendt deg i møte med meg! [33]Velsignet være din klokskap! Og velsignet være du selv, som i dag har holdt meg tilbake fra å pådra

[4] **«Anstøt»** puqa, פּוּקָה

> meg blodskyld og ta meg selv til rette! [34]Så sant Herren, Israels Gud, lever, han som har holdt meg tilbake fra å gjøre deg ondt: Hadde du ikke kommet så raskt for å møte meg, da skulle ikke en eneste mann være blitt tilbake for Nabal til i morgen. [35]Så tok David imot de gavene hun hadde med til ham, og han sa til henne: Dra hjem i fred! Jeg har merket meg ordene dine, og skal oppfylle din bønn.»

Disse ordene kunne ikke annet enn stille Davids vrede. I svaret lovpriste han Herren, som hadde sendt Abiga'il i møte med ham (v. 32). Så priste han Abiga'il for hennes klokskap og hennes handling, som hadde holdt ham tilbake fra å utøse blod (v. 33). Ellers ville han sikkert ha fullført den hevnen han hadde bestemt seg for å ta over Nabal (v. 34). Deretter tok David imot gavene hun hadde med til ham, og ba henne dra hjem i fred med forsikring om at han hadde oppfylt bønnen hennes om tilgivelse.

V. 36–44. Herren slår Nabal

> «[36]Da Abiga'il kom hjem til Nabal, var det nettopp gjestebud i huset, et gjestebud som hos en konge. Og Nabal var lystig og hadde drukket sterkt. Hun fortalte ham ikke noe, verken smått eller stort, før det ble morgen. [37]Men da Nabal om morgenen var våknet av rusen, fortalte hans kone ham alt sammen. Da var det som hjertet døde i brystet hans, og han ble som en stein. [38]Omkring ti dager senere slo Herren Nabal, så han døde.»

Da Abiga'il kom hjem, fant hun mannen sin ved et stort gjestebud, som hos en konge. Han var svært lystig og mer enn drukken, så hun fortalte ham ingenting om det som hadde hendt, før det ble morgen. Da han var blitt edru, fortalte hun ham saken. Da ble han så forferdet at han fikk et slag. Det er meningen med ordene: «hjertet døde i brystet hans, og han ble som en stein».

Grunnen var ikke skrekk over tapet, og heller ikke bare skrekk over den faren han hadde vært i, og som han trodde ennå ikke var over. Det var også harme over at han hadde latt seg ydmyke slik av sin hustru, for han beskrives som en hard, det vil si en ubøyelig og egenrådig mann. Omkring ti dager senere slo Herren ham så han døde. Herren gjorde altså ende på livet hans med et nytt slag.

V. 39–42. David tar Abiga'il til hustru

> «[39]Da David fikk høre at Nabal var død, sa han: Lovet være Herren, som har hevnet min vanære på Nabal og har holdt sin tjener tilbake fra å gjøre ondt – Herren, han som lot Nabals ondskap komme tilbake over hans eget hode! Så sendte David bud og fridde til Abiga'il for å få henne til kone. [40]Davids tjenere kom til Abiga'il i Karmel. Og de sa til henne: David har sendt oss til deg for å få deg til kone. [41]Da sto hun opp og bøyde seg med ansiktet mot jorden og sa: Se, her er din tjenestepike, ferdig til å være din tjenestekvinne og vaske føttene på min herres tjenere. [42]Og Abiga'il skyndte seg og gjorde seg ferdig. Hun satte seg på eselet sitt, og de fem tjenestepikene som pleide å følge med henne, gikk med. Hun dro av sted med de mennene David hadde sendt, og ble hans kone.»

Da David fikk høre at Nabal var død, lovpriste han Herren fordi han hadde hevnet hans vanære på Nabal og holdt ham selv tilbake fra å hevne seg. Ordrett: Herren har ført saken for min vanære mot Nabal. «Mot Nabal» hører ikke til «min vanære», men til «ført saken». Uttrykket er ladet: I Sal 43,1 betyr det å føre en sak og fri en ut av en annens makt, men her er grunntanken at Herren har tatt hevn over Nabal.

Så sendte han bud til Abiga'il og lot henne vite at han ønsket å gifte seg med henne. Hun sa ja uten å nøle. Med dyp ærbødighet sa hun til sendebudene: «Se, her er din tjenestepike, ferdig til å vaske føttene på min herres tjenere», det vil si, i østerlandsk høflighetsstil: Jeg er villig til å gjøre deg de ringeste tjenester. Så gjorde hun seg raskt i stand og fulgte sendebudene til David med fem tjenestepiker i følget, og ble hans hustru.

V. 43–44. Davids hustruer

> «[43]Dessuten giftet David seg med Akinoam fra Jisre'el. Begge ble de hans koner. [44]Men Saul hadde gitt sin datter Mikal, Davids kone, til Palti, sønn av Lajisj, som var fra Gallim.»

Her føyer historieskriveren til noen opplysninger om Davids hustruer: David hadde også tatt Akinoam fra Jisre'el, og begge ble hans hustruer. «Også» peker tilbake på Davids ekteskap med Mikal, Sauls datter (18,28). Jisre'el er ikke byen med samme navn i Jissakars stamme (Jos 19,18), men byen i Juda-fjellene (Jos 15,56).

Saul hadde tatt sin datter Mikal fra David og gitt henne til Palti fra Gallim. I 2 Sam 3,15 kalles han Paltiel. Etter Jes 10,30 lå Gallim mellom

Sauls Gibea og Jerusalem. Etter Sauls død fikk David Isjboset til å gi ham Mikal tilbake (se 2 Sam 3,14 ff.).

Kapittel 26. David sparer Saul i leiren

Både mennene fra Sif og Davids skånsel mot Saul møter oss her for andre gang. Det er i seg selv ikke noe bevis for at kapitlet bare er en annen versjon av det som alt er fortalt i 23,19–24,23. Sauls forfølgelse av David varte i flere år, og det i et så lite område som Juda ørken. Da er det ikke noe merkelig i at de samme scenene gjentar seg.

Noen kritikere har ment at Saul måtte ha vært et moralsk uhyre om han rolig hadde gått ut mot David igjen, etter at David så storsinnet hadde spart livet hans. Men det røper liten kjennskap til menneskehjertet. Og innvendingen faller allerede på at Saul ikke holdt opp med å lete etter David etter den første skånselen, så David til sist måtte søke tilflukt hos filistrene (kap. 27).

Det de to fortellingene har felles, er bare ytre og uvesentlige ting. Begge gangene kom mennene fra Sif til Saul i Gibea og fortalte at David holdt seg i nærheten, på Kakilahaugen, og begge gangene dro Saul ut med tre tusen mann.

Men de tre tusen var den faste styrken Saul hadde tatt ut av alt det våpenføre folket helt fra begynnelsen av sin regjering for å føre de mindre krigene sine (13,2). Og Kakilahaugen synes å ha vært et sted i Juda ørken som egnet seg særlig godt for en krigsleir.

Derimot er alle enkelthetene og utfallet helt forskjellige. Første gang trakk David seg tilbake til Maons ørken for Saul, ble omringet på et fjell og ble bare reddet fordi Saul måtte gi opp forfølgelsen da det kom melding om at filistrene hadde falt inn i landet (23,25–28). Andre gang slo Saul leir på Kakilahaugen, mens David hadde trukket

seg tilbake til ørkenen like ved. Derfra listet han seg inn i Sauls leir og kunne ha drept fienden sin (26,3 ff.).

Like forskjellig er det som skjedde da Saul ble spart. Første gang gikk Saul inn i en hule i En-Gedis ørken uten å ane at David og mennene hans satt skjult innerst inne (24,3–5). Andre gang gikk David med Abisjai inn i Sauls leir mens kongen og alle mennene hans sov (26,3.5).

Riktignok sa Davids menn begge gangene at Gud hadde gitt fienden i hans hånd. Men første gang la de til: Gjør med ham som du finner for godt. Da skar David fliken av Sauls kappe, og samvittigheten slo ham straks (24,5–8).

Andre gang så David på avstand Saul ligge ved vognborgen med hæren sovende rundt seg. Han ba to av heltene sine bli med inn i leiren, og gikk så dit med Abisjai, som ville støte spydet gjennom Saul. Men David avviste det og tok bare spydet og vannkrukken ved hodet hans (26,6–12).

Endelig stemmer Davids ord og Sauls svar overens i noen alminnelige tanker, men i hovedsaken er de helt forskjellige. Første gang viste David kongen at livet hans hadde vært i hans makt, og at han likevel hadde spart ham. Slik ville han rive ham ut av villfarelsen om at han sto ham etter livet (24,10–16). Andre gang spurte han kongen hvorfor han forfulgte ham, og ba ham holde opp (26,18 ff.).

Første gang ble Saul så grepet at han gråt høyt, sa åpent at David skulle få kongedømmet, og ba ham love med ed at han da ikke ville utrydde slekten hans (24,17–23). Andre gang bekjente han bare at han hadde syndet og båret seg at som en dåre, at han ikke ville gjøre David noe ondt mer, og at David skulle fullføre det han tok seg fore. Men han gråt ikke, og han kunne ikke få seg til å tale om at David skulle bli konge. Han var tydelig blitt langt mer forherdet enn før (26,21–25).

Disse gjennomgripende forskjellene viser klart nok at hendelsen her ikke er den samme som i kap. 23–24. Den hører til en senere tid, da Sauls fiendskap og forherdelse hadde vokst.

V. 1–16. Mennene fra Sif forråder David igjen

«[1]Mennene fra Sif kom til Saul i Gibea og sa: Vet du at David holder seg skjult på Kakilahaugen, midt imot Jesjimon? [2]Da brøt Saul opp og dro ned til Sifs ørken med tre tusen mann, som var utvalgt av hele Israel, for å lete etter David i Sifs ørken. [3]Saul slo leir på

> Kakilahaugen, midt imot Jesjimon, ved veien. David oppholdt seg der i ørkenen, og da han skjønte at Saul var kommet etter ham ut i ødemarken, [4]sendte han ut speidere og fikk vite at Saul virkelig var kommet.»

Det andre sviket fra mennene fra Sif skjedde etter at David hadde giftet seg med Abiga'il i Karmel og var vendt tilbake til Juda ørken. Til v. 1–2, se forklaringen til 23,19 og 24,3. I stedet for «midt imot Jesjimon», det vil si ødemarken, står det mer nøyaktig i 23,19 «sør for Jesjimon». Da David i ørkenen merket at Saul var kommet etter ham, sendte han ut speidere og fikk vite av dem at han virkelig var kommet.

V. 5–12. David og Abisjai i Sauls leir

> «[5]Så brøt David opp og kom til det stedet hvor Saul hadde slått leir. David så stedet hvor Saul og hærføreren hans Abner, Ners sønn, hadde lagt seg til å sove. Saul lå midt i leiren, og folket hadde slått leir rundt omkring ham. [6]Da tok David til orde og sa til Akimelek, hetitten, og til Abisjai, Serujas sønn, Joabs bror: Hvem vil gå med meg ned til Saul i leiren? Abisjai svarte: Jeg vil gå med deg dit ned. [7]David og Abisjai gikk om natten bort til krigsfolket. Og Saul lå og sov i leiren. Spydet hans var stukket ned i jorden ved hodet hans, og Abner og folket lå rundt omkring ham. [8]Da sa Abisjai til David: Gud har i dag gitt din fiende i din hånd. La meg nå få støte spydet gjennom ham og ned i jorden med ett støt, så jeg ikke skal behøve å gi ham et støt til! [9]Men David sa til Abisjai: Drep ham ikke! Hvem har utrakt sin hånd mot Herrens salvede og er blitt ustraffet? [10]Og David sa: Så sant Herren lever: Herren skal selv slå ham, enten når dagen hans kommer og han dør, eller han drar i krig og blir rykket bort. [11]Herren fri meg fra å legge hånd på Herrens salvede! Men ta nå spydet, som står ved hodet hans, og vannkrukken, og la oss gå! [12]Så tok David spydet og vannkrukken ved Sauls hode, og de gikk sin vei. Det var ingen som så det eller merket det eller våknet – de sov alle sammen, fordi Herren hadde latt en dyp søvn falle på dem.»

(Keil: «Så sant Herren lever: uten at Herren slår ham, eller dagen hans kommer og han dør, eller han drar i krig og blir rykket bort – Herren fri meg fra å legge hånd på Herrens salvede!»)

Da David hadde fått denne meldingen, brøt han opp med to følgesvenner (nevnt i v. 6) for å speide ut Sauls leir. Han så stedet der Saul og hærføreren hans Abner lå. Saul lå ved vognborgen, og krigsfolket lå i

leir rundt ham. Da sa David til Akimelek og Abisjai: «Hvem vil gå med meg ned til Saul i leiren?» Abisjai var villig, og de to gikk om natten og fant Saul sovende sammen med hele folket.

Akimelek, hetitten, blir aldri nevnt senere. Men Abisjai, sønn av Davids søster Seruja (1 Krøn 2,16) og bror av Joab, ble siden en berømt hærfører under David, slik også broren Joab ble (2 Sam 16,9; 18,2; 21,17). Sauls spyd var stukket ned i jorden ved hodet hans som tegn på at kongen sov der, for spydet tjente Saul som kongestav (jf. 18,10).

Abisjai sa: «Gud har i dag gitt din fiende i din hånd. La meg nå få støte spydet gjennom ham og ned i jorden med ett støt, så jeg ikke skal behøve å gi ham et støt til.» Men David svarte: «Drep ham ikke! Hvem har utrakt sin hånd mot Herrens salvede og er blitt ustraffet?» Så fortsatte han med en ed (v. 10–11).

At «Herren slår ham», betyr at Herren rykker ham bort med et slag (jf. 25,38). At «dagen hans kommer og han dør», betyr en naturlig død; «dagen hans» er dødsdagen, som i Job 14,6; 15,32.

Ettersetningen til v. 10 begynner med «Herren fri meg» i v. 11: Om Saul skal dø ved et slag, en naturlig død eller i krig, får Herren avgjøre; David vil ikke legge hånd på ham. «Men ta nå spydet som står ved hodet hans, og vannkrukken, og la oss gå!»

De gikk bort med disse seierstegnene uten at noen våknet og så dem, for alle sov; en dyp søvn fra Herren hadde falt over dem. Uttrykket «en dyp søvn fra Herren», det vil si sendt av Herren, viser at Herren støttet Davids foretak.

V. 13–16. David håner Abner

> «[13]Deretter gikk David over på den andre siden av dalen og sto langt borte på toppen av fjellet – det var et godt stykke mellom dem. [14]Og David ropte til krigsfolket og til Abner, Ners sønn, og sa: Svarer du ikke, Abner? Og Abner svarte: Hvem er du som roper hitover til kongen? [15]Da sa David til Abner: Er ikke du en mann? Og hvem er som deg i Israel? Hvorfor har du ikke holdt vakt over din herre kongen? Det kom en av folket og ville drepe kongen, din herre. [16]Det er ikke godt det du har gjort. Så sant Herren lever: Dere fortjener å dø, dere som ikke har holdt vakt over deres herre, han som er Herrens salvede. Se nå etter hvor kongens spyd er, og vannkrukken som sto ved hodet hans.»

Saul hadde trolig slått leir med krigerne sine i skråningen av Kakila-haugen, så en dal skilte ham fra fjellet på den andre siden. Derfra hadde David utvilsomt speidet ut leiren og gått ned til den (v. 6), og dit vendte han tilbake etter dåden.

At fjellet lå langt borte, så det var et godt stykke mellom David og Saul, taler for at fortellingen er historisk nøyaktig. Men det viser også at David nå regnet langt mindre med at Sauls sinn skulle forandre seg, enn han hadde gjort før, da han uten å nøle fulgte Saul ut av hulen og ropte etter ham (24,9). Han var heller redd for at Saul skulle prøve å få ham i sin makt så snart han våknet.

David ropte til Abner, som hadde plikt som hærfører til å verne kongens liv. Abner svarte: «Hvem er du som roper hitover til kongen?», det vil si: som krenker kongen med ropene dine og forstyrrer hans hvile.

David hånte så Abner for at han hadde vaktet kongen så skjødesløst og gjort seg skyldig i hans død: «Det kom en av folket og ville drepe kongen, din herre.» Som bevis viste han ham spydet og krukken han hadde tatt med seg. Bebreidelsene mot Abner skulle vise Saul, som jo kunne høre dem og også hørte dem, at David var den mest trofaste vokteren av livet hans, mer trofast enn hans nærmeste og ivrigste tjenere.

V. 17–20. Davids bønn til Saul

> «[17]Da kjente Saul Davids røst og sa: Er det din røst, min sønn David? David svarte: Ja, herre konge! [18]Og han sa: Hvorfor forfølger min herre sin tjener på denne måten? Hva har jeg gjort, og hva ondt er det i min hånd? [19]Hør nå, herre konge, din tjeners ord. Dersom det er Herren som har egget deg opp mot meg, så forson ham ved et offer! Men er det mennesker, så må de være forbannet for Herrens åsyn, fordi de nå har drevet meg bort, så jeg ikke får bo i Herrens eget land – de sier: Gå bort og tjen andre guder! [20]La nå ikke mitt blod falle til jorden langt borte fra Herrens åsyn, siden Israels konge har dratt ut for å lete etter en loppe, eller som når en jager etter en rapphøne i fjellet.»

(Keil: «Dersom det er Herren som har egget deg opp mot meg, så la ham kjenne duften av et matoffer.»)

Saul kjente Davids røst – å se ham kunne han neppe, for det hele skjedde før det ble lyst, senest i daggryet. Da David hadde gitt seg til kjenne, sa han: «Hvorfor forfølger min herre sin tjener? Hva har jeg gjort, og hva ondt er det i min hånd?»

Så ga han ham et velment råd: Han skulle søke forsoning for vreden sin mot David og ikke dra skyld over seg ved at David måtte finne døden i et fremmed land. Ordene «hør nå, herre konge, din tjeners ord» viser at det som følger, er viktig og verdt å legge seg på hjerte.

David nevner to tenkelige årsaker til Sauls fiendskap: Herren kan ha egget ham opp, eller mennesker kan ha gjort det. Er det Herren, er det beste middelet å la Herren kjenne duften av et offer. Det er Herren som er subjekt. At Gud kjenner duften av et offer, er et menneskelig bilde på at han har velbehag i det (jf. 1 Mos 8,21). Meningen er altså: Saul skal stille Guds vrede ved å bære fram offer som Gud har velbehag i.

Hvilke offer Gud har velbehag i, viser Sal 51,18–19. Og det er sikkert ikke bare tilfeldig at David bruker ordet *minha* (מִנְחָה), lovens faste navn på det ublodige offeret, som er et bilde på et helliggjort liv i gode gjerninger.

Tanken David uttaler her, at Gud egger et menneske til onde gjerninger, finner vi også andre steder i Det gamle testamente. Den ligger til grunn for Davids ord i Sal 51,6, og den er klart uttalt i 2 Sam 24,1, der Herren egger David til å telle folket, og denne eggingen beskrives som et utslag av Guds vrede mot Israel. Den finnes også i 2 Sam 16,10 ff., der David sier om Sjime'i at Herren har bedt ham forbanne.

Disse stedene viser også at Gud bare egger dem til onde gjerninger som har syndet mot ham. Eggingen består i at Gud driver synderen til å vise ondskapen i sitt hjerte i gjerning, eller gir ham anledning til å la den onde lysten i hjertet bryte ut i handling. Slik kan synderen gjennom den onde gjerningen og følgene av den komme til erkjennelse av sine onde veier og til omvendelse. Eller, om hjertet blir enda mer forherdet ved gjerningen, blir han moden for dødsdommen.

Å egge en synder til det onde er altså bare én bestemt måte Gud straffer synd med synd på. For Gud egger bare dem til onde gjerninger som ved sin synd har dratt Guds vrede over seg. Når David regner med at Herren kan ha egget Saul mot ham, erkjenner han, i det minste

indirekte, at han selv er en synder som Herren kanskje vil straffe. Men med denne indirekte bekjennelsen gjør han ikke Sauls urett mindre.

Den andre muligheten er at det er mennesker som har egget Saul. Da må de være forbannet for Herrens åsyn, «fordi de nå har drevet meg bort, så jeg ikke får bo i Herrens eget land», ordrett: få del i Herrens arv, det vil si Guds folk. «De sier: Gå bort og tjen andre guder!» Meningen er: De har drevet det så langt at jeg må skilles fra Guds folk og flykte fra Herrens land. Og fordi jeg da er langt borte fra hans helligdom, må jeg tjene andre guder.

Bak de siste ordene ligger tanken at Herren bare kunne dyrkes i Kanaan, ved den helligdommen som var viet ham. For bare der åpenbarte han seg for sitt folk og lot sitt ansikt, sitt nådige nærvær, lyse over det (jf. Sal 42,2–3; 84,11; 143,6).

Calvin sier: «Vi skal ikke forstå det slik at Davids fiender virkelig pleide å bruke disse ordene. David tenkte mer på gjerninger enn på ord.»

«La nå ikke mitt blod falle til jorden langt borte fra Herrens åsyn», det vil si: Driv det ikke så langt at jeg må gå til grunne i et fremmed land. «For Israels konge har dratt ut for å lete etter en loppe (jf. 24,15), som når en jager etter en rapphøne i fjellet.»

Den siste sammenligningen viser ikke tilbake til loppa, men til hele setningen før: Israels konge jager etter noe svært ubetydelig, noe som er helt uverdig for ham, som når en jager en rapphøne oppe i fjellet. Ingen ville finne det umaken verdt å jage en enslig rapphøne som har flydd opp i fjellet, når en kan finne dem i flokker på markene.

Disse ordene var godt egnet til å skjerpe Sauls samvittighet og få ham til å holde opp med fiendskapet, om han ennå hadde øre for sannhetens røst.

V. 21–25. Sauls bekjennelse og avskjeden

«[21]Da sa Saul: Jeg har syndet! Kom tilbake, min sønn David! Jeg vil ikke gjøre deg noe ondt mer, siden livet mitt var så dyrt i dine øyne i dag. Jeg har virkelig båret meg at som en dåre og tatt grundig feil. [22]David svarte: Se, her er spydet ditt, konge! La en av tjenerne dine komme hitover og hente det! [23]Men Herren lønner den som er rettferdig og trofast. Herren ga deg i dag i min hånd, men jeg ville ikke legge hånd på Herrens salvede. [24]Og se, så høyt verd som livet

> ditt hadde i mine øyne i dag, så høyt verd skal livet mitt ha i Herrens øyne, så han frir meg ut av all trengsel. [25]Da sa Saul til David: Velsignet være du, min sønn David! Alt det du tar deg fore, skal du også kunne fullføre. Så gikk David sin vei, og Saul dro hjem igjen.»

Saul kunne ikke annet enn bekjenne: «Jeg har syndet! Kom tilbake, min sønn David! Jeg vil ikke gjøre deg noe ondt mer, siden livet mitt var så dyrt i dine øyne i dag.» Et godt forsett, som han aldri satte ut i livet.

En gammel utlegger sier: «Han erklærte at han aldri mer ville gjøre det han så ofte hadde lovt ikke å gjøre igjen. Og likevel gjorde han det gang på gang. Han burde heller ha søkt tilflukt hos Gud og bedt om nåde, så han ikke falt i slike synder igjen. Ja, han burde ha bedt David selv om å be for ham.»

Han la til: «Jeg har virkelig båret meg at som en dåre og tatt grundig feil.» Men han ble likevel i sin dårskap. «Ingen synder er så forherdet at Gud ikke nå og da gir ham noen lysstråler som viser ham hele hans villfarelse. Men akk, når slike guddommelige rørelser vekker dem, varer det bare noen øyeblikk. Så snart rørelsene er over, faller de straks tilbake i sitt gamle liv og glemmer alt de har lovt.»

David ba kongen sende en tjener for å hente spydet og krukken, og minnet ham igjen om at Gud gjengjelder: Herren skal lønne rettferdigheten og troskapen hos den mannen som Herren i dag overga Saul til, «men jeg ville ikke legge hånd på Herrens salvede». Og videre: «Så høyt verd som livet ditt hadde i mine øyne i dag, så høyt verd skal livet mitt ha i Herrens øyne, så han frir meg ut av all trengsel.»

Disse ordene er ikke selvskryt, slik noen har ment. De er bare en god samvittighets vitnesbyrd for Gud, stilt overfor en fiende som riktignok må bekjenne sin urett, men som ikke lenger kjenner eller erkjenner at han trenger tilgivelse. For heller ikke Sauls svar i v. 25 – «Velsignet være du, min sønn David! Alt det du tar deg fore, skal du også kunne fullføre» – uttrykker noen ekte velvilje mot David. Det er bare en erkjennelse, presset fram av denne nye erfaringen av Davids storsinn, at Gud velsignet alt han tok seg fore, så han ville seire. Tanken på en virkelig forsoning med David hadde Saul ikke lenger.

«Så gikk David sin vei, og Saul vendte tilbake til sitt sted», som det står ordrett (jf. 4 Mos 24,25). Slik skiltes de, og de så aldri hverandre igjen. Det står ikke, som første gang han ble spart (24,23), at Saul dro

hjem.[1] Tvert imot synes han ikke å ha gitt opp å forfølge David. For etter kap. 27 måtte David søke tilflukt i et fremmed land og gjøre det han i 26,19 hadde kalt den største ulykke.

[1] NB har her «Saul dro hjem igjen», men grunnteksten har «til sitt sted».

Kapittel 27. David i Siklag

David hadde mistet håpet om å kunne berge seg for godt fra Sauls renker i Israels land. Derfor dro han med mennene sine over til nabolandet, til filistrenes konge Akisj i Gat, og fikk etter eget ønske byen Siklag å bo i (v. 1–7). Derfra gikk han til angrep på noen stammer ved Kanaans sørgrense som var fiender av Israel. Men for Akisj framstilte han det som angrep på Juda og landet omkring, så han kunne beholde filisterkongens vern (v. 8–12).

David hadde flyktet til Akisj i Gat én gang før. Den gangen måtte han late som han var gal for å berge livet, for de kjente ham igjen som mannen som hadde felt Goliat. Det hadde filistrene ikke glemt.

Men nå hadde Saul forfulgt David i mange år, og Akisj nølte ikke med å gi den fredløse et tilfluktssted i landet sitt, når det var Israels konge, filistrenes argeste fiende, som hadde jaget ham. Kanskje håpet han også å få nytte av Davids vennskap om det skulle bryte ut en ny krig med Saul.

V. 1–12. Davids beslutning

> «[1]Men David tenkte ved seg selv: En gang kommer jeg nå likevel til å miste livet for Sauls hånd! Jeg har ikke noe godt i vente. Jeg vil flykte til filistrenes land. Så vil Saul holde opp med å lete etter meg i hele Israels land, og jeg slipper ut av hans hånd.»

Det som skjedde sist – at David enda en gang hadde spart Sauls liv – kunne bare styrke ham i overbevisningen om at Saul ikke ville holde opp med å forfølge ham. Ble han lenger i landet, ville han før eller senere falle i fiendens hender. Derfor tok han denne beslutningen: «Jeg har ikke noe godt i vente» – det vil si: Det går meg ikke vel om jeg

blir i landet – «jeg vil flykte til filistrenes land.» Da ville Saul gi opp å lete etter ham i hele Israels land, og han ville slippe ut av hans hånd.

V. 2–4. Hos Akisj i Gat

> «[2]Så brøt David opp og dro med seks hundre mann som var hos ham, over til Akisj, sønn av Maok, kongen i Gat. [3]Og David ble boende hos Akisj i Gat, både han og mennene hans, hver med sitt hus. David hadde med sine to koner, Akinoam fra Jisre'el og Abiga'il fra Karmel, Nabals kone. [4]Da Saul fikk vite at David var flyktet til Gat, lette han ikke lenger etter ham.»

David dro altså over til Akisj, kongen i Gat, med de seks hundre mennene sine. Akisj, sønn av Maok, er etter all sannsynlighet den samme kongen Akisj som nevnes i 21,11, og også den samme som Akisj, sønn av Ma'aka, i 1 Kong 2,39. Maok og Ma'aka er sikkert bare to former av samme navn, og at Akisj i så fall må ha regjert i femti år, er ikke umulig.

Akisj ga David, hustruene hans og hele følget hans bosteder i hovedstaden Gat. Da Saul fikk vite at David hadde flyktet dit, ga han opp å forfølge ham.

V. 5–7. Siklag blir Davids by

> «[5]Så sa David til Akisj: Har jeg funnet nåde for dine øyne, så la meg få et sted å bo i en av landsbyene. Hvorfor skal din tjener bo hos deg i kongebyen? [6]Da ga Akisj ham samme dag Siklag. Derfor har Siklag tilhørt Judas konger helt til denne dag. [7]Den tiden David bodde i filistrenes land, var i alt ett år og fire måneder.»

I hovedstaden følte David seg trangt stilt. Derfor ba han Akisj om en av landsbyene ute i landet å bo i, og Akisj ga ham Siklag. Byen var gitt til Simeons stamme på Josvas tid (Jos 19,5), men filistrene hadde senere tatt den, trolig ikke lenge før Davids tid, og etter erobringen ser den ut til å ha ligget uten innbyggere.

Nøyaktig hvor den lå, vest i Negev, sydlandet, vet vi ikke (se Jos 15,31). Akisj ser ut til å ha gitt David byen som eiendom. Det ligger i ordene: «Derfor har Siklag tilhørt Judas konger helt til denne dag.»

At det oppgis at David ble ett år og fire måneder i filistrenes land, er et bevis på at hele fortellingen er historisk. Det hebraiske ordet for «dager» foran «fire måneder» betyr her et helt år, en tid av dager som utgjorde et fullt år (som 3 Mos 25,29).

V. 8–9. Tog mot gesjurittene, girsittene og amalekittene

> «[8]David og mennene hans dro ut og overfalt gesjurittene og girsittene og amalekittene. Det var de folk som fra eldgammel tid hadde bodd i det landet som strekker seg bort imot Sur og helt til landet Egypt. [9]Og hver gang David herjet landet, lot han verken mann eller kvinne bli i live. Han tok både småfe og storfe og esler og kameler og klær og dro så tilbake. Når han så kom til Akisj,»

Fra Siklag gikk David til angrep på gesjurittene, girsittene og amalekittene. Han slo dem uten å la noen bli i live og kom tilbake med stort bytte. Hva som var foranledningen, sier ikke fortellingen, for det betyr lite for hovedsaken. Men den må utvilsomt søkes i plyndringstog som disse stammene hadde gjort inn i Israels land. I den stillingen David var i, ville han neppe ha begynt en slik krig uten en slik grunn, for den kunne lett vekke mistanke hos Akisj og sette hans egen sikkerhet i fare.

Ordet for «dro ut» betyr egentlig «dro opp» og brukes ofte om en hær som rykker fram mot et folk eller en by (se Jos 8,1). Stammene kan dessuten ha holdt til på fjellplatået nord i Paran-ørkenen, så David måtte opp for å nå dem.

Gesjurittene var en stamme sør for filistrenes land (Jos 13,2), en annen enn gesjurittene nordøst for Gilead (Jos 12,5; 13,11.13; 5 Mos 3,14). Girsittene er ellers helt ukjente; det eneste sikre er at de holdt til et sted i den arabiske ørkenen. Amalekittene var restene av Israels gamle arvefiende. De hadde flyktet da Saul førte utryddelseskrig mot dem, og hadde nå samlet seg igjen (se 15,8–9).

Disse folkene hadde fra eldgammel tid bodd i landet bort mot Sur, ørkenen foran Egypt (som i 15,7). De var nomader med store buskaper, og dem tok David som bytte da han hadde slått stammene. Da han kom tilbake, gikk han til Akisj for å avlegge rapport og føre ham bak lyset om hva toget egentlig hadde gjeldt.

V. 10–12. Davids svar til Akisj

> «[10]og Akisj spurte: Dere har vel ikke gjort noe utfall i dag? – da svarte David: Jo, i sydlandet, både blant Judas menn og blant jerahme'elittene og kenittene. [11]David lot verken mann eller kvinne bli i live eller tok dem med seg tilbake, for han tenkte: De kunne fortelle om oss og si: Slik og slik har David gjort. Hele tiden mens han bodde i filisterlandet, handlet han på dette viset. [12]Og Akisj

trodde David og tenkte: Han har gjort seg forhatt blant Israel, folket sitt. Nå kommer han til å være tjeneren min for all tid.»

David svarte at de hadde gjort innfall i Judas sydland, jerahme'elittenes sydland og kenittenes sydland. Svaret viser at gesjurittene, girsittene og amalekittene bodde tett inntil Judas sørgrense. Derfor kunne David framstille toget mot dem som et tog mot Judas sydland, så Akisj trodde han hadde angrepet Juda og landet som hørte til.

Judas Negev er landet mellom Juda-fjellene og den arabiske ørkenen (se Jos 15,21). Jerahme'elittene stammet fra Jerahme'el, Hesrons førstefødte (1 Krøn 2,9.25–26), og var altså en av de tre store slektene i Juda som stammet fra Hesron. De bodde trolig ved Judas sørgrense (se 30,29). Kenittene sto under Judas vern (se 15,6; Dom 1,16).

I v. 11 skyter fortelleren inn at David verken lot mann eller kvinne av fiendene bli i live og føre dem til Gat, for han tenkte at de kunne si: «Slik og slik har David gjort.» Den siste setningen er ikke de drepte fiendenes ord. Den er fortellerens egen merknad: Slik handlet David hele tiden han bodde i filistrenes land.

V. 12 knytter an til v. 10. Akisj trodde Davids ord og tenkte: Han har gjort seg forhatt i sitt eget folk, i Israel, og vil være min tjener, det vil si underlagt meg, for all tid.

Kapittel 28. Saul og kvinnen i En-Dor

Det skulle snart vise seg hvilken fare David hadde styrtet seg i ved å flykte til filistrenes land, og enda mer ved den listen han hadde brukt for å skjule sitt egentlige sinnelag for kong Akisj. Da filistrene igjen gikk til krig mot Israel, kalte Akisj ham ut til å dra med mennene sine i filisterhæren mot sitt eget folk og land, og den ordren kunne ikke David se bort fra.

Han hadde nok ikke kommet i denne faren helt uten egen skyld. Men han hadde tross alt bare søkt tilflukt hos filistrene i ytterste nød, og det han ellers hadde gjort, gjorde han bare for å berge livet. Derfor hjalp den trofaste paktens Gud ham ut av denne vanskeligheten, og like etter gjorde han ende på forfølgelsen ved at Saul falt i krigen.

V. 1–2. Akisj kaller David ut til krigen

> «[1]På den tiden hendte det at filistrene samlet hærene sine for å dra til strid mot Israel. Akisj sa til David: Du skjønner vel at du må dra ut med meg i striden, både du og mennene dine. [2]David svarte: Godt, du skal få se hva tjeneren din kan gjøre! Da sa Akisj til David: Vel, så setter jeg deg til min livvakt for alltid.»

«På den tiden», mens David bodde i filistrenes land, samlet filistrene hærene sine til et tog mot Israel. Akisj ga David beskjed om at han skulle være med i hæren hans sammen med mennene sine. David svarte: «Du skal få se hva tjeneren din kan gjøre.»

Svaret var tvetydig. Ordene «hva tjeneren din kan gjøre» inneholdt ikke noe klart løfte om å hjelpe trofast i krigen mot Israel, for «tjene-

ren din» er bare den vanlige høflige omskrivningen for «jeg» når en taler til en overordnet.

Heller ikke av 29,8 kan vi slutte at David var villig til å hjelpe filistrene mot Saul og Israel. Som en gammel utlegger har påpekt, lover han ikke noe slikt der heller, men vil bare finne ut hva kongen mener og tenker om ham.

Ut fra alt David tidligere hadde gjort, måtte det ha gått mot hans samvittighet å kjempe mot sitt eget folk. Likevel våget han ikke å si et klart nei til kongen i den stillingen han var i. Derfor ga han et tvetydig svar og håpet at Gud ville vise ham en vei ut av striden mellom hans innerste overbevisning og plikten til å lyde filisterkongen. Det hadde han utvilsomt bedt inderlig om i sitt hjerte.

Og den trofaste Gud hjalp sin tjener: først ved at Akisj tok den ubestemte erklæringen hans som et løfte om ubetinget troskap – det viser svaret: «Vel, så setter jeg deg til min livvakt», det vil si til vakt om min person – og enda mer ved at filistrenes høvdinger omstøtte kongens beslutning (29,3 ff.).

Saul hos kvinnen i En-Dor

Filistrenes innfall i Israel, som brakte David i en så vanskelig stilling, drev kong Saul til fortvilelse. I sin rådløshet grep han til gudløse midler for å utforske framtiden – midler han selv en gang hadde forbudt – og fikk til sin forferdelse høre dommen over sin egen død.

V. 3–14. Samuel var død

> «[3]Samuel var den gang død, og hele Israel hadde sørget over ham og gravlagt ham i Rama, hans egen by. Saul hadde drevet dødningemanerne og spåmennene ut av landet.»

Fortellingen innledes med to opplysninger: Samuel var død og gravlagt i Rama, hans egen by (se 25,1), og Saul hadde drevet dødningemanerne og spåmennene ut av landet (om ordene for dem, se 3 Mos 19,31). Det hadde han gjort etter loven i 3 Mos 19,31; 20,27 og 5 Mos 18,10.

V. 4–6. Herren svarer ikke Saul

> «[4]Da nå filistrene hadde samlet seg, trengte de fram til Sjunem og slo leir der. Da samlet Saul hele Israel, og de slo leir på Gilboa. [5]Men da Saul så filistrenes leir, ble han så redd at hjertet skalv i ham. [6]Og Saul

spurte Herren, men Herren svarte ham ikke, verken ved drømmer eller ved urim eller ved profeter.»

Da filistrene rykket fram og slo leir ved Sjunem, samlet Saul hele Israel og slo leir på Gilboa. Det er fjellet ved nordøstkanten av Jisre'elsletten som fra en høyde på omkring 380 meter skråner ned mot Jordan-dalen, ikke langt fra Beisan. Nord for den vestre enden av fjellet lå Sjunem, nå Solam (se Jos 19,18), knapt to timers gang unna, så filistrenes leir kunne sees fra Gilboa. Da Saul så den, ble han så forskrekket at hjertet skalv i ham.

Saul hadde mer enn én gang seiret over filistrene. Den store frykten hans ved synet av filisterhæren kan derfor knapt ha noen annen grunn enn følelsen av at Gud hadde forlatt ham, en følelse som plutselig overveldet ham.

I sin angst spurte han Herren. Men Herren svarte ham ikke, verken ved drømmer, ved urim eller ved profeter, altså ikke ved noen av de tre midlene Gud pleide å bruke når han gjorde sin vilje kjent for Israel. Om drømmer, se 4 Mos 12,6. Urim betyr etter 4 Mos 27,21 Guds åpenbaring gjennom ypperstepresten ved efoden.

Men ypperstepresten Abjatar hadde vært i Davids leir med efoden helt siden prestedrapet i Nob (22,20 ff.; 23,6; 30,7). Hvordan kunne Saul da spørre Gud ved urim? Spørsmålet løses enkelt hvis vi antar at det etter at Akimelek var drept og sønnen hans flyktet, ble innsatt en annen ypperstepresten ved tabernaklet, og at det ble laget en ny efod til ham med brystduken og urim og tummim.

At dette ikke er nevnt, beviser ikke det motsatte. Vi har ingen sammenhengende historie om gudstjenesten ved tabernaklet, bare enkelte opplysninger her og der. Men av dem går det klart fram at gudstjenesten ikke opphørte etter prestedrapet.

I Davids første regjeringsår finner vi nemlig tabernaklet i Gibeon og Sadok, Akitubs sønn av Eleasars ætt, som ypperstepresten der (1 Krøn 16,39; jf. 6,8.53). Av det følger det med sikkerhet at tabernaklet ble flyttet til Gibeon etter at Saul hadde ødelagt Nob, og at menighetens gudstjeneste fortsatte der. Slik forklares det også helt enkelt at det flere ganger nevnes to ypperstepresten på Davids tid (2 Sam 8,17; 15,24.29.35; 1 Krøn 15,11; 18,16).

Grunnen til at Herren ikke svarte Saul, må vi søke i Sauls ugudelighet, som gjorde ham helt uverdig til å finne nåde hos Gud.

V. 7–8. Saul søker en dødningemaner

> «[7]Da sa Saul til tjenerne sine: Finn meg en kvinne som kan mane fram døde, så vil jeg gå til henne og spørre henne! Tjenerne svarte: I En-Dor er det en kvinne som kan mane. [8]Så gjorde Saul seg ukjennelig og tok andre klær på og gikk så av sted i følge med to menn. De kom til kvinnen om natten, og Saul sa: Spå meg ved å mane fram en død, hent opp til meg den jeg nevner for deg!»

I stedet for å forstå dette og gå i seg selv prøvde Saul å skaffe seg åpenbaring om framtiden på gudløse veier. Han befalte tjenerne sine å finne en kvinne som kunne mane fram døde, en *ba'alat ov* (בַּעֲלַת־אוֹב, «eier av en manende ånd»), det vil si en som hadde en ånd som de døde ble manet fram med, for at en skulle kunne spørre dem om framtiden (se 3 Mos 19,31).

En slik kvinne fantes i En-Dor. Landsbyen finnes ennå under det gamle navnet på den nordlige skulderen av Lille Hermon (se Jos 17,11), bare to tyske mil, omkring 15 kilometer, fra Israels leir ved Gilboa.

Saul gikk til henne om natten, forkledd så ingen skulle kjenne ham igjen, og med to menn i følge. Han sa: «Spå meg ved å mane fram en død, hent opp til meg den jeg nevner for deg!» De siste ordene forklarer nærmere hva han mente med «spå meg». Spådommen ved en slik ånd gikk visstnok ut på at en manet fram en avdød ånd fra dødsriket og fikk den til å spå, det vil si gi opplysninger om ens egen skjebne.

V. 9–11. Sauls ed

> «[9]Kvinnen svarte ham: Du vet jo selv hva Saul har gjort, hvordan han har utryddet dødningemanerne og spåmennene av landet. Hvorfor setter du da en snare for livet mitt og fører død over meg? [10]Da sverget Saul henne en ed ved Herren og sa: Så sant Herren lever, skal ingen skyld komme på deg i denne saken. [11]Da sa kvinnen: Hvem skal jeg hente opp til deg? Han svarte: Hent Samuel opp til meg.»

Kravet satte kvinnen i forlegenhet. Saul hadde drevet dødningemanerne ut av landet, og hun var redd for at den ukjente – av v. 12 går det klart fram at hun ikke kjente Saul igjen med det første – ville legge en snare for livet hennes. Kanskje var han bare kommet for å avsløre henne som dødningemaner, så hun kunne straffes med døden etter loven (3 Mos 20,27).

Men Saul sverget at ingen straff skulle ramme henne for dette, en ed som viser hvor fullstendig forherdet han var. Da spurte hun: «Hvem skal jeg hente opp til deg?» Saul svarte: «Hent Samuel opp til meg», nemlig fra de dødes rike, dødsriket, som en tenkte seg under jorden.

Den forestillingen kom av at de døde ble begravet i jorden, og den hang sammen med tanken på himmelen over jorden. Himmelen, Guds, de hellige englenes og de salige ånders bolig, er over jorden; på samme måte er dødens og de dødes rike under jorden. Med vår tenkemåte, som er så bundet til tid og rom, kan vi ikke forestille oss forskjellen og motsetningen mellom saligheten hos Gud og skyggelivet i døden på noen annen måte.

V. 12–14. Kvinnen ser Samuel

> «[12]Men da kvinnen så Samuel, skrek hun høyt, og hun sa til Saul: Hvorfor har du narret meg? Du er jo Saul! [13]Da sa kongen til henne: Vær ikke redd! Men hva så du? Og kvinnen sa til Saul: Jeg så en gud stige opp av jorden. [14]Han spurte henne: Hvordan ser han ut? Hun svarte: En gammel mann stiger opp, og han er svøpt i en ytterkappe. Da forsto Saul at det var Samuel, og han kastet seg ned med ansiktet mot jorden.»

(Keil, v. 13: «Jeg så et himmelsk vesen stige opp av jorden.»)

Så begynte kvinnen med sine manekunster. Det må vi tenke oss til ut fra sammenhengen, for v. 12 forteller bare det som skjedde like etter. «Da kvinnen så Samuel, skrek hun høyt» over skikkelsen som så uventet viste seg for henne.

Disse ordene viser helt utvetydig at kvinnen så en tilsynekomst hun ikke hadde ventet. Hun var altså ikke i stand til å mane fram avdøde ånder eller døde mennesker. Enten lot hun bare som hun kunne det, eller – om trolldommen hennes ikke var rent bedrag og blendverk, men hadde en viss demonisk bakgrunn – så var Samuels tilsynekomst vesensforskjellig fra alt hun før hadde opplevd og fått i stand, og fylte henne derfor med skrekk og gru.

Men at hun kjente Saul igjen i samme øyeblikk som Samuel viste seg, hindrer oss i å erklære kunsten hennes for bare taskenspill og bedrag. Hun sa jo til ham: «Hvorfor har du narret meg? Du er jo Saul!» – det vil si: Hvorfor fortalte du meg ikke at du var kong Saul?

At hun kjente Saul igjen da Samuel viste seg, er lett å forklare hvis vi antar at hun var falt i en tilstand av klarsyn. I den kunne hun kjenne igjen personer hun ikke kjente av utseende, slik Saul var for henne i forkledningen.

Kongen roet henne og spurte hva hun hadde sett. Da beskrev hun skikkelsen nærmere: «Jeg så et himmelsk vesen stige opp av jorden.» *Elohim* (אֱלֹהִים) betyr her verken guder eller Gud, og enda mindre en engel, et gjenferd eller en høytstående person. Det betyr et himmelsk, overjordisk vesen, et åndevesen.

Da Saul spurte hvordan han så ut, svarte hun: «En gammel mann stiger opp, og han er svøpt i en ytterkappe.» Kappen, *me'il* (מְעִיל), er profetkappen Samuel pleide å bære mens han levde (se 15,27). Av dette forsto Saul at det var Samuel som var hentet opp, og han kastet seg ned med ansiktet mot jorden for å vise ham ærbødighet.

Saul selv ser ikke ut til å ha sett skikkelsen. Men av dette følger det ikke at det slett ikke var noen tilsynekomst, og at hele saken var noe kvinnen fant på. Det trengs et åpnet øye, som ikke alle har, for å se en avdød ånd eller et himmelsk vesen; de legemlige øynene er ikke nok.

V. 15–22. Samuels dom over Saul

> «[15]Og Samuel sa til Saul: Hvorfor har du uroet meg og hentet meg opp? Saul svarte: Jeg er i stor trengsel. Filistrene strider mot meg, og Gud er veket fra meg og svarer meg ikke mer, verken ved profeter eller ved drømmer. Så kalte jeg på deg, for at du skulle la meg vite hva jeg skal gjøre. [16]Da sa Samuel: Hvorfor spør du da meg, når Herren er veket fra deg og er blitt din fiende? [17]Herren har nå gjort slik han sa gjennom meg: Herren har revet kongedømmet ut av din hånd og gitt det til en annen, til David. [18]Fordi du ikke adlød Herrens røst og ikke fullbyrdet hans brennende vrede på Amalek, derfor har Herren gjort dette mot deg i dag. [19]Og sammen med deg vil Herren også gi Israel i filistrenes hånd. I morgen skal du og sønnene dine være hos meg. Også Israels leir skal Herren gi i filistrenes hånd.»

Samuel sa: «Hvorfor har du uroet meg og hentet meg opp?» – det vil si forstyrret meg i hvilen i dødsriket (jf. Jes 14,9). Av dette følger det riktignok at Samuel var blitt forstyrret i hvilen sin på grunn av Saul. Men om det skjedde ved kvinnens manekunster eller ved et under av Gud selv, lar ordene stå åpent.

Saul svarte at han var i stor trengsel: Filistrene stred mot ham, Gud hadde veket fra ham og svarte ham ikke lenger, verken ved profeter eller ved drømmer. Derfor hadde han kalt på Samuel for å få vite hva han skulle gjøre. At urim ikke nevnes, kommer trolig ganske enkelt av at fortellingen er kort, og ikke av at Saul vek tilbake for å nevne yppersteprestens orakel på grunn av prestedrapet han selv hadde befalt.

Men Sauls svar motsier seg selv. Hadde Gud forlatt ham, kunne han ikke vente noe svar fra ham. Og når Gud ikke svarte gjennom de midlene han selv hadde innsatt for sin åpenbaring, hvordan kunne Saul da håpe på en åpenbaring fra Gud gjennom en trollkvinne?

En eldre utlegger sier det treffende: «Når levende profeter ikke ga svar, trodde han at en død kunne kalles fram – som om en død var mindre avhengig av Gud enn de levende, eller kunne svare gjennom en dødningemaners kunster, også mot Guds vilje. Sannelig, om han skjønte at Gud var hans fiende, burde han så mye mer frykte for å øke Guds fiendskap ved å bryte hans lover. Men frykt og overtro resonnerer aldri.»

Denne motsigelsen peker Samuel på (v. 16): «Hvorfor spør du da meg, når Herren er veket fra deg og er blitt din fiende?» Meningen er: Hvordan kan du under slike forhold vente svar fra meg, Herrens profet? Det hebraiske ordet betyr her «fiende», og den betydningen bekreftes av Sal 139,20 og Dan 4,19.

Så kunngjorde Samuel Sauls skjebne (v. 17–19): «Herren har gjort for seg selv slik han sa gjennom meg.» «For seg selv» betyr: for å oppfylle og stadfeste sin sannhet. Herren har revet kongedømmet ut av Sauls hånd og gitt det til hans neste, David. Fortidsformene uttrykker Guds råd, som alt var fattet og nå skulle fullbyrdes.

Så gis grunnen til at Saul ble forkastet, slik som i 15,23: Han hadde ikke adlydt Herrens røst og ikke fullbyrdet hans brennende vrede på Amalek. «Dette» som Herren har gjort mot ham, er den trengselen Saul hadde klaget over, med alle følgene.

Herren skulle også gi Israel sammen med ham i filistrenes hånd. «I morgen skal du og sønnene dine være hos meg», det vil si i dødsriket hos de døde, og Israels leir skulle Herren gi i filistrenes hånd til plyndring. At folket gikk under, skulle gjøre Sauls elendighet enda større, når han så folket styrte i ulykken sammen med ham på grunn av hans

synd (Gerlach). Slik ble Sauls siste håp tatt fra ham. Hans nådetid var forbi, og dommen skulle nå bryte løs over ham uten opphold.

V. 20–22. Saul faller til jorden

> «[20]Straks falt Saul til jorden så lang han var, så forferdet ble han over Samuels ord. Det var ikke noen kraft i ham heller, for han hadde ikke smakt mat hele dagen og hele natten. [21]Kvinnen kom nå bort til Saul. Da hun så hvor forferdet han var, sa hun til ham: Din tjenestekvinne adlød ditt ord. Jeg satte livet på spill og gjorde som du sa til meg. [22]Så lyd nå din tjenestekvinnes råd og la meg få sette fram litt mat til deg. Spis, så du kan få krefter til ferden.»

Ordene skremte Saul så sterkt at han falt så lang han var til jorden; til nå hadde han ligget på kne (v. 14). Han hadde heller ingen krefter, for han hadde ikke spist noe hele dagen og hele natten, fordi han var så urolig og opprørt i sitt indre. Skrekk og legemlig utmattelse gjorde at han falt kraftløs om.

Kvinnen kom bort til ham og overtalte ham til å styrke seg med mat før han dro. At hun «kom bort til Saul», betyr slett ikke at hun var i et annet rom mens skikkelsen var der og Samuel talte. Det betyr bare at hun sto et stykke unna og kom bort for å tale til ham da han falt sanseløs om.

Hun hadde oppfylt hans ønske med fare for sitt eget liv. Nå ba hun ham om å oppfylle hennes ønske og la henne sette fram litt mat, så han kunne få krefter når han dro tilbake.

Var det virkelig Samuel som viste seg?

Leser en denne fortellingen uten fordommer, gir den fra først til sist det samme inntrykket som Septuaginta gir i 1 Krøn 10,13: Saul spurte dødningemaneren, og profeten Samuel svarte ham. Enda tydeligere er det i Sir 46,20, der det står om Samuel: «Også etter sin død profeterte han og kunngjorde kongen hans endelikt, og han løftet sin røst fra jorden i profetisk tale for å utslette folkets ugudelighet.»

Likevel mente kirkefedrene, reformatorene og de eldre kirkelige teologene med få unntak at Samuel ikke virkelig viste seg; det var bare et bilde som ble vist for Saul. Allerede Efraim Syreren forklarte at kongen fikk se en tilsynekomst av Samuel ved demoniske kunster. Luther og Calvin så det på samme måte, og etter dem holdt de eldre protestantiske utleggerne skikkelsen for et djevelens gjøglebilde i Sa-

muels skikkelse, og Samuels kunngjøring for en djevelsk åpenbaring under Guds tillatelse, der sannhet var blandet med løgn.[1]

Først på 1600-tallet kom den oppfatningen at tilsynekomsten var rent blendverk fra trollkvinnens side, uten noen virkelighet bak. I opplysningstiden var dette den rådende meningen, og Thenius regner det fortsatt for avgjort at ikke bare kvinnen var en bedrager, men at også fortelleren selv så det hele som bedrag.

Denne meningen trenger ikke lenger å tilbakevises, for selv utleggere som holder det for bedrag, innrømmer at forfatteren av Samuelsbøkene var overbevist om at profeten ble hentet opp og profeterte. Men heller ikke oldkirkens oppfatning yter bibelfortellingen rettferdighet. Derfor er de nyere utleggerne som tror på Skriften, enige om at den avdøde profeten virkelig viste seg og kunngjorde Sauls undergang – ikke som følge av trollkvinnens magiske kunster, men ved et under av Guds allmakt.

Avgjørende for dette er at den profetiske historieskriveren hele veien taler om at ikke et gjenferd, men Samuel selv viste seg. Han gjør det ikke bare i v. 12, «da kvinnen så Samuel, skrek hun høyt», men også i v. 14, 15, 16 og 20.

Dessuten gir ikke bare Samuels ord til Saul i v. 16–19 inntrykk av at det er Samuel selv som taler. Kunngjøringen hans inneholder også en så bestemt profeti om Sauls og sønnenes død at den umulig kan ha kommet fra en bedragers munn eller vært en ingivelse fra Satan.

Calvin sier at Gud av og til gir djevlene makt til å åpenbare skjulte ting for oss som de har fått vite av Herren. Det kunne bare ha vært en gyldig innvending hvis fortellingen ga det minste vink om at skikkelsen og talen var et djevelsk blendverk. Men det gjør den slett ikke.

Riktignok bestred de gamle teologene med rette at trollkvinnen manet fram profeten Samuel, og Teodoret avviste den tanken som «vanhellig og ugudelig». Skriftens tekst antyder også tydelig nok det motsatte, når den forteller at trollkvinnen selv ble skrekkslagen da

[1]Luther skriver i 1522 at det var «visselig djevelens gjøglebilde» – ikke bare fordi det ble gjort av en kvinne full av djevler, som om de troendes sjeler, som er i Guds hånd og i Abrahams fang (Visd 3,1; Luk 16,22), skulle være i djevelens og onde menneskers makt, men også fordi Saul og kvinnen åpenlyst gikk mot Guds bud og spurte de døde, og Den Hellige Ånd kan ikke gjøre noe mot det. Calvin skriver at Gud aldri ville ha latt sin profet bli utsatt for slik djevelsk besvergelse, som om djevelen hadde makt over de helliges legemer og sjeler, som er i Guds vern og hviler i ham og venter på den salige oppstandelsen. «Tok Samuel da kappen sin med seg i graven?» spør han. De eldre ortodokse teologene bestred tilsynekomsten med lignende grunner.

Samuel viste seg (v. 12). Derfor er det helt riktig, som en utlegger har sagt: «Det var ikke på den avgudsdyrkende kongens rop eller på trollkvinnens befaling – ingen av dem hadde makt til å hente ham opp, og i hvilen i graven kunne han ikke engang høre deres røst – at Samuel kom. Det var heller ikke bare ved Guds 'tillatelse', som er altfor lite sagt. Nei, det var på Guds særlige befaling han forlot graven, lik en tro tjener som husbonden vekker ved midnatt for å slippe inn en av husfolket som med vilje er blitt for sent ute og står og banker på døren. 'Hvorfor forstyrrer du meg i søvnen?' vil han alltid spørre den ubeleilige gjesten, enda det ikke var bankingen, men bare husbondens befaling som fikk ham opp. Samuel spurte på samme måte.»

Forbudet mot trolldom og dødemaning (5 Mos 18,11; Jes 8,19), som de eldre utleggerne viser til, utelukker ikke at Gud av særlige grunner kan ha latt Samuel vise seg. Tvert imot var selve tilsynekomsten slik at den måtte vise både trollkvinnen og kongen at Gud ikke lar sine forbud bli brutt ustraffet. Her skjedde det samme som Gud truer avgudsdyrkerne med gjennom Esekiel (Esek 14,4.7–8): Den som kommer til profeten, «ham vil jeg, Herren, selv svare på min vis».

Enda mindre beviser det å vise til Luk 16,27 ff. Der avslår Abraham den rike mannens bønn om å sende Lasarus til farens hus for å forkynne omvendelse for brødrene: «Hører de ikke Moses og profetene, da vil de heller ikke la seg overbevise om noen står opp fra de døde.» Det sier ikke at det i seg selv er umulig at en død viser seg, bare at det er unyttig og uten virkning når det gjelder å omvende de ugudelige.

At Samuel virkelig viste seg fra de dødes rike, kan derfor ikke dras i tvil, så mye mer som det har sin parallell i at Moses og Elia viste seg da Kristus ble forklaret (Matt 17,3; Luk 9,30–31). Men vi må ikke overse én forskjell: Moses og Elia viste seg «i herlighet», i forklaret skikkelse, mens Samuel viste seg i jordisk legemlighet med profetkappen han hadde båret på jorden.

Kristi forklarelse var en synlig forsmak på den himmelske herligheten han skulle gå inn i etter oppstandelsen og himmelfarten. På samme måte kan vi tenke oss at Moses og Elia på forklarelsesfjellet viste seg «i herlighet» som en forsmak på deres himmelske forklarelse i det evige livet hos Gud.

Med Samuel, som Gud hentet opp fra dødsriket ved sin allmakt, var det annerledes. Tilsynekomsten hans var ikke en oppstandens

tilsynekomst i et forklaret legeme. Den var noe åndeaktig i det ytre – derfor var den bare synlig for trollkvinnen og ikke for Saul – men den var likevel bare en tilsynekomst av Samuels sjel, som hadde hvilt i dødsriket, iført profetens jordiske legemlighet og klær, som den tok på seg for å bli synlig.

I så måte lignet den mer englenes tilsynekomster i menneskeskikkelse og menneskeklær, som de tre englene hos Abraham i Mamre (1 Mos 18) og engelen som viste seg for Manoah (Dom 13). Forskjellen er at englene viste seg i en menneskeskikkelse som også det vanlige legemlige øyet kunne se, mens Samuel viste seg i dødsrikets innbyggeres åndeaktige skikkelse.

I alle disse tilfellene var den legemlige skikkelsen og klærne bare en drakt sjelen eller ånden tok på seg for å kunne bli sett. Derfor beviser ikke slike tilsynekomster at de avdødes sjeler har et ikke-stofflig legeme.[2]

V. 23–25. Saul spiser og drar bort

> «[23]Men han ville ikke og sa: Jeg skal ikke ha noe mat. Da nødde de ham, både tjenerne hans og kvinnen. Han lød dem da og reiste seg opp fra jorden og satte seg på sengen. [24]Kvinnen hadde en gjøkalv i huset. Hun skyndte seg og slaktet den, og så tok hun mel og eltet det og bakte usyrede kaker. [25]Dette satte hun fram for Saul og tjenerne hans, og de spiste. Så reiste de seg og gikk bort samme natt.»

Da Saul nektet å spise, nødde også tjenerne hans, de to som fulgte ham, så han ga etter, reiste seg fra jorden og satte seg på sengen. Det var en benk med puter langs veggen i rommet. Kvinnen slaktet raskt en gjøkalv, bakte usyrede kaker og satte maten fram for kongen og tjenerne hans. Alt dette gjorde hun av naturlig medfølelse med den ulykkelige kongen, ikke for å fjerne enhver mistanke om bedrag fra Sauls sinn, som Thenius mener. Hun hadde jo slett ikke bedratt kongen.

---

[2]Delitzsch avviser med rette både at Samuel og Moses ble vakt opp fra de døde for å vise seg en kort stund og så dø igjen, og at de viste seg i sine stofflige legemer – en tanke som Calvin bygger sitt argument mot tilsynekomsten på. Men når Delitzsch mener at den ytre skikkelsen var et ikke-stofflig produkt av deres åndelige vesen, overser han at både Samuel og englene viste seg i menneskeklær, og klær kan umulig være et produkt av åndens vesen. Jordiske klær hører ikke med til menneskets vesen. Adam og Eva hadde ingen klær før syndefallet, og i herlighetens rike skal det ikke være stofflige klær; for det rene og skinnende fine linet som bruden pryder seg med til Lammets bryllup, er «de helliges rettferdige gjerninger» (Åp 19,8).

Da Saul og tjenerne hans hadde spist, ga de seg på vei og gikk samme natt tilbake til Gilboa, omkring to tyske mil unna. Der sto slaget dagen etter, og der falt Saul med sønnene sine.

Gerlach skriver: «Saul var for forherdet i sin synd til å vise sorg eller smerte, verken over seg selv eller over sønnenes og folkets skjebne. I dump fortvilelse gikk han sin undergang i møte. Det var den forferdelige enden på en mann som Guds Ånd en gang hadde grepet og gjort til et annet menneske, og som han hadde utrustet med gaver til å være fører for Guds folk.»

Kapittel 29. David sendt hjem fra filisterhæren

Saul fikk ingen trøst ved besøket hos kvinnen i En-Dor. Fra Samuels munn hørte han bare at Gud hadde forkastet ham, og at undergangen var nær. David derimot ble ved Guds inngrep fridd fra faren for å måtte kjempe mot sitt eget folk.

V. 1–11. Hærene stiller seg opp

«[1]Filistrene samlet alle hærene sine i Afek. Men Israel slo leir ved kilden i Jisre'el.»

Fortellingen begynner med å beskrive nærmere hvor de to hærene sto. Kilden i Jisre'el er den nåværende Ain Jalud, «Goliatkilden», som trolig har fått navnet fordi en mente at det var der Goliat ble felt. Det er en svært stor kilde som springer fram fra en kløft i berget ved foten av fjellet i nordøstkanten av Gilboa. Den danner et krystallklart basseng på tolv–femten meter i tverrmål og renner så som en bekk gjennom dalen.

Afek må derfor søkes ikke langt fra Sjunem, på Jisre'el-sletten. Den må ikke forveksles med byene med samme navn i Asjer (Jos 19,30; Dom 1,31), i Juda-fjellene (Jos 15,53) og ved Eben-Eser (4,1). Nøyaktig hvor den lå, er ikke fastslått.

V. 2–5. Filisterhøvdingene vil ikke ha David med

«[2]Da nå filistrenes høvdinger dro fram med sine hundrer og tusener, dro også David og mennene hans fram sammen med Akisj. De var bakerst i hæren. [3]Da sa filistrenes høvdinger: Hva skal disse hebreere her? Akisj svarte: Det er jo David, en av tjenerne til Saul, Israels konge. Han har nå vært hos meg et år eller mer, og jeg har ikke

> funnet noe ondt hos ham fra den dagen han gikk over til meg, og til denne dag. [4]Men filistrenes høvdinger ble harme på ham og sa til ham: Send mannen hjem og la ham vende tilbake til det stedet som du har anvist ham! Han skal ikke dra med oss i striden, for da kunne han vende seg mot oss i slaget. Hvordan skulle han vel bedre kunne vinne tilbake sin herres velvilje enn ved å komme til ham med disse menns hoder? [5]Er det ikke den samme David som de sang om under dansen: Saul har slått sine tusener, men David sine ti tusener?»

Filistrenes høvdinger rykket fram ordnet i avdelinger på hundre og tusen, og David og mennene hans kom bakerst sammen med Akisj som bakvakt. Da tok de andre høvdingene til orde mot å ha David og mennene hans med. Det skjedde ikke da de brøt opp, men underveis, da de alt var kommet et godt stykke (jf. 29,11 med 30,1), trolig da filistrenes fem høvdinger (Jos 13,3) hadde slått hærene sine sammen.

På spørsmålet «Hva skal disse hebreere her?» svarte Akisj: «Er ikke dette David, Sauls tjener, som har vært hos meg i dager, ja, i år allerede, og jeg har ikke funnet noe hos ham fra den dagen han gikk over til meg, og til denne dag?» Han hadde altså ikke funnet det minste som kunne vekke mistanke eller gjøre troskapen hans tvilsom.

Men høvdingene – de fire andre filisterfyrstene, ikke Akisjs egne hoffmenn – ble harme på Akisj og krevde at mannen skulle sendes tilbake til det stedet han hadde fått anvist. Han skulle ikke dra ned med dem i krigen og bli en motstander, en *satan* (שָׂטָן), for dem i slaget. For hvordan kunne han bedre gjøre seg velkommen hos sin herre, Saul, enn med hodene til «disse mennene», filistersoldatene som høvdingene pekte på?

Uttrykket «dra ned i striden» brukes fordi slagene som regel sto på slettene, og dit måtte hebreerne ned fra fjellandet sitt (jf. 26,10; 30,24). For å grunngi mistanken minnet høvdingene Akisj om sangen som kvinnene i Israel hadde hyllet David med etter seieren over Goliat (18,7).

V. 6–7. Akisj sender David bort

> «[6]Da kalte Akisj til seg David og sa til ham: Så sant Herren lever: En oppriktig mann er du. Godt er det i mine øyne at du går ut og inn hos meg i leiren, for jeg har ikke funnet noe ondt hos deg fra den dagen du kom til meg, og til denne dag. Men i høvdingenes øyne er du ikke

> god! [7]Så vend nå tilbake og dra bort i fred, så gjør du ikke noe som filistrenes høvdinger misliker.»

Etter denne erklæringen fra høvdingene måtte Akisj sende David tilbake. Han gjorde det med en høytidelig forsikring og sverget ved Herren for å overbevise David så mye sterkere om at han mente det han sa: «En oppriktig mann er du, og det er godt i mine øyne at du går ut og inn hos meg i leiren» – det vil si at hele din ferd er helt i orden etter min mening – «for jeg har ikke funnet noe ondt hos deg. Men i høvdingenes øyne er du ikke god», det vil si: Høvdingene holder deg ikke for oppriktig og stoler ikke på deg.

V. 8–9. Davids tvetydige svar

> «[8]Da sa David til Akisj: Hva har jeg gjort, og hva ondt har du funnet hos din tjener fra den dagen jeg kom i din tjeneste, like til denne dag, siden jeg ikke må dra med og stride mot min herre kongens fiender? [9]Akisj svarte David: I mine øyne er du god som en Guds engel! Men filistrenes høvdinger sier: Han skal ikke dra med oss i striden.»

Dels for å forsvare seg mot mistanken og dels for å prøve om Akisj mente det han sa, svarte David: «Hva har jeg gjort … siden jeg ikke må dra med og stride mot min herre kongens fiender?» Også disse siste ordene er tvetydige, for «kongen» som David kaller sin herre, kunne forstås både om Akisj og om Saul.

I sin godhjertethet tok Akisj dem uten mistanke som sagt om ham selv, og han forsikret enda sterkere at han var fast overbevist om at David var oppriktig: «I mine øyne er du god som en Guds engel», det vil si: Jeg er helt overbevist om at du har oppført deg like godt mot meg som en engel kunne ha gjort. Men høvdingene ville ha ham bort.

V. 10–11. David vender tilbake

> «[10]Så stå nå tidlig opp i morgen, både du og din herres tjenere som er kommet hit med deg; gjør dere tidlig ferdige i morgen og dra bort så snart det blir lyst! [11]Så sto David tidlig opp med mennene sine og ga seg samme morgen på hjemveien til filistrenes land. Men filistrene dro opp til Jisre'el.»

«Din herres tjenere» er Davids menn, for de var alle Sauls undersåtter. Etter denne oppfordringen vendte David neste morgen tilbake til filistrenes land, det vil si til Siklag. Han gikk utvilsomt med lett hjerte og priste Gud, som så nådig hadde reddet ham ut av den ulykksalige

stillingen han var kommet i, ikke helt uten egen skyld. Og han gledet seg over, som en gammel utlegger sier, at «han ikke hadde gjort noen av de to syndene»: Han hadde verken brutt troskapen han skyldte Akisj, eller måttet kjempe mot israelittene.

Kapittel 30. David slår amalekittene

Mens David var borte, hadde amalekittene falt inn i sydlandet, inntatt Siklag og brent byen, og ført bort kvinnene og barna de fant der. Da David og mennene hans kom tilbake den tredje dagen, ble de ikke bare grepet av dyp sorg. David kom også selv i stor nød, for folket ville steine ham. Men han søkte styrke hos Herren sin Gud (v. 1–6).

V. 1–25. Siklag brent

> «[1]Da David og mennene hans på den tredje dagen kom til Siklag, hadde amalekittene overfalt sydlandet og Siklag. De hadde inntatt Siklag og brent det opp. [2]Kvinnene og alle som var der, både små og store, hadde de tatt til fange. De hadde ikke drept noen, men de hadde ført dem bort og var dratt sin vei. [3]Da David og mennene hans kom til byen, fikk de se at den var brent opp, og at deres koner og sønner og døtre var tatt til fange. [4]Da brast de i gråt, både David og de folkene som var med ham. De gråt til de ikke lenger var i stand til å gråte. [5]Også Davids to koner, Akinoam fra Jisre'el og Abiga'il, karmelitten Nabals kone, var tatt til fange.»

V. 1–4 er én lang periode som er utvidet med flere innskutte ledd, og hovedsetningen kommer først i v. 4: «Da brast de i gråt.» «På den tredje dagen» er regnet fra da Akisj sendte David bort, ikke fra da han dro fra Siklag.

David hadde i alle fall fulgt Akisj et godt stykke forbi Gat og ble ikke sendt tilbake før alle filisterhøvdingene hadde samlet hærene sine (29,2 ff.). Han må derfor ha vært borte fra Siklag mer enn to eller to og en halv dag. Det er hevet over tvil ut fra v. 11 ff., for der står det at

amalekittene hadde dratt av sted med byttet tre dager før David satte etter dem. De hadde altså inntatt og brent Siklag tre dager før David kom tilbake.

Fiendene hadde brukt anledningen mens David og krigerne hans var borte, til å hevne seg for Davids herjetog og plyndringer (27,8). Av dem som ble ført bort, nevnes bare kvinnene uttrykkelig i v. 2. Men alle kvinner og barn var tatt med, det ser vi av uttrykket «både små og store» (v. 2) og av at sønner og døtre nevnes i v. 3 og 6. De hadde ikke drept noen, bare ført dem bort. Blant de bortførte var Davids to hustruer, Akinoam og Abiga'il (se 25,42–43; 27,3).

V. 6–10. David søker styrke hos Herren

> «[6]Og selv kom David i stor nød, for folket sa at de ville steine ham, så harme og sorgfulle var de alle sammen for sine sønners og sine døtres skyld. Men David søkte styrke hos Herren sin Gud. [7]Han sa til presten Abjatar, sønn av Akimelek: Kom hit til meg med efoden! Og Abjatar brakte efoden til David. [8]Og David spurte Herren: Skal jeg sette etter denne røverflokken? Kan jeg nå dem igjen? Herren svarte: Sett etter dem! Du skal nå dem igjen, og du skal frelse fangene! [9]David dro av sted med de seks hundre mann som fulgte ham, og de kom til Besor-bekken. Der ble en del av dem igjen. [10]David satte etter fienden med fire hundre mann, men to hundre mann ble igjen – de var for trette til å gå over Besor-bekken.»

David kom i stor nød, for folket tenkte på å steine ham. De søkte grunnen til ulykken i forbindelsen hans med Akisj, som nok mange av tilhengerne hans hadde vært misfornøyd med. Hele folket var bittert i sjelen for sønnene og døtrene sine, som var ført bort som slaver. «Men David søkte styrke hos Herren sin Gud», det vil si: Han søkte trøst og kraft i bønn og trosfull tillit til Herren.

Den styrken viste han ved å bestemme seg for å sette etter fiendene og ta byttet fra dem. Derfor lot han ypperstepresten Abjatar hente efoden (jf. 23,9) og spurte Herren ved urim: «Skal jeg sette etter denne røverflokken? Kan jeg nå dem igjen?» Han fikk ja på begge spørsmålene og løftet i tillegg: «Du skal frelse fangene.»

Så satte David etter fienden med sine seks hundre mann til Besor-bekken. Der ble resten, to hundre mann, stående igjen, mens David forfulgte fienden videre med fire hundre. De to hundre var for trette til å gå over bekken og komme seg videre.

Ordet for «for trette», *pigger* (פִּגֵּר), finnes bare her og i v. 21, og betyr på syrisk å være trett og utmattet. Siden Siklag var brent ned, fant de naturligvis ingen forsyninger der og måtte sette etter fienden uten å kunne skaffe seg det de trengte. Besor-bekken er visstnok Wadi esh-Sheriah, som munner ut i havet sør for Asjkelon.

V. 11–12. Egypteren på marken

> «[11]Så fant de en egypter som lå på marken, og de tok ham med seg til David. De ga ham mat, som han åt, og lot ham få vann å drikke. [12]De ga ham også et stykke fikenkake og to rosinkaker. Da han hadde spist, vendte hans livsånd tilbake. For han hadde ikke smakt mat og ikke drukket vann på tre dager og tre netter.»

Underveis fant de en egypter som lå utmattet på marken. De tok ham med til David og ga ham mat og drikke, et stykke fikenkake (jf. 25,18) og rosinkaker. Da vendte livsånden tilbake – han kom til seg selv igjen – for han hadde verken spist eller drukket på tre døgn.

V. 13–14. Egypterens beretning

> «[13]Og David spurte ham: Hvem hører du til, og hvor er du fra? Han svarte: Jeg er en egyptisk gutt, tjener hos en amalekittisk mann. Men min herre gikk fra meg her fordi jeg ble syk for tre dager siden. [14]Vi hadde gjort innfall i sydlandet hvor kreterne bor, i det landet som hører Juda til, og i den delen av sydlandet som tilhører Kalebs ætt, og vi hadde brent opp Siklag.»

Da David spurte hvem han hørte til – hvilket folk eller hvilken stamme – og hvor han kom fra, svarte den unge mannen at han var egypter og tjener hos en amalekitt. Herren hans hadde latt ham bli liggende da han ble syk for tre dager siden. De hadde gjort innfall i kreternes sydland, i det som hørte Juda til, og i Kalebs sydland, og brent Siklag.

Kreterne er de samme som i Esek 25,16 og Sef 2,5. Det er de filisterstammene som bodde sørvest i Kanaan, og Esekiel og Sefanja bruker navnet om filistrene generelt. Hvor navnet kommer fra, er uklart; forklaringen at det kommer av Kreta, en tid den vanlige, har ikke grunnlag nok. Den delen av sydlandet som «hører Juda til», er den østlige delen. En del av den tilhørte Kalebs ætt og ble kalt Kalebs sydland (se 25,3).

V. 15–16. Egypteren fører David til fienden

> «[15]Da sa David til ham: Vil du føre meg ned til denne røverflokken? Han svarte: Sverg ved Gud at du ikke vil drepe meg og heller ikke overgi meg i min herres hånd, så vil jeg føre deg ned til den røverflokken du taler om. [16]Deretter førte han ham dit. Og se, der lå de spredt rundt omkring over hele marken og åt og drakk og holdt fest med alt det store byttet de hadde tatt fra filistrenes land og fra Juda land.»

Da David hadde sverget at han verken ville drepe ham eller overgi ham til herren hans, førte egypteren ham ned til fiendeflokken. Fiendene lå spredt over hele landet, spiste og drakk og holdt fest for alt det store byttet de hadde tatt fra filistrenes land og fra Juda.

V. 17–19. Seieren

> «[17]David hogg dem ned helt fra skumringen til neste dags kveld. Og ingen av dem slapp unna så nær som fire hundre unge menn som kastet seg på kamelene og flyktet. [18]David berget alt det som amalekittene hadde tatt, også sine to koner berget David. [19]Det manglet ikke noen, verken liten eller stor, verken sønner eller døtre. Heller ikke noe av byttet eller av det de hadde tatt med seg manglet. Alt sammen hadde David med seg tilbake.»

David overrasket dem midt i deres trygghet og slo dem fra kveldsskumringen til kvelden dagen etter, så ingen slapp unna unntatt fire hundre unge menn som flyktet på kameler. Ordet for skumring, *nesjef* (נֶשֶׁף), betyr her kveldsskumringen og ikke morgengryet. Ved denne seieren berget David alt amalekittene hadde tatt: sine to hustruer og alle barna, små og store, og byttet de hadde ført med seg, så ingenting manglet.

V. 20. Davids bytte

> «[20]David tok alt kveget, både småfe og storfe, og de gikk foran buskapen og ropte: Dette er Davids bytte.»

(Keil: «David tok alt småfeet og storfeet; det drev de foran den andre buskapen og sa: Dette er Davids bytte.»)

Verset er uklart. Skal ordene gi noen mening, må småfeet og storfeet være amalekittenes egne dyr, som ble tatt fra dem som bytte, og «den andre buskapen» må være dyrene som tilhørte David og mennene hans, som amalekittene hadde drevet bort og israelittene nå hadde tatt tilbake. David lot altså småfeet og storfeet han hadde tatt

fra amalekittene, drive foran resten av buskapen, og driverne ropte: «Dette er Davids bytte.»

Riktignok er det ikke sagt tidligere at David tok noe bytte fra amalekittene i tillegg til det de hadde tatt fra Israel. Men at han virkelig gjorde det, går klart fram av v. 26–31, der han sender deler av byttet fra Herrens fiender rundt i landet.

Godtar en ikke denne forklaringen, er det ingen annen utvei enn å følge Vulgata, endre teksten litt og oversette som Luther: «de drev denne buskapen foran ham.» Men også da kan småfeet og storfeet knapt være noe annet enn amalekittenes dyr, tatt fra dem som bytte.

V. 21–22. De onde mennenes krav

> «[21]David kom så til de to hundre mann som hadde vært for trette til å følge ham, og som han hadde latt bli tilbake ved Besor-bekken. De kom David og de folkene som var med ham i møte, og David gikk fram til dem og hilste på dem. [22]Men alle onde og gudløse menn blant dem som hadde fulgt David, tok til orde og sa: Siden de ikke gikk med oss, vil vi ikke gi dem noe av byttet som vi har berget. Bare sin kone og sine barn kan hver av dem ta med seg og gå hjem.»

Da David kom tilbake til de to hundre mennene han hadde latt bli igjen ved Besor-bekken, gikk de ut for å møte ham og krigerne hans, og David hilste hjertelig på dem. Men alle slags onde og gudløse menn blant dem som hadde vært med i kampen, sa: «Siden de ikke gikk med oss, vil vi ikke gi dem noe av byttet vi har berget, bare hver sin hustru og sine barn. Dem kan de ta med seg og gå.»

V. 23–25. Lik del for alle

> «[23]Men David sa: Slik skal dere ikke gjøre, mine brødre, med det som Herren har gitt oss! Han har bevart oss og gitt denne røverflokken som var kommet over oss, i vår hånd. [24]Hvem skulle vel holde med dere i dette? Nei, den som dro med i striden, skal ikke ha større del av byttet enn den som ble igjen ved forsyningene, de skal dele likt. [25]Og slik ble det fra den dagen og i fremtiden – han gjorde dette til lov og rett i Israel, slik som det er den dag i dag.»

David avviste dette selviske og misunnelige forslaget: «Slik skal dere ikke gjøre, mine brødre, med det som Herren har gitt oss.» Han har jo bevart oss og gitt i vår hånd røverflokken som kom over oss. «Hvem skulle vel holde med dere i dette?» Nei, den som ble igjen ved forsyningene, skal ha samme del som den som dro ned i striden; de skal

dele likt. Slik ble det fra den dagen og framover. David gjorde denne ordningen for byttet til lov og rett i Israel helt til denne dag.

V. 26–31. Gaver til Judas eldste

> «[26]Da David kom til Siklag, sendte han noe av byttet til Judas eldste, de som var hans venner, og sa: Se, her er en gave til dere av byttet som jeg har tatt fra Herrens fiender. [27]Han sendte gaver til dem i Betel, i Ramot-Negev og til dem i Jattir, [28]til dem i Aroer, i Sifmot og i Esjtemoa, [29]til dem i Rakal og til dem i jerahme'elittenes byer og til dem i kenittenes byer, [30]til dem i Horma, i Bor-Asjan og i Atak, [31]til dem i Hebron og til alle de stedene hvor David hadde vanket om med mennene sine.»

Da David kom tilbake til Siklag, sendte han deler av byttet til Judas eldste, sine venner, med dette budet: «Se, her er en gave til dere av byttet fra Herrens fiender.» Ordet for gave er egentlig «velsignelse».

Slike gaver sendte han etter v. 31 til alle de stedene han hadde vanket omkring med mennene sine mens han var på flukt fra Saul, og der han utvilsomt hadde fått hjelp. Gavene måtte gjøre de eldste i disse byene vennlig stemt mot ham, og slik banet de veien for at han ble anerkjent som konge etter Sauls død, som kom like etter. Noen av stedene kan også ha vært plyndret av amalekittene, siden de hadde falt inn i Judas sydland (v. 14).

Betel er her ikke det kjente Betel i Benjamin, men Betuel (1 Krøn 4,30) eller Betul i Simeons stamme (Jos 19,4). Ramot-Negev, Rama i sydlandet, som ble gitt til Simeons stamme, er ennå ikke funnet (se Jos 19,8). Jattir lever videre i ruinene Attir sør i Juda-fjellene (se Jos 15,48).

Aroer finnes ennå i ruiner i Wadi Arara, med grunnmurer av svære steiner og mange gruber for vann, omkring tre timers gang øst-sørøst for Be'er-Sjeba og drøyt tretti kilometer sør for Hebron. Sifmot er helt ukjent; kanskje er det stedet Sabdi fra Sifmot kom fra (1 Krøn 27,27).

Esjtemoa lever videre i landsbyen Semua med gamle ruiner sørvest i Juda-fjellene (se Jos 15,50). Rakal nevnes ikke andre steder og er helt ukjent. Jerahme'elittenes og kenittenes byer lå i Judas sydland (27,10), men navnene deres kan ikke spores.

Horma i sydlandet (Jos 15,30) er Sefat, det nåværende Zepta (se Jos 12,14). Bor-Asjan er trolig det samme som Asjan i lavlandet ved

grensen mot sydlandet, men er ennå ikke funnet (se Jos 15,42). Atak nevnes bare her og er helt ukjent. Hebron er det nåværende el-Khalil, Abrahams by (se Jos 10,3; 1 Mos 23,17).

Kapittel 31. Sauls død

Den ulykkelige kongens endelikt svarte til livet hans helt fra den dagen han ble forkastet som konge. Han tapte slaget og så sine tre sønner falle ved siden av seg, og fiendens bueskyttere trengte hardt inn på ham. Da tok han sitt eget liv, uten bot og uten anger, for å slippe skammen ved å bli såret og mishandlet av fienden (v. 1–7). Men han nådde ikke målet sitt. Dagen etter fant fiendene liket hans og sønnenes lik og plyndret, lemlestet og vanæret dem (v. 8–10).

Likevel skulle ikke Israels konge gå til grunne i fullstendig vanære. Innbyggerne i Jabes husket hvordan Saul hadde berget byen deres etter at han ble valgt til konge, og viste sin takknemlighet ved å gi ham og sønnene hans en hederlig begravelse (v. 11–13). Kapitlet har en parallell i 1 Krøn 10,1–14. Den stemmer nøye med beretningen her, med svært få avvik, og de er mest i ordlyden; til slutt føyer Krønikebøkene til en formanende merknad (1 Krøn 10,13–14).

V. 1–13. Israel flykter

> «[1]Filistrene gikk til strid mot Israel, og Israels menn flyktet for filistrene. Det lå mange falne på Gilboa-fjellet.»

Fortellingen om krigen mellom filistrene og Israel, som alt er begynt i 28,1.4 og 29,1, tas her opp igjen, og så følger en beskrivelse av hvordan slaget gikk og endte, særlig for Saul. Verset kan gjengis slik: Mens filistrene stred mot Israel, flyktet Israels menn for filistrene, og det falt mange på Gilboa-fjellet. Hovedslaget sto på Jisre'el-sletten. Men da israelittene måtte vike, flyktet de opp i Gilboa-fjellene, og der ble de forfulgt og hogd ned.

V. 2–6. Saul og sønnene hans faller

> «[2]Filistrene forfulgte Saul og sønnene hans, og de drepte Jonatan og Abinadab og Malkisjua, Sauls sønner. [3]Og kampen ble hard der hvor Saul sto. Bueskytterne kom over ham, og han ble hardt såret. [4]Da sa Saul til sin våpensvein: Dra sverdet ditt og støt det gjennom meg, så ikke disse uomskårne skal komme og stikke meg ned og fare ille med meg! Men våpensveinen ville ikke, for han var for redd. Så tok Saul sverdet sitt og styrtet seg i det. [5]Da våpensveinen så at Saul var død, styrtet også han seg i sitt sverd og døde med ham. [6]Slik døde Saul og hans tre sønner, hans våpensvein og alle hans menn på en og samme dag.»

(Keil, v. 3: «Bueskytterne nådde ham, og han ble svært redd for bueskytterne.»)

Filistrene forfulgte Saul og drepte hans tre sønner (se 14,49), og kampen mot Saul selv ble hard. Da bueskytterne nådde ham, ble han svært redd for dem. Det hebraiske verbet kommer av *chil* (חִיל), «skjelve, bli grepet av angst».[1]

Saul ba våpensveinen støte sverdet gjennom ham, «så ikke disse uomskårne skal komme og stikke meg ned og fare ille med meg», det vil si kjøle sitt mot på meg ved å mishandle meg. Men våpensveinen ville ikke, for han var svært redd; han ble jo holdt ansvarlig for kongens liv. Da tok Saul livet av seg med sitt eget sverd, og våpensveinen styrtet seg også i sitt sverd og døde sammen med kongen sin.

Slik døde Saul, hans tre sønner og våpensveinen på samme dag, og også «alle hans menn». Krønikebøkene har «hele hans hus». Det er ikke alle krigerne som dro i strid med ham, men alle kongens tjenere eller husfolk som var med i slaget. Verken Abner eller sønnen Isjboset var med blant dem. Isjboset var ikke med i slaget, og Abner var riktignok Sauls fetter og hærfører (se 14,50–51), men hørte ikke til huset hans eller tjenerne hans.

V. 7. Filistrene tar landet

> «[7]Da de israelittene som bodde på den andre siden av dalen, og de som bodde på Jordan-siden, så at israelittene flyktet, og at Saul og

[1]De gamle oversettelsene, Septuaginta og Vulgata, har avledet verbet av et annet ord og gjengir det med «ble såret». Men det passer ikke med ordet «svært», og det kan ikke vises at det andre verbet noen gang betyr å såre. Hadde Saul vært så hardt såret at han ikke kunne ta livet av seg selv og derfor ba våpensveinen drepe ham, slik Thenius mener, ville han heller ikke hatt krefter til å styrte seg i sverdet da våpensveinen nektet.

> sønnene hans var falt, forlot de byene og flyktet. Og filistrene kom og bosatte seg i dem.»

Da Israels menn på den andre siden av dalen og Jordan så at Israels hær flyktet og at Saul og sønnene hans var døde, flyktet de fra byene, og filistrene tok dem i eie.

«Den andre siden» er her regnet fra kampplassen på Jisre'el-sletten, som fortelleren tar som sitt utgangspunkt. Den andre siden av dalen er altså landet vest for Jisre'el-sletten, og den andre siden av Jordan er landet vest for Jordan, mellom Gilboa og Jordan. Alt landet rundt Jisre'el-sletten tok filistrene i besittelse. Slik falt hele den nordlige delen av Israels land i deres hender da Saul falt, ja, hele landet unntatt landet øst for Jordan og Judas stammeland.

V. 8–10. Sauls lik vanæres

> «[8]Dagen etter kom filistrene for å plyndre de falne. Da fant de Saul og hans tre sønner liggende på Gilboa-fjellet. [9]De hogg hodet av ham, røvet våpnene hans og sendte dem rundt omkring i filistrenes land for å forkynne det glade budskapet i avgudstemplene og for folket. [10]Våpnene hans la de i Astarte-templet, og kroppen hengte de opp på muren i Betsjan.»

Dagen etter slaget, da filistrene plyndret de falne, fant de Saul og hans tre sønner liggende på Gilboa. De hogg hodene av dem, tok våpnene og sendte hodene og våpnene som seierstegn rundt til byene og landsbyene i filistrenes land, for å bære det glade budskapet til avgudstemplene – Krønikebøkene nevner selve avgudene – og til folket. Våpnene la de siden ned i Astarte-templet. Likene festet de til bymuren i Betsjan, det nåværende Beisan i Jordan-dalen (se Jos 17,11). Om Astarte, se Dom 2,13.

Riktignok står det bare om Sauls hode og våpen i v. 9–10, ikke at filistrene også plyndret og lemlestet sønnenes lik. Men av v. 12, der det står at mennene fra Jabes tok ned både Sauls og sønnenes lik fra muren i Betsjan, går det klart fram at filistrene gjorde det samme med sønnene som med Saul. Fortelleren nevner bare mishandlingen av Sauls lik uttrykkelig fordi det særlig var hans død han hadde for øye.

Ordet for kroppen betyr her liket uten hode. At filistrene festet likene til bymuren i Betsjan, forutsetter at de hadde inntatt byen, og viser at de hadde besatt landet helt til Jordan.

Krønikebøkene har «sin guds hus» i stedet for «Astarte-templet» (1 Krøn 10,10). Det endrer ikke meningen, men tolker ordet, for Astarte er her bare nevnt som den fremste guddommen blant avgudene generelt. Krønikebøkene nevner heller ikke at likene ble festet til muren i Betsjan, men forteller i stedet at «hans hodeskalle hengte de opp i Dagons hus», noe beretningen her går forbi. Av dette ser vi at begge forfatterne har holdt seg til hovedpunktene, eller til det som syntes dem viktigst.

V. 11–13. Mennene fra Jabes begraver Saul

> «[11]Da innbyggerne i Jabes i Gilead fikk høre hva filistrene hadde gjort med Saul, [12]dro alle våpenføre menn av sted og gikk hele natten. De tok kroppene av Saul og sønnene hans ned av Betsjans mur, og da de var kommet til Jabes, brente de dem der. [13]Og de tok deres ben og begravde dem under tamarisken i Jabes, og så holdt de faste i sju dager.»

Da innbyggerne i Jabes i Gilead hørte dette, dro alle de modige mennene i byen til Betsjan, tok ned likene av Saul og sønnene hans fra muren, førte dem til Jabes og brente dem der. Benene begravde de under tamarisken i Jabes, og de fastet i sju dager for å sørge over kongen, som en gang hadde reddet dem (se 11,1–15).

Krønikebøkene forteller dette svært kort (1 Krøn 10,11–12). De nevner verken at mennene gikk hele natten, at likene ble tatt ned fra muren – for at de var festet der, var heller ikke nevnt – eller at likene ble brent.

Grunnen til at brenningen er utelatt, er ikke at Krønikeforfatteren så det som vanærende å brenne lik etter 3 Mos 20,14; 21,9. Det er at han ikke så hvordan brenningen av likene kunne forenes med at benene ble begravet.

I Israel var det ikke skikk å brenne liket, men å begrave det i jorden; brenning var forbeholdt de verste forbryterne (se 3 Mos 20,14). Derfor tolket den arameiske oversettelsen ordet «brente» om brenning av velluktende krydder, en skikk vi senere møter som en særlig ære ved begravelsen av noen av Judas konger (2 Krøn 16,14; 21,19; Jer 34,5). Men den skikken uttrykkes med «å gjøre en brenning for ham», mens det her står klart at «de brente dem».

Grunnen til at Saul og sønnene ble brent, må søkes i de særlige omstendighetene. Likene var lemlestet ved at hodene var hogd av, så

en vanlig begravelse var umulig, og mennene fryktet at filistrene ville vanære likene enda mer om de fulgte opp seieren og kom til Jabes. Men heller ikke dette var noen fullstendig brenning til aske, bare av hud og kjøtt, så benene ble igjen og kunne begraves i jorden under et skyggefullt tre.

I stedet for «under tamarisken», *esjel* (אֶשֶׁל), har 1 Krøn 10,12 «under terebinten». Senere lot David benene hente og begrave i Sauls familiegrav i Sela i Benjamins land (2 Sam 21,12 ff.). Den sju dager lange fasten var et tegn på at hele byen sørget offentlig over kongen, som en gang hadde berget dem fra det skjendigste slaveri.

I Sauls vanærende endelikt åpenbarte Guds rettferdige dom seg over ham fordi han hadde forherdet sitt hjerte. Men kjærligheten innbyggerne i Jabes viste mot likene av Saul og sønnene hans, gjaldt ikke kongen som var forkastet av Gud. Den gjaldt kongen som var salvet med Herrens Ånd.

Med det de gjorde, fordømte de ikke Guds dom over Saul, men grusomheten hos fiendene til Israel og Israels salvede. For enda Saul nesten uten opphold hadde ført krig mot filistrene, vet vi ikke om at han i noen av seirene sine hadde vist en slik grusomhet mot den beseirede og drepte fienden at det kunne rettferdiggjøre de uomskårnes barbariske hevn på hans livløse lik.

Om Carl Friedrich Keil

1807–1888

Carl Friedrich Keil (1807–1888) ble født i Oelsnitz i Sachsen. Han studerte teologi i Dorpat (Tartu) og i Berlin, der han ble elev av Ernst Wilhelm Hengstenberg. Fra 1833 var han i 25 år professor ved det lutherske teologiske fakultetet i Dorpat. I 1858 flyttet han tilbake til Tyskland, og resten av livet brukte han til å skrive.

Keil var en av de mest grundige bibelforklarerne i den lutherske kirke på 1800-tallet. Han holdt fast ved at Det gamle testamente er Guds ord og forteller virkelig historie, og han forsvarte det mot tidens bibelkritikk. Caspari regnet ham blant dem som førte arbeidet videre etter Hengstenberg.

Hovedverket er den store kommentaren til Det gamle testamente som han skrev sammen med Franz Delitzsch (fra 1861). Keil skrev selv om Mosebøkene, de historiske bøkene, Jeremia, Esekiel, Daniel og de tolv små profetene. Kommentaren ble oversatt til engelsk og brukes fortsatt.

Oversettelsene på Gamle stier bygger på den engelske utgaven (Edinburgh 1864–1878) og er forkortet: Keils forklaring av teksten står, men grammatiske drøftinger, ordlister og det meste av oppgjøret med bibelkritikerne er kortet inn.

Ordforklaringer

Jehova – Jehova er en gjengivelse av Guds eget navn i Det gamle testamente, som på hebraisk skrives med de fire konsonantene JHVH (יהוה). Navnet betyr «Han som er», slik Gud selv forklarte det for Moses: «Jeg er den jeg er» (2 Mos 3,14). Navnet sier ikke bare at Gud er til, men også hvem han er for sitt folk: den uforanderlige, som er trofast mot sine løfter. Det vanlige ordet for Gud, Elohim (אֱלֹהִים), peker på ham som Skaperen og den Allmektige, og patriarkene kjente ham som El Sjaddai, den Allmektige. Men under paktsnavnet Jehova ble han kjent da han oppfylte løftene og førte Israel ut av Egypt (2 Mos 6,2–3). Dette navnet klinger også med i ordene om «han som er og som var og som kommer» (Åp 1,4; 1,8). Av ærefrykt sluttet jødene å uttale gudsnavnet og leste i stedet Adonai, «Herre». Derfor gjengir norske bibler JHVH med «Herren». Formen «Jehova» er en blanding av konsonantene i JHVH og vokaltegnene fra Adonai. Vokalene i Adonai er a–o–a (i-en til slutt er konsonanten j, ikke en vokal). Vokaltegnene ble satt under bokstavene JHVH for å minne leseren om å si Adonai. Den første vokalen i Adonai er en svært kort a, fordi den står under en strupelyd (alef). Under J, som ikke er en strupelyd, blir den samme halvvokalen til en enda kortere e: J-e-H-o-V-a-H. Senere ble dette lest rett fram som ett ord, og siden den siste H-en er stum, ble det «Jehovah», på norsk «Jehova».

Josefus – Flavius Josefus (ca. 37–100 e.Kr.) var en jødisk historieskriver av prestelig slekt i Jerusalem. Under opprøret mot Roma (66–70 e.Kr.) ledet han de jødiske styrkene i Galilea, men ble tatt til fange. Han kom senere i tjeneste hos keiser Vespasian og skrev resten av livet i Roma. To av verkene hans er særlig viktige: «Den jødiske krig», om opprøret og Jerusalems ødeleggelse i år 70, og «Jødiske oldtidshistorier», om jødenes historie fra skapelsen til hans egen tid. Fortolkerne viser til dem med de latinske forkortelsene «Bell.» (Bellum Judaicum) og «Ant.» (Antiquitates). Josefus er den viktigste kilden utenom Bibelen til jødisk historie på Jesu og apostlenes tid. Han nevner blant andre Herodes-slekten, Pilatus, Johannes døperen og Jakob, «bror av Jesus, som ble kalt Kristus». Han skrev som jøde for et romersk publikum, og det han forteller, må derfor leses med et visst forbehold.